

Creative Economy Journal and local community innovation

วารสาร

เศรษฐกิจสร้างสรรค์

นวัตกรรมชุมชนท้องถิ่น

Vol.1 No.1 July - December 2021

ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 เดือน กรกฎาคม-ธันวาคม 2564

วารสารวิชาการและวิจัย สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน ISSN 2774-0242 (Online)

ชื่อบทความ

ประสิทธิภาพการใช้จุลินทรีย์ อี. เอ็ม บำบัดน้ำเสียชุมชน ในเขตเทศบาลนครนนทบุรี	7
การเสริมสร้างภูมิปัญญาการย้อมผ้าจากเปลือกไม้ป่าชายเลนของชุมชน ตำบลคลองโคน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม	16
การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ : กรณีศึกษาชุมชนซัปปะริญ ตำบลทุ่งจันทน์ อำเภอโนนสุวรรณ จังหวัดบุรีรัมย์	27
การจัดทำแผนสุขภาพเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมดูแลสุขภาพตนเองของลูกค้า ร้านขายยา ตำบลแม่กลอง อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม	39
พัฒนาการและการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนต้นแบบของกลุ่มมังคุด ศูนย์เรียนรู้การเกษตรท่ามะปลา ตำบลท่ามะปลา อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร	49
การจัดการวิสาหกิจชุมชนแปรรูปเครื่องแกงบ้านเกาะยาง ตำบลเขาแดง อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา	59
การส่งเสริมภูมิปัญญาการเลี้ยงไก่ชน ตำบลเกาะแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา	69
การมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำ เพื่อการเกษตรบ้านไม้เสียบ ตำบลเกาะจันทร์ อำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช	78
การจัดการแผนชีวิตสู่การพึ่งตนเองของชุมชนบ้านคลองวัดจุฬามณี ตำบลบางช้าง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม	89
การจัดกระบวนการเรียนรู้การท่องเที่ยวของทุนชุมชนตลาดน้ำบางน้อย เทศบาลตำบลกระดังงา อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม	100
แนวทางการจัดทำแผนกิจกรรมประจำปีแบบมีส่วนร่วมของชมรมผู้สูงอายุ ตำบลนางตะเคียน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม	110

Creative Economy Journal and local community innovation

วารสารวิชาการและวิจัย

เศรษฐกิจสร้างสรรค์ นวัตกรรมชุมชนท้องถิ่น

สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

Learning Institute For Everyone

ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2564)

Vol.1 No.1 July - December 2021

เจ้าของ

สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

ที่ปรึกษา

อธิการบดี

คณบดีบัณฑิตศึกษา

คณบดีคณะศิลปศาสตร์

บรรณาธิการ

รองศาสตราจารย์ ดร.ศุภการ สิริไพศาล

กองบรรณาธิการ

รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริณา จิตต์จรัส

อาจารย์ ดร.เดชรัต สุขกำเนิด

อาจารย์ ดร.สมพันธ์ เตชะอธิก

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมคิด ดวงจักร์

อาจารย์ ดร.ยศธร ทวีพล

อาจารย์สนธิญาณ รักษาภักดิ์

อาจารย์ศุภกร คุรุการเกษตร

อาจารย์อัญมณี ชูมณี

อาจารย์กรรณิกา ปัญญาวงศ์

กองจัดการและคณะทำงาน

อาจารย์อภิชาติ มหาราชเสนา

อาจารย์ภูมิใจ ไร่ดี

อาจารย์ธัญชนก พูลสวัสดิ์

อาจารย์วัชรี อรุณราช

นายประเสริฐ โต๊ะเหม

นายศสันต์ ไชยสุภา

นางชมพูนุท แยมสรवल

นางสาวชฎาพรรณ เตียวสกุล

นางสาวอารีย์ พึ่งมาก

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมคิด ดวงจักร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรพร ภู่งศ์พันธ์

อาจารย์ ดร.ยศธร ทวีพล

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฐพล อยู่รุ่งเรืองศักดิ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พรชัย นาคสีทอง

อาจารย์ ดร.อนินทร์ พุฒิชัยติ

อาจารย์ ดร.ฐากร สิทธิโชค

อาจารย์ ดร.พิภู บุษบก

อาจารย์ ดร.มนัสนันท์ น้ำสมบุญณ์

อาจารย์ ดร.ศศิพัชร จำปา

อาจารย์ ดร.อัศวินท์ ศาสนพิทักษ์

อาจารย์ ดร.สามารถ จันทร์สุรย์

บทบรรณาธิการ

วารสารเศรษฐกิจสร้างสรรค์ นวัตกรรมชุมชนท้องถิ่น วารสารวิชาการและวิจัยของสถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชนเป็นพื้นที่ทางวิชาการสำหรับนักวิชาการ ครูอาจารย์ นักวิจัย นิสิต นักศึกษา ปัญญาชนและผู้สนใจทั่วไปที่มีความคิดสร้างสรรค์ในทางวิชาการที่จะนำเสนอผลงานวิจัยหรือองค์ความรู้เฉพาะเรื่องทางสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์หรือวิชาการสาขาอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน สังคม การสร้างคุณค่า เพิ่มมูลค่า แปรรูปผลผลิตของทรัพยากรในชุมชน การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมประเพณีที่มีผลต่อการสร้างสรรค์ชุมชนสังคมท้องถิ่น อันเป็นเป้าประสงค์หลักของพื้นที่ทางวิชาการแห่งนี้

บทความที่ได้รับการพิจารณาตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารปีที่ 1 ฉบับที่ 1 นี้ ประกอบด้วยบทความวิจัยและบทความวิชาการจำนวน 11 เรื่อง ซึ่งเนื้อหาทั้งหมดมุ่งเน้นในการนำเสนอแนวคิดและกระบวนการเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนผ่านกลุ่มวิสาหกิจ ผู้ประกอบการ องค์กรชุมชนรวมถึงในระดับปัจเจกบุคคลที่บูรณาการความรู้ในสหสาขาวิชาในการค้นคว้า วิจัย พิสูจน์ ทดลอง กระทั่งได้องค์ความรู้เฉพาะด้านในการพัฒนารูปแบบกิจกรรมทางเศรษฐกิจ รวมถึงการแก้ปัญหาชุมชนและสังคมอย่างเป็นระบบโดยมีความรู้ทางวิชาการรองรับ เป็นที่เชื่อถืออ้างอิงได้ โดยบทความทุกชิ้นได้ผ่านการพิจารณาประเมินคุณภาพทางวิชาการจากผู้ทรงคุณวุฒิ ตามเกณฑ์ศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (Thai-Journal Citation Index Centre : TCI)

กองบรรณาธิการวารสารขอเชิญชวนทุกท่านได้โปรดอย่ารีรอที่จะนำผลงานสร้างสรรค์อันเป็นประโยชน์มาตีพิมพ์เผยแพร่เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของประชาคมวิชาการแห่งนี้โดยมีเป้าหมายสูงสุดร่วมกันในการใช้ความรู้เป็นเครื่องมือนำพาในการแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำและความยากจน ซึ่งเป็นปัญหาที่ยืดเยื้อที่กัดกร่อนสังคมไทยมาอย่างยาวนาน

ศุภการ สิริไพศาล
บรรณาธิการวารสาร

สารบัญ

หน้า

ประสิทธิภาพการใช้จุลินทรีย์ อี. เอ็ม บำบัดน้ำเสียชุมชน ในเขตเทศบาลนครนนทบุรี ผู้ช่วยศาสตราจารย์พูลศักดิ์ พุ่มวิเศษ	7
การเสริมสร้างภูมิปัญญาการย้อมผ้าจากเปลือกไม้ป่าชายเลนของชุมชน ตำบลคลองโคน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม รมย์ธีรา น้อยประเสริฐ และรองศาสตราจารย์ ดร.ศิริณา จิตต์จรัส	16
การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ :กรณีศึกษาชุมชนซบเจริญ ตำบลทุ่งจันทน์ อำเภอโนนสุวรรณ จังหวัดบุรีรัมย์ ภูมิใจ ไร่ดี และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วนิดา ตรีสวัสดิ์	27
การจัดทำแผนสุขภาพเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมดูแลสุขภาพตนเองของลูกค้า ร้านขายยา ตำบลแม่กลอง อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม เฉลิมศรี อนุรักษธรรม และรองศาสตราจารย์ ดร.ศิริณา จิตต์จรัส	39
พัฒนาการและการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนต้นแบบของกลุ่มมังคุด ศูนย์เรียนรู้การเกษตรท่ามะปลา ตำบลท่ามะปลา อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร เพชรไพลิน ทองนิล รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริณา จิตต์จรัส และดร.ไมตรี อินทรีย์ยะ	49
การจัดการวิสาหกิจชุมชนแปรรูปเครื่องแกงบ้านเกาะยาง ตำบลเขาแดง อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา เจริญ คงสวัสดิ์ รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริณา จิตต์จรัส และดร.ไมตรี อินทรีย์ยะ	59

สารบัญ	หน้า
การส่งเสริมภูมิปัญญาการเลี้ยงไก่ชน ตำบลเกาะแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา วุฒิชัย สุวรรณมณี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วนิดา ตรีสวัสดิ์ และดร.ไมตรี อินเดรียะ	69
การมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรบ้านไม้เสียบ ตำบลเกาะขันธุ์ อำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช จำไทโกเมศร์ ทองบุญชู และดร.เดชรัต สุขกำเนิด	78
การจัดการแผนชีวิตสู่การพึ่งตนเองของชุมชนบ้านคลองวัดจุฬามณี ตำบลบางช้าง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม สุวรรณา เสวกวรรณ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วนิดา ตรีสวัสดิ์	89
การจัดการกระบวนการเรียนรู้การท่องเที่ยวของทุนชุมชนตลาดน้ำบางน้อย เทศบาลตำบลกระดังงา อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ชมพูนุท แยม์สรวล และรองศาสตราจารย์ ดร.ศิริณา จิตต์จรัส	100
แนวทางการจัดทำแผนกิจกรรมประจำปีแบบมีส่วนร่วมของชมรมผู้สูงอายุ ตำบลนางตะเคียน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม กานต์ โดบุญมี และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วนิดา ตรีสวัสดิ์	110

ประสิทธิผลการใช้จุลินทรีย์ อี.เอ็ม บำบัดน้ำเสียชุมชนใน
เขตเทศบาลนครนทบุรี

The efficacy of Effectiveness Micro Organisms (EM) for treatment of
Community waste water in Nonthaburi Municipality

พูลศักดิ์ พุ่มวิเศษ

Pulsak Pumwiset¹

บทคัดย่อ

ในสภาวะปัจจุบันน้ำเสียชุมชนทำให้เกิดมลภาวะของแม่น้ำลำคลองเนื่องจากน้ำเสียชุมชนไม่ได้ผ่านการบำบัดก่อนปล่อยลงสู่แม่น้ำลำคลอง การใช้จุลินทรีย์ อี.เอ็ม เป็นวิธีการหนึ่งในการบำบัดน้ำเสียชุมชนด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงได้วิจัยประสิทธิผลการใช้จุลินทรีย์ อี.เอ็ม ในการบำบัดน้ำเสียชุมชน ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงทดลอง มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาประสิทธิภาพของการใช้จุลินทรีย์ อี.เอ็ม ที่ไม่มีการคัดเลือกสายพันธุ์กับประสิทธิภาพของการใช้จุลินทรีย์ที่มีการคัดเลือกสายพันธุ์ในการบำบัดน้ำเสียชุมชน (2) เปรียบเทียบประสิทธิผลการบำบัดน้ำเสียชุมชนระหว่างจุลินทรีย์ที่มีการคัดเลือกสายพันธุ์กับจุลินทรีย์ที่ไม่มีการคัดเลือกสายพันธุ์ สมมติฐานการวิจัย คือ ประสิทธิภาพของการบำบัดน้ำเสียชุมชนระหว่างการใช้จุลินทรีย์ อี.เอ็ม ที่มีการคัดเลือกสายพันธุ์กับจุลินทรีย์ที่ไม่มีการคัดเลือกสายพันธุ์มีความแตกต่างกับเก็บตัวอย่างน้ำเสียจากชุมชนในเขตเทศบาลนครนทบุรี 20 ตัวอย่าง จาก 20 ชุมชน ส่งตรวจที่ห้องปฏิบัติการโรงงานบำบัดน้ำเสีย เทศบาลนครนทบุรี ระหว่างเดือนมกราคม-เมษายน 2563 ประสิทธิภาพของการใช้จุลินทรีย์ อี.เอ็ม. ในการบำบัดน้ำเสีย หมายถึง ความสามารถในการลดความสกปรกของน้ำเสีย โดยใช้ค่า B.O.D (Biochemical Oxygen Demand) เป็นดัชนีชี้วัดความสกปรก ผลการวิจัย พบว่า น้ำเสียที่บำบัดโดยน้ำหมักจุลินทรีย์ ตามธรรมชาติลดค่า B.O.D ได้ร้อยละ 61.70 สอดคล้องกับการวิจัยของอนุวัต เฟื่องอัน และคณะใช้น้ำหมักจุลินทรีย์บำบัดน้ำเสียของโรงแรมและโรงงานแปรรูปสุกรสามารถลดค่า B.O.D ของน้ำเสียจากโรงแรม ร้อยละ 65.21 และโรงงานแปรรูปสุกร ร้อยละ 64.0 น้ำเสียที่บำบัดด้วยน้ำหมักจุลินทรีย์ที่มีการคัดเลือกสายพันธุ์ (N-Klean) สามารถลดค่า B.O.D ได้ร้อยละ 75.49 สอดคล้องกับการศึกษาของภาควิชาวิทยาศาสตร์อนามัยสิ่งแวดล้อม คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ทดสอบประสิทธิภาพของจุลินทรีย์ที่มีการคัดเลือกสายพันธุ์ลดค่า B.O.D ในน้ำเสียได้ร้อยละ 96 ทดสอบความแตกต่างของประสิทธิภาพในการบำบัดน้ำเสีย โดยใช้ Paired t-test ได้ค่า $t = 12.18$ และ 20.42 มีความแตกต่าง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.000 เป็นการยอมรับสมมติฐานที่ว่าประสิทธิผลการบำบัดน้ำเสียชุมชนระหว่างการใช้จุลินทรีย์ อี.เอ็ม.ที่มีการคัดเลือกสายพันธุ์ (N-Klean) กับจุลินทรีย์ อี.เอ็ม. จากน้ำหมักตามธรรมชาติมีความแตกต่างกัน ข้อเสนอแนะจากการวิจัยครั้งนี้ส่งเสริมให้ชุมชนที่อยู่ริมแม่น้ำลำคลองทำน้ำหมักจุลินทรีย์ตามธรรมชาติใช้บำบัดน้ำเสียจากครัวเรือนก่อนปล่อยลงสู่แม่น้ำลำคลองเป็นการป้องกันมลพิษทางน้ำที่ประหยัดโดยมีการฝึกอบรมและสาธิตการหมักน้ำจุลินทรีย์ตามธรรมชาติให้กับผู้นำชุมชน

คำสำคัญ : ประสิทธิภาพจุลินทรีย์ อี.เอ็ม., น้ำเสียชุมชน, การบำบัดน้ำเสียดัชนีชี้วัดประสิทธิภาพของการบำบัดน้ำเสีย (B.O.D)

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาสาธารณสุขศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์สาธารณสุข มหาวิทยาลัยราชพฤกษ์

Abstract

The present situation community waste water has been made water pollution, because community waste river. The using of Effectiveness Microorganisms (E.M.) is the one method of Community waste water reason, there is study for the efficacy of effectiveness Microorganisms which is the experimental study, The Objectives of this study are (1) to study the efficiency of Effectiveness Microorganisms (E.M.) from natural digestions which is non genetic isolated and Effectiveness Microorganisms (E.M.) which is genetic isolated (N-Klean) for the treatment of Community waste water (2) to compare the efficiency of treatment of community waste water between E.M. which is no genetic isolated and E.M. which is genetic isolated. Hypothesis setting there is the difference between the efficiency of waste water treated by E.M. which is no genetic isolated and the efficiency of waste water treated by E.M. which is genetic. The waste water sample are 20 samples from 20 communities in the area of Nonthaburi Municipality. All samples were sent to laboratory for analyzing between January and April 2020. The indicator of the treatment effectiveness is B.O.D (Biochemical Oxygen Demand), The result indicated that E.M. from natural digestion which is no genetic isolated can be decreased B.O.D 61.70 percent which is responded to the study of Anuwat et al using E.M. treated waste water from hotel and pork industry, B.O.D can be reduced 65.21 percent and 64.0 percent respectively for, E.M. which is genetic isolated (N-Klean) can be reduced B.O.D 75.49 percent which is responded to the study of Department of Environmental Health sciences Faculty of Public Mahidol University, using E.M. which is genetic isolated (N-Klean) to treat waste water, Can be reduced B.O.D 96 percent testing the difference of treatment efficiency using paired t-test, t-value = 12.18 and 20.42 meaning that mean there is the difference significance at 0.000 , hypothesis is accepted. Therefore there is the efficiency difference between the waste water treated by E.M. which is no genetic isolated and waste water treated by E.M. which is genetic isolated (N-Klean). The recommendation of this study is to promote communities which are located near river or canal using E.M. from natural digestion to treat household waste water before discharging to public sewer or river, to prevent water pollution.

Keywords : Efficacy of Effectiveness Microorganisms, community waste water, waste water treatment the indicator of the treatment effectiveness.

บทนำ

น้ำเสียเกิดจากการใช้น้ำในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การชำระล้าง การซักฟอก การปรุงและการประกอบอาหาร รวมทั้งน้ำฝนที่ไม่ได้รองรับไว้ใช้ประโยชน์ เนื่องจากน้ำเสียเป็นน้ำที่ผ่านการนำมาแล้วย่อมมีการปนเปื้อนด้วยเชื้อจุลินทรีย์ สารอินทรีย์ และสารอนินทรีย์ ซึ่งเป็นอันตรายต่อมนุษย์และสิ่งแวดล้อมจึงมีความจำเป็นที่ต้องบำบัดอย่างถูกต้องเหมาะสมทำให้เกิดปัญหาสำคัญ ดังนี้

1. แหล่งเพาะพันธุ์แมลงและสัตว์น้ำโรค
 2. มลภาวะของน้ำดินและอากาศ
 3. เหตุรำคาญ โดยเฉพาะเหตุรำคาญเนื่องจากกลิ่น
 4. ความไม่น่าดูของสิ่งแวดล้อม
 5. สูญเสียทางเศรษฐกิจ
- จากปัญหาดังกล่าวจึงมีความจำเป็นต้องมีการบำบัดน้ำเสีย เพื่อ
1. ทำลายสิ่งทำให้เกิดโรค
 2. เปลี่ยนสภาพของเสียในน้ำเสียให้อยู่ในรูปที่นำกลับมาใช้ได้
 3. ไม่ให้เกิดเหตุรำคาญ
 4. ป้องกันไม่ให้เกิดมลภาวะ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาประสิทธิภาพของการใช้จุลินทรีย์ อี.เอ็ม. บำบัดน้ำเสียชุมชน
2. เพื่อเปรียบเทียบประสิทธิภาพการบำบัดน้ำเสียชุมชนระหว่างใช้จุลินทรีย์ อี.เอ็ม. ที่มีการคัดเลือกสายพันธุ์กับจุลินทรีย์ อี.เอ็ม. ที่ไม่มีการคัดเลือกสายพันธุ์

สมมติฐานการวิจัย

ประสิทธิภาพของการบำบัดน้ำเสียชุมชนระหว่างการใช้อี.เอ็ม. ที่มีการคัดเลือกสายพันธุ์กับจุลินทรีย์ อี.เอ็ม. ที่ไม่มีการคัดเลือกสายพันธุ์มีความแตกต่างกัน

วิธีการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Study)

ขอบเขตการวิจัย แบ่งเป็น

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

1.1 ศึกษาประสิทธิภาพของจุลินทรีย์ อี.เอ็ม. ที่มีการคัดเลือกสายพันธุ์ประกอบด้วยแบคทีเรียชื่อ *Pediococcus Pentosaceus* กับยีสต์สองสายพันธุ์ชื่อ *Dekkera bruxellensis* และ *Pichia farinose farinosa* ในการบำบัดน้ำเสียชุมชน

1.2 ศึกษาประสิทธิภาพของจุลินทรีย์ อี.เอ็ม. ที่ไม่มีการคัดเลือกสายพันธุ์ ซึ่งได้จากการหมักหัวเชื้อจุลินทรีย์กับกากน้ำตาล และเศษพืชผักผลไม้ในการบำบัดน้ำเสียชุมชน

1.3 เปรียบเทียบประสิทธิภาพของจุลินทรีย์ระหว่างข้อ (1.5.1.1 และ 1.5.1.2)

2. ขอบเขตด้านประชากร

เก็บตัวอย่างน้ำเสียจากชุมชนในเขตเทศบาลนครนนทบุรี 20 ตัวอย่าง จาก 20 ชุมชน

3. ขอบเขตด้านระยะเวลา

ผู้วิจัยเก็บตัวอย่างน้ำเสียส่งตรวจที่ห้องปฏิบัติการโรงงานบำบัดน้ำเสีย เทศบาลนครนนทบุรี ระหว่างเดือนมกราคม 2563 – เมษายน 2563

4. ขอบเขตด้านพื้นที่

ชุมชนในเขตเทศบาลนครนนทบุรี 20 ชุมชน

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. อี.เอ็ม. (E.M.) ย่อมาจาก Effective Microorganisms หมายถึง กลุ่มจุลินทรีย์ที่มีประสิทธิภาพในการย่อยสลายสารอินทรีย์

2. บี.โอ.ดี มาจากคำว่า B.O.D ซึ่งย่อมาจากคำว่า (Biochemical Oxygen Demand) หมายถึง ปริมาณออกซิเจนที่ถูกใช้ในการย่อยสลายอินทรีย์ในน้ำเสียโดยจุลินทรีย์ในสภาวะที่มีออกซิเจนใช้ค่า B.O.D ที่ 5 วัน อุณหภูมิ 20°C เขียนเป็นสมการ

บี.โอ.ดี (มิลลิกรัม/ลิตร) = ค่าออกซิเจนที่ละลายในน้ำเสีย (D.O.) วันแรก - ค่าออกซิเจน ที่ละลายในน้ำเสีย (D.O.) 5 วัน

ถ้าค่า บี.โอ.ดี. สูงแสดงว่าน้ำเสียมีความสกปรกมาก

3. ประสิทธิภาพของการใช้จุลินทรีย์ในการบำบัดน้ำเสีย หมายถึง ความสามารถของจุลินทรีย์ในการลดความสกปรกของน้ำเสีย โดยใช้ค่า B.O.D เป็นดัชนีชี้วัดความสกปรก

4. จุลินทรีย์ อี.เอ็ม. ที่มีการคัดเลือกสายพันธุ์ ประกอบด้วย แลคติดิ แบคทีเรีย และยีสต์ มีคุณสมบัติพิเศษช่วยย่อยสลายอินทรีย์วัตถุในน้ำเสียในสภาวะที่มีก๊าซออกซิเจนและปราศจากก๊าซออกซิเจน มีผลทำให้ลดปริมาณสารอินทรีย์และกากตะกอนในน้ำเสีย รวมทั้งช่วยลดซับแก๊สต่าง ๆ

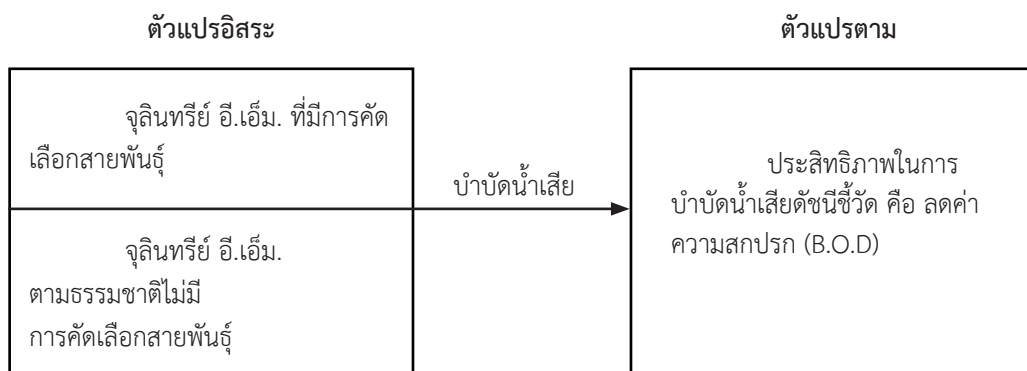
5. จุลินทรีย์ อี.เอ็ม. ที่ไม่มีการคัดเลือกสายพันธุ์เป็นจุลินทรีย์ที่ได้จากการหมักอินทรีย์วัตถุ เช่น ผัก ผลไม้ เศษอาหาร ใบไม้ ใบหญ้า ที่สามารถย่อยสลายได้โดยจุลินทรีย์ตามธรรมชาติ

6. ชุมชน หมายถึง ชุมชนเมืองมีการตั้งบ้านเรือนอยู่ค่อนข้างหนาแน่นและเป็นชุมชนใกล้กับลำคลอง, แหล่งน้ำ

ประโยชน์ของงานวิจัย

1. สามารถใช้จุลินทรีย์ อี.เอ็ม. บำบัดน้ำเสียจากชุมชนซึ่งจะประหยัดกว่าการก่อสร้างโรงงานบำบัดน้ำเสีย
2. คนในชุมชนร่วมกันใช้จุลินทรีย์ อี.เอ็ม. บำบัดน้ำเสียจากครัวเรือนก่อนปล่อยลงสู่ท่อน้ำโสโครกสาธารณะหรือแหล่งน้ำตามธรรมชาติ ลดปัญหามลภาวะของน้ำ
3. จุลินทรีย์ อี.เอ็ม. ที่ไม่มีการคัดเลือกสายพันธุ์ชุมชนสามารถร่วมกันดำเนินการโดยการหมักอินทรีย์วัตถุ เช่น ผัก ผลไม้ เศษอาหาร ใบไม้ ใบหญ้า ร่วมกับกากน้ำตาล
4. ช่วยลดปริมาณขยะเปียกหรือขยะสดในชุมชน
5. ผลจากการวิจัยประสิทธิภาพของจุลินทรีย์ที่ไม่มีการคัดเลือกสายพันธุ์ คือ จุลินทรีย์ อี.เอ็ม. ที่ได้จากการหมักตามธรรมชาติประชาชนสามารถดำเนินการเองโดยจัดการอบรมและสาธิตกระบวนการหมัก อี.เอ็ม. และใช้ อี.เอ็ม. บำบัดน้ำเสียจากครัวเรือนสามารถลดค่า B.O.D (ค่าความสกปรก) ในน้ำเสียก่อนปล่อยลงท่อน้ำโสโครกสาธารณะหรือแม่น้ำ ลำคลอง ช่วยลดมลภาวะทางน้ำ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลการวิจัย

1. ประสิทธิภาพในการบำบัดน้ำเสียโดยน้ำหมักจุลินทรีย์ตามธรรมชาติและจุลินทรีย์ที่มี การคัดเลือกสายพันธุ์ (N-Klean) โดยการเปรียบเทียบค่าความสกปรก (B.O.D) ก่อนและหลังการบำบัด จากการหาค่าร้อยละในการลดค่า B.O.D. ตามตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงประสิทธิภาพก่อนและหลังการบำบัดน้ำเสีย โดยใช้น้ำหมักธรรมชาติและน้ำหมักจุลินทรีย์ N-Klean

ตัวอย่างที่	B.O.D			ประสิทธิภาพ (ร้อยละ)	
	ก่อนบำบัด	หลังบำบัด		หลังบำบัด	
		น้ำหมักธรรมชาติ	N-Klean	น้ำหมักธรรมชาติ	N-Klean
1	29.7	16.9	2.1	43.10	93.06
2	44.6	13.6	9.3	69.51	79.15
3	41.4	15.4	10.4	62.80	75.00
4	44.4	10.9	7.7	75.41	82.75
5	34.0	11.5	8.1	66.12	76.24
6	30.5	14.1	11.9	53.84	61.05
7	32.0	17.9	10.8	44.06	66.38
8	32.0	17.9	10.1	61.88	68.56
9	32.0	20.0	9.0	37.50	71.94
10	32.5	18.5	11.1	43.23	65.91
11	32.5	17.1	10.9	47.38	66.40
12	32.5	19.3	10.8	40.62	66.65
13	44.3	11.7	9.3	73.59	79.05
14	44.3	12.3	9.1	72.33	79.37
15	44.3	12.6	9.9	71.56	77.56
16	44.3	12.7	10.3	71.33	76.75
17	42.1	10.7	8.1	74.58	80.76
18	42.1	10.0	7.4	76.25	82.42
19	42.1	11.2	8.4	73.40	80.05
20	42.1	10.3	8.1	75.53	80.76
เฉลี่ย	38.2	13.9	9.1	61.70	75.49

จากตารางที่ 1 แสดงประสิทธิภาพในการบำบัดน้ำเสีย โดยใช้ค่าร้อยละ ในการลด B.O.D. ของน้ำหมักตามธรรมชาติ และจุลินทรีย์ที่มีการคัดเลือกสายพันธุ์ (N-Klean) พบว่า ทุกตัวอย่างน้ำเสียหลังการบำบัดด้วยจุลินทรีย์ N-Klean จะมีประสิทธิภาพในการลดค่า B.O.D. ได้มากกว่าการบำบัดด้วยน้ำหมักจุลินทรีย์ตามธรรมชาติ จากตัวอย่างที่ 1 พบว่า น้ำหมักจุลินทรีย์ตามธรรมชาติสามารถลดค่า B.O.D. ได้ร้อยละ 43.10 เมื่อเปรียบเทียบกับน้ำหมักจุลินทรีย์ที่มีการคัดเลือกสายพันธุ์ (N-Klean) สามารถลดค่า B.O.D. ได้ร้อยละ 93.06 เมื่อพิจารณาโดยรวมทั้ง 20 ตัวอย่าง พบว่า น้ำหมักจุลินทรีย์ตามธรรมชาติสามารถลดค่า B.O.D. ได้ร้อยละ 61.70 ส่วนน้ำหมักจุลินทรีย์ที่มีการคัดเลือกสายพันธุ์ (N-Klean) ลดค่า BOD. ได้ร้อยละ 75.49 โดยสรุปประสิทธิภาพในการบำบัดน้ำเสียด้วยน้ำหมักจุลินทรีย์ตามธรรมชาติมีประสิทธิภาพน้อยกว่าน้ำเสียที่บำบัดด้วยจุลินทรีย์ที่มีการคัดเลือกสายพันธุ์ (N-Klean)

2. การทดสอบสมมติฐาน การวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดสมมติฐาน ว่าประสิทธิภาพการบำบัดน้ำเสียชุมชน ระหว่างการใช้จุลินทรีย์ อี.เอ็ม. ที่มีการคัดเลือกสายพันธุ์ (N-Klean) โดยใช้ Paired t-test กับจุลินทรีย์ที่ไม่มีการคัดเลือกสายพันธุ์ คือ น้ำหมักจุลินทรีย์ตามธรรมชาติ มีความแตกต่างกัน

ตารางที่ 2 ทดสอบความแตกต่างของประสิทธิภาพในการบำบัดน้ำเสียโดยใช้น้ำหมักตามธรรมชาติ

น้ำหมักธรรมชาติ	N	\bar{X}	S.D.	t	Sig.
ก่อนบำบัด	20	38.19	5.90	12.81	0.000*
หลังบำบัด	20	13.95	3.24		

จากตารางที่ 2 ทดสอบความแตกต่างของประสิทธิภาพในการบำบัดน้ำเสีย โดยใช้น้ำหมักตามธรรมชาติ ได้ค่า t-Test ได้ค่า t = 12.81 แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.000

ตารางที่ 3 ทดสอบความแตกต่างของประสิทธิภาพในการบำบัดน้ำเสียโดยใช้จุลินทรีย์ N-Klean

N-Klean	N	\bar{X}	S.D.	t	Sig.
ก่อนบำบัด	20	38.19	5.90	20.42	0.000*
หลังบำบัด	20	9.14	2.09		

จากตารางที่ 3 ทดสอบความแตกต่างของประสิทธิภาพในการบำบัดน้ำเสีย โดยใช้จุลินทรีย์ N-Klean ได้ค่า t = 20.42 แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.000

สรุปจากตารางที่ 2 และ 3 พบว่า ประสิทธิภาพการบำบัดน้ำเสียชุมชน ระหว่างการใช้จุลินทรีย์ อี.เอ็ม. ที่มีการคัดเลือกสายพันธุ์ (N-Klean) กับจุลินทรีย์ ที่ไม่มีการคัดเลือกสายพันธุ์ คือ น้ำหมักตามธรรมชาติมีความแตกต่างกันเป็นการยอมรับสมมติฐาน

อภิปรายผล

1. ประสิทธิภาพการใช้จุลินทรีย์ อี.เอ็ม. จากน้ำหมักจุลินทรีย์ตามธรรมชาติสามารถลดค่า B.O.D. ได้ร้อยละ 61.70 สอดคล้องกับการวิจัยของอนุวัต เฟื่องอัน และคณะ โดยใช้น้ำหมักจุลินทรีย์บำบัดน้ำเสียของโรงแรมและโรงงานแปรรูปสุกรสามารถลดค่า B.O.D. ของน้ำเสียจากโรงแรมร้อยละ 65.21 และโรงงานแปรรูปสุกรร้อยละ 64.0

2. ประสิทธิภาพการใช้จุลินทรีย์ อี.เอ็ม. จากน้ำหมักจุลินทรีย์ตามธรรมชาติสามารถลดค่า B.O.D. ได้ร้อยละ 61.70 สอดคล้องกับการวิจัยของขวัญเนตร สมบัติสมภพ และคณะ ศึกษาเปรียบเทียบประสิทธิภาพจุลินทรีย์ในการบำบัดน้ำเสียจากโรงงาน มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ พบว่า ประสิทธิภาพในการบำบัดน้ำมัน/ไขมัน และค่า B.O.D. มีประสิทธิภาพ มากกว่าร้อยละ 70

3. ประสิทธิภาพการบำบัดน้ำเสียโดยใช้น้ำหมักจุลินทรีย์ที่มีการคัดเลือกสายพันธุ์ (N-Klean) สามารถลดค่า B.O.D. ได้ร้อยละ 75.49 สอดคล้องกับการศึกษาของภาควิชาวิทยาศาสตร์อนามัยสิ่งแวดล้อม คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ได้ทดสอบประสิทธิภาพของจุลินทรีย์ อี.เอ็ม. ที่มีการคัดเลือกสายพันธุ์มีประสิทธิภาพในการย่อยอินทรีย์วัตถุในขยะได้เกือบทั้งหมดและลดค่าความสกปรกของน้ำเสีย B.O.D. ได้ร้อยละ 96

4. ประสิทธิภาพในการบำบัดน้ำเสียโดยน้ำหมักจุลินทรีย์ที่มีการคัดเลือกสายพันธุ์ (N-Klean) ประกอบด้วย แลคติก แแบคทีเรีย และยีสต์สองสายพันธุ์ เมื่อหมักเป็นน้ำหมักจุลินทรีย์แล้วสามารถใช้ปรับปรุงคุณภาพน้ำเสีย โดยเติมน้ำจุลินทรีย์ในบ่อตกตะกอนหรือใช้ปรับปรุงคุณภาพน้ำเสียก่อนปล่อยลงสู่แม่น้ำลำคลอง เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้ พบว่า น้ำหมักจุลินทรีย์ที่มีการคัดเลือกสายพันธุ์สามารถลดค่า B.O.D. ในน้ำเสียชุมชน ได้ร้อยละ 75.49

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 ส่งเสริมให้ชุมชนที่อยู่ริมแม่น้ำลำคลองทำน้ำหมักจุลินทรีย์ตามธรรมชาติ เพื่อใช้บำบัดน้ำเสียจากครัวเรือนก่อนที่จะปล่อยลงสู่แม่น้ำลำคลอง ถึงแม้ว่าจะลดค่าความสกปรก B.O.D. ได้ร้อยละ 61.70 เป็นการป้องกันมลพิษทางน้ำที่ประหยัด

1.2 สำหรับชุมชนที่มีความเข้มแข็งและช่วยตนเองได้สนับสนุนให้ใช้น้ำหมักจุลินทรีย์ที่มีการคัดเลือกสายพันธุ์โดยชุมชนจัดการซื้อหามาใช้เองหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสนับสนุนงบประมาณ บำบัดน้ำเสียด้วยน้ำหมักจุลินทรีย์ดังกล่าว ทำให้เกิดคลองสวยน้ำใส

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรศึกษาการใช้น้ำหมักจุลินทรีย์ตามธรรมชาติ ขำระล้างรถขนขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อลดกลิ่นเหม็นจากขยะ

บรรณานุกรม

- พลศักดิ์ พุ่มวิเศษ. (2562). *อนามัยสิ่งแวดล้อม*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : แอคทีฟ พรินท์.
- การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย. (2543). *ฝ่ายฝึกอบรมโครงการชีวิตวิถีเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน*.
- น้ำหมักชีวภาพทำงานใช้ประโยชน์จริง*. (2562). www.clinictech.most.go.th
- สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน. (2546). *การจัดการน้ำเสียโดยชุมชน*. พิมพ์ครั้งที่ 1. เอกสารเย็บเล่ม.
- กานตกานท์ เทพณรงค์ และคณะ. (2558). *ประสิทธิภาพการใช้ น้ำหมักชีวภาพและ อี.เอ็ม บอลในการบำบัดน้ำทิ้งจากการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำจืด*. วารสารมหาวิทยาลัยทักษิณ. (ปีที่ 18) ฉบับที่ 1. มกราคม – มิถุนายน 2558.
- บริษัท ไทยแมกซ์ จำกัด. (2550). *ผลิตภัณฑ์จุลินทรีย์ อี.เอ็ม*. เอกสารเย็บเล่ม.
- มันสิน, มันรัก ตันฑุลเวศน์. (2547). *เคมีวิทยาของน้ำและน้ำเสีย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์. (2554). *ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์*. พิมพ์ครั้งที่ 11. จามจุรีโปรดักส์.
- เอกสารการสอนชุดวิชาอนามัยสิ่งแวดล้อม หน่วยที่ 5 *การจัดการน้ำเสีย* ฉบับปรับปรุง ครั้งที่ 1 มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช พ.ศ. 2546
- พัฒนา มูลพฤษช์. (2539). *อนามัยสิ่งแวดล้อม บทที่ 3*. การบำบัดน้ำเสีย. เอสแอลพรีนติ้ง.
- จำเริญ สุขสวัสดิ์ ณ อยุธยา. (2526). *สถิติการวิจัย*. ห้างหุ้นส่วน จำกัด เอชเอ็น การพิมพ์.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ - นามสกุล	พลศักดิ์ พุ่มวิเศษ
เบอร์โทรศัพท์	081-565-2181
อีเมลล์	Pulsak@yahoo.com
สถานที่ทำงาน	เลขที่ 9 หมู่ 1 ถนนนครอินทร์ ตำบลบางขุน อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี 11130 คณะวิทยาศาสตร์สาธารณสุข มหาวิทยาลัยราชพฤกษ์

การเสริมสร้างภูมิปัญญาการย้อมผ้าจากเปลือกไม้ป่าชายเลนของชุมชน
ตำบลคลองโคน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม

A Strengthening the wisdom of dyeing fabrics from mangrove bark in
Khlung Khon Sub-District, Mueang District, Samut Songkhram Province

รมย์ธีรา น้อยประเสริฐ

Romtheera Noiprasert ¹

ศิรินา จิตต์จรัส

Sirina Jitcharat ²

บทคัดย่อ

การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบริบทและประวัติความเป็นมาของชุมชนตำบลคลองโคน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม ที่มีวิถีชีวิตสอดคล้องกับธรรมชาติ ทะเล และป่าชายเลน 2) ศึกษาภูมิปัญญาการย้อมผ้าจากเปลือกไม้โปรงแดง (บุโรง) ของชุมชนตำบลคลองโคน และ 3) ศึกษาภูมิปัญญาการย้อมผ้าจากเปลือกไม้โปรงแดง (บุโรง) มาเสริมสร้างเศรษฐกิจของชุมชนตำบลคลองโคน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม ดำเนินการวิจัยโดยการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 20 คน ประกอบด้วยราษฎรชาวบ้านด้านภูมิปัญญาพื้นบ้าน และด้านการย้อมผ้าจากเปลือกไม้ป่าชายเลน จำนวน 5 คน และแกนนำชุมชนจำนวน 15 คน และใช้สถิติเชิงพรรณนาในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณและการวิเคราะห์เนื้อหาในส่วนของข้อมูลเชิงคุณภาพ

ผลการวิจัย พบว่า 1) ภูมิปัญญาพื้นบ้านการย้อมผ้าจากเปลือกไม้โปรงแดง (บุโรง) ที่มีความสัมพันธ์กับน้ำ ลม และป่าชายเลนที่นำมาใช้ในชีวิตประจำวัน การทำมาหากินที่ต้องอาศัยธรรมชาติ ภูมิปัญญาจึงมีความสำคัญในการดำรงชีวิต แนวทางการเสริมสร้างภูมิปัญญาให้เกิดเศรษฐกิจชุมชน และการขยายพื้นที่ปลูกป่าโปรงแดง (บุโรง) ต้องมีส่วนร่วมของผู้นำท้องถิ่น ผู้นำท้องที่ และคนในชุมชน 2) ภูมิปัญญาการย้อมผ้าจากเปลือกไม้ป่าชายเลนของชุมชนตำบลคลองโคน เกิดจากองค์ความรู้ที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างการนำมาประยุกต์ใช้เปลือกไม้เป็นสี ย้อม มีเทคนิคขั้นตอนการเตรียมวัตถุดิบ การย้อมผ้าจากเปลือกไม้โปรงแดง (บุโรง) สู่ขั้นตอนของการย้อมผ้า และ 3) ศึกษาการเสริมสร้างภูมิปัญญาการย้อมผ้าจากเปลือกไม้ป่าชายเลนให้เกิดเศรษฐกิจของชุมชนตำบลคลอง โคน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม มีการวางแผนร่วมกันกับผู้นำท้องที่ ผู้นำกลุ่มสตรี ราษฎรชาวบ้านในการ ทำแผนการจัดการทรัพยากร แผนการพัฒนาคน แผนการตลาด แผนการพัฒนาการเรียนรู้ แผนการขยายผลการ ผลิตผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมและผ้ามัดย้อมจากเปลือกไม้ป่าชายเลนนำเสนอผลงานสู่องค์กรท้องถิ่นและได้มีแผนพัฒนา ให้เกิดกลุ่มวิสาหกิจการย้อมผ้าต่อไป

คำสำคัญ : การเสริมสร้างภูมิปัญญา การย้อมผ้าจากเปลือกไม้ป่าชายเลน ชุมชนตำบลคลองโคน

¹ นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

² อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

Abstract

The objectives of this research were to study: 1) Study the context of the community, history and local people of Khlong Khon Sub-district, Mueang District, Samut Songkhram Province with lifestyles consistent with nature, sea and mangrove 2) Study the wisdom of dyeing cloth from the bark of the Prong Dang (Pu rong) tree of Khlong Khon sub-district community and 3) Study the wisdom of dyeing cloth from the bark of the Prong Dang (Pu rong) tree to enhance the economy of the community in Khlong Khon Sub-district, Mueang District, Samut Songkhram Province. The sample consisted of 20 respondent, consisting of 5 wisdom and 15 community leaders. Descriptive statistics are used to analyze quantitative data and Content analysis of the qualitative data.

The results of the research are as follows: 1) Folk wisdom Dyeing of Prong Dang bark (Pu rong) is related to water, wind and mangrove forest used in daily life Making a living that requires nature Wisdom is therefore important in life Guidelines for enhancing wisdom for the community economy and the expansion of the Prong Daeng (Pu rong) reforestation area requires the participation of local leaders, local leaders and their community members. 2) The wisdom of dyeing fabrics from mangrove bark of Khlong Khon Sub-district community. There is a body of knowledge that correlates wisdom with the bark. There is a technique for raw material preparation, dyeing from Prong Dang bark. (Pu rong) to the stage of dyeing and 3) Study on enhancing the wisdom of fabric dyeing from mangrove bark for community economy in Khlong Khon Sub-district, Mueang District, Samut Songkhram Province. It is planned together with the local leader. Female leader Folk master for making resource management plans People Development Plan Marketing Plan Learning Development Plan Production expansion plan Dyed fabric products and tie-dye fabric from mangrove bark to present the results to local organizations and have a plan to develop into a textile dyeing enterprise.

Keyword : A Strengthening the wisdom, Fabric dyeing from Mangrove Forest Bark, Khlong Khon Community

ความเป็นมา และความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันสังคมโลกและสังคมไทยได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาประเทศด้วยแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (creative economy) ชุมชนท้องถิ่นในประเทศไทยมีความพร้อมด้านทรัพยากรธรรมชาติที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ วัฒนธรรม และมีทรัพยากรมนุษย์ที่มีความเป็นเลิศในการต่อยอดแนวคิดสร้างสรรค์ที่ผ่านกระบวนการบ่มเพาะสั่งสมมาเป็นเวลานานอันมีชื่อเรียกกันว่าภูมิปัญญา และนานาอารยะของโลกยุคใหม่ต่างให้ความสำคัญกับการพัฒนาชุมชนที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการสืบค้นเก็บรวบรวมวิเคราะห์และจัดระบบข้อมูลทางด้านภูมิปัญญาในท้องถิ่น (local wisdom) หรือองค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนของตน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาชุมชนให้เป็นสังคมแห่งความรู้ (knowledge based-society) รูปแบบการดำเนินการในลักษณะนี้เน้นการพัฒนาคนด้วยการจัดการความรู้ (knowledge management) หลังจากนั้นจึงนำองค์ความรู้ที่ได้รับการจัดระบบแล้วไปใช้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนให้ดียิ่งขึ้นด้วยเหตุนี้ “ความเป็นสุขของชุมชน” จะเกิดขึ้นได้จึงต้องมีการเข้าไปส่งเสริมให้ชุมชนได้เรียนรู้ร่วมกันจากการปฏิบัติให้เกิดความเข้มแข็ง และสามารถดูแลตัวเองได้ การส่งเสริมการเรียนรู้นี้อาจเป็นความรู้เท่าที่มีอยู่ในชุมชนหรือเป็นการเสริมสร้างความรู้ใหม่ๆ ให้กับชุมชน ภูมิปัญญาเป็นผลของประสบการณ์สั่งสมของคนที่เรียนรู้จากการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มชนเดียวกัน และระหว่างกลุ่มชนหลายๆ ชชาติพันธุ์ รวมไปถึงโลกทัศน์ที่มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ ภูมิปัญญามี 2 ลักษณะ คือ ลักษณะนามธรรมเป็นโลกทัศน์ ชีวทัศน์เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิตเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกิดแก่เจ็บตายคุณค่าและความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน และลักษณะรูปธรรมเป็นเรื่องเฉพาะด้าน เช่น การทำมาหากิน การเกษตร หัตถกรรม ศิลปะ ดนตรี และอื่นๆ ภูมิปัญญาเหล่านี้สะท้อนออกมาใน 3 ลักษณะที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกันคือ 1) ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับโลก คนกับสิ่งแวดล้อมสัตว์ พืช ธรรมชาติ 2) ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนที่อยู่ร่วมกันในสังคมหรือชุมชนและ 3) ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ (สิ่งศักดิ์สิทธิ์) สิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้ ทั้งสามลักษณะนี้คือชีวิตของปวงชนทั่วไปที่สะท้อนออกมาถึงภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตอย่างมีเอกภาพ โดยผ่านกระบวนการทางจารีตประเพณี วิถีชีวิตการทำมาหากินและพิธีกรรมต่างๆ เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างความสัมพันธ์เหล่านี้ เป้าหมายก็คือเพื่อให้เกิดความสุขทั้งในส่วนที่เป็นชุมชนหมู่บ้านและในส่วนที่เป็นปัจเจกของชาวบ้านเอง ถ้าหากเกิดปัญหาทางด้านความไม่สมดุลกันขึ้นก็จะก่อให้เกิดความไม่สงบสุขเกิดปัญหาในหมู่บ้านและชุมชน (ประเวศ วะสี, 2551, 34)

ภูมิปัญญาเป็นพลังทางวัฒนธรรมเป็นอาวุธสำคัญเพื่อต่อสู้กับวิกฤติเศรษฐกิจทุนนิยมต้องบำรุงรักษาไว้ที่สำคัญนี้ให้สมบูรณ์แข็งแรงคงทนส่งผลถึงความสง่างามเบื้องต้นที่โดดเด่นในโลกใบนี้ซึ่งปัจจุบันกระบวนการพัฒนาประเทศกำลังพลิกผันจากกระแสหลักมาสู่กระแสพื้นบ้านทำให้คำว่าภูมิปัญญาชาวบ้านภูมิปัญญาท้องถิ่นภูมิปัญญาไทยและการพึ่งพาตนเองกลายเป็นค่านิยมในกระบวนการพัฒนาปัจจุบันถึงเวลาที่ต้องหวนกลับไปมองคนบางกลุ่มที่ดำรงชีวิตตามวิถีชีวิตเดิมในอดีตว่ามีชีวิตอยู่อย่างไม่มีปัญหาท่ามกลางวิกฤติเศรษฐกิจและสังคมได้อย่างไร (เสรีพงศ์พิศ, 2536, 145)

จังหวัดสมุทรสงคราม ตั้งอยู่บริเวณที่ราบชายฝั่งทะเลอ่าวไทย มีระบบนิเวศทางทะเลและชายฝั่งที่สมบูรณ์ ประชากรส่วนใหญ่ดำรงวิถีชีวิตสัมพันธ์กับป่าชายเลน ทำอาชีพประมงการเกษตรและธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และจากความสัมพันธ์กับวิถีธรรมชาติชายฝั่งทำให้เกิดการผลิตด้านปัจจัยสี่ขึ้นในชุมชนอย่างครบวงจรเฉพาะในเรื่องการผลิตเครื่องนุ่งห่มเครื่องใช้ไม้สอยในครัวเรือน และอุปกรณ์ในการประกอบอาชีพนั้น ชุมชนตำบลคลองโคน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้มีการย้อมสีผ้าด้วยเปลือกต้นโปรงแดง หรือปูโรง ซึ่งเป็นไม้ที่ขึ้นตามป่าชายเลนเช่นเดียวกับไม้โกงกางมาเป็นเวลานาน โดยชาวบ้านนิยมย้อมสีผ้าเพื่อให้มีความคงทนต่อการใช้งาน เช่นใช้ทำเป็นใบเรือหาปลา ในทะเล ใช้ตัดเสื้อผ้าสำหรับทำงานตัดไม้หาฟืนเผาถ่าน ซึ่งเป็นอาชีพหลักของชาวบ้านนอกจากนี้ยังใช้ย้อมแห อวน และเชือกสำหรับใช้ในการทำประมง ซึ่งการย้อมสีธรรมชาติดังกล่าวนี้นิยมย้อมใช้ในครัวเรือนยังไม่ได้ผลิตเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจอย่างเป็นกิจจะลักษณะ

ภูมิปัญญาการย้อมผ้าจากเปลือกไม้ป่าชายเลนโดยเฉพาะการย้อมสีผ้าด้วยเปลือกไม้โปรงแดงหรือปูโรง เมื่ออดีตมีการย้อมเสื้อผ้า เครื่องมือในการประกอบอาชีพประมง เช่น แห อวน เชือกที่ทำจากฝ้ายกันเกือบทุกครัวเรือน ซึ่งในปัจจุบันเหลือผู้ย้อมผ้าโดยไม้โปรงแดง (ปูโรง) ในตำบลคลองโคนเพียง 5 คน และพันธุ์ไม้ที่ใช้มีจำนวนลดลงในช่วงปลายปีพ.ศ. 2560 สถาบันสิ่งแวดล้อมไทยได้ดำเนินการศึกษาและสำรวจข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพในท้องถิ่นตำบลคลองโคน จากการสำรวจพันธุ์พืชพบว่า พืชเด่นในพื้นที่ ได้แก่ แสมขาวพบมากที่สุด รองลงมาเป็นโกงกางใบเล็ก ตะบูนดำ โกงกางใบใหญ่ ตะบูนขาว และแสมดำตามลำดับ ส่วนโปรงแดงนั้นลดลงมากจึงได้มีการเสนอแนวทางการจัดการโดยการขยายพันธุ์ปลูกเพื่ออนุรักษ์ให้คงอยู่ต่อไป รวมทั้งวางแผนการปลูกป่าชายเลนอย่างเป็นระบบไม่ให้ขวางทิศทางการไหลของน้ำซึ่งเป็นการแก้ไขการสะสมตะกอนดินบริเวณปากอ่าว (สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย, 2561, 55) สอดคล้องกับสภาพสังคมโลกในปัจจุบันมีความต้องการผลิตภัณฑ์ผ้าที่ไม่มีสารเคมี โดยเฉพาะถ้าเป็นผ้าที่มีการย้อมจากสีธรรมชาติจะเป็นที่ต้องการ และ แสวงหามากขึ้นในอนาคตทำให้เห็นว่าการฟื้นฟูและการถ่ายทอดภูมิปัญญาการย้อมผ้าจากเปลือกไม้เป็นเรื่องที่สถาบันการศึกษาสามารถเข้ามาช่วยการพัฒนาของชุมชนได้

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่าการสกัดสีจากธรรมชาติเพื่อนำมาผลิตสินค้าหัตถกรรมสิ่งทอเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยมาอย่างยาวนาน เนื่องจากเป็นเรื่องของความสวยงามที่อยู่บนผืนผ้าที่สวยงามใส่ ผู้ที่ใส่ผ้าจากการย้อมผิวจะไม่ดำคล้ำ และเสื้อผ้านั้นก็มีความคงทน ชาวบ้านจึงนิยมย้อมผ้าใช้เอง ผ้าทอที่ย้อมจากธรรมชาติจึงมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต เป็นสิ่งที่บอกเล่าถึงเรื่องราวทางวัฒนธรรมการย้อมผ้า และข้าวของเครื่องใช้ด้วยสีจากธรรมชาติเพื่อนำมาผลิตหัตถกรรมสิ่งทอจึงเป็นเรื่องที่ไม่ยุ่งยากมากนักสำหรับคนในชุมชน สีที่สกัดได้จากธรรมชาติที่ใช้ย้อมผ้าในประเทศไทยมีหลายสีเนื่องจากมาจากพืชหลายชนิด เช่น เปลือกต้นเพกาให้สีกาก้าอมเขียว เปลือกสมอให้สีดำ เปลือกไม้โกงกางให้สีน้ำตาล เป็นต้น นอกจากนี้อุตสาหกรรมสิ่งทอมีผลต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพเป็นประเด็นที่ควรได้รับการพิจารณา และเร่งแก้ไข เสื้อผ้าที่ผลิตได้จากกระบวนการย้อมสีที่สกัดได้จากธรรมชาติแบบดั้งเดิม ซึ่งเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมจึงยังคงได้รับความสนใจอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน (สุวานีย์ จันทร์สอาด, 2548, 62) ส่วนแนวทางในการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ และการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต้องมีการพัฒนารูปแบบของผลิตภัณฑ์ให้โดดเด่นเหมาะสมกับยุคสมัยในปัจจุบัน สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างหลากหลาย พยายามลดต้นทุนในการผลิตด้วยการเลือกใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น โดยไม่ทำให้คุณค่า และคุณภาพของผลิตภัณฑ์ลดลง มีการส่งเสริมอาชีพให้กับคนในท้องถิ่นเพื่อสืบต่อภูมิปัญญาไม่ให้สูญหาย มีการสนับสนุนให้มีการจัดตั้งศูนย์สาธิตกระบวนการผลิตการจัดนิทรรศการ และจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ประเภทต่างๆ ภายในท้องถิ่นเพื่อเป็นแรงจูงใจและอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้กับผู้เยี่ยมชม (ทรงคุณ จันทจรและคณะ, 2552, 383)

ด้วยความเป็นมาและความสำคัญของภูมิปัญญาการย้อมผ้า ผู้วิจัยจึงศึกษาภูมิปัญญาการย้อมผ้าของตำบลคลองโคก ในด้านประวัติความเป็นมากระบวนการผลิต และการใช้ประโยชน์ป้าชายเลนเพื่อที่จะเสริมสร้างภูมิปัญญาการย้อมผ้าจากเปลือกไม้ป้าชายเลนของชุมชนตำบลคลองโคก จังหวัดสมุทรสงคราม อันส่งผลต่อการพัฒนาคน สิ่งแวดล้อม และสังคมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของชาวบ้านตำบลคลองโคก อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม ที่มีวิถีชีวิตสอดคล้องกับธรรมชาติทะเล และป้าชายเลน
2. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาการย้อมผ้าจากเปลือกไม้โปรงแดง (บุโรง) ของชุมชนตำบลคลองโคก อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม
3. เพื่อศึกษาการนำภูมิปัญญาการย้อมผ้าจากเปลือกไม้โปรงแดง (บุโรง) มาเสริมสร้างเศรษฐกิจของชุมชนตำบลคลองโคก อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม

ขอบเขตของการวิจัย

- 1) ประชากรและกลุ่มตัวอย่างกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเป็นการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) ทั้งหมด 20 คน ประกอบด้วย 1) ประชาชนชาวบ้านด้านภูมิปัญญาพื้นบ้านและด้านภูมิปัญญาการย้อมผ้าจากเปลือกไม้ป้าชายเลน จำนวน 5 คน 2) แกนนำชุมชนได้แก่ผู้นำท้องถิ่น ผู้นำท้องที่ ภูมิปัญญา และกลุ่มสตรี จำนวน 15 คน
- 2) ตัวแปรที่ศึกษา การเสริมสร้างภูมิปัญญาการย้อมผ้าจากเปลือกไม้ป้าชายเลนของชุมชนตำบลคลองโคก

วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการและเทคนิคในการวิจัยดังนี้

1. การค้นหาข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ เชิงลึก เป็นรายบุคคลจากกลุ่มตัวอย่างได้แก่ข้อมูลเกี่ยวกับวิถีชีวิตชาวบ้านตำบลคลองโคกที่สัมพันธ์กับทะเล และป้าชายเลนภูมิปัญญาการย้อมผ้าจากเปลือกไม้ป้าชายเลน
2. การจัดเวทีระดมความคิดเห็นเนื้อหาแนวทางการเสริมสร้างภูมิปัญญาการย้อมผ้า จากผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมจากเปลือกไม้ป้าชายเลน และการอนุรักษ์ฟื้นฟูพันธุ์ไม้ป้าชายเลน โดยการจัดเวทีสะท้อนข้อมูลเสนอข้อมูลภูมิปัญญา และร่วมวางแผนการต่อยอดให้เกิดเศรษฐกิจชุมชนจากการย้อมผ้าจากเปลือกไม้ป้าชายเลน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือ

1. แบบสัมภาษณ์เชิงโครงสร้างที่มีแนวคำถามและประเด็นหลัก ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ วิถีชีวิตดั้งเดิมของคนพื้นถิ่นตำบลคลองโคกที่สัมพันธ์กับป้าชายเลน ภูมิปัญญาพื้นบ้านการย้อมผ้าจากเปลือกไม้ป้าชายเลน แนวทางการเสริมสร้างภูมิปัญญาการผลิตผ้าย้อมจากเปลือกไม้ป้าชายเลน ที่เป็นแนวคำถามในการพูดคุยจะมีคำถามอย่างต่อเนื่อง เพื่อการศึกษาข้อมูลในประเด็นหลักที่สำคัญ การสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นรายบุคคลจากกลุ่มเป้าหมายได้แก่ การสัมภาษณ์พูดคุยเกี่ยวกับบริบท วิถีชีวิตของชาวบ้านตำบลคลองโคกที่สัมพันธ์กับทะเล และป้าชายเลน
2. แบบสัมภาษณ์เชิงโครงสร้างเกี่ยวกับภูมิปัญญาการย้อมผ้าจากเปลือกไม้ป้าชายเลน
3. เวทีการขยายผลผลิตภัณฑ์ผ้าย้อมเป็นเศรษฐกิจชุมชนและการอนุรักษ์ฟื้นฟูพันธุ์ไม้ป้าชายเลนแบบสังเกต แบบสอบถามผู้เข้าร่วมเวทีแบบพูดคุยไม่เป็นทางการ

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) และนำเสนอโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (descriptive analysis)

1. การวิเคราะห์ข้อมูลบริบทของตำบลคลองโคน ด้านความเป็นมา และการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาในการนำทรัพยากรธรรมชาติใกล้ตัวให้เกิดประโยชน์ นำผลจากการสัมภาษณ์พูดคุย และการสังเกตการณ์ดำเนินวิถีชีวิตของชุมชนจากผู้ให้ข้อมูล มาประมวลจัดหมวดหมู่ความคิดเห็นเขียนเป็นเชิงพรรณนาให้เห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงของคนกับคน คนกับธรรมชาติ คนกับทะเลและป่าชายเลน
2. ประชาชนชาวบ้านด้านการย้อมผ้าจากเปลือกไม้ นำผลจากการสัมภาษณ์ให้ได้ภูมิปัญญาการย้อมผ้าจากเปลือกไม้ป่าชายเลนในแต่ละขั้นตอนจากผู้ให้ข้อมูลมาเขียนเรียบเรียงเป็นเชิงพรรณนา
3. การนำผลจากการจัดเวที และการประเมินเวที วิเคราะห์สถานการณ์การย้อมผ้าเปลือกไม้ปอโรง วิเคราะห์สถานการณ์ป่าไม้ชายเลน วิเคราะห์สถานการณ์การผลิตผลิตภัณฑ์ย้อมเปลือกไม้ แนวโน้มผ้าย้อมเปลือกไม้ การมีส่วนร่วมในการพัฒนาต่อไป มาสรุปผลและเขียนข้อมูลเป็นขั้นตอนการดำเนินงานวางแผนการขยายผลผลิตภัณฑ์เป็นเศรษฐกิจชุมชน
4. นำผลจากการสังเกต และการเข้าร่วมการปลูกป่าของชุมชน และของวัดคลองโคน มาเรียบเรียงเขียนถึงการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าไม้ชายเลน

ผลการวิจัย

จากการลงพื้นที่โดยการพูดคุย การสัมภาษณ์ การจัดเวที การติดตามผล สืบค้นฐานข้อมูลที่มีอยู่เดิม และข้อมูลจากผู้นำท้องถิ่น ผู้นำท้องที่ และผู้รู้ในชุมชน จำนวน 20 คนการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง เพื่อให้ได้ข้อมูลพื้นฐาน ตลอดจนการตั้งคำถาม การพูดคุยเชิงลึกทำให้ได้ข้อมูลที่เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน จำนวนประชากรที่มีผลต่อการประกอบอาชีพของชุมชนตำบลคลองโคน ผลต่อการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ วิถีชีวิตดั้งเดิม ภูมิปัญญาการย้อมผ้าจากเปลือกไม้ป่าชายเลน แนวทางการเสริมสร้างภูมิปัญญาการย้อมผ้าจากเปลือกไม้ป่าชายเลน ดังนี้

1. บริบทของชุมชนตำบลคลองโคน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม มีวิถีชีวิตสอดคล้องกับธรรมชาติ ทะเลและป่าชายเลน สภาพพื้นที่ตั้งของตำบลคลองโคนที่ตั้งอยู่ติดปากทะเลอ่าวไทยบริเวณรูป ก.ไก่ เป็นความต่างจากที่อื่นเพราะ เป็นที่มีทรัพยากรธรรมชาติมากมายหลากหลายเป็นแหล่งทรัพยากรทางทะเลที่สำคัญมากที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศไทย อ่าว ก.ไก่ เป็นส่วนหนึ่งของที่ราบลุ่มจึงมีวิถีชีวิตที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติที่จัดว่าเป็นทุนสำคัญ อาชีพหลักของตำบล

คลองโคน คือการประกอบอาชีพทำประมงพื้นบ้านบริเวณชายฝั่งการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ อาชีพการทำกะปิ คลองโคน และยังมีผู้ประกอบอาชีพการเย็บจากอยู่บ้าง จากการทำอาชีพประมงพื้นบ้านชาวบ้านจึงมีอาชีพการแปรรูปอาหารทะเลควบคู่ไปด้วย ซึ่งการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันของผู้คนในตำบลจนสร้างเป็นอาชีพเป็นการสร้างเศรษฐกิจของคนในตำบล สร้างวัฒนธรรมประเพณีที่สัมพันธ์กับธรรมชาติ ซึ่งเกิดจากการคิดการปฏิบัติของบุคคลซึ่งเป็นภูมิปัญญาของคนในชุมชน และถ่ายทอดภูมิปัญญานั้นสู่คนรุ่นต่อๆ ไป แต่ภูมิปัญญาหลายเรื่องที่ไม่ได้รับการถ่ายทอดต่อเนื่องเพราะไม่มีการบันทึกเรื่องราวไว้จึงทำให้ขาดการต่อยอดภูมิปัญญาในหลายเรื่องที่จะเป็นประโยชน์ต่อคนรุ่นหลัง ผู้คนที่อาศัยอยู่ตำบลคลองโคนจึงมีวิถีชีวิตที่สัมพันธ์ที่เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติที่จัดว่าเป็นทุนสำคัญ

วิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนตำบลคลองโคน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม การดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่าใช้ทรัพยากรธรรมชาติสร้างทุนให้กับคนตำบลคลองโคน จากพื้นที่บริเวณปากอ่าว ก.ไก่ ที่เป็นที่ตั้งของตำบลคลองโคนทำให้มีทรัพยากรธรรมชาติที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์ในการทำมาหากินได้หลากหลายอาชีพทำให้เศรษฐกิจของคนในชุมชน มีการผลิต ผลผลิตที่ได้จากความสัมพันธ์ของธรรมชาติทะเล และป่าชายเลน มีรายได้เลี้ยงครอบครัวได้อย่างมีความสุข มีรายได้เป็นรายวัน รายเดือน รายปี ตามแต่คนในชุมชนจะจัดการทรัพยากร วิถีชีวิตของชาวบ้านในแต่ละถิ่นนั้น ย่อมมีลักษณะแตกต่างกันออกไปตามระบบของการปรับตัวเพื่อให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่ตั้งถิ่นฐาน ป่าไม้บริเวณป่าชายเลนก็เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญของตำบลคลองโคนที่มีป่าชั้นนอก ชั้นกลาง ชั้นใน มีพันธุ์ไม้ที่หลากหลายชนิดเรียงรายในแต่ละชั้นป่า สร้างคุณค่าในระบบเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองได้ การดำรงชีวิตของคนชุมชนตำบลคลองโคนที่มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติทะเล ป่าชายเลน ทำให้เข้าใจระบบชีวิต ระบบนิเวศชุมชนที่เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย อยู่ร่วมกันได้ในชุมชน

2. ภูมิปัญญาพื้นบ้านการย้อมผ้าจากเปลือกไม้ป่าชายเลนตำบลคลองโคน เกิดจากองค์ความรู้ด้านการจัดการทรัพยากรน้ำ ลม และป่าชายเลนที่มีความสัมพันธ์กับการย้อมผ้าจากเปลือกไม้ป่าชายเลน

ความสัมพันธ์กับธรรมชาติของน้ำบริเวณอ่าวไทย มีน้ำขึ้นน้ำลง น้ำเกิดน้ำตายจะทำให้มีผลต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านโดยชาวบ้านจะสังเกตจากธรรมชาติ

ความสัมพันธ์กับธรรมชาติของลมชาวบ้านจะสังเกตลมจากคลื่นทะเลถ้ามีคลื่นทะเลมากลมจะแรงถ้าคลื่นสงบหรือคลื่นเงียบลมจะเบาหรือน้อย

ความสัมพันธ์กับธรรมชาติของป่าไม้ชายเลนมีป่าชั้นนอก ป่าชั้นกลาง ป่าชั้นใน ป่าทั้ง 3 ชั้น ช่วยป้องกันรักษาชายฝั่งทะเลจากการกัดเซาะของกระแสน้ำ และเป็นแนวกำบังคลื่นลมที่เคลื่อนเข้าปะทะชายฝั่ง มีความสำคัญอย่างมากสำหรับสัตว์ทะเลต่างๆ เนื่องจากเป็นที่วางไข่และพักตัวอ่อนเป็นแหล่งที่มีสภาพสมดุลทางธรรมชาติสูงมาก

ความสัมพันธ์กับธรรมชาติของน้ำ ลม ป่าชายเลน เป็นความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกันกับวิถีชีวิตของชาวบ้านที่มีความสำคัญในการดำรงชีวิต การทำมาหากินที่ต้องอาศัยธรรมชาติเป็นหลัก มีภูมิปัญญาที่เป็นองค์ความรู้ที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน โดยเฉพาะภูมิปัญญาพื้นบ้านการย้อมผ้าจากเปลือกไม้ป่าชายเลนตำบลคลองโคน ที่ใช้ไม้โปรงแดง (บุโอง) ในการย้อมผ้าเครื่องนุ่งห่ม เครื่องมือที่ใช้ในการประกอบอาชีพประมง วิถีชีวิตของคนที่อยู่ติดกับทะเลมักจะมีอาชีพประมงพื้นบ้านที่ต้องออกแดดต้องโดนแดดตลอดเวลา ชาวบ้านจึงสังเกตว่าเปลือกไม้จะมีสีน้ำเปลือกออกมา และมักจะติดทนกับเนื้อผ้า จึงได้คิดนำเปลือกไม้มาทำเป็นน้ำย้อมผ้า เพื่อใส่ออกทะเลและสังเกตเห็นว่าผู้ที่ใส่ผ้าจากการย้อมจะผิวไม่ดำคล้ำ และเสื้อผ้านั้นก็มีความคงทน ชาวบ้านจึงนิยมย้อมผ้าใช้เอง โดยการย้อมนั้นชาวบ้านจะสังเกตเปลือกไม้จากต้นที่อายุมาก และจะเลาะเอาเฉพาะเปลือกที่ละด้านโดยไม่ตัดทั้งต้นเพื่อให้ใช้ประโยชน์จากเปลือกไม้ต้นนี้ได้นานๆ การย้อมผ้าจากเปลือกไม้มีขั้นตอนไม่ยุ่งยากมากนักแต่ก็ต้องมีเคล็ดลับบางอย่างที่มาจากภูมิปัญญาของชุมชนคลองโคน แต่ที่ชาวตำบลคลองโคนนิยมนำมาย้อมตัดเย็บเป็นเสื้อผ้ามักจะนำมาจากเปลือกไม้โปรงแดง (บุโอง) เพราะมีสีออกส้มแดงที่สวยงาม เทคนิค ขั้นตอน

3. การเสริมสร้างภูมิปัญญาการย้อมผ้าจากเปลือกไม้ป่าชายเลนกลุ่มภูมิปัญญาประกอบด้วยผู้นำท้องถิ่น ผู้นำท้องถื่น ผู้นำกลุ่มสตรี ประชาชนชาวบ้านได้มาแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ภูมิปัญญาในเชิงของความสัมพันธ์กับธรรมชาติของน้ำ ความสัมพันธ์กับธรรมชาติของลม ความสัมพันธ์กับธรรมชาติของป่าไม้ชายเลน เพื่อนำองค์ความรู้มาใช้ในการทำแผนการจัดการทรัพยากร แผนการพัฒนาคน แผนการตลาด แผนการพัฒนาการเรียนรู้อันเป็นการขยายผลการผลิตผลิตภัณฑ์ผ้าย้อม และผ้ามัดย้อมจากเปลือกไม้ป่าชายเลนนำเสนอผลงานต่อการองค์การบริหารส่วนตำบลคลองโคน และเครือข่ายกลุ่มองค์กรต่างๆ ในตำบล

นายกองค์การบริหารส่วนตำบลคลองโคน และกลุ่มสตรีตำบลคลองโคน พร้อมทั้งจะให้การสนับสนุนในการต่อยอดกลุ่มผลิตผ้าย้อมจากเปลือกไม้ โดยที่กลุ่มสตรีมีแผนที่จะตัดเสื้อที่กลุ่มสตรีจากผ้าย้อมเปลือกไม้ให้คนในจังหวัดสมุทรสงครามได้รู้จักว่าที่ตำบลคลองโคนมีภูมิปัญญาเรื่องการย้อมผ้า และได้มีแผนที่จะพัฒนาให้เกิดกลุ่มวิสาหกิจการย้อมผ้า ให้ดำเนินการในเรื่องนี้อย่างชัดเจนต่อไป มีแผนการฟื้นฟูพันธุ์ไม้โปรงแดง (ปูโรง) การปลูกป่าโปรงแดง (ปูโรง) เพิ่มขึ้นโดยองค์การบริหารส่วนตำบลคลองโคน สภาองค์กรชุมชนตำบลคลองโคน วัดคลองโคน และผู้แทนกลุ่มองค์กรต่างๆ จึงร่วมกันจัดกิจกรรมการปลูกป่าชายเลนโดยเฉพาะคือการปลูกต้นโปรงแดง (ปูโรง)

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัย และผลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูล ทั้งแบบสัมภาษณ์ สังเกต การจัดเวทีในการลงพื้นที่ที่สามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

ประวัติความเป็นมาชาวบ้านที่มีวิถีชีวิตสอดคล้องกับธรรมชาติทะเลและป่าชายเลน ตำบลคลองโคน อำเภอมือ จังหวัดสมุทรสงคราม มีความเป็นมาอย่างไร และมีความรู้อะไรบ้างที่เกี่ยวกับป่าชายเลน

ผลการวิจัยพบว่าบริบทของชุมชนตำบลคลองโคน อำเภอมือ จังหวัดสมุทรสงคราม ที่มีวิถีชีวิตสอดคล้องกับธรรมชาติทะเล และป่าชายเลนเป็นชุมชนที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติจากทะเลและป่าชายเลน การนำทรัพยากรมาใช้ในชีวิตประจำวันจนสร้างเป็นอาชีพเกิดการสร้างสรรค์เศรษฐกิจชุมชน สร้างวัฒนธรรมประเพณีที่สัมพันธ์กับธรรมชาติเป็นภูมิปัญญา มีการสืบทอดกันมาทำให้มีความรักและหวงแหนทรัพยากร มีการจัดการทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด การดำรงชีวิตที่มีความเอื้ออาทร เกื้อกูลกันอย่างเป็นระบบ มีการเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย มีการทำมาหากิน และการใช้ชีวิตประจำวันที่มีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคน สังคม ธรรมชาติ และความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกัน มีความรักในทรัพยากรธรรมชาติ และพร้อมที่จะจัดการทรัพยากรธรรมชาติร่วมกันจนถึงปัจจุบัน

บริบทและวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนตำบลคลองโคนเป็นวิถีชีวิตที่มีความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติความสัมพันธ์กับธรรมชาติทะเลและป่าชายเลนที่นำมาประกอบอาชีพ เป็นการผลิตแบบยังชีพเป็นหลัก มีการอยู่ร่วมกันแบบเครือญาติ นับถือผู้อาวุโส มีความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ในธรรมชาติ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่มาประกอบอาชีพทำให้เกิดการสร้างเศรษฐกิจชุมชนที่ล้วนแต่ใช้ภูมิปัญญาสืบทอดกันมาทั้งสิ้น ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติทำให้เกิดความหลากหลายทางด้านอาชีพ มีการผลิตไว้บริโภคในครอบครัว แบ่งปันกัน แลกเปลี่ยนกัน เหลือจึงนำไปจำหน่าย สอดคล้องกับ ยุคดิ มุกดาวิจิตร (2548) ได้แบ่งวิถีชีวิตของชาวบ้านหรือวิถีชีวิตพื้นถิ่นออกเป็น 3 ลักษณะคือ 1) ด้านเศรษฐกิจการทำมาหากินชาวบ้านมีการผลิตแบบเกษตรกรรมหัตถกรรมเป็นการผลิตแบบยังชีพเป็นหลัก 2) ด้านสังคม-การเมืองชาวบ้านมีความสัมพันธ์กันผ่านระบบเครือญาติและการปกครองตนเองผ่านระบบอาวุโส และ 3) ด้านความเชื่อชาวบ้านเชื่อว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์สถิตอยู่ในธรรมชาติและนับถือผีบรรพบุรุษควบคู่ไปกับการนับถือพุทธศาสนา

การดำรงชีวิตของคนชุมชนตำบลคลองโคนที่มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติทะเลป่าชายเลน ทำให้เข้าใจระบบชีวิตระบบนิเวศชุมชนที่เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายอยู่ร่วมกันได้ในชุมชน สอดคล้องกับ Fritiof Capra (1996, สว่างพงศ์ ศิริพัฒน์, แปล 2556) ได้เสนอทฤษฎีว่าด้วยระบบชีวิต (the theory of living system) และนิเวศศึกษา (ecological literacy) สรุปสาระสำคัญได้ว่าชีวิตทั้งหลายล้วนดำรงอยู่อย่างเป็นระบบในลักษณะที่เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายโดยมีระบบนิเวศเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ

ภูมิปัญญาการย้อมผ้าจากเปลือกไม้ป่าชายเลนของชุมชนตำบลคลองโคกนอ อำเภอมือง จังหวัดสมุทรสงคราม ในแต่ละขั้นตอนให้ความรู้ที่สะท้อนถึงภูมิปัญญาของชาวบ้านอย่างไรบ้าง

ด้านภูมิปัญญาพื้นบ้านการย้อมผ้าจากเปลือกไม้ป่าชายเลนตำบลคลองโคกนอ มีความสัมพันธ์กับน้ำ ลม และป่าชายเลนที่นำมาใช้ในชีวิตประจำวัน การทำมาหากินที่ต้องอาศัยธรรมชาติ ภูมิปัญญาจึงมีความสำคัญในการดำรงชีวิต ภูมิปัญญาการย้อมผ้าจากเปลือกไม้ป่าชายเลนเป็นความสามารถของคนในชุมชนที่แก้ปัญหาเรื่องการดูแลสุขภาพ การรักษาเครื่องมือให้คงทน ภูมิปัญญาการย้อมผ้ายังมีขั้นตอนที่ไม่ยุ่งยากประหยัด และนอกจากสีอ้อมแล้วก็ยังใช้ย้อมแห อวน เพื่อให้คงทน และสีที่เป็นธรรมชาติไม่มีสารพิษ นับเป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาแต่ในอดีต โดยกระบวนการย้อมสามารถทำได้ในชุมชน สีย้อมหาได้จากในชุมชน มีความปลอดภัยต่อผู้ผลิตและผู้บริโภค และเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม สอดคล้องกับ สามารถ จันทรสุรีย์ (2554,12) ได้รวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยไว้ ดังนี้ ได้มีการกำหนดความหมายภูมิปัญญาพื้นบ้าน หมายถึงองค์ความรู้สติปัญญา ความคิด ความเชื่อและความสามารถทั้งหมดของชาวบ้านธรรมดาในพื้นที่หมู่บ้านต่างๆ ที่ใช้ในการแก้ไขปัญหาของชาวบ้านอย่างเหมาะสม ตามสภาพพื้นที่หรือพื้นบ้านของแต่ละแห่ง

สีย้อมจากเปลือกไม้ป่าชายเลนเป็นสีธรรมชาติ การทำน้ำย้อมผ้าจากเปลือกไม้จำเป็นต้องเป็นน้ำสะอาดซึ่งชาวบ้านมักจะตักน้ำในช่วงหัวน้ำขึ้นที่เป็นน้ำจืดเก็บไว้ในตุ่ม และแกว่งสารส้มเพื่อให้ น้ำตกตะกอนการ ที่ไม่ใช้น้ำจากทะเลหรือลำคลองโดยตรง เพราะจะมีตะกอนหรือโคลนตมติดปนมา จะทำให้ผ้าย้อมสีไม่สวย ไม่ติดทนหรือสีต่าง เปลือกไม้ใช้จะต้องเป็นเปลือกสมูทเท่านั้นเพราะมีคุณสมบัติในการสमानผิว และช่วยในการผสมผสานกับน้ำจากเปลือกไม้ผ้าย้อมได้ดี นอกจากนี้แล้วเปลือกสมูทยังเป็นเปลือกที่หาง่ายในจังหวัดสมุทรสงคราม ราคาไม่แพง ผ้าสำหรับตัดเย็บเป็นเครื่องใช้หรือเครื่องนุ่งห่มมักจะเป็นผ้าฝ้ายเพราะดูดซับน้ำย้อมได้ดี ชาวบ้านจะใช้การย้อมร้อนเพื่อให้สีของน้ำย้อมเข้าถึงเนื้อผ้าได้ดี สอดคล้องกับ อภิชาติ สนธิสมบัติ (2545, 73) สีย้อมเองจะต้องมีความสามารถในการติดสีกับเส้นใย โดยอาจมีประจุต่างกันทำให้สามารถยึดเหนี่ยวกันได้ หรืออาจมีประจุเดียวกันแต่เติมสารอื่นๆ เพื่อลดประจุบนเส้นใยแล้วจึงทำให้สีติดบนเส้นใยได้ และ นवलแข ปาลีวินิช (2542, 44) ย้อมสี สีจะทำปฏิกิริยากับโมเลกุลภายนอกของเส้นใยก่อน ความชื้นหรือความร้อนจะทำให้เส้นใยพองและจะมีช่องว่างให้สีเข้าไปแทรกอยู่ภายในได้มาก โดยสีจะเข้าไปเชื่อมโยงกับโมเลกุลภายในของเส้นใย และเมื่อเส้นใยแห้งสีก็จะติดอยู่ในเส้นใย

การเสริมสร้างภูมิปัญญาการย้อมผ้าจากเปลือกไม้ป่าชายเลนทำให้เกิดเศรษฐกิจของชุมชนอย่างมีส่วนร่วม ได้มีแผนที่ครอบคลุมในทุกด้าน

นายกองค์การบริหารส่วนตำบล และกลุ่มสตรีตำบลคลองโคกนอ พร้อมทั้งจะให้การสนับสนุนกลุ่มผลิตผ้าย้อมจากเปลือกไม้ โดยที่กลุ่มสตรีมีแผนที่จะตัดเสื้อที่กลุ่มสตรีจากผ้าย้อมเปลือกไม้ ให้คนในจังหวัดสมุทรสงครามได้รู้จักว่าที่ตำบลคลองโคกนอมีภูมิปัญญาเรื่องการย้อมผ้า และได้มีแผนที่จะพัฒนาให้เกิดกลุ่มวิสาหกิจการย้อมผ้า ให้ดำเนินการในเรื่องนี้อย่างชัดเจนต่อไป สอดคล้องกับ ธเนศศรีวิชัยลำพันธ์ (2556, 2) เศรษฐกิจชุมชนจึงหมายถึงระบบเศรษฐกิจระดับท้องถิ่นหรือชุมชนที่มี ลักษณะเป็นองค์รวมซึ่งไม่ได้มีแต่เพียงมิติทางด้านเศรษฐกิจที่เป็นตัวเลขของรายได้ รายจ่าย การผลิต และการบริโภคเท่านั้น แต่จะเป็นระบบเศรษฐกิจที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมวัฒนธรรม มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน และรวมถึงการมีระบบคุณค่าเข้าไปด้วย

ด้านแผนการฟื้นฟูพันธุ์ไม้โปรงแดง (บุโอง) ขยายพื้นที่การปลูกป่าโปรงแดง (บุโอง) โดยการนำของผู้นำท้องถิ่น วัด สภากองกรชุมชน

สรุปและข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. ผลการวิจัยพบว่า บริบทของชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์ ที่เกิดจากภูมิปัญญาที่มีความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ ทำให้เกิดความสมดุลทางทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตามกระแสความเจริญทางวัตถุ และวัฒนธรรมบริโภคนิยมทำให้เกิดความไม่สมดุลกับสถานะทางธรรมชาติ ส่งผลต่อบริบทวัฒนธรรมในการดำรงอยู่ของชุมชนตำบลคลองโคนเช่นกัน จึงควรสร้างความตระหนัก ความผูกพัน ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติและคนรุ่นใหม่ให้ต้องดำรงรักษาไว้ซึ่งภูมิปัญญาของชุมชน
2. ชุมชนควรมีการพัฒนาการมัคดีย่อม สร้างลายที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชนตำบลคลองโคน รูปแบบของผลิตภัณฑ์ให้โดดเด่นเหมาะกับยุคสมัยในปัจจุบัน สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างหลากหลาย พยายามลดต้นทุนในการผลิตด้วยการเลือกใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น โดยไม่ทำให้คุณค่าและคุณภาพของผลิตภัณฑ์ลดลง มีการส่งเสริมอาชีพให้กับคนในท้องถิ่น เพื่อสืบทอดภูมิปัญญาไม่สูญหาย
3. ควรสร้างเสริมและนำแผนการพัฒนาคน การพัฒนาผลิตภัณฑ์ การจัดการทรัพยากร การพัฒนาการเรียนรู้ การตลาด การขยายผลการผลิตผลิตภัณฑ์ การฟื้นฟูพันธุ์ไม้โปรงแดง(ปูโรง)นำไปปฏิบัติหรือจัดทำโครงการกิจกรรมในการย้อมผ้าจากเปลือกไม้ป่าชายเลน ให้เป็นเอกลักษณ์ของคนในตำบลคลองโคน เชื่อมโยงเครือข่ายกันได้
4. หน่วยงานองค์กรท้องถิ่น ภาครัฐ และเอกชน สถาบันการศึกษาสามารถนำข้อมูลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาทางการศึกษาเศรษฐกิจสังคมวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ

บรรณานุกรม

- ทรงคุณ จันทจร และคณะ (2552). คุณค่าอัตลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นกับการนำมาประยุกต์เป็นผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้. สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคามได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัยกระทรวงวัฒนธรรม 2552.
- ธเนศ ศรีวิชัยลำพันธ์.(บรรณาธิการ).(2556). การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- นวลแข ปาลีวิช.(2542). ความรู้เรื่องผ้าและเส้นใย. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดยูเคชั่น.
- ประเวศ วะสี. (2551). จุดเปลี่ยนประเทศไทย หัวใจคือชุมชน. กรุงเทพฯ: กรีนปัญญาญาณ ในเครือกลุ่มบริษัทกรีนมัลติมีเดีย.
- ยุกติ มุกดาวิจิตร. (2548).อ่าน “วัฒนธรรมชุมชน” : วาทศิลป์และการเมืองของชาติพันธุ์นิพนธ์แนววัฒนธรรมชุมชน. กรุงเทพฯ: ฟ้ายเดียวกัน.
- สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย. (2561).ตำบลคลองโคนกับการประชุมหารือและคืนข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพในท้องถิ่น มกราคม 2561.
- สว่าง พงศ์ศิริพัฒน์ (แปล).(2556).ข่ายใยแห่งชีวิต (The Web of Life). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- สามารถ จันทรสุรีย์. (2554).องค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยสถาบันส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์.
- สุวานีย์ จันทรสอาด. (2548). การสกัดสี้อมจากต้นขนุน *Artocarpus heterophyllus Lamk.* สำหรับการย้อมผ้าไหมและผ้าฝ้าย. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเคมี. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสรี พงษ์พิศ. (2536). ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนา (เล่ม 1). กรุงเทพฯ: มูลนิธิภูมิปัญญา.
- อภิชาติ สนธิสมบัติ. (2545).กระบวนการทางเคมีสิ่งทอ. ปทุมธานี: ดร.อภิชาติ สนธิสมบัติ.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ – นามสกุล	นางรมย์ธีรา น้อยประเสริฐ
วันเดือนปีเกิด	24 มิถุนายน 2504
ที่อยู่	30/5 หมู่ 1 ตำบลลาดใหญ่ อำเภอมะนัง จังหวัดสมุทรสงคราม 75000
เบอร์โทรศัพท์	086-160-8315
อีเมล	romtheeran@life.ac.th
สถานที่ทำงาน	สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน 13/2 หมู่ 1 ตำบลบางคนที อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม 75120
ประวัติการศึกษา	ปริญญาตรีศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศาสตรศึกษาระดับ 1 โปรแกรมวิชาสหวิทยาการเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร 2552

การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ : กรณีศึกษาชุมชนซับเจริญ
ตำบลทุ่งจันทน์ อำเภอโนนสุวรรณ จังหวัดบุรีรัมย์

SELF-REILANCE ECONOMIC : A CASE STUDY OF SABJARIAN COMMUNITY,
TUNGJANGHAN SUB-DISTRICT, NONSUWAN DISTRICT,
BURI RAM PROVINCE

ภูมิใจ ไรดี

Phoomjai Raidee ¹

วนิดา ตรีสวัสดิ์

Winida Treesawat ²

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพเศรษฐกิจ ระดับการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ และศึกษาแนวทางการพัฒนาตัวชี้วัดระดับการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจของชุมชนที่ไม่ผ่านเกณฑ์ประเมินของชุมชนซับเจริญ อำเภอโนนสุวรรณ จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นงานวิจัยแบบผสมผสาน คือ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพควบคู่กับเชิงปริมาณ โดยในส่วนของ การวิจัยเชิงคุณภาพผู้วิจัยเก็บข้อมูลจาก แบบสัมภาษณ์ โดยสัมภาษณ์กลุ่มผู้นำชุมชน ผู้นำท้องถิ่น ประชาชน ชาวบ้าน ข้าราชการบ้านาญและข้าราชการส่วนท้องถิ่น ที่รู้สภาพเศรษฐกิจของครอบครัวและชุมชน จำนวน 7 คน และบันทึกการจัดเวทีเสวนากลุ่มผู้นำชุมชนผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนซับเจริญ จำนวน 15 คน จากนั้นทำการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Anaiysis) ส่วนการวิจัยเชิงปริมาณผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากแบบประเมินผลที่ได้จากการผู้แทนครัวเรือน ครัวเรือนละ 1 คน รวม 70 คน โดยวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติค่าร้อยละด้วยการพรรณนาสำหรับข้อมูลเชิงตัวเลข

ผลการวิจัยพบว่า

1. สภาพทั่วไปทางด้านเศรษฐกิจของชุมชนซับเจริญ 1) ด้านทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและพลังงาน มีดินและน้ำที่อุดมสมบูรณ์ น้ำใต้ดินมีแรงดันสูงผุดขึ้นได้เองและไหลอยู่ตลอดทั้งปี หลายจุดพบว่ามีน้ำแร่ธรรมชาติ และป่าไม้ชุมชนยังมีความอุดมสมบูรณ์อยู่มาก 2) ด้านเกษตรกรรม พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบสูงเป็นเนินสลับกับที่ลุ่ม ที่สูงชาวบ้านจะปลูกพืชมันสำปะหลัง ข้าวโพด อ้อย สวนผลไม้และไม้ยางพารา ส่วนในพื้นที่ลุ่มจะเป็นประเภทพืชชอบน้ำ เช่น ข้าวเหนียว ข้าวเจ้าหอมมะลิ และอ้อย เป็นต้น 3) ด้านกองทุนและสวัสดิการชุมชน มีการบริหารจัดการกองทุนที่เข้มแข็ง โปร่งใส มีธรรมาภิบาลตรวจสอบได้ 4) ด้านวิสาหกิจชุมชน เกิดขึ้นจากความต้องการของชุมชน เช่น กลุ่มเพาะ และแปรรูปเห็ดโคน เห็ดขอนขาว และเห็ดนางฟ้า กลุ่มเลี้ยงปลาในกระชัง กลุ่มปลูกหม่อนเลี้ยงไหม และกลุ่มไม้ยางพารา เป็นต้น

¹ นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

² อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

2. ประเมินระดับการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจของชุมชนชัยเจริญ 3 ระดับ ดังนี้ 1) ระดับรอด มี 23 ตัวชี้วัด พบว่า ผ่านทั้ง 23 รายการ คิดเป็นร้อยละ 100 2) ระดับพอเพียง มี 11 ตัวชี้วัด พบว่า ผ่านทั้ง 11 รายการ คิดเป็นร้อยละ 100 3) ระดับมั่นคง ยั่งยืน มี 21 ตัวชี้วัด พบว่า ผ่าน 16 รายการ คิดเป็นร้อยละ 76.19 และไม่ผ่าน 5 ตัวชี้วัด คิดเป็นร้อยละ 23.81

3. แนวทางการพัฒนารายการที่ไม่ผ่านเกณฑ์ประเมิน ดังนี้ ข้อที่ 1 ผู้นำชุมชนควรประสานกับหน่วยงานภาครัฐ ในการอบรมให้ความรู้ชาวบ้านได้ตระหนักถึงคุณค่า และความคุ้มค่าในด้านการบริหารจัดการพลังงานทดแทนในครัวเรือน ข้อที่ 2 หน่วยงานภาครัฐในฐานะที่มีทรัพยากรบุคคลที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ ควรส่งเสริมชาวบ้านให้เกิดการใช้พลังงานทางเลือกอย่างต่อเนื่องและจริงจัง ข้อที่ 3 ควรจัดให้มีการฝึกอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชนและสหกรณ์เพื่อเพิ่มศักยภาพในการบริหารหรือขยายผลให้กับชุมชนอื่น ข้อที่ 4 ควรจะมีการดำเนินการในกิจกรรมอย่างต่อเนื่องในผลิตไว้กินไว้ใช้ในชุมชน ลดค่าใช้จ่ายหรือสามารถนำมาเป็นช่องทางในการผลิตเพื่อจำหน่ายเพิ่มรายได้ ข้อที่ 5 กิจกรรมกลุ่มวิสาหกิจต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ควรมีการแจ้งต่อที่ประชุมหรือใช้เสียงตามสายเพื่อเชิญชวนเข้าร่วมและการเครือข่ายของกลุ่มในระดับต่าง ๆ ต่อไป

คำสำคัญ : การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ, เศรษฐกิจชุมชน, ชุมชนชัยเจริญ

Abstract

This article aims to study economic conditions. The level of economic self-reliance and to study the guidelines for the development of indicators of the level of community economic self-sufficiency that did not pass the assessment criteria of the Sabjarian community. Nonsuwan District Buriram Province It is a mixed research method that uses qualitative research methodology along with quantitative research. As for the qualitative research, the researcher collected data from the interview form by interviewing groups of community leaders, local leaders, village sage Pensioners and local government officials who knew the economic condition of the family and community, total of 7 people, and recorded the forum of 15 community leaders involved in Sap Charoen community development, then analyzed the content (Content Anaiysis) As for the quantitative research, the researcher collected data from the evaluation form obtained from representatives of households, one person perhousehold , totaling 70 people. The data were analyzed by statistical percentage by descriptive for numerical data.

The results showed that

1. General economic conditions of Sap Charoen community 1) Natural resources, environment and energy There is fertile soil and water. Groundwater has high pressure that can arise spontaneously and flows throughout the year at many points. It is found that natural mineral water and community forests are still very fertile.

2) Agriculture. Most of the area is plateau and hilly alternating with lowland. In the highlands, villagers grow cassava, corn, sugarcane, orchards and rubberwood. In lowland areas may experience a type plants like water, like rice, glutinous rice and sugar cane , and 3) the fund and community welfare. Fund management is strong, transparent, and has good governance that can be audited. 4) Community enterprises. arising from the needs of the community such as mushroom cultivation and processing groups, white log mushrooms and angel mushrooms Group of fish raising in cages Mulberry planting group and the rubber tree group, etc.

2. Assess the level of self-sufficiency in the economy of the communities lining developed three levels: 1) the survival is 2 to 3 indicators, found that over the 2 to entries per cent to 100, 2) a sufficient level has 11 indicators that. Passed all 11 items, representing 100 percent 3) Stable and sustainable level with 21 indicators, found that passed 16 items, representing 76 percent. 19 and failing 5 indicators, accounting for 23.81 percent.

3. Guidelines for developing programs that do not pass the assessment criteria as follows: Article 1 Community leaders should coordinate with government agencies in training and educating villagers to realize the value of and worthiness in the management of renewable energy in the household. Article 2 Government agencies as having knowledgeable human resources Expertise should encourage villagers to use alternative energy continuously and seriously. Article 3 should provide training to educate about community enterprises and cooperatives in order to increase their management potential or expand results to other communities. Article 4 should be carried out in continuous activities in producing food for self use in the community, reducing expenses or can be used as a channel for production to sell to increase income. Article 5 Activities of various enterprise groups the place should have informed the meeting or by voice call. to invite you to join and group networks at different levels to the next

Keywords : economic self-reliance, community economy, Sabjarian community

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สภาพสังคมไทยในอดีตเป็นสิ่งที่มีทั้งตนเองและมีความเป็นอยู่แบบพอเพียง โดยอาศัยระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพ ซึ่งมีความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกับธรรมชาติ ในระบบเครือญาติ ที่เกื้อหนุนกัน มีการแบ่งปันผลผลิตที่ได้มา มีการประกอบอาชีพเพื่อการอยู่รอด ทำให้ชุมชนในอดีตเป็นชุมชนที่เข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ แต่ในปัจจุบันประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองอย่างรวดเร็ว จึงทำให้สังคมตกอยู่ภายใต้กระแสวัตถุนิยมขาดความรับผิดชอบ และจิตสำนึกสาธารณะ (ประเวศ วะสี, 2542) วิฤตการณ์ที่เกิดจากการพัฒนาในปัจจุบันนี้ทั่วโลกโดยเฉพาะประเทศระดับผู้นำที่พัฒนาแล้วทั้งหลายได้รู้ตระหนักว่าการพัฒนาตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ซึ่งมุ่งสร้างความเจริญพร้อมทางวัตถุ โดยเน้นความเจริญเติบโตขยายตัวทางเศรษฐกิจได้ก่อให้เกิดปัญหามากมายร้ายแรงทั้งแก่ชีวิตมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นด้านสุขภาพร่างกายหรือด้านจิตใจ ทั้งแก่ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม นับว่าเป็นการพัฒนาที่ผิดพลาด ดังที่สรุปกันว่า เป็นการพัฒนาไม่ยั่งยืน จึงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนแนวทางการพัฒนาใหม่ (พระพรหมคุณาภรณ์, 2549)

การพึ่งตนเอง พระราชดำรัสนี้เป็นที่มาของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ทุกภาคส่วนน้อมนำมาใช้ในการดำเนินชีวิตให้พออยู่พอกินพึ่งตนเองได้ เป็นความสามารถของคนที่จะช่วยเหลือตนเองให้ได้มากที่สุด โดยไม่เป็นภาระคนอื่นมากเกินไป มีความสมดุล ความพอดีในชีวิต เป็นสภาวะทางกายที่สอดคล้องกับสภาวะทางจิตที่เป็นอิสระมีความพอใจในชีวิตที่เป็นอยู่ มีสิ่งจำเป็นปัจจัยสี่พอเพียง เป็นความพร้อมของชีวิตทั้งร่างกายและจิตใจ (เสรีพงศ์พิศ, 2554) และการที่ชุมชนจะพึ่งตนเองได้จะต้องมีกระบวนการสร้างความสามารถของชุมชนด้วยแนวคิด Balance Ability Networking (BAN) มี 3 ประการ คือ 1) การมีสมดุลในการพึ่งตนเอง 2) ความสามารถในการจัดการชุมชนให้เกิดความสมดุลของปัจจัยต่าง ๆ ที่ช่วยให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ 3) การสร้างเครือข่ายเพื่อการพึ่งตนเอง (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2554) ความสามารถในการพึ่งตนเองได้ด้านความจำเป็นขั้นพื้นฐานของชาวชุมชนเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง โดยเฉพาะความเข้มแข็งทางด้านเศรษฐกิจชุมชนซึ่งมีผลให้ชุมชนนั้นลดการพึ่งพาจากภายนอกได้

การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ (economy) เป็นความสมดุลระหว่างรายได้กับรายจ่ายของชุมชน คือความพออยู่พอกินของชาวชุมชน กิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการผลิตการบริโภค หรือการจำหน่ายจ่ายแจกที่คนในท้องถิ่นชุมชนได้มีส่วนร่วมคิดร่วมทำร่วมรับประโยชน์และร่วมกันเป็นเจ้าของ เศรษฐกิจชุมชนที่มีรากฐานมาจากภูมิปัญญา ทุณในชุมชนหรือศักยภาพของชุมชน โดยมีครอบครัวเป็นหน่วยการผลิต และเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดต่อการอยู่รอดของครอบครัวและความสามารถในการพึ่งตนเอง ในเศรษฐกิจชุมชนความเจริญจะเข้าถึงทุกคนในชุมชนไม่มีการผูกขาด เป็นการติดต่อกันแบบการค้าโดยตรงการจำหน่ายจ่ายแจกเกิดจากคนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมคิดร่วมทำและร่วมรับผลประโยชน์ (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2544) เศรษฐกิจพื้นฐานกับเศรษฐกิจชุมชนล้วนมุ่งไปสู่เศรษฐกิจพอเพียง ข้อสำคัญเมื่อพูดถึงเศรษฐกิจพื้นฐานต้องไม่มองแบบแยกส่วน แต่เป็นเศรษฐกิจที่อยู่บนความเข้มแข็งของสังคมหรือชุมชน อาศัยการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนเป็นเครื่องมือพัฒนาเศรษฐกิจเชื่อมโยงกับวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นบูรณาการ (ประเวศ วะสี, 2541)

เศรษฐกิจชุมชน เป็นระบบเศรษฐกิจท้องถิ่นที่มีลักษณะองค์รวม ที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมวัฒนธรรม ความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตและรวมถึงระบบคุณค่า โดยที่การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่ดี ควรเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการคิดเรียนรู้ และร่วมตัดสินใจ คิดเป็น ทำเป็น และสามารถพึ่งพาตนเองได้ในระยะยาวด้วยการพัฒนากลุ่มอาชีพของชุมชนขึ้นมา จนเป็นการพัฒนาทรัพยากรบุคคลในชุมชนให้มีขีดความสามารถในการประกอบอาชีพและเลี้ยงดูตนเอง (ธเนศ ศรีวิชัยลำพันธ์, 2556) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการวิสาหกิจชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (เสรี พงศ์พิศ, 2552) โดยที่การพัฒนาจะต้องมุ่งเน้นทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมควบคู่กันไป ด้านเศรษฐกิจ คือการแก้ไขปัญหาความยากจนโดยการเพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย ลดหนี้สิน ซึ่งจะสามารถเพิ่มทรัพย์สินได้ ด้านสังคม คือ การพัฒนาด้านความสัมพันธ์ของคนในสังคมให้ปราศจากความขัดแย้ง มีความสามัคคีกันมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ทำให้ประชาชนอยู่เย็นเป็นสุข (อินท์ชลิตา วัชรจิระโชติ, 2556) ชุมชนที่ยึดแนวทางปฏิบัติได้สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงนั้นหมายความว่าชุมชนนั้นจะก่อให้เกิดการพึ่งตนเองบนฐานรากของชุมชน โดยชุมชนและเพื่อชุมชน

ชุมชนชัยเจริญ หมู่ที่ 9 ตำบลทุ่งจันทน์ อำเภอโนนสุวรรณ จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นชุมชนหนึ่งที่ยึดโยงแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงลงสู่การปฏิบัติ จนสามารถทำให้เศรษฐกิจชุมชนมีความเข้มแข็งพึ่งตนเองได้ในระดับหนึ่ง ก่อนปี พ.ศ. 2500 พื้นที่ยังประกอบด้วยป่ารกที่หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “ดง” เป็นพื้นที่สีแดงซึ่งเป็นที่กบดานของผู้ฝักใฝ่ลัทธิคอมมิวนิสต์ในสมัยนั้น มีการสู้รบระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐและฝ่ายคอมมิวนิสต์อยู่อย่างต่อเนื่องหลายปี ต่อมา ระหว่างปี พ.ศ. 2500–2510 ได้มีการอพยพของผู้คนทั้งในจังหวัดบุรีรัมย์ สุรินทร์ นครราชสีมา และชัยภูมิ เข้ามาอยู่อาศัยที่ละกลุ่มโดยการบุกเบิกแผ้วถางป่าเพื่อทำกินและประกอบอาชีพ ปัจจุบันมีประชากรอาศัยอยู่จำนวน 70 ครอบครัว ที่ได้แยกการปกครองมาจากชุมชนชัยสมบูรณ์ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2532 ปัญหาสำคัญของชุมชนชัยเจริญ คือ การอพยพของคนที่มาจากหลายจังหวัดมาอยู่ร่วมกัน ต่างกันด้านภาษา วัฒนธรรมและประเพณี จึงเป็นเรื่องที่ยากในการบริหารจัดการชุมชนให้เป็นหนึ่งเดียว แต่หลังจากมีการพัฒนาเชื่อมโยงคนแต่ละกลุ่มปรับตัว เข้าหากันได้ จนเกิดเป็นความร่วมมือร่วมใจกันในการพัฒนาชุมชนดีขึ้นเป็นลำดับ จากปัญหา และได้พัฒนามาสู่ความเข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจในปัจจุบัน

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาเรื่อง การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ : กรณีศึกษาชุมชนชัยเจริญ ตำบลทุ่งจันทน์ อำเภอโนนสุวรรณ จังหวัดบุรีรัมย์ ว่ามีการสร้างสรรค์หรือพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ที่พึ่งตนเอง ให้เป็นชุมชนเรียนรู้ ชุมชนเข้มแข็ง และมีภูมิคุ้มกันที่ดี คือระบบเศรษฐกิจท้องถิ่นที่พึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน

คำถามสำคัญในการวิจัย

1. ชุมชนชัยเจริญ ตำบลทุ่งจันทน์ อำเภอโนนสุวรรณ จังหวัดบุรีรัมย์ มีสภาพเศรษฐกิจชุมชนเป็นอย่างไร
2. ชุมชนชัยเจริญมีระดับการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจอยู่ในระดับใด
3. ชุมชนชัยเจริญมีแนวทางการพัฒนาตัวชี้วัดระดับการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจที่ไม่ผ่านเกณฑ์ ควรทำอย่างไร

ขอบเขตของการวิจัย

กำหนดขอบเขตการวิจัยไว้ 3 ด้าน ดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

- 1) สภาพเศรษฐกิจของชุมชนชัยภูมิ ตำบลทุ่งจังหัน อำเภอโนนสุวรรณ จังหวัดบุรีรัมย์ ประกอบด้วย 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการจัดการด้านทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและพลังงาน ด้านเกษตรกรรม ด้านกองทุนและสวัสดิการชุมชน ด้านวิสาหกิจชุมชน
- 2) ระดับการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจของชุมชนชัยภูมิ ตามกรอบ 3 ชั้น ได้แก่ ชั้นที่ 1 “รอด” (survival) ชั้นที่ 2 “พอเพียง” (self-sufficient) และชั้นที่ 3 “มั่นคงยั่งยืน” (sustainable)
- 3) แนวทางการพัฒนาให้ผ่านตัวชี้วัดระดับการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจชุมชนที่ไม่ผ่านเกณฑ์

ประเมิน

2. ขอบเขตด้านพื้นที่

ศึกษาชุมชนชัยภูมิ หมู่ที่ 9 ตำบลทุ่งจังหัน อำเภอโนนสุวรรณ จังหวัดบุรีรัมย์

3. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

- 1) ศึกษาผู้นำชุมชน ผู้นำท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน ข้าราชการบ้านาญและข้าราชการส่วนท้องถิ่น ที่เป็นผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญ ที่รู้สภาพเศรษฐกิจของครอบครัวและชุมชน จำนวน 7 ราย
- 2) ศึกษาผู้แทนทุกครัวเรือน จำนวน 70 ครัวเรือน หรือ 70 คน
- 3) ศึกษาจากผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนชัยภูมิ จำนวน 15 คน

วิธีการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้มีวิธีดำเนินการ ดังนี้

ติดต่อผู้นำและผู้เกี่ยวข้องในชุมชนชัยภูมิ หมู่ที่ 9 ตำบลทุ่งจังหัน อำเภอโนนสุวรรณ จังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อขออนุญาตในการทำวิจัยและนัดหมายจัดเวทีประชุมแกนนำชุมชนชัยภูมิ จำนวน 15 คน เพื่อสร้างความเข้าใจวัตถุประสงค์ เนื้อหา วิธีการดำเนินงาน และเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย จัดทำหนังสือแจ้งและประสานผู้นำชุมชน ผู้นำท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน ข้าราชการบ้านาญ และข้าราชการส่วนท้องถิ่น เพื่อนัดแนะในการให้สัมภาษณ์ ประเด็นสภาพเศรษฐกิจชุมชน ทั้ง 4 ด้าน แจ้งผู้ใหญ่บ้านในการประชาสัมพันธ์เสียงตามสายและการประชุมในการลงเก็บข้อมูลของผู้วิจัยตามครัวเรือนโดยการเดินแจกแบบประเมินตามครัวเรือน จำนวน 70 ครัวเรือน จัดเวทีประชุมแกนนำชุมชนชัยภูมิ จำนวน 15 คน เพื่อวิเคราะห์และคืนข้อมูล โดยผู้วิจัยนำเสนอผลการวิเคราะห์ ข้อมูลให้ผู้เข้าร่วมเวทีแสดงความเห็นและตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่สะท้อนถึงสภาพเศรษฐกิจของชุมชน เสนอผลการประเมินระดับการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ เพื่อสรุปจำนวนที่ผ่านและไม่ผ่านตัวชี้วัด จัดเวทีประชุมเสวนาเพื่อรับฟังแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในหัวข้อที่ยังไม่ผ่านประเมิน และสรุปผลในแต่ละวัตถุประสงค์ เพื่อทำการตอบการวิจัยในแต่ละคำถาม แล้วนำผลการวิจัยที่ได้คำตอบไปอภิปรายผลถึงความสัมพันธ์ของงานวิจัยที่สอดคล้องกับทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งให้คำแนะนำการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์และการทำวิจัยต่อเนื่อง

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

แบ่งการเก็บข้อมูลในการทำวิจัยครั้งนี้ออกเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. เก็บข้อมูลสภาพเศรษฐกิจชุมชน โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำชุมชน ผู้นำท้องถิ่น ประชาชนชาวบ้าน ข้าราชการบำนาญ และข้าราชการส่วนท้องถิ่น ที่มีความรู้และประสบการณ์ในแต่ละเรื่องเป็นอย่างดี โดยการนัดพบขอสัมภาษณ์ถึงที่บ้านและที่ทำงานของแต่ละคน ที่เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและพลังงาน ด้านเกษตรกรรม ด้านกองทุนและสวัสดิการชุมชน และด้านวิสาหกิจชุมชน
2. การเก็บข้อมูลระดับการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ โดยลงพื้นที่ในหมู่บ้านของผู้ใหญ่บ้านและหัวหน้าคุ้มพาเดินแจกแบบประเมินตามครัวเรือนทุกหลังคา
3. การจัดเวทีและเก็บข้อมูลแนวทางการพัฒนาชุมชน โดยการจัดเวทีประชุมเสวนาปฏิบัติการ (Focus group) จำนวน 3 เวที เป็นกลุ่มเป้าหมายที่เฉพาะเจาะจงจากกลุ่มแกนนำชุมชนซบเจริญ คือ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการสถานศึกษา หัวหน้าคุ้ม และสออบต. จำนวน 15 คน เวทีที่ 1 เพื่อสร้างความเข้าใจในร่วมกัน เวทีที่ 2 วิเคราะห์และคืนข้อมูล และเวทีที่ 3 เป็นการสรุปผลการประเมินและแนวทางการพัฒนาในประเด็นที่ไม่ผ่านการประเมิน

การวิเคราะห์ข้อมูล

แบ่งการวิเคราะห์ข้อมูลออกเป็น 3 วิธี ตามสภาพของข้อมูล ดังนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์ ด้านสภาพทางเศรษฐกิจชุมชนใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ สำหรับข้อมูลเชิงเนื้อหา โดยจัดหมวดหมู่เป็นการประเมินตามแนวคำถามนำเสนอด้วยตารางประกอบคำบรรยาย
2. การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบประเมินสภาพบุคคล เศรษฐกิจ สังคม และกิจกรรมของชุมชนท้องถิ่น ใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงปริมาณ ประกอบตารางข้อมูลและการพรรณนาสำหรับข้อมูลเชิงตัวเลข จำนวนร้อยละ
3. วิเคราะห์ข้อมูลในเวทีประชุมเสวนา ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา จัดหมวดหมู่ของเนื้อหา สรุปประเด็นสำคัญ นำเสนอให้ชุมชนและประชาพิจารณ์รับฟังข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาในอนาคตในรายการตัวชี้วัดระดับการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจชุมชนที่ไม่ผ่านเกณฑ์ประเมิน

ผลการวิจัย

ผลการวิจัย เรื่อง การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ : กรณีศึกษาชุมชนซบเจริญ ตำบลทุ่งจันทน์ อำเภอนโนนสุวรรณ จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า

1. สภาพทั่วไปทางด้านเศรษฐกิจของชุมชนซบเจริญ 1) ด้านทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและพลังงาน พื้นที่เป็นที่ราบสูงสลับกับที่ลุ่มมีสภาพดินเกิดจากภูเขาไฟเก่าและหินที่มีรูพรุนน้ำหนักเบา น้ำมีใช้ทั้งน้ำผิวดินและน้ำใต้ดิน ซึ่งน้ำใต้ดินมีแรงดันสูงที่ผุดขึ้นได้เองและไหลอยู่ตลอดทั้งปี หลายจุดพบเป็นน้ำแร่ธรรมชาติที่นำมาใช้ในการอุปโภคและบริโภคได้ มีโรงงานผลิตน้ำดื่มน้ำแร่ธรรมชาติเกิดขึ้นในชุมชน พื้นที่เหมาะแก่การทำนา ทำสวน ทำไร่ ชุมชนมีป่าไม้ที่ยังคงความอุดมสมบูรณ์ทั้งป่าไม้ธรรมชาติและป่าไม้เศรษฐกิจของชาวบ้าน เช่น ไม้ยางพาราและผลไม้ เป็นต้น 2) ด้านเกษตรกรรม พืช ที่ทำการปลูกมากที่สุด คือ พืชไร่ จำพวกมันสำปะหลัง อ้อย ข้าวโพด และพืชสวน เช่น สวนกล้วย หม่อน แตงกวา ผักผลไม้และยางพารา

ซึ่งมักจะปลูกในพื้นที่ราบและเป็นเนิน ส่วนในเขตพื้นที่ลุ่มที่มีน้ำขังจะปลูกพืชประเภทชอบน้ำ เช่น ข้าวเหนียว ข้าวเจ้า หรืออ้อยน้ำตาล เป็นต้น การจัดการชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่เน้นการใช้สารเคมี แต่จะใช้ปุ๋ยจากมูลสัตว์พวกมูลไก่ หมู วัว ควาย เป็นหลักทำให้ลดต้นทุนในการผลิตลง 3) ด้านกองทุนและสวัสดิการชุมชน มีการบริหารจัดการกองทุนที่มีอยู่ในชุมชนทั้งจากนโยบายของหน่วยงานภาครัฐและชุมชนจัดตั้งขึ้นเอง จำนวน 8 กองทุน ได้แก่ กองทุนหมู่บ้าน กองทุนกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ กองทุนโครงการแก้ไขปัญหาความยากจน กองทุนกลุ่มผู้ปลูกมันสำปะหลัง กองทุนมาตรการส่งเสริมฯ เงินทุนหมุนเวียน กองทุนกลางพัฒนาหมู่บ้าน กองทุนน้ำประปาหมู่บ้าน และกองทุนประชารัฐ ซึ่งมีคณะกรรมการบริหารที่ได้รับคัดเลือกจากสมาชิกผู้มีจิตอาสาและมีความรู้ความสามารถเข้ามาบริหารงานกองทุน มีความโปร่งใสชัดเจน ตรวจสอบได้และมีธรรมาภิบาลเป็นที่ไว้วางใจไม่เคยมีปัญหาร้องเรียนในเรื่องของการบริหารจัดการเลย 4) ด้านวิสาหกิจชุมชน มีกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอยู่หลายกลุ่มที่เกิดขึ้นจากการได้ร่วมเรียนรู้กับชุมชนสุขสมบูรณ์ และที่รัฐส่งเสริม คือ กลุ่มเพาะและแปรรูปเห็ด เช่น เห็ดโคน เห็ดขอนขาว เห็ดนางฟ้า กลุ่มเลี้ยงปลาในกระชังร่วมกับชุมชนสุขสมบูรณ์ กลุ่มปลูกหม่อนเลี้ยงไหมทอผ้า และกลุ่มไม้ยางพารา ซึ่งแต่ละกลุ่มมีการบริหารจัดการที่ดีมีความเข้มแข็งส่งจำหน่ายทั้งในชุมชนและตลาดเครือข่าย

2. ประเมินระดับการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจของชุมชนสุขเจริญ ทั้ง 3 ระดับ สรุปผล ดังนี้ 1) ระดับรอด มี 23 ตัวชี้วัด พบว่า ผ่านทั้ง 23 รายการ คิดเป็นร้อยละ 100 ชุมชนสุขเจริญมีปัจจัยขั้นพื้นฐานสามารถพึ่งตนเองได้ คือ มีอาหารเพียงพอกับสมาชิกในครัวเรือน ที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่งมั่นคงแข็งแรง มีเครื่องนุ่งห่ม โรงพยาบาลหรือสถานพยาบาลใกล้บ้าน ผู้นำครอบครัวมีอาชีพและรายได้ที่มั่นคงเพียงพอค่าใช้จ่ายในครัวเรือน สามารถหาหรือผลิตอาหารได้จากธรรมชาติในที่ดินของตนเอง ประชาชนส่วนใหญ่ในชุมชนเป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์ และสหกรณ์ และมีการรวมกลุ่มกันทำร้านค้าชุมชน ผู้สูงอายุและเด็กเล็กได้รับการดูแลเท่าที่ควรจะได้รับ ทรัพยากร ดิน น้ำ ป่าของชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์ที่ดินทำกินยังสามารถทำการเพาะปลูกได้ดีไม่เสื่อมโทรม สภาพความเป็นอยู่ในครัวเรือนมีความอบอุ่น ชุมชนยังพึ่งพาอาศัยกัน สามัคคี ช่วยเหลือเกื้อกูลกันดี ชุมชนยังให้ความสำคัญกับกิจกรรมต่าง ๆ ในวันสำคัญหรืองานบุญประเพณีอย่างสม่ำเสมอ 2) ระดับพอเพียง มี 11 ตัวชี้วัด พบว่า ผ่านทั้ง 11 รายการ คิดเป็นร้อยละ 100 มีการส่งเสริมให้เกิดการผลิตและนำมาจำหน่ายให้คนในชุมชนด้วยกันเองก่อนนำไปสู่ตลาดภายนอก ชาวบ้านจึงมีการบริหารจัดการทรัพยากรร่วมกันและมีการจัดระบบเศรษฐกิจชุมชนแบบพอเพียงพึ่งตนเองได้ มีการวางแผนบริหารจัดการหนี้สินทั้งในระบบและนอกระบบอย่างเคร่งครัด มีการออมโดยผ่านระบบกองทุนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์ และกลุ่มอาชีพต่าง ๆ โดยกระบวนการเรียนรู้ อบรม ศึกษาดูงาน การจัดทำบัญชีครัวเรือน ลด ละ เลิก ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย สามารถนำความรู้ที่ได้มาประยุกต์ใช้ในชีวิตให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว และชุมชน 3) ระดับมั่นคงยั่งยืน มี 21 ตัวชี้วัด พบว่า ผ่าน 16 รายการ คิดเป็นร้อยละ 76.19 และไม่ผ่าน 5 ตัวชี้วัด คิดเป็นร้อยละ 23.81 การที่ชุมชนมีกระบวนการทำยุทธศาสตร์ให้คนในชุมชนมีส่วนร่วม มีการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้สมาชิกมีความเข้าใจในหลักการพึ่งตนเองโดยการผลิตอาหารให้พอเพียงสำหรับคนในครอบครัวและชุมชน มีโครงสร้างพื้นฐานเพื่อการเกษตร เช่น ระบบชลประทาน อ่างเก็บน้ำ มีการส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์แบบผสมผสานที่มีประสิทธิภาพ การส่งเสริมให้เกิดสุขภาพที่ดีในชุมชนโดยการรณรงค์ให้คนในชุมชนตระหนักถึงความสำคัญในการดูแลสุขภาพสิ่งแวดล้อมให้อ่อนแอวยต่อสุขภาพ ให้มีสุขภาพจิตวิญญาณที่ดี มีจิตใจดี เห็นคุณค่าและความหมายของชีวิต การสร้างระบบสวัสดิการสำหรับสมาชิกในรูปแบบที่หลากหลายสำหรับการดูแลสุขภาพเจ็บป่วย เกิด ตาย หรือเหตุฉุกเฉินใด ๆ ทำให้คนในชุมชนรู้สึกมีความมั่นคง ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

3. แนวทางการพัฒนารายการตัวชี้วัดที่ไม่ผ่านเกณฑ์ประเมิน จำนวน 5 ข้อ ดังนี้ ข้อที่ 1 ผู้นำชุมชนควรประสานกับหน่วยงานที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญด้านพลังงานทางเลือก ในการเข้ามาอบรมให้ความรู้ชาวบ้าน ตระหนักถึงคุณค่า และความคุ้มค่าในด้านการบริหารจัดการพลังงานทดแทนในครัวเรือน ข้อที่ 2 หน่วยงานภาครัฐ ในฐานะที่มีทรัพยากรบุคคลที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญด้าน และมีความสามารถในการหาเครื่องมือ วัสดุอุปกรณ์ ควรเข้ามาส่งเสริมชาวบ้านให้เกิดการใช้พลังงานทางเลือกอย่างต่อเนื่องและจริงจัง ข้อที่ 3 หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรจัดให้มีการฝึกอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชนและสหกรณ์ ด้านสถานภาพ วิธีการดำเนินงาน กิจกรรม และการจัดสรรผลประโยชน์เพิ่มศักยภาพในการบริหารหรือขยายผลให้กับชุมชนอื่นต่อไป ข้อที่ 4 ควรจะมีการดำเนินการในกิจกรรมอย่างต่อเนื่องในผลิตไว้กินไว้ใช้เองได้ ลดค่าใช้จ่ายหรือสามารถนำมาเป็นช่องทางในการผลิต เพื่อจำหน่ายเพิ่มรายได้ไปอีกต่อไป ข้อที่ 5 กิจกรรมกลุ่มวิสาหกิจต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ควรมีการแจ้งต่อที่

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยข้างต้น สามารถอภิปรายผลได้ ดังนี้

1. สภาพของชุมชนซบเซาเจริญ ประชากรส่วนใหญ่ในปัจจุบันได้รับมรดกตกทอดกันมาจากรุ่นพ่อ รุ่นแม่ ที่ได้อพยพมาจากหลายพื้นที่เข้ามาบุกเบิก ถากถางป่า จับจองที่ดินทำกินกันเพาะปลูกพืชผลทางการเกษตรทำนา ทำไร่ และสวนผลไม้ บริบทพื้นที่มีดินดีและน้ำอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูกพืช ครอบครัวยุคใหม่ที่มีสมาชิกมากก็จะถากถางที่ทำกินได้มากโดยไม่ต้องจ้างแรงงาน ด้วยเครื่องมือเครื่องใช้ที่เอื้อต่อการทำงานของแต่ละครอบครัวซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2544) ว่าเศรษฐกิจชุมชน มีครอบครัวเป็นหน่วยการผลิต แรงงานของสมาชิกในครอบครัวเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด เพราะแรงงานเป็นสิ่งที่มีอยู่โดยธรรมชาติ ไม่ต้องจ้าง เป็นสิ่งที่มีมากับสถาบันครอบครัวโดยทั่วไปครอบครัวคิดถึงการอยู่รอดก่อน และสอดคล้องกับแนวคิด เหมวรรณ เหมนัค, (2557) การพึ่งตนเองในชนบทของประเทศไทยว่าเป็นเงื่อนไขที่คนในชนบทผลิตทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อการบริโภค นั่นคือคนในชนบทสามารถเป็นนายทุนหรือเกษตรกรได้แต่ยังคงพึ่งตนเองได้ยาวนานเท่าานที่สามารถควบคุมเทคโนโลยีได้

2. สภาพทั่วไปทางเศรษฐกิจชุมชนทั้ง 4 ด้าน คือทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและพลังงาน เกษตรกรรม กองทุนและสวัสดิการชุมชน และวิสาหกิจชุมชน เกิดขึ้นโดยการที่ชุมชนได้มีการบริหารจัดการได้ลงตัวตั้งแต่ปัจจัยด้านการผลิตในระดับครัวเรือนและความร่วมมือร่วมมือกันในระดับชุมชน เชื่อมโยงถึงการตลาดและการบริโภค การรวมกลุ่มและขยายเครือข่ายชุมชนในการเชื่อมโยงความรู้ ความสัมพันธ์ด้านอาชีพ รายได้และความเป็นอยู่ของคนในชุมชน เพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด เสรี พงศ์พิศ (2546) การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ที่ว่าในระดับชุมชนมีเศรษฐกิจชุมชนที่มีความหลากหลายกิจกรรมที่ล้วนสัมพันธ์กันแบบเกื้อกูล (cluster) คล้ายเกษตรผสมผสาน ไร่ นา สวน ผสม วนเกษตร การจัดการเศรษฐกิจโดยเชื่อมโยงกันในลักษณะนี้ก่อให้เกิดผลเป็นทวีคูณ (synergy) ประหยัดทรัพยากร แรงงาน ทุน แต่ได้ผลมากกว่าการทำกิจกรรมแต่ละอย่างแบบแยกกัน และการสร้างเศรษฐกิจชุมชนด้วยปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นการสร้างรากฐานให้ชุมชนเข้มแข็ง และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ธวัชชัย พิณใจใหม่ และคณะ (2560) ที่ศึกษาการพึ่งตนเองของวิสาหกิจชุมชนแปรรูปสมุนไพรพื้นบ้านนาโพธิ์ พบว่า กลุ่มวิสาหกิจชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ด้านเงินทุนและรายได้ ส่วนในด้านการพึ่งตนเองทางด้านสังคม กลุ่มมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันด้วยการสร้างอาชีพและให้สวัสดิการกับสมาชิกและคนในชุมชน มีการสร้างความร่วมมือกับทั้งภายในและภายนอกชุมชน เพื่อร่วมกันพัฒนาให้การดำเนินงานของกลุ่มให้ดียิ่งขึ้น และการมีผู้นำที่ใฝ่รู้ใฝ่เรียน เสียสละมีความซื่อสัตย์ และทุ่มเทให้กับงานเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมจนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างเข้มแข็ง

3. การประเมินตนเองตามรายการตัวชี้วัด ที่ชุมชนเป็นผู้ประเมินตนเองถึงสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน นั้นจะเห็นได้ว่าชุมชนมีความเข้มแข็งมากในทางเศรษฐกิจและเป็นข้อสรุปได้จากการที่ชุมชนได้รับการยอมรับจากหน่วยงานภาครัฐที่เชิดชูเกียรติไว้หลายรางวัล จากการประกวดและการเข้าร่วมโครงการต่าง ๆ ของชุมชนทั้งในระดับอำเภอ จังหวัด และระดับประเทศ สรุปได้ว่าการที่จะพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง ทั้งระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติ ต้องสร้างสรรค์ให้บุคคลสามารถพึ่งตนเองได้ก่อนเพราะทำให้มีการดำรงชีวิตที่ยั่งยืน และเกิดกระบวนการส่งเสริมให้ครอบครัวในชุมชนท้องถิ่นเกิดการรวมกลุ่มเป็นองค์กร เป็นขบวนการสร้างสรรค์เศรษฐกิจพึ่งตนเองเพื่อสภาพทางเศรษฐกิจและสังคม ดังนั้นในงานวิจัยนี้ การพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นพึ่งตนเอง คือการที่ชาวบ้านในชุมชนมีความสามารถในการกำหนดชีวิตตนเองและช่วยเหลือตนเองให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้เพื่อการดำรงชีพให้มีชีวิตดีมีภูมิคุ้มกันและการพัฒนาที่ยั่งยืน สอดคล้องกับ เสรี พงศ์พิศ (2559) แนวคิดการพึ่งตนเองของชุมชนว่าจะเกิดขึ้นได้เมื่ออยู่ในรูปของกลุ่มองค์กรหรือเครือข่าย มีการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน สมาชิกมีจิตสำนึกและความเอื้ออาทรช่วยเหลือกัน ชุมชนมีความสามารถในการกำหนดทิศทางการพัฒนาโดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหาและตัดสินใจในการแก้ปัญหาจากการใช้ภูมิปัญญาของชุมชน ทำให้ชุมชนรู้สึกสำนึกถึงสาเหตุของปัญหาอย่างถ่องแท้ ซึ่งการมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์และตัดสินใจของชุมชนสามารถนำไปสู่การพึ่งตนเองของชุมชนในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมืองและสิ่งแวดล้อม และสอดคล้องกับงานวิจัยของ สมคิด พรหมจ้อย และคณะ (2546) เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสานใต้ ความอยู่รอดของชุมชนท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง พบว่า เศรษฐกิจไทยประกอบด้วยเศรษฐกิจสองระบบ คือ ระบบเศรษฐกิจชุมชน และระบบเศรษฐกิจทุน ลักษณะสำคัญของเศรษฐกิจชุมชน คือครอบครัวและชุมชนเป็นหน่วยการผลิต เป้าหมายของการผลิตคือการดำรงอยู่การรักษาทัวให้รอดอยู่ของครอบครัวและชุมชน ระบบเศรษฐกิจครอบครัวและชุมชนเป็นระบบที่ฝังตัวในพื้นที่ สายญาติมิตร สังคมวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อาทรต่อกัน แลกเปลี่ยนเพื่อความพอเพียง ไม่แข่งขัน ไม่เอาัดเอาเปรียบกัน

4. แนวทางการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนชัยเจริญ ด้วยกระบวนการประชุมร่วมกันทั้งกลุ่มผู้นำและชาวบ้าน เพื่อร่วมกันวิเคราะห์สะท้อนปัญหาสาเหตุ แนวทางแก้ไขปัญหาและตัดสินใจร่วมกันเสมอ โดยร่วมกันพิจารณาว่าปัญหาใดที่ชุมชนสามารถจัดการได้เองหรือปัญหาใดที่ต้องขอรับการช่วยเหลือจากองค์กรหน่วยงานอื่น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัย พระมหาประกาศิต สิริเมโธ (2556) การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านคลองใหม่ อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม พบว่า ประชาชนมีส่วนร่วมมากที่สุดคือ ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ส่วนอุปสรรค หรือปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านนั้น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ร่วมกับชุมชนในการแก้ปัญหาต่าง ๆ เริ่มตั้งแต่ให้ประชาชนร่วมรับรู้ รับทราบ ร่วมวิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหา และหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ และสอดคล้องกับงานวิจัย ทวี วัชรเกียรติศักดิ์ (2559) การสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนโดยการพัฒนากลุ่มอาชีพในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลพลสงคราม อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา พบว่า บริบทเชิงพื้นที่ในการดำเนินงานและการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ทั้งองค์การบริหารส่วนตำบล และชุมชน มีความพร้อมต่อการพัฒนา ส่วนแนวทางและการดำเนินการส่งเสริมการสร้างเสริมความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนโดยการพัฒนากลุ่มอาชีพ จะต้องสร้างจากทั้งภายในและภายนอกชุมชน ตามปัจจัยแห่งความสำเร็จ คือ ความรู้ การยอมรับ ศักดิ์ศรีที่เท่าเทียมของภาคีสมาชิก และการมีชุมชนเป้าหมายเป็นศูนย์กลางของการสร้างความเข้มแข็ง และผลการดำเนินการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้กับชุมชน

ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ คือ ผู้นำชุมชนและชาวชุมชนชั้นเจริญ ตำบลทุ่งจันทน์ อำเภอโนนสุวรรณ จังหวัดบุรีรัมย์สามารถนำข้อค้นพบจากการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนตนเองได้ รวมหน่วยงานภาครัฐ เช่น อบต.หรือปกครอง ควรนำประเด็นการพัฒนาไปศึกษาและหาทางช่วยสนับสนุนส่งเสริมโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนชั้นเจริญได้ และนักพัฒนา ผู้นำชุมชน นักวิชาการต่าง ๆ สามารถนำผลการวิจัยไปปรับใช้ในชุมชนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องได้

นอกจากนี้สำหรับการวิจัยในครั้งต่อไปควรดำเนินการ ดังนี้ ควรขยายขอบเขตพื้นที่วิจัยที่ครอบคลุม หรือเปรียบเทียบกันระหว่างหลายชุมชน เพื่อให้เห็นสภาพในการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจของชุมชนต่าง ๆ และการปรับเครื่องมือในการวิจัยให้ชัดเจนและเหมาะสมกับความหลากหลายในบริบทแต่ละพื้นที่มากขึ้น และควรเพิ่มการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยของครั้งนี้และครอบคลุมประเด็นวิจัยให้มากกว่านี้

เอกสารอ้างอิง

- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2544). แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน ข้อเสนอทางทฤษฎีในบริบทต่างสังคม. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ทวี วัชรเกียรติศักดิ์. (2559). การสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนโดยการพัฒนากลุ่มอาชีพในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลพลสงคราม อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา. วารสารวิชาการบริหารธุรกิจ สยามสมาคมศึกษานอุดมศึกษาเอกชนแห่งประเทศไทยในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม - มิถุนายน 2559.
- ธวัชชัย พินิจใหม่ และคณะ. (2560). การพึ่งตนเองของวิสาหกิจชุมชน: กรณีศึกษา วิสาหกิจชุมชนแปรรูปสมุนไพรพื้นบ้านนาโพธิ์ ตำบลท่าแร่ อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี. *Journal of Community Development Research (Humanities and Social Sciences)* 2017.
- ธเนศ ศรีวิชัยลำพันธ์. (2556). การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน. เชียงใหม่: คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ประเวศ วะสี. (2541). ประชาคมตำบล ยุทธศาสตร์เพื่อเศรษฐกิจพอเพียง ศิลธรรม และสุขภาพ. กรุงเทพฯ: พิมพ์ศพรินติ้งเซนเตอร์.
- _____. (2542). เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคม แนวทางพลิกฟื้นเศรษฐกิจสังคม. กรุงเทพฯ: หมอชาวบ้าน.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2549). พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- พระมหาประกาศิต สิริเมโธ (ฐิติปสิทธิกร). (2556). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านคลองใหม่ อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- เสรี พงศ์พิศ. (2546). **แผนชีวิต เศรษฐกิจชุมชน**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์พลังปัญญา.
- _____. (2552). “วิสาหกิจชุมชน สร้างฐานการพัฒนา”. ในสยามรัฐรายวันฉบับวันที่ 29 มกราคม พ.ศ.2552.
- _____. (2554). **เศรษฐกิจพอเพียงเกิดขึ้นได้ ถ้าใจปรารถนา**. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์.
- _____. (2559). “ชุมชนเข้มแข็งระบบเศรษฐกิจและสังคมท้องถิ่นพึ่งตนเอง”. ในสยามรัฐรายวันฉบับวันที่ 22 มิถุนายน พ.ศ.2559.
- สมคิด พรหมจ้อย และคณะ. (2546). **เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสานใต้ : ความอยู่รอดของชุมชนท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2544). **การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจในชนบท**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เหมวรรณ เหมะนัค. (2557). **การพึ่งตนเองเพื่อการดำรงชีพที่ยั่งยืนของบ้านนาห้วยแคนอำเภอतालสุม จังหวัดอุบลราชธานี**. งานวิจัยที่ได้รับทุนวิจัยจากองค์กรเพื่อการพัฒนาระหว่างประเทศแห่งสหรัฐอเมริกา (United States Agency for International Development:USAID) มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- อินท์ชลิตา วัชรจิระโชติ. (2556). **การศึกษาเปรียบเทียบการจัดการวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตผ้าไหมอำเภอบ้านเขว้า และกลุ่มผลิตผ้าไหม อำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ**. กรุงเทพฯ: วารสารวิชาการบริหารธุรกิจ สมาคมสถาบันอุดมศึกษาเอกชนแห่งประเทศไทย.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-นามสกุล	นายภูมิใจ ไร่ดี
วัน เดือน ปี เกิด	26 มีนาคม 2519
ที่อยู่	32 หมู่ที่ 13 ตำบลหนองแวง อำเภอบ้านใหม่ชัยพนัง จังหวัดบุรีรัมย์
เบอร์โทรศัพท์	092-895-6951
อีเมลล์	phoomjair@life.ac.th
สถานที่ทำงาน	สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน เลขที่ 13/2 หมู่ที่ 1 ตำบลบางคนที อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม
ประวัติการศึกษา	ศศบ.(รัฐประศาสนศาสตร์) มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา พ.ศ. 2548

การจัดทำแผนสุขภาพเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรม
ดูแลสุขภาพตนเองของลูกค้าร้านขายยา ตำบลแม่กลอง อำเภอเมือง
จังหวัดสมุทรสงคราม

Health care planning to change the self-care behavior of the
pharmacy's customers in Mae Klong Sub-district, Mueang District,
Samut Songkharm Province

เฉลิมศรี อนุรักษ์ธรรม

Chalearmsi Anuraktam ¹

ศิรินา จิตต์จรัส

Sirina Jitcharat ²

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อ 1) ศึกษาพฤติกรรมการดำเนินชีวิตที่ส่งผลต่อการดูแลสุขภาพตนเองของลูกค้าร้านยาทรงธรรมเภสัช ตำบลแม่กลอง อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงครามและ 2) ศึกษาการจัดทำแผนสุขภาพ เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการดูแลสุขภาพตนเองของลูกค้าร้านยาทรงธรรมเภสัช ตำบลแม่กลอง อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม กลุ่มเป้าหมายคือลูกค้าที่มาใช้บริการจำนวน 5 คน เป็นการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสัมภาษณ์ การจัดเวที การจดบันทึก และแบบการติดตามผล ข้อมูลเชิงปริมาณใช้สถิติเชิงพรรณนา และวิเคราะห์เนื้อหาในส่วนของข้อมูลเชิงคุณภาพ

ผลจากการวิจัยพบว่า ลูกค้าที่ใช้บริการมีพฤติกรรมการดำเนินชีวิตที่ส่งผลต่อการดูแลสุขภาพตนเองที่ขาดการออกกำลังกาย การควบคุมอาหาร อารมณ์ อากาศ และระบบการขับถ่าย และการจัดทำแผนสุขภาพเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการดูแลสุขภาพตนเอง มีการนำแผนไปปฏิบัติส่งผลให้สุขภาพกายแข็งแรง สุขภาพใจที่ดีเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในการดูแลสุขภาพที่ดี

คำสำคัญ: การจัดทำแผนสุขภาพ การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม การดูแลสุขภาพตนเอง

¹ นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

² อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

Abstract

The purpose of this research were to 1) study the way of pharmacy's customers behaviour, named "Ranya Songdham Pesath: Songdham Pharmacy" in Mae Klong Sub-district, Mueang District, SamutSongkharm Province, and 2) study the health care planning for adjusting the self-care behaviour of the pharmacy's customers, named "Ranya Songdham Pesath" in Mae Klong Sub-district, Mueang District, SamutSongkharm Province. A sample group was 5 regular customers of the Songdham Pharmacy who was selected through purposive sampling random. The instrument for data collection in this study were the participants' interview, organise a seminar, take note and do the follow-up plan. The quantitative data was collected by descriptive statistics and using content analysis in a part of qualitative information.

The research result indicated that the 5 participants adhere to their lifestyles which affecting their health in: lacking exercise, diet control, emotional control, fresh air, excretion, and self-care. Later, after the health care planning to adjust the self-care behaviour of the pharmacy's customers are implemented, the behaviour of participants were changed to have more self-care and check up for good health both physically and mentally. They also learn how to encourage and share knowledge among themselves to maintain the good health care.

Keywords : Health care planning, Behaviour adjustment, Personal health care

ความเป็นมา และความสำคัญของปัญหา

“โรคภัย ปรมาลาภา” ความไม่เป็นโรคคือลาภอันประเสริฐ คือสิ่งปรารถนาของทุกคนแต่เมื่อคนเราเกิดมี อาการเจ็บป่วยขึ้นมา สิ่งแรกที่ต้องนึกถึงคือ “ยา” ร้านขายยาเป็นหน่วยหนึ่งของระบบสุขภาพที่อยู่ใกล้ชิด ประชาชน โดยร้านขายยาไม่เพียงแต่ทำหน้าที่ด้านการกระจายยาเท่านั้นแต่ยังมีบทบาทสำคัญเปรียบเสมือนเป็น “ที่พึ่งด้านสุขภาพของชุมชน” หรืออาจกล่าวได้ว่าร้านขายยาเป็นสถานบริการสาธารณสุขที่สำคัญแห่งหนึ่งที่ ประชาชนส่วนใหญ่นิยมมาใช้บริการเนื่องจาก โดยส่วนมากร้านขายยาจะเปิดให้บริการตลอดทั้งวัน ตั้งอยู่ใกล้แหล่ง ที่พักอาศัยของชุมชน ทำให้ประชาชนสามารถเข้าถึงบริการสุขภาพจากร้านขายยาได้โดยง่าย ร้านขายยาจึงเป็นทางเลือกหนึ่งของประชาชนในการใช้บริการเมื่อมีอาการหรือเจ็บป่วย (Common Illness) ผู้ป่วยในชุมชนไปซื้อยามตาม ร้านขายยาเพื่อจะนำมารักษาตนเอง โดยเฉพาะการเจ็บป่วยที่ดูว่าไม่รุนแรง หรือเรียกพฤติกรรมนี้ว่าการใช้ยา รักษาตนเอง (สำนักงานรับรองคุณภาพยา สภาเภสัชกรรม, 2564)

ประเทศไทยมีค่าใช้จ่ายจากการใช้ยาเพิ่มขึ้นจาก 36,506 ล้านบาทในปี 2543 เป็น 98,375 ล้านบาท ในปี พ.ศ. 2551 โดยมีอัตราเพิ่มเฉลี่ยร้อยละ 15 ต่อปี ซึ่งทำให้ค่าใช้จ่ายด้านยาของประเทศไทยคิดเป็นร้อยละ 46.7 ของค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพของประเทศ ซึ่งสูงกว่าประเทศพัฒนาแล้วกว่า 2 เท่าตัว และมีแนวโน้มการนำเข้าจากต่างประเทศมากขึ้นจากร้อยละ 46 เป็นร้อยละ 65 ในช่วงเดียวกัน และยังบอกอีกว่า จากการสำรวจของกรมการแพทย์พบว่า ในปี 2553 คนไทยกินยาทั้งยาแผนปัจจุบันและยาแผนโบราณปีละ 47,000 ล้านเม็ด หรือเฉลี่ยวันละ 128 ล้านเม็ด (เชิดชู อริยศรีวัฒนา, 2555) ซึ่งในปัจจุบันสามารถกระทำได้อย่างสะดวกสบายจนกระทั่งมีผู้นำการ จัดหาการรักษาตนเองไปเปรียบเทียบกับ การซื้อหาสินค้าอุปโภคบริโภค (Commodity) นั่นคือเกิดมี “ความสะดวก สบายทางสุขภาพ” (Commodification of Health) อันมักจะหมายถึง ยา หรือบริการอื่นใดที่มีผลต่อสุขภาพ นอกจากนี้มีการศึกษาวิจัยเป็นจำนวนมากพบว่าการใช้ยาเพื่อรักษาตนเองของผู้ป่วยก่อนที่ผู้ป่วยจะเข้าสู่ระบบ การรักษาทางแพทย์ โดยเฉพาะผู้ที่มีรายได้ปานกลางหรือน้อย และจะพบสถิติว่ามากขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งใน ประเทศที่กำลังพัฒนา ดังรายงานการวิจัยเรื่องการรักษาพยาบาลยามเจ็บป่วยชื่อยากินเองหรือไปหาหมอซึ่งทำการ วิจัยสำรวจข้อมูลในช่วงระหว่างเดือนพฤษภาคม-พฤศจิกายน พ.ศ. 2541 เป็นระยะๆ พบว่า ในช่วงที่สำรวจ 1-8 เมษายน พ.ศ. 2541 ประชาชนที่เจ็บป่วยร้อยละ 47.40 ชื่อยากินเองโดยชื่อยาจากร้านขายยาเป็นส่วนใหญ่(การซื้อ ยาเพื่อรักษาตนเองหรือ-medication) และไปพบแพทย์ที่คลินิกร้อยละ 42.80 ตามลำดับ (ศุนย์วิจัยกสิกรไทย, 2541)

การวางแผนการดูแลสุขภาพที่ดีนั้นจะเป็นการส่งเสริมให้ทุกคนมีสุขภาพดีทั้งร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และจิตวิญญาณซึ่งจะนำไปสู่ความปกติสุขในชีวิต โดยทุกคนสามารถกระทำบทบาทของตนได้เหมาะสมสำหรับ พฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพ ในงานวิจัยของเพนเดอร์นั้นครอบคลุม 6 ด้าน คือ 1) พฤติกรรมการบริโภคอาหาร (Nutrition) 2) พฤติกรรมกรรมการออกกำลังกาย (Physical activity) 3) การจัดการกับความเครียด (Stress management) 4) ความรับผิดชอบต่อสุขภาพ (Health responsibility) 5) ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Interpersonal relations) และ 6) การพัฒนาจิตวิญญาณ (Spiritual growth) (Pender, 1996, หน้า18) ซึ่งกรีนและ ครูเตอร์ (Green & Krueter, 1991) เรียกปัจจัยเหล่านี้ว่าปัจจัยนำ ปัจจัยเอื้อ และปัจจัยเสริมโดยปัจจัยนำคือสิ่งที่เป็นพื้นฐานอยู่ภายในครอบครัว เช่นความรู้และการรับรู้ภาวะสุขภาพ ปัจจัยเอื้อคือสิ่งที่เอื้อให้ครอบครัวปฏิบัติ พฤติกรรม เช่นความเชื่อมั่นถึงความสามารถในการปฏิบัติพฤติกรรมและความสะดวกในการปฏิบัติพฤติกรรม และ ปัจจัยเสริมคือการได้รับข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมสุขภาพของครอบครัว เช่นการได้รับข้อมูลข่าวสาร จากสื่อต่างๆ และการมีแบบอย่างจากสมาชิกในครอบครัวเป็นต้น ถ้าบุคคลสามารถปฏิบัติกิจกรรมสร้างเสริมสุขภาพได้ก็จะก่อให้เกิดสุขภาพะตลอดชีวิต ซึ่งการมีสุขภาพจะทำให้บุคคลมีชีวิตที่มีคุณภาพมีผลผลิตในการทำงาน มากขึ้นลดการขาดงานลดการเจ็บป่วยและลดค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาล

การจัดทำแผนสุขภาพ การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม และการดูแลสุขภาพตนเอง จึงเป็นกลไกสำคัญในการ ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของคนไทยทุกคนให้มีสุขภาพที่ดีขึ้นตามศักยภาพ ที่แต่ละบุคคลพึงมี และบุคลากรในระบบ สุขภาพ เป็นพลังส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนระบบสุขภาพ ให้มุ่งไปสู่สัมฤทธิ์ผลอันเป็นสุขภาพะของสังคมไทย โดย บุคลากรที่มีสุขภาพเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการกระตุ้นเตือนให้ประชาชนมีวิถีชีวิตส่งเสริมสุขภาพ ให้การศึกษาแก่ ชุมชนด้านสุขภาพ และช่วยแก้ไขปัญหสุขภาพการดูแลตนเอง (วรรณวิมล เมฆวิมล, 2553)

ในการส่งเสริมสุขภาพยุคปัจจุบันที่มีการระบาดของโรคโควิด (Covid-19) อย่างรุนแรงทั่วโลกจำเป็นต้องมีการเรียนรู้เพื่อการปรับเปลี่ยนตั้งแต่การใช้ชีวิตประจำวัน การประกอบอาชีพเพื่อการดำรงชีวิตให้สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ด้วยว่าการเรียนรู้คือชีวิต ชีวิตคือการเรียนรู้ ซึ่งการจัดแผนสุขภาพด้วยตนเองเป็นการกำหนดเป้าหมาย ซึ่งการวางแผนเปรียบเสมือนเข็มทิศแผนสุขภาพถือเป็นส่วนหนึ่งของแผนชีวิตประกอบด้วย 4 แผน คือ แผนการจัดการเวลา แผนอาชีพ แผนการเงิน และแผนสุขภาพ (อติศร พวงชมพู และคณะ, 2554) โดยให้ความสำคัญกับพฤติกรรมสุขภาพด้าน 1) โภชนาการ รับประทานอาหารครบ 5 หมู่ และตรงต่อเวลา 2) ด้านการออกกำลังกาย มีการออกกำลังกายสม่ำเสมอ 3) ด้านการพักผ่อนเพียงพอ 4) ด้านการตรวจสุขภาพ และ 5) ด้านกิจวัตรประจำวัน ด้วยสิ่งเหล่านี้หากมีความรู้ ความเข้าใจ ให้ความสำคัญในการกำหนดการทำแผนด้วยตนเองจะนำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดี

จังหวัดสมุทรสงครามมีร้านขายยาทั้งหมด 26 แห่ง และผ่านการประเมินจำนวน 6 แห่ง ร้านขายยาทรงธรรมเภสัชตั้งอยู่ที่ 679-679/1 ตำบลแม่กลอง อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม ได้จดทะเบียนพาณิชย์ตามพระราชบัญญัติทะเบียนพาณิชย์ พ.ศ. 2499 จากกรมพัฒนาธุรกิจการค้าสำนักงานกลางทะเบียนพาณิชย์ จดทะเบียนเลขที่ 3759900081046 คำขอที่ 7500257000137 ในปี พ.ศ. 2509 เป็นสถานที่ขายยาแผนปัจจุบัน มีนายวิวัฒน์คุณ ทรงธรรมวัฒน์ ภ.บ. 26439 เป็นเภสัชกรประจำร้านตั้งอยู่ใจกลางเมืองของตลาดแม่กลอง มีผู้ใช้บริการจำนวนมากในแต่ละวัน เนื่องจากได้รับมาตรฐานร้านขายยาได้คะแนนเต็ม 100 ทำให้สร้างความเชื่อมั่นให้ผู้ซื้อยาจากร้านทรงธรรมเภสัชเมื่อมารับบริการ ทั้งราคายุติธรรม ผลิตภัณฑ์มาตรฐานจากองค์การเภสัชกรรม (GPO) และยังเป็นตัวแทนจำหน่ายช่วงยาแผนปัจจุบันและยาตำราหลวงทุกชนิดขององค์การเภสัชกรรมแต่ผู้เดียวในจังหวัดสมุทรสงคราม

การมีร้านขายยาและมีเภสัชกรประจำก็เปรียบเสมือนสื่อกลางระหว่างผู้บริโภคกับผู้ผลิตยาเช่นกัน ในฐานะที่ผู้วิจัยเป็นผู้ช่วยเภสัชกรและเปิดร้านขายยาทรงธรรมเภสัช มีประสบการณ์จากการอยู่ร้านขายยามาตั้งแต่วัยเด็กและผ่านการศึกษาปริญญาตรีจากสถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน สาขาการจัดการสุขภาพชุมชน และได้เคยผ่านการอบรมสาธารณสุขจังหวัด จังหวัดสมุทรสงครามซึ่งมีหน้าที่ตามกรอบงาน คือปฏิบัติหน้าที่เป็นผู้ช่วยเภสัชด้านความรู้การใช้ยา และการให้ความรู้แก่ผู้มาซื้อยาจากสำนักงานซึ่งมีเภสัชกร คอยให้คำแนะนำด้านสุขภาพ และการใช้ผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพแก่ลูกค้า ดูแล ตรวจสอบและจัดเรียงสินค้าภายในร้านให้อยู่สภาพพร้อมจำหน่าย ดูแลสภาพแวดล้อมภายในร้าน เพื่อความพร้อมในการให้บริการเป็นตัวแทนจำหน่ายขององค์การเภสัชกรรมอีกทั้งได้เติมเต็มความพึงพอใจแก่ลูกค้า เพื่อให้ผู้ที่มาซื้อยารู้สึกประทับใจและมั่นใจ จากการทำหน้าที่ผู้ช่วยเภสัชกรของผู้วิจัยในร้านขายยาทรงธรรมเภสัชที่ตั้งในตลาดแม่กลองนี้ ทำให้ผู้วิจัยรู้จักใกล้ชิดกับลูกค้าที่มาซื้อยาแฉกเช่นญาติพี่น้อง ซึ่งจากการสังเกตดูแล้ว ลูกค้ามักซื้อยาเพื่อรับประทานเมื่อเกิดอาการเจ็บป่วยมากกว่าความเอาใจใส่ในการดูแลสุขภาพ และเมื่อได้พูดคุยกับลูกค้าบางคนถึงการใช้ชีวิตประจำวัน พบว่าลูกค้าส่วนมากขาดความรู้ในเรื่องสุขภาพ และการไม่มีแผนในการจัดการสุขภาพตนเอง ผู้วิจัยจึงเห็นความจำเป็น ถ้าหากลูกค้ามีแผนในการดูแลสุขภาพตนเอง จะทำให้มีสุขภาพดีและลดการซื้อยารับประทานเองได้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความมุ่งมั่นที่จะเห็นทุกคนได้ดูแลสุขภาพของตนเอง เห็นว่าการทำแผนสุขภาพจะเป็นวิธีการอย่างหนึ่งอันจะช่วยให้ลูกค้าร้านขายยาได้มีพฤติกรรมดูแลสุขภาพที่ดียิ่งขึ้น โดยการจัดทำแผนเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมดูแลสุขภาพตนเองอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพฤติกรรมการดำเนินชีวิตที่ส่งผลต่อการดูแลสุขภาพตนเองของลูกค้าร้านยาทรงธรรมเภสัช ตำบลแม่กลอง อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม
2. เพื่อศึกษาการจัดทำแผนสุขภาพ เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมดูแลสุขภาพตนเองของลูกค้าร้านยาทรงธรรมเภสัช ตำบลแม่กลอง อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่
พื้นที่การวิจัยครั้งนี้ คือ ชุมชนตำบลแม่กลอง ตำบลแม่กลอง อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม
2. ขอบเขตกลุ่มเป้าหมาย
เป็นลูกค้าที่มาซื้อยาที่ร้านยาทรงธรรมเภสัชเลขที่ 679-679/1 ตำบลแม่กลอง อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม เป็นประจำจำนวน 5 ราย ได้เลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) มีภูมิลำเนาอาศัยอยู่ในชุมชนมีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้วิจัย สามารถให้ข้อมูล มีเวลาและมีความต้องการที่จะเข้าร่วมการจัดทำแผนสุขภาพ เพื่อการมีสุขภาพที่ดี
3. ขอบเขตเวลาที่ใช้ในการวิจัย
ดำเนินการวิจัยตั้งแต่วันที่ 1 พฤษภาคม 2562 – วันที่ 31 พฤษภาคม 2563 (11เดือน)

วิธีการวิจัย

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ เพื่อการจัดทำแผนสุขภาพ สู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมดูแลสุขภาพตนเองของลูกค้าร้านยาทรงธรรมเภสัช ตำบลแม่กลอง อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม มีสาระดังนี้

ตัวแปรที่ศึกษา ได้แก่

1. การจัดทำแผนปรับพฤติกรรมด้วยตนเอง 5 พฤติกรรมด้วยตนเอง 5 ด้านประกอบด้วย 1) ด้านโภชนาการ 2) ด้านการออกกำลังกาย 3) ด้านการพักผ่อน 4) ด้านการตรวจสุขภาพ และ 5) ด้านกิจวัตรประจำวัน
2. ผลการปรับพฤติกรรมด้วยตนเอง

การสร้างและพัฒนาเครื่องมือ

1. ประเภทเครื่องมือ

เครื่องมือการวิจัยนี้ ประกอบด้วย

1.1 แบบสัมภาษณ์ การพูดคุยการดูแลสุขภาพองค์รวม โดยใช้เครื่องมือแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้และสถานภาพสมรส และส่วนที่ 2 ได้แก่ พฤติกรรมการดำเนินชีวิต 5 ด้าน 1) ด้านโภชนาการ 2) ด้านการออกกำลังกาย 3) ด้านการพักผ่อน 4) ด้านการตรวจสุขภาพ และ 5) ด้านกิจวัตรประจำวัน

1.2 แบบสังเกต สังเกตพฤติกรรมการใช้ชีวิต ภาวะแวดล้อม และบุคลิกภาพประกอบใน
ขณะสัมภาษณ์

1.3 แบบการเสวนากลุ่ม เพื่อการจัดทำและนำเสนอแผนสุขภาพสู่การปฏิบัติด้วยตนเอง โดย
การวิเคราะห์แต่ละบุคคลจากข้อมูลส่วนบุคคล พฤติกรรมสุขภาพและนำไปปฏิบัติ

1.4 แบบติดตามผลการนำเสนอแผนสุขภาพไปปฏิบัติ

2 การสร้างเครื่องมือ

2.1 เครื่องมือศึกษาพฤติกรรม นำความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพบุคคลผู้มีสุขภาพ
ดี แนวทางการปฏิบัติตนให้มีสุขภาพดี มาตั้งเป็นประเด็นในเครื่องมือการสัมภาษณ์และการสังเกต โดยแบ่งหัวข้อ
การสนทนาและสังเกตออกเป็น 5 ด้าน คือ 1) ด้านโภชนาการ 2) ด้านการออกกำลังกาย 3) ด้านการพักผ่อน 4)
ด้านการตรวจสุขภาพ และ 5) ด้านกิจวัตรประจำวัน

2.2 ขั้นตอนการจัดทำแผนสุขภาพเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมดูแลสุขภาพตนเองของผู้
ร่วมวิจัยแต่ละขั้นตอนคือ 1) ให้ความรู้ความเข้าใจการทำแผนสุขภาพ 2) การจัดทำ และนำเสนอสู่การปฏิบัติ
ตามแผนสุขภาพ 3) ร่วมแลกเปลี่ยนและติดตามผล และ 4) สรุปผล

สำหรับการติดตามผลการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมดูแลสุขภาพตนเองของผู้ร่วมวิจัย โดยใช้
การสัมภาษณ์ สังเกต และจดบันทึกในประเด็นดังนี้ 1) ความก้าวหน้าของการจดบันทึกการทำแผนสุขภาพ 2)
ความรู้สึกรู้สึกในการทำแผนสุขภาพ 3) สิ่งที่ได้รับจากการทำแผนสุขภาพ 4) การนำเสนอแผนสุขภาพไปปฏิบัติต่อเนื่อง และ
5) ข้อเสนอแนะในการปฏิบัติเรื่องแผนสุขภาพ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลด้วยตนเองระหว่างที่กลุ่มเป้าหมายมารับบริการชื้อยาที่ร้านขายยา สัมภาษณ์ที่บ้านราย
บุคคล และมีการประชุมร่วมกัน เพื่อจัดทำแผนปรับเปลี่ยนพฤติกรรมดูแลสุขภาพตนเอง

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยสถิติเชิงพรรณนา และวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพเพื่อนำ
เสนอรายบุคคลและภาพรวม

ผลการวิจัย

การจัดทำแผนสุขภาพ เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ดูแลสุขภาพตนเองของชุมชน ตำบลแม่กลอง อำเภอ
เมือง จังหวัดสมุทรสงคราม ผู้วิจัยใช้วิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างเจาะจง จากลูกค้าที่มาชื้อยาจากร้านขายยาทรงธรรม
เภสัช จำนวน 5 ราย

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาพฤติกรรมกรรมการดำเนินชีวิตที่ส่งผลต่อการดูแลสุขภาพตนเองของลูกค้าย่านยา
ทรงธรรมเกษัช ตำบลแม่กลอง อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม

ข้อมูลส่วนบุคคลพบว่าลูกค้าย่านที่ 1 อายุ 78 ปี เพศชาย อาชีพข้าราชการบำนาญ ระดับการศึกษา
ปริญญาตรี สมรส และอยู่กับครอบครัว รอบเอว 44 นิ้ว น้ำหนัก 67 กิโลกรัม ส่วนสูง 171 เซนติเมตร ค่าดัชนีมวล
กายปกติ ความดันปกติ คนที่ 2. อายุ 59 ปี เพศหญิง อาชีพค้าขาย รอบเอว 35 นิ้ว น้ำหนัก 68 กิโลกรัม ส่วนสูง
155 เซนติเมตร มีภาวะโรคอ้วน คนที่ 3. อายุ 69 ปี เพศหญิง อาชีพค้าขาย จบการศึกษาระดับประถมศึกษา รอบ
เอว 38 นิ้ว น้ำหนัก 63 กิโลกรัม ส่วนสูง 167 เซนติเมตร ดัชนีมวลกายปกติ ความดันอยู่ระดับปกติแต่อาจมีการ
สูบฉีดเลือดไปเลี้ยงหัวใจยังไม่ดีพอ คนที่ 4 อายุ 59 ปี เพศหญิง จบการศึกษาระดับประถมศึกษา อาชีพช่างตัดเย็บ
เสื้อผ้า รอบเอว 29 นิ้ว น้ำหนัก 48 กิโลกรัม ส่วนสูง 156 เซนติเมตร ค่าดัชนีมวลกายปกติ ความดันตัวบนวัดได้
118 ความดันตัวล่างวัดได้ 78 ปกติ และคนที่ 5 อายุ 61 ปี เพศหญิง อาชีพแม่บ้าน จบการศึกษาระดับ
ประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) รอบเอว 32 นิ้ว น้ำหนัก 52 กิโลกรัม ส่วนสูง 156 เซนติเมตร ดัชนีมวลกายอยู่ใน
เกณฑ์ปกติ

วิเคราะห์กลุ่มเป้าหมายพบว่า เป็นผู้สูงอายุมีปัญหาสุขภาพเกี่ยวกับอาการปวดเวียนศีรษะ อ่อนเพลีย ปวด
เมื่อยตามร่างกาย นอนไม่หลับส่งผลต่อสภาวะอารมณ์ ทำให้เกิดความเครียดซึ่งเกิดจากปัจจัยภายในของพฤติกรรม
ตนเอง หรือปัจจัยภายนอกจากครอบครัว อาชีพ สภาวะแวดล้อมในด้าน 1) โภชนาการการรับประทานอาหารไม่
ถูกหลักโภชนาการ เวลาการรับประทานอาหาร 2) การออกกำลังกาย ขาดการออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอและถูก
ต้อง 3) การพักผ่อน การนอนไม่หลับ 4) การตรวจสุขภาพ ไม่มีการตรวจสุขภาพประจำปี และ 5) กิจกรรมประจำ
วัน บางรายยังมีการประกอบอาชีพเพื่อรายได้ครอบครัว ส่งผลต่อการจัดการเวลาในชีวิตประจำวันที่เหมาะสม แต่
บางรายมีวิธีการจัดการอารมณ์ที่ดีเช่น การดื่มน้ำ ทำบุญ การสวดมนต์นั่งสมาธิ

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษาการจัดทำแผนสุขภาพเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรม การดูแลสุขภาพตนเองของ
ลูกค้าย่านยาทรงธรรมเกษัช ตำบลแม่กลอง อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม มีขั้นตอนดังนี้

การจัดทำแผนเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมดูแลสุขภาพตนเองโดยการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ครั้งที่
1 การพูดคุยเล่าถึงอาการหรือปัญหาด้านสุขภาพ เช่น ความดันโลหิตสูง การนอนหลับพักผ่อนที่ไม่เพียงพอ ขาด
การออกกำลังกาย ภาวะความเครียดที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพ สร้างการยอมรับในการทำแผนปฏิบัติการตนเอง
ร่วมกัน ครั้งที่ 2 การทำแผนสุขภาพเป็นแผนปฏิบัติการรายบุคคล ครั้งที่ 3 การนำแผนสู่การปฏิบัติและติดตามผล
แผนสุขภาพด้วยตนเอง

อภิปรายผลการวิจัย

ลูกค้าย่านที่มาย่านยาทรงธรรมเกษัชเป็นผู้สูงอายุ (Ageing) อยู่ในช่วงวัยตั้งแต่ 59 ปีขึ้นไป แต่บางคนยัง
มีความจำเป็นต้องประกอบอาชีพ เพื่อตนเองและครอบครัวที่ส่งผลต่อการดำรงชีวิตประจำวัน พฤติกรรมที่ส่งผลต่อ
สุขภาพซึ่งสอดคล้องกับ กรรณิกา ปัญญาวงศ์, พันัส พฤษสุนันท์. 2555 ที่กล่าวว่า การที่คนเรามีกิจกรรมหรือ
พฤติกรรมในการดำเนินชีวิตอย่างมีความหมายและมีคุณค่าทั้งต่อตนเองและต่อผู้อื่นโดยมีการเชื่อมโยงกับคนอื่นกับ
สังคมและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ตอบสนองต่อความต้องการของตนซึ่งมักจะมีความรักความต้องการของตนซึ่งมักมี
ความรัก ความผูกพันเป็นเหตุผลสำคัญ และมีกระบวนการหรือวิธีคิดความเชื่อ ความศรัทธาการให้คุณค่า หรือ
ความหมายต่อสิ่งต่างๆ เป็นแก่นหรือหลักยึดเป็นผลให้พฤติกรรมในการดำเนินชีวิตของแต่ละคนไม่เหมือนกัน

ลูกค้าส่วนใหญ่มีการดูแลสุขภาพของตนเองบ้าง แต่บางรายอาจจะเลยทำให้มีอาการเพลีย ไม่ค่อยมีแรงเหนื่อย การรับประทานอาหารไม่ถูกต้อง ไม่เป็นเวลา ขาดการออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ ส่งผลต่อปัญหาสุขภาพเกี่ยวกับอาการปวดเวียนศีรษะ อ่อนเพลีย ปวดเมื่อยตามร่างกาย นอนไม่หลับมีผลต่อสภาวะอารมณ์ เกิดความเครียด นำมาซึ่งการใช้ยาด้วยร้านขายยาจะเปิดให้บริการตลอดทั้งวัน ตั้งอยู่ใกล้แหล่งที่พักอาศัยของชุมชน ทำให้ประชาชนสามารถเข้าถึงบริการสุขภาพจากร้านขายยาได้โดยง่าย ร้านขายยาจึงเป็นทางเลือกหนึ่งของประชาชนในการใช้บริการเมื่อมีอาการ หรือเจ็บป่วย (อ้างอิง) ส่วนบางรายมีการจัดด้านอาหารที่ดี การจัดการอารมณ์ตนเองเมื่อเกิดความเครียดด้วยการสวดมนต์ นั่งสมาธิซึ่งสอดคล้องกับ (เสรี พงศ์พิศ, หน้า 134) ที่กล่าวว่า ยาที่ดีที่สุด คือ อาหาร โรงพยาบาลที่ดีที่สุดคือ ครว้ หมอที่ดีที่สุด คือ ตัวเราเอง

หลังจากมีการจัดเวทีทำแผนเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมดูแลสุขภาพตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับ (สถาบันพัฒนาคุณภาพวิชาการ, หน้า 6-11) ที่กล่าวว่า การกำหนดรูปแบบในการดูแลสุขภาพที่ต้องการ รวมถึงวัตถุประสงค์ วิธิดำเนินการ และแนวทางในการปฏิบัติเพื่อการมีสุขภาพที่ดี การวางแผนดูแลสุขภาพจะช่วยให้เกิดความกระตือรือร้นในการดูแลสุขภาพ และสร้างสัมพันธ์ภาพอันดีระหว่างสมาชิกในครอบครัว นำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดีในอนาคต การวางแผนดูแลสุขภาพควรให้ความสำคัญกับเรื่องต่างๆ ดังนี้ 1) โภชนาการ 2) การออกกำลังกาย 3) การพักผ่อน 4) การตรวจสุขภาพ เพื่อทราบสาเหตุของปัญหาสุขภาพ มีการเปลี่ยนแปลงของแต่ละเดือนไปในทางที่ดี ส่งผลสุขภาพจิตที่ดี เป็นการลดภาวะความเครียด มีความรู้ความเข้าใจในการทำแผนสุขภาพเพิ่มมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับหลักการทำแผนชีวิต (อดิสร พวงชมพู และคณะ, 2554) ที่กล่าวว่า แผนชีวิตประกอบด้วย 4 แผน คือ แผนการจัดการเวลา แผนอาชีพ แผนการเงิน และแผนสุขภาพ

การนำแผนสุขภาพสู่การปฏิบัติและติดตามผลพบว่า การวางแผนจากการวิเคราะห์รายบุคคลสู่พฤติกรรมตั้งแต่การกำหนดเป้าหมายการมีสุขภาพที่ดี กำหนดเวลาทุกวัน ทุกสัปดาห์ ในด้านการดูแลเรื่องอาหาร การจัดการเวลาในชีวิตประจำวัน การดูแลเรื่องออกกำลังกาย การดูแลเรื่องอารมณ์ซึ่งสอดคล้องกับ (วิจารณ์ พานิช, 2551) ที่กล่าวว่า การจัดการความรู้ คือ เครื่องมือเพื่อใช้ในการบรรลุเป้าหมายอย่างน้อย 3 ประการไปพร้อมๆ กัน ได้แก่ บรรลุเป้าหมายของงาน บรรลุเป้าหมายการพัฒนาคน และบรรลุเป้าหมายการพัฒนางองค์กรไปสู่การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ และมีความตระหนักในการนำแผนสุขภาพไปสู่การปฏิบัติตน ให้มีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง เป็นการเรียนรู้และเข้าใจเกี่ยวกับบุคลิกภาพ การดูแลเรื่องอาหาร การจัดการเวลาในชีวิตประจำวัน การดูแลเรื่องออกกำลังกาย การดูแลเรื่องอารมณ์ และการรักษาพยาบาล โรคประจำตัวและสอดคล้องกับ (สำนักการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคมสถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน, หน้า 29-30) ที่กล่าวว่า การวางแผนเวลาเป็นรายสัปดาห์เพราะ ทำให้เห็นภาพการใช้เวลาที่กว้างพอให้ขยับงาน หรือกิจกรรมที่จะทำในแต่ละวันไปมา ได้การทำแผนเวลาสัปดาห์ละครั้ง จึงเหมาะสมที่สุดนั่นคือไม่สั้นและไม่ยาวเกินไปในการคิดทบทวนสิ่งที่ผ่านไปในแต่ละรอบเจ็ดวัน และวางแผนในรอบเจ็ดวันต่อไป ดังนั้นเครื่องมือที่ใช้ในการวางแผนการใช้เวลา ก็คือตารางเวลาประจำสัปดาห์อาจประกอบด้วย (1) บทบาท (ต่อตนเองครอบครัวสังคม) (2) เวลาและกิจกรรมที่จะทำ (ในแต่ละวันทั้งสัปดาห์- เข้าป้ายเย็น/ชั่วโมง) (3) เรื่องที่จะทำในสัปดาห์ต่อไป

สรุปและข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

1. ผลการวิจัยพบว่าลูกค้าที่มาใช้บริการมีพฤติกรรมที่ละเลยการดูแลสุขภาพตนเองในด้านบริโภค การออกกำลังกาย การพักผ่อน ควรให้ความรู้ และส่งเสริมการทำแผนสุขภาพระดับตนเองและชุมชน
2. ควรมีการประยุกต์การทำแผนสุขภาพเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมดูแลสุขภาพให้สอดคล้องกับบริบทและวิถีชีวิตของชุมชน

3. ควรมีการนำแผนสุขภาพไปจัดทำในระดับชุมชน

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการวิจัยแบบประเมินผลการทำแผนสุขภาพระดับชุมชน
2. ศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพของชุมชนในยุคที่มีการระบาดของโควิด (Covid-19)

บรรณานุกรม

- กรรณิกา ปัญญาวงศ์,พนัส พงษ์สุนันท์. (2555). เอกสารประกอบการเรียนวิชาดูแลสุขภาพแบบองค์รวม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์.
- ภาณุโชติ ทองยิ่ง และคมทวน คงวุฒิการ. (2561). การพัฒนาสถานที่ขายยาแผนปัจจุบันในจังหวัดสมุทรสงครามสู่มาตรฐาน GPP อย่างดีเยี่ยม. วารสารอาหารและยา. ฉบับเดือนพฤษภาคม-สิงหาคม 2561
- วรรณวิมล เมฆวิมล. (2553). งานวิจัยเรื่องพฤติกรรมดูแลสุขภาพของประชาชนในพื้นที่ฝึกปฏิบัติงานของนักศึกษา.บทคัดย่อ.สาขาการแพทย์แผนไทยประยุกต์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- วิจารณ์ พานิช. (2551). การจัดการความรู้ ฉบับนักปฏิบัติ. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ.
- ศูนย์วิจัยกสิกรไทย. (2541). วารสารวิชาการบริหารธุรกิจ, บทความการตัดสินใจเลือกใช้บริการร้านขายยาของผู้บริโภคไทย.สมาคมสถาบันอุดมศึกษาเอกชนแห่งประเทศไทยในพระราชูปถัมภ์ปีที่6 ฉบับที่2 ประเดือนกรกฎาคม-ธันวาคม2560
- สถาบันพัฒนาคุณภาพวิชาการ. (2558). สุขศึกษา. กรุงเทพฯ: พัฒนาคุณภาพวิชาการ (พว.)
- เสรี พงศ์พิศ. (2546). วิธีคิด วิธีทำ แผนชีวิต เศรษฐกิจชุมชน. กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์.
- สำนักการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม. (2560). แนวคิดแนวปฏิบัติในการขับเคลื่อนชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืน ภายใต้งบทุนแม่ของแผ่นดิน. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์.
- สำนักงานรับรองคุณภาพยา สภาเภสัชกรรม. (2564). ความเป็นมาของร้านยาคุณภาพ. ค้นเมื่อ 16 พฤษภาคม 2564. จาก <https://papc.pharmacycouncil.org/index.php?option=aboutus&subpage=history>
- อดิสร พวงชมพู และคณะ. (2554). วารสารส่งเสริมกิจการ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม. 6(3) ค้นเมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม 2554 จาก www.rajabhat@npru.ac.th

Green, L.W. and M.W. Kreuter. (1991) . **Health Promotion Planning : An Educational and Environmental Approach**. Second Edition. Mayfield Publishing Company,Toronto.
Pender, N.J., Murdaugh, C.L., and Parson, M.A. (2002). **Health Promotion in Nursing Practice.4th ed.** Upper Saddle River, N.J. : Prentia Hall

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ - นามสกุล	นางสาวเฉลิมศรี อนุรักษ์ธรรม
วันเดือนปีเกิด	27 พฤศจิกายน 2499
ที่อยู่	679 - 679/1 ตำบลแม่กลอง อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม 75000
เบอร์โทรศัพท์	083-559-4849, 034-710022, 034-710377
อีเมล	chalermasia@life.ac.th
สถานที่ทำงาน	ร้านยาทรงธรรมเภสัช 679 - 679/1 ตำบลแม่กลอง อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม
ประวัติการศึกษา	ปริญญาตรี สาขาการจัดการสุขภาพชุมชน สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชนพ.ศ. 2557

พัฒนาการและการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนต้นแบบของกลุ่มมังคุด
ศูนย์เรียนรู้การเกษตรท่ามะปลา ตำบลท่ามะปลา อำเภอลำสนวน จังหวัดชุมพร
Development and management for best practice community
enterprises of mangosteen group : Thamaphla agriculture learning
center, Thamaphla sub-district, Lang suan district, Chumphon province.

เพชรไพลิน ทองนิล

Petpilin Thongnin¹

ศิริณา จิตต์จรัส

Sirina Jitcharat²

ไมตรี อินเตรียะ

Mitree Intreia³

บทคัดย่อ

การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาบริบทของชุมชน วิถีชีวิต สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การก่อเกิดวิสาหกิจชุมชนกลุ่มมังคุดศูนย์เรียนรู้การเกษตรท่ามะปลาและ (2) ศึกษาต้นแบบการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มมังคุดศูนย์เรียนรู้การเกษตรท่ามะปลา ตำบลท่ามะปลา อำเภอลำสนวน จังหวัดชุมพร เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้แบบสัมภาษณ์และการสนทนากับกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจงจำนวน 30 คน มีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา(content analysis)

ผลการวิจัยพบว่า 1) บริบทของชุมชนตำบลท่ามะปลาเป็นพื้นที่ราบลุ่มมีแม่น้ำสายหลักไหลผ่านลงสู่อ่าวไทย ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพด้านการเกษตร โดยเฉพาะมังคุดเป็นพืชหลัก มีวิถีวัฒนธรรม ประเพณีตามฤดูกาลผลิตเพื่อเชื่อมร้อยชุมชนให้เกิดความรัก ความสามัคคี เช่น ประเพณีแข่งเรือยาว ประเพณีขึ้นถ้ำ 2) วิสาหกิจชุมชนต้นแบบของกลุ่มมังคุดศูนย์เรียนรู้การเกษตรท่ามะปลา เกิดจากการรวมตัวของเกษตรกร บริหารจัดการโดยก่อตั้งกลุ่มเกษตรกรเพื่อผลิตมังคุดคุณภาพ กำหนดโครงสร้างองค์กร กฎระเบียบและข้อบังคับ จัดทะเบียนวิสาหกิจชุมชน ควบคุมการผลิตตั้งแต่ การปลูก การบำรุงรักษา การเก็บเกี่ยว การขนส่ง การคัดแยกผลผลิตด้วยมือแทนเครื่องจักร โดยคณะกรรมการผู้มีความรู้ความชำนาญ จำหน่ายผลผลิตในรูปแบบการประมูลทำให้ราคาผลผลิตสูง บันทึกข้อมูลจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย สร้างเครือข่าย พัฒนาสอดคล้องกับบริบทและแผนชุมชน พัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ต้นแบบของชุมชน

คำสำคัญ : พัฒนาการและการบริหารจัดการ, วิสาหกิจชุมชนต้นแบบ, กลุ่มมังคุดศูนย์เรียนรู้

¹ นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

² อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

³ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

Abstract

The objectives of this research were to study (1) the context of community, life style, society, culture, economy, and community enterprises establishment of mangosteen group, Tha Maphla agriculture learning center, and (2) the best practice operation of mangosteen group community enterprises, Tha Maphla agriculture learning center, Tha Maphla sub-district, Lang Suan district, Chumphon province. This research was qualitative research. The information was collected using interview by conversation of 30 samples and content analysis.

The results of research presented that 1) the context of Tha Maphla community was lowland area and had the main river flowed into the gulf of Thailand. Most of people were agriculture occupation, and the mangosteen was their main plant. They had cultures and traditions according to seasonal products such as long boat racing and cave tradition for love and unity in the community. 2) The best practice community enterprises of mangosteen group, Tha Maphla agriculture learning center was established by agriculturists. This mangosteen group was managed by agriculturist group establishment for the high quality mangosteen production. Furthermore, they set the organization structure, rules, and regulations, registered community enterprises, controlled the production of planting, maintenance, harvest, and transportation. In addition, the product was sorted by experience committees via hands instead of machines, sold the product through auction which made high price of product, recorded incomes and expenses, created network, developed according to the context and community plan, and developed for the best practice learning center of community.

Keywords : Development and Management, Best Practice Community Enterprises, Mangosteen Group Learning Center

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา ประเทศไทยได้เผชิญวิกฤตเศรษฐกิจหลายครั้ง ทำให้รัฐบาลแต่ละยุคสมัยต่างก็มีแนวคิดที่จะทำให้ประเทศมีความสามารถกำหนดยุทธศาสตร์ของประเทศให้มีความสามารถในการแข่งขันที่สูงขึ้น สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจโลก รัฐบาลจึงได้กำหนดกรอบยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจ โดยมองภาพของเศรษฐกิจอย่างเป็นระบบและมีเป้าหมายที่จะรักษาไว้ซึ่งการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจอย่างมีคุณภาพ และเสถียรภาพเน้นความสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจระดับฐานรากและการสร้างความเชื่อมโยงเศรษฐกิจภายในประเทศกับเศรษฐกิจโลกอย่างรู้เท่าทันภายในระบบเศรษฐกิจแบบเสรี ด้วยความเชื่อมั่นว่าสังคมไทยยังมีศักยภาพและยังสามารถพัฒนาขึ้นมาได้ รัฐบาลจึงหาทางที่จะสร้างรายได้ให้กับประชาชนและประเทศชาติ ทั้งนี้ต้องหาทางเปลี่ยนมุมมองในชุมชนให้เห็นว่าสิ่งที่ตนมีอยู่นั้นคือทรัพย์สินที่มีราคา สามารถเพิ่มรายได้หากรู้จักการจัดการกับทรัพย์สินนั้นอย่างชาญฉลาด

เศรษฐกิจชุมชนเป็นระบบเศรษฐกิจกระแสรองที่สามารถดำเนินการเป็นคู่ขนานเคียงข้างไปกับระบบเศรษฐกิจกระแสหลักซึ่งเป็นระบบเศรษฐกิจภายใต้กระแสทุนนิยมได้และมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาประเทศไปสู่ความยั่งยืน เนื่องจากระบบเศรษฐกิจชุมชนนอกจากจะเป็นเศรษฐกิจฐานรากที่เป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจชาติแล้ว ยังเป็นระบบเศรษฐกิจที่มีได้ให้ความสำคัญเพียงมิติเศรษฐกิจแต่เพียงมิติเดียวเท่านั้น หากยังได้ผนวกมิติสังคม วัฒนธรรม ตลอดจนความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนในชุมชนเข้าไว้ด้วย (มงคล ด้านธานินทร์, ม.ป.ป.) และมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2559, ออนไลน์) ได้อธิบายเพิ่มเติมไว้ว่า เศรษฐกิจชุมชนเป็นระบบเศรษฐกิจระดับท้องถิ่นที่เริ่มต้นจากครอบครัวและชุมชนผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนไม่ว่าจะเป็นการร่วมคิด การร่วมทำ การร่วมรับผลประโยชน์และการเป็นเจ้าของร่วมกันเพื่อสรรค์สร้างกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ อันประกอบไปด้วยการสร้างเศรษฐกิจที่เป็นตัวเลข การนำศักยภาพของชุมชนและความหลากหลายของทุนชุมชนที่มีอยู่ (ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสังคม และทุนทางชีวภาพ) มาผลิต บริโภค จำหน่าย และแจกจ่ายให้แก่คนทั้งในและนอกชุมชนส่งผลให้ชุมชน “อยู่ดี กินดี มีสุข” ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า เศรษฐกิจชุมชนเป็นระบบเศรษฐกิจที่มีความเป็นองค์รวม (holistic) เน้นการให้ความสำคัญรอบด้านกับมิติเศรษฐกิจและมิติสังคมควบคู่กันไป ในการขับเคลื่อนนโยบายการพัฒนาประเทศ ประการสำคัญเศรษฐกิจชุมชนเป็นระบบเศรษฐกิจที่เริ่มต้นจากหน่วยย่อยของสังคม (ครอบครัวและชุมชน) เพื่อนำไปสู่การพึ่งตนเองของครอบครัวและชุมชน ตลอดจนลดการพึ่งพิงจากภายนอกโดยการนำศักยภาพในชุมชนโดยเฉพาะทุนชุมชนมาเป็นปัจจัยสำคัญในการผลิตและพัฒนา

พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 มีเจตนารมณ์เพื่อให้มีการส่งเสริมความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น การสร้างรายได้ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การพัฒนาความสามารถในการจัดการและการพัฒนารูปแบบของวิสาหกิจชุมชน มีผลให้ชุมชนพึ่งพาตนเองได้ และพัฒนาระบบเศรษฐกิจชุมชนให้มีความเข้มแข็ง พร้อมสำหรับการแข่งขันทุกระดับ รวมถึงการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนไปสู่การเป็นผู้ประกอบการกิจการในระดับสูงขึ้นไปซึ่งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 ที่มีจุดมุ่งหมายในการแก้ปัญหาความยากจนและยกระดับคุณภาพชีวิตของคนส่วนใหญ่ของประเทศเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่ดีมีสุขของคนไทย ภายใต้แนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เน้นการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมให้เป็นรากฐานการพัฒนาที่สำคัญของประเทศ โดยให้ความสำคัญกับการสร้างความมั่นคงของเศรษฐกิจชุมชน ด้วยการบูรณาการกระบวนการผลิตบนฐานศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชนอย่างสมดุล เน้นการผลิตเพื่อการบริโภคอย่างพอเพียงภายในชุมชน รวมทั้งการพัฒนาระบบบ่มเพาะวิสาหกิจชุมชนควบคู่ไปกับการสร้างผู้ประกอบการใหม่ด้วยการพัฒนาความรู้ด้านการจัดการ การตลาด องค์กรความรู้ที่เกี่ยวกับการผลิตสินค้าที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น พัฒนามาตรฐานสินค้า การสร้างตราสินค้า การจัดการเรื่องทรัพย์สินทางปัญญา และการพัฒนาทักษะในการประกอบอาชีพของกลุ่มต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับความหลากหลายของชุมชนเพื่อลดความเสี่ยงทางเศรษฐกิจ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2549)

แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน เป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยแก้ปัญหาความยากจนของประชาชนและเป็นแนวทางที่จะสร้างเศรษฐกิจ สังคมและชุมชนให้มีความยั่งยืนเพราะเป็นการส่งเสริมให้ชุมชนรู้จักใช้ทรัพยากรท้องถิ่น ทำให้พวกเขาสามารถพึ่งตนเองในระยะยาวได้อย่างมั่นคง ซึ่งกลุ่มงานพัฒนาวิสาหกิจเกษตรชุมชน กรมส่งเสริมการเกษตร (2549) ได้อธิบายความหมายของวิสาหกิจชุมชนไว้ว่า วิสาหกิจชุมชน (SME หรือ Small and micro community enterprise) หมายถึงกิจการของชุมชนที่เกี่ยวกับการผลิตสินค้า

การให้บริการอื่น ๆ ที่ดำเนินการโดยคณะบุคคลที่มีความผูกพันมีวิถีชีวิตร่วมกันและรวมตัวกันประกอบกิจการดังกล่าวไม่ว่าจะเป็นนิติบุคคล เพื่อสร้างรายได้และเพื่อการพึ่งพาตนเองของครอบครัว ชุมชนและระหว่างชุมชน หรือกล่าวโดยสรุปก็คือการประกอบการเพื่อการจัดการทุนของชุมชนอย่างสร้างสรรค์เพื่อการพึ่งตนเอง ซึ่งทุนของชุมชนนั้นก็หมายรวมถึงทรัพยากรผลผลิตทางการเกษตร ความรู้ ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่น ชนพล พรหมสาขา ณ สกลนคร และ อุทิศ สังขรัตน์ กล่าวถึงการประยุกต์ใช้ระบบเศรษฐกิจพอเพียงในระดับชุมชนฐานรากเริ่มต้นจากการผลิตปัจจัยพื้นฐานที่พอเพียงและมั่นคง โดยใช้ทรัพยากรของวิสาหกิจชุมชนและภูมิปัญญาของท้องถิ่นและการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน บทบาทของวิสาหกิจชุมชนในการพึ่งพาตนเองยังส่งผลต่อการพัฒนาพื้นที่ชุมชนในประเทศไทยโดยมีปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จที่เกี่ยวกับการจัดการ การผลิตสินค้าและบริการของวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทย เมื่อผู้นำมีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการย่อมส่งผลสำเร็จต่อวิสาหกิจชุมชนสู่การเป็นวิสาหกิจชุมชนที่ยกระดับผู้ประกอบการให้สูงขึ้น อีกทั้งยังส่งเสริมปัจจัยด้านการผลิต การให้ความรู้ในเรื่องของการผลิตให้ได้รับรองในมาตรฐานต่าง ๆ (ชนพล พรหมสาขา ณ สกลนคร และอุทิศ สังขรัตน์, 2556) และความสำเร็จของวิสาหกิจชุมชนต้องอาศัยความร่วมมือของคนในชุมชน โดยเป็นกิจการของคนในชุมชน เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของชาวบ้าน ในการประกอบวิสาหกิจชุมชนให้เข้มแข็งควรส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเองใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัตถุดิบในชุมชนโดยคนในชุมชนเพื่อคนในชุมชนโดยการสร้างมูลค่าเพิ่มจากทรัพยากรของชุมชน ดังนั้นการสร้างวิสาหกิจชุมชนให้ประสบความสำเร็จนั้นต้องเริ่มจากการสร้างฐานรากที่แข็งแรงในความเป็นผู้ประกอบการโดยเน้นการตลาดและการเงินรวมถึงการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง (สัญญา เคนาภูมิ, 2558)

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่อง พัฒนาการและการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนต้นแบบของกลุ่มมังคุดศูนย์เรียนรู้การเกษตรท่ามะปลา ตำบลท่ามะปลา อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร เพื่อศึกษา บริบทของชุมชน วิถีชีวิต สังคม วัฒนธรรมเศรษฐกิจ การก่อเกิดวิสาหกิจชุมชน และการดำเนินงานของต้นแบบวิสาหกิจชุมชนกลุ่มมังคุดศูนย์เรียนรู้การเกษตรท่ามะปลา ตำบลท่ามะปลา อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

คำถามสำคัญในการวิจัย

1. บริบทของชุมชน วิถีชีวิต สังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ และการก่อเกิดวิสาหกิจชุมชนกลุ่มมังคุดศูนย์เรียนรู้การเกษตรท่ามะปลา ตำบลท่ามะปลา อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร เป็นอย่างไร
2. ต้นแบบการดำเนินงานของ วิสาหกิจชุมชนกลุ่มมังคุดศูนย์เรียนรู้การเกษตรท่ามะปลาตำบลท่ามะปลา อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร เป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษา บริบทของชุมชน วิถีชีวิต สังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ และการก่อเกิดวิสาหกิจชุมชนกลุ่มมังคุดศูนย์เรียนรู้การเกษตรท่ามะปลา ตำบลท่ามะปลา อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร
2. เพื่อศึกษาต้นแบบการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มมังคุดศูนย์เรียนรู้การเกษตรท่ามะปลา ตำบลท่ามะปลา อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่ คือ ตำบลท่ามะปลา อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร
2. ขอบเขตด้านเนื้อหา การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาบริบทของชุมชนและการก่อเกิดและการพัฒนาการบริหารจัดการสู่การเป็นวิสาหกิจชุมชนต้นแบบ
3. ขอบเขตด้านเวลา ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดระยะเวลาในการศึกษา ทั้งหมด 1 ปี นับตั้งแต่เดือน กันยายน พ.ศ. 2562 ถึงเดือน สิงหาคม พ.ศ. 2563

ประชากรเป้าหมายวิธีการเลือกสุ่มตัวอย่างและขนาดตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ สมาชิกของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มมังคุดศูนย์เรียนรู้การเกษตรท่ามะปลา ตำบลท่ามะปลา อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร จำนวน 154 คน

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้ให้ข้อมูลหลักที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของ วิสาหกิจชุมชนกลุ่มมังคุดศูนย์เรียนรู้การเกษตรท่ามะปลา ตำบลท่ามะปลา อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจงรวมทั้งสิ้น 30 คน ประกอบด้วย ประธานกลุ่ม รองประธาน สมาชิกกลุ่ม และเจ้าหน้าที่จากสำนักงานเกษตรอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร โดยเลือกผู้ที่สามารถให้ข้อมูลที่เป็นจริงและครบถ้วนตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ กลุ่มตัวอย่างเหล่านี้จะมีส่วนร่วมให้ผู้วิจัยสามารถศึกษาข้อมูลได้อย่างมีประสิทธิภาพ และได้ข้อมูลที่ครบถ้วนสมบูรณ์

วิธีการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการศึกษาข้อมูล โดยใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม (Focus group)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บข้อมูลด้วยกันหลายวิธี ได้แก่ การเก็บข้อมูลจากเอกสาร และการเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. วิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และจากทางเว็บไซต์ต่าง ๆ เพื่อมาเป็นข้อมูลพื้นฐานก่อนที่จะเข้าไปเก็บข้อมูลภาคสนามต่อไป
2. การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field Research) ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลในพื้นที่ตั้งแต่เดือน กันยายน พ.ศ. 2562 โดยมีสังเกตบริบทโดยรอบของชุมชน และกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ต่อมาได้มีการพูดคุยและใช้แบบสัมภาษณ์กับผู้นำกลุ่มและสมาชิกในเรื่องต่าง ๆ เพื่อนำข้อมูลมาใช้ในการวางแผนที่จะต้องเก็บข้อมูลเพิ่มเติม
3. การสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยได้จัดสนทนาภายในกลุ่ม ณ ที่ทำการกลุ่ม วิสาหกิจชุมชนกลุ่มมังคุดศูนย์เรียนรู้การเกษตรท่ามะปลา ตำบลท่ามะปลา อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร โดยมีทีมงานช่วยกัน คือ ผู้วิจัยเองเป็นผู้ดำเนินรายการซักถามในประเด็นต่าง ๆ และมีผู้ช่วยในการจดบันทึก บันทึกเสียงและบันทึกภาพ ส่วนผู้เข้าร่วมสนทนาประกอบด้วย ผู้นำกลุ่ม สมาชิกกลุ่ม เจ้าหน้าที่จากสำนักงานเกษตรอำเภอหลังสวน โดยประเด็นหลักในการสนทนาได้แก่ 1) บริบทชุมชน ด้านสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม วิถีชีวิตชุมชน ตลอดจนการมีส่วนร่วมของสมาชิก 2) การบริหารจัดการและการพัฒนาศักยภาพของกลุ่มสู่ความเป็นต้นแบบของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มมังคุดศูนย์เรียนรู้การเกษตรท่ามะปลา

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (content analysis) และนำเสนอโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (descriptive analysis) ดังนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลบริบทของชุมชน วิถีชีวิต สังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ และการก่อเกิดวิสาหกิจชุมชนกลุ่มมังคุดศูนย์เรียนรู้การเกษตรท่ามะปลา ตำบลท่ามะปลา อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพรนำผลจากเอกสารการสัมภาษณ์พูดคุย และการสังเกตการณ์ดำเนินวิถีชีวิตของชุมชนจากผู้ให้ข้อมูล มาประมวลจัดหมวดหมู่ความคิดเห็นเขียนเป็นเชิงพรรณนาให้เห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยง
2. การนำข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่ม มาทำการวิเคราะห์ข้อมูล เรียบเรียง เพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ และสอดคล้องของข้อมูลและการสรุป เขียนบรรยายในรูปของการพรรณนาความเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ผลการวิจัย

จากการลงพื้นที่โดยการพูดคุย การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการสืบค้นจากฐานข้อมูลที่มีอยู่เดิม และข้อมูลจากสมาชิกของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มมังคุดศูนย์เรียนรู้การเกษตรท่ามะปลา จำนวน 30 คน โดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีประสิทธิภาพตรงตามวัตถุประสงค์ พบว่า

1. บริบทของชุมชน วิถีชีวิต สังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ และการก่อเกิดวิสาหกิจชุมชนกลุ่มมังคุดศูนย์เรียนรู้การเกษตรท่ามะปลา ตำบลท่ามะปลา อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร

ตำบลท่ามะปลา เป็นพื้นที่ราบลุ่มมีแม่น้ำสายหลักไหลผ่านลงสู่อ่าวไทยมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ประกอบด้วย 9 หมู่บ้าน มีวิถีวัฒนธรรม ประเพณีตามฤดูกาลผลิตเพื่อเชื่อมร้อยชุมชนให้เกิดความรัก ความสามัคคี มีกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนและสืบทอดกันมาเป็นเวลานาน เชื่อมร้อยวิถีชุมชนตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบันและยังมีการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชนไว้ได้แก่ ประเพณีทำบุญตักบาตรวันขึ้นปีใหม่ ประเพณีวันสงกรานต์ ประเพณีขึ้นถ้ำ ประเพณีลอยกระทง ประเพณีวันเข้าพรรษา- ออกพรรษา ประเพณีแห่พระแข่งเรือ (อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร) ประเพณีลอยกระทง-แข่งเรือวัดนอก (ต้นแบบเรือ 8 ฝีพาย) โดยมีพระราชวิจิตรปฏิภาณ เจ้าคณะจังหวัดชุมพร เจ้าอาวาสวัดราชบูรณะ (พระอารามหลวง) เป็นศูนย์รวมจิตใจ ซึ่งวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นวิถีวัฒนธรรมของชุมชน เป็นทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมที่สนับสนุนให้ชุมชนมีการรวมตัวเป็นกลุ่มมีเครือข่ายในการทำกิจกรรมในการพัฒนาชีวิตและชุมชนได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน

ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพด้านการเกษตร ทำเกษตรแบบผสมผสาน ผลไม้หลักที่นิยมปลูกมาตั้งแต่สมัยโบราณคือมังคุด เป็นพืชอายุยืนถึงสองร้อยปีเหมาะสำหรับปลูกในพื้นที่ราบลุ่ม สามารถจำหน่ายผลผลิตให้กับผู้บริโภคทั้งในและต่างประเทศ สร้างรายได้เข้าประเทศปีละหลายล้านบาท ได้รับความสนใจจากผู้ประกอบธุรกิจส่งออกสินค้าเกษตร เนื่องจากมังคุดเป็นผลไม้ที่มีรสชาติดี มีประโยชน์หลายด้าน สามารถใช้ประโยชน์ได้หลายส่วน เนื้อภายในมีเนื้อขาวสะอาด ฉ่ำน้ำ รสหวานอมเปรี้ยว เป็นที่ต้องการของผู้บริโภคทั่วไป และบางส่วนของผลสามารถนำมาสกัดหรือใช้ประโยชน์ทางการแพทย์ ต่อมาคนในชุมชนเริ่มสนใจอาชีพเกษตรมากขึ้นมีการดูแลกระบวนการผลิต ทำให้ผลผลิตมังคุดเพิ่มมากขึ้นจนล้นตลาด และราคาผลผลิตมังคุดในตำบลท่ามะปลาและทุกพื้นที่ตกต่ำอย่างต่อเนื่อง ในบางปีตำบลท่ามะปลามีผลผลิตมากถึงหมื่นตัน ส่งผลให้ผลผลิตมังคุดราคาตกต่ำเหลือเพียงกิโลกรัมละไม่กี่บาท จนกระทั่งปี พ.ศ. 2548 มีการรวมตัวของเกษตรกรผู้ปลูกมังคุดกลุ่มเล็ก ๆ

นำผลผลิตมังคุดมารวมกันที่บ้านผู้นำชุมชน (กำนันเขาวลิต พุ่มขจร) ตั้งอยู่ที่ หมู่ที่ 7 ตำบลท่ามะปลา อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร มีการคัดแยกคุณภาพผลผลิตและจำหน่ายให้กับผู้ประกอบการ ปรากฏว่าสามารถขายได้ในราคาสูงกว่าท้องตลาดทั่วไป จากนั้นได้มีการรวมกลุ่มกันมากขึ้นและจำหน่ายผลผลิตในรูปแบบของการประมูลราคา โดยสมาชิกมีการปรับปรุงคุณภาพผลผลิต คัดแยกเกรดและมีปริมาณที่เพียงพอเพื่อสามารถต่อรองกับผู้ซื้อได้ เป็นแรงจูงใจให้ผู้ประกอบการเข้ามาแข่งขันประมูล ปี 2553 ได้จดทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชน ชื่อ “วิสาหกิจชุมชนกลุ่มมังคุดศูนย์เรียนรู้การเกษตรท่ามะปลา” โดยมีกระบวนการผลิตมังคุดคุณภาพเพื่อการส่งออกและเป็นกลุ่มมังคุดต้นแบบที่ผ่านมาตรฐาน GAP และได้ตราสัญลักษณ์ Q ทุกแปลง ทำให้กลุ่มขายผลผลิตมังคุดได้ในราคาสูงขึ้น ปี 2556 กลุ่มได้รับงบประมาณจากกรมส่งเสริมการเกษตร เพื่อสร้างโรงเรือน ปี 2558 การรวมกลุ่มเพื่อการประมูลมังคุด เป็นต้นแบบให้กลุ่มเกษตรกรชาวสวนผลไม้ทั่วประเทศและสำนักงานเกษตรอำเภอหลังสวน ได้จัดตั้งให้พื้นที่ตำบลท่ามะปลา เป็นศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร (ศพก.) ปี 2559 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์มีนโยบายให้หน่วยงานในกระทรวงดำเนินงานโครงการ การปรับโครงสร้างการผลิตสินค้าเกษตร ด้านสินค้าพืช ปลูกสัตว์ และสินค้าประมง เน้นให้ความสำคัญในเรื่อง การลดต้นทุนการผลิต โดยการรวมแปลงเป็นแปลงใหญ่ และเป็นแหล่งเรียนรู้ต้นแบบของชุมชน

2. ต้นแบบการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มมังคุดศูนย์เรียนรู้การเกษตรท่ามะปลา ตำบลท่ามะปลา อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร

บริหารจัดการกลุ่มโดยการกำหนดโครงสร้างองค์กร มีระบบในการบริหารงานเป็นกลุ่มในรูปแบบคณะกรรมการ แบ่งหน้าที่รับผิดชอบการบริหารจัดการ โดยคณะกรรมการ 9 คน ที่ปรึกษา 1 คน และฝ่ายตรวจสอบคุณภาพสินค้าจำนวน 60 คน ซึ่งคัดเลือกมาจากสมาชิกกลุ่มจำนวน 154 คน มีการกำหนดกฎระเบียบข้อบังคับในการปฏิบัติ ได้แก่ ระเบียบปฏิบัติการสมัครเป็นสมาชิกกลุ่ม กฎระเบียบของการประมูลมังคุด ระเบียบการคัดแยกเกรดผลผลิต (มังคุด) ข้อกำหนดมาตรฐานการประมูลมังคุดภาคใต้ ระบบการเรียนรู้ของสมาชิกกลุ่ม การบริหารจัดการรายได้ การจัดระบบสวัสดิการสำหรับสมาชิก ชุมชนและสังคม การตอบแทนสังคมและชุมชนโดยมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนอย่างต่อเนื่องรวมถึงการสร้างสรรค์สิ่งใหม่หรือการสร้างมูลค่าเพิ่มทางกลุ่มมีแนวทางในการจัดการผลผลิตราคาถูก ได้แก่ มังคุดที่สูงงอมและมีขนาดเล็กมาแปรรูปเพื่อเพิ่มและการจำหน่ายทางออนไลน์ เป็นการปรับเปลี่ยนและเพิ่มโอกาสการขายไปยังผู้บริโภคโดยตรงในราคาที่สูงขึ้น

คัดแยกผลผลิตด้วยมือและสายตาของคณะกรรมการฝ่ายตรวจสอบผลผลิตที่มีความรู้ความชำนาญ เป็น 6 เกรดตามมาตรฐานการประมูลมังคุดภาคใต้แปลงใหญ่ ได้กำหนดมาตรฐานในการควบคุมผลผลิต ได้แก่ การสังเกตขนาด สีผิว ลักษณะผิว ความสมบูรณ์ของผล ทำให้กลุ่มมีสินค้าที่มีคุณภาพสามารถประมูลได้ในราคาที่สูงขึ้นกว่าท้องตลาดทั่วไปเพราะบริษัทผู้ประมูลสามารถลดค่าแรงงานและไม่เสียเวลาในการคัดแยกเกรดและสามารถบริโภคได้ทุกลูกตามที่กลุ่มรับประกัน รูปแบบการจำหน่ายผลผลิตโดยการประมูล โดยการรวบรวมผลผลิตมังคุดในแต่ละวันจากสมาชิก ผ่านกระบวนการคัดแยกเกรด และเปิดให้บริษัทยื่นซองประมูลโดยตั้งกฎระเบียบการประมูลโดยกำหนดเวลาการยื่นซองประมูลราคามังคุด ตั้งแต่ 14.30 – 18.30 น. และเวลารับปิดซองประมูลเวลา 18.30 น. และเปิดซองประมูล กำหนดเวลาเดียวกันทุกเครือข่ายของจังหวัดชุมพร

มีแผนงานสอดคล้องกับบริบทและแผนชุมชน ได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน ในการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพของกลุ่มอย่างต่อเนื่องได้แก่ การพัฒนากลุ่ม ระบบการตลาด การพัฒนาศักยภาพการผลิตและการเพิ่มผลผลิตคุณภาพตามมาตรฐานการส่งออกและแนวทางในการพัฒนาระดับกลุ่มเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน รวมถึงได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ ได้แก่ การขุดเจาะบ่อบาดาลเพื่อการเกษตร จากสำนักทรัพยากรน้ำบาดาลเขต 6 จังหวัดตรัง โครงการก่อสร้างโรงสูบน้ำด้วยไฟฟ้าตำบลท่ามะปลา จากกรมชลประทาน กองทุน สปสช.โครงการ 9101 ตามรอยเท้าพ่อ ภายใต้ร่มพระบารมี “เพื่อการพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืน” และพาณิชย์จังหวัดชุมพร

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยและผลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูล ทั้งแบบสัมภาษณ์ สังเกตและการสนทนากลุ่ม ในการลงพื้นที่สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

บริบทของชุมชน วิถีชีวิต สังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ และการก่อเกิดวิสาหกิจชุมชนกลุ่มมังคุดศูนย์เรียนรู้การเกษตรท่ามะปลา ตำบลท่ามะปลา อำเภอลำสนธิ จังหวัดชุมพร

ผลการวิจัยพบว่า วิถีชุมชน สังคม ด้านวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ พบว่าความสัมพันธ์ของบริบทชุมชนกับพัฒนาการและการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนของกลุ่มมังคุดศูนย์เรียนรู้การเกษตรท่ามะปลา ตำบลท่ามะปลา อำเภอลำสนธิ จังหวัดชุมพรในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ด้านกายภาพ ด้านโครงสร้างองค์กร ด้านการบริหารจัดการ โดยมีกระบวนการและขั้นตอนต่าง ๆ ในการดำเนินงานภายในชุมชน ได้แก่ การรวมกลุ่มและมีโครงสร้างองค์กร สมาชิกปฏิบัติตามกฎระเบียบและข้อบังคับของกลุ่มอย่างเคร่งครัด มีการเรียนรู้และพัฒนาคุณภาพผลผลิตอย่างต่อเนื่อง มีการคัดแยกผลผลิตตามเกรด และใช้วิธีการประมูลราคาในการดำเนินการฝ่ายการตลาด กลุ่มมีพัฒนาการดำเนินงานเพื่อแก้ไขปัญหาราคาผลผลิตมังคุดตกต่ำในชุมชนได้สำเร็จ เพื่อให้ชุมชนเห็นว่า วิสาหกิจชุมชนเป็นเครื่องมือในการจัดการทุนของชุมชนได้จริง สอดคล้องกับแนวคิด อุทัย ปริญาสุทธินันท์ (2560, หน้า 146) ได้กล่าวถึง วิสาหกิจชุมชน หมายถึง การเป็นกลุ่มกิจกรรมที่ชาวบ้านใช้ในการผลิตของกินหรือของใช้โดยวิธีการผลิตที่ไม่ได้ซับซ้อนใช้วัตถุดิบที่หาได้ง่ายในชุมชน และมุ่งตอบสนองความต้องการของคนในชุมชนเป็นหลัก ดังนั้นวิสาหกิจชุมชนจึงเป็นเครื่องมือการจัดการทุนของชุมชน มักจำแนกเป็นวิสาหกิจชุมชนขั้นพื้นฐานและวิสาหกิจชุมชนขั้นก้าวหน้า ทั้งยังเกี่ยวข้องกับมาตรฐานระบบการจัดการวิสาหกิจชุมชนซึ่งเป็นเกณฑ์ที่มุ่งประเมินระบบการจัดการและมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน ซึ่งเป็นเกณฑ์ที่มุ่งประเมินผลิตภัณฑ์ สิ่งเหล่านี้ช่วยยกระดับทั้งคุณภาพการผลิตและคุณภาพของผลิตภัณฑ์ให้พร้อมกับการแข่งขัน ในขณะที่พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 ยังช่วยหนุนเสริมการขับเคลื่อนวิสาหกิจชุมชนให้บรรลุตามเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้และ ธงพล พรหมสาขา ณ สกลนคร และ อุทิศ สังขรัตน์ (2556) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนในเขตลุ่มทะเลสาบสงขลา พบว่าการประยุกต์ใช้เศรษฐกิจพอเพียงในระดับชุมชนฐานรากเริ่มต้นจากการผลิตปัจจัยพื้นฐานที่พอเพียงและมั่นคงโดยใช้ทรัพยากรของวิสาหกิจชุมชนและภูมิปัญญาของท้องถิ่นและการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน บทบาทของวิสาหกิจชุมชนในการพึ่งพาตนเองยังส่งผลต่อการพัฒนาพื้นที่ชุมชนในประเทศไทยโดยมีปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการส่งเสริมกิจการของชุมชนทั้งในด้านภาวะผู้นำซึ่งมีอิทธิพลต่อความสำเร็จที่เกี่ยวข้องกับการจัดการผลิตสินค้าและบริการของวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทย เมื่อผู้นำมีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการย่อมส่งผลสำเร็จต่อวิสาหกิจชุมชนสู่การเป็นวิสาหกิจชุมชนที่ยกระดับผู้ประกอบการให้สูงขึ้นอีกทั้งยังส่งเสริมปัจจัยด้านการผลิตการให้ความรู้ในเรื่องของการผลิตให้ได้รับรองมาตรฐานต่าง ๆ

การดำเนินงานต้นแบบของ วิสาหกิจชุมชนกลุ่มมังคุดศูนย์เรียนรู้การเกษตรท่ามะปลา ตำบลท่ามะปลา อำเภอลำสนธิ จังหวัดชุมพร

ผลการวิจัยพบว่า การดำเนินงานของ วิสาหกิจชุมชนกลุ่มมังคุดศูนย์เรียนรู้การเกษตรท่ามะปลา ให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลหลายด้าน ประกอบด้วย บริบทชุมชนด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมหรือชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน อีกทั้งผู้นำกลุ่มและสมาชิกยังได้ให้ข้อมูลด้านการบริหารจัดการของกลุ่ม ระบบการตลาดและการพัฒนาศักยภาพในการผลิตของสมาชิกกลุ่ม รวมถึงการเพิ่มผลผลิตคุณภาพตามมาตรฐานการส่งออกหรือตามที่ตลาดต้องการ และยังได้รับรู้ถึงแนวทางในการพัฒนาระดับกลุ่มเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน เป็นการรวมกลุ่มเพื่อประมุขมังคุดเป็น “ท่ามะปลาโมเดล” เพื่อเป็นต้นแบบให้แก่กลุ่ม

เกษตรกรชาวสวนผลไม้ทั่วประเทศและ เป็นศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร (ศพก.) และเป็นแปลงใหญ่มังคุดเพื่อลดต้นทุนและเพิ่มผลผลิตต่อไร่ ผลผลิตมีคุณภาพได้มาตรฐานตรงตามความต้องการของตลาด และเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของจังหวัดชุมพร สามารถเผยแพร่ความรู้เรื่องการผลิตมังคุดคุณภาพ สู่เครือข่าย และเป็นศูนย์กลางในการประสานงานและบูรณาการด้านการเกษตรของชุมชน จดทะเบียนตามพ.ร.บ.วิสาหกิจชุมชน มีการประเมินศักยภาพจากหน่วยงานภาครัฐ มีการจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายสามารถตรวจสอบได้เป็นเวลาไม่น้อยกว่า 3 ปี มีการคัดแยกผลผลิตด้วยมือแทนเครื่องจักรโดยกรรมการผู้มีความรู้ความชำนาญ ใช้รูปแบบการจำหน่ายโดยการประมูล มีแผนงานสอดคล้องกับบริบทและแผนชุมชนและได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานภาครัฐ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับหน่วยงานอื่น ทำให้พัฒนาองค์ความรู้ตลอดเวลาจนเกิดแนวปฏิบัติที่เป็นต้นแบบสอดคล้องกับแนวคิด วนิตา บุญโฉม (2558, หน้า 59-60) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาศาภาพการดำเนินธุรกิจปุ๋ยอินทรีย์ของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่า ปัจจัยที่เป็นแนวทางการพัฒนาสู่ความสำเร็จทั้งปัจจัยภายในด้านภาวะผู้นำที่เข้มแข็ง และปัจจัยภายนอกในการเป็นศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงดีเด่น ที่ส่งผลให้กลุ่มมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับหน่วยงานอื่น ทำให้พัฒนาองค์ความรู้ตลอดเวลา จนเกิดแนวปฏิบัติที่เป็นต้นแบบ ด้านการจัดการ พบว่า มีการวางแผน การจัดองค์กร การควบคุมและผู้นำที่ดี ด้านการผลิต พบว่า มีการวางแผนการผลิตสร้างนวัตกรรมการผลิต ปรับปรุงเพื่อลดต้นทุนและด้านการตลาดพบว่า มีการรักษาฐานลูกค้าเดิมและหาลูกค้าใหม่และ ญัฐพล บัวเปลี่ยนสี, ปรีดาพร อารักษ์สมบูรณ์, และนิชชัชฌา นารัฐปนนท์ (2560, หน้า 43) ได้ศึกษา การพัฒนาศักยภาพของวิสาหกิจชุมชนเพื่อสร้างความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนจังหวัดฉะเชิงเทรา ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์มีผลต่อการทำให้เกิดผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพและสามารถบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนให้ประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืนได้

ข้อเสนอแนะ

1. จากผลการศึกษาริบทของชุมชน วิถีชีวิต สังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ และการก่อเกิดวิสาหกิจชุมชนกลุ่มมังคุดศูนย์เรียนรู้การเกษตรท่ามะปลา ตำบลท่ามะปลา อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ควรใช้ผลการวิจัยไปใช้ในเชิงนโยบายการทำแผนพัฒนาชุมชนวิสาหกิจชุมชนกลุ่มมังคุดศูนย์เรียนรู้การเกษตรท่ามะปลา ในการขยายฐานสมาชิกให้ครอบคลุมทั้งตำบล
2. องค์กรปกครองท้องถิ่นควรส่งเสริมศักยภาพของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มมังคุดศูนย์เรียนรู้การเกษตรท่ามะปลา ตำบลท่ามะปลา ในด้านวิชาการ ทุน เพื่อสนับสนุนในการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากมังคุดเพื่อเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนและพัฒนาการประกอบอาชีพการขายออนไลน์เพื่อสร้างงานสร้างอาชีพให้กับคนในชุมชน

บรรณานุกรม

- คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. (2549). **แผนพัฒนาฉบับที่ 10:สังคมที่มีความสุขอย่างยั่งยืน**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
- ณัฐพล บัวเปลี่ยนสี, ปรีดาพร อารักษ์สมบูรณ์ , และนิชชัชญา นราฐปนันท. (2560). การพัฒนาศักยภาพของวิสาหกิจชุมชนเพื่อสร้างความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนจังหวัดฉะเชิงเทรา. **วารสารบัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์**, 1(1), 43-50
- ธงพล พรหมสาขา ณ สกลนครและอุทิศ สังขรัตน์. (2556). **แนวทางการพัฒนาการดำเนินงานของ วิสาหกิจชุมชนในเขตลุ่มทะเลสาบสงขลา**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาสารัตถศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. (ม.ป.ป.). **เศรษฐกิจชุมชน ความหมาย**. ค้นเมื่อ 1 ตุลาคม 2563, จาก <http://www.stou.ac.th/stouonline/lom/data/sec/Alternative/01-01-01.html>
- มงคล ต่านธานินทร์. (ม.ป.ป.). **ชุมชนจะยืนอยู่ได้อย่างไรท่ามกลางเศรษฐกิจ 2 ระบบ**. ค้นเมื่อ 1 ตุลาคม 2563, จาก <https://www.gotoknow.org/posts/244159>
- วนิดา บุญโฉม. (2558). การศึกษาสภาพการดำเนินธุรกิจปุ๋ยอินทรีย์ของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัด กาฬสินธุ์ กรณีศึกษาบ้านดงเมืองและบ้านโนนเสียว. **วารสารสังคมศาสตร์ ปีที่ 4 (2)**
- สัญญา เคนาภูมิ. (2558). **แนวทางการพัฒนาประสิทธิผลของวิสาหกิจชุมชนในเขตพื้นที่จังหวัด มหาสารคาม**. **วารสารวิชาการแพรวกาฬสินธุ์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์**. 2(3), 69-85
- อุทัย ปริญญาสุทินนท์. (2560). “วิสาหกิจชุมชน” ปฏิทรรศน์ในการแข่งขันทางธุรกิจ. **วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร ปีที่ 37 (2):131-150,2560**

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ - นามสกุล	นางสาวเพชรไพลิน ทองนิล
วันเดือนปีเกิด	7 เมษายน พ.ศ. 2511
ที่อยู่	12 หมู่ที่ 4 ตำบลท่ามะปลา อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร 86110
เบอร์โทรศัพท์	082-281-5267
อีเมล	petpilin 251175 @ gmail.com
สถานที่ทำงาน	12 หมู่ที่ 4 ตำบลท่ามะปลา อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร 86110
ประวัติการศึกษา	คณะศิลปศาสตร์ สาขาสหวิทยาการเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

การจัดการวิสาหกิจชุมชนแปรรูปเครื่องแกงบ้านเกาะยาง
ตำบลเขาแดง อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา

Community Enterprise Management of Curry Paste Processing for
Self-Reliant of Bankohyang, Khao Daeng Sub-District, Saba Yoi District,
Songkhla Province

เจริญ คงสวัสดิ์

Charern Khongsawat¹

ศิรินา จิตต์จรัส

Sirina Jitcharat²

ไมตรี อินเตรียะ

Mitree Intreia³

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาบริบทชุมชน ความเป็นมา รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน กับทรัพยากรธรรมชาติ การก่อเกิดวิสาหกิจชุมชนแปรรูปเครื่องแกง (2) เพื่อศึกษาการจัดการวิสาหกิจชุมชน แปรรูปเครื่องแกง ด้านการบริหารองค์กร ด้านการดำเนินการ ด้านการบริหารจัดการและ ด้านการทบทวนผลการ ดำเนินงาน (3) เพื่อศึกษาผลของการบริหารการจัดการวิสาหกิจชุมชนแปรรูปเครื่องแกง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้แบบสัมภาษณ์โดยการสนทนากับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 18 รายและวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

ผลการวิจัย มีดังนี้ บริบทชุมชนบ้านเกาะยาง ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำสวนยางพารา ทำนา ทำไร่ ทำ สวนผลไม้ ปลูกพืชสมุนไพร และเลี้ยงสัตว์ ชุมชนส่วนใหญ่ยังคงพึ่งพาธรรมชาติเพื่อการอยู่รอด หาของป่ามาขาย เพราะทรัพยากรธรรมชาติเป็นแหล่งอาหาร และเป็นปัจจัย 4 ของชุมชน มีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติจนก่อ เกิดเป็นการจัดการวิสาหกิจชุมชนแปรรูปเครื่องแกง มีการจัดตั้งกลุ่มเครื่องแกง และมีการกำหนดกฎระเบียบ ข้อ ตกลง และข้อบังคับการอยู่ร่วมกัน ผลของการบริหารการจัดการวิสาหกิจชุมชนแปรรูปเครื่องแกง กระบวนการตั้ง กล่าวทำให้สมาชิกมีความพึงพอใจ และมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีการพัฒนาองค์กรอยู่เสมอ จนเกิดความเข้มแข็ง น้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการ และในชีวิตประจำวัน

คำสำคัญ : การจัดการวิสาหกิจชุมชนแปรรูปเครื่องแกงบ้านเกาะยาง

¹ นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

² อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

³ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

Abstract

The purpose of this were to The purposes of this research were to study (1) community contexts, background, relationship between people in community and natural resources, and community enterprise establishment of curry paste processing, (2) community enterprise management for curry paste processing of organization management, operation, management, and operation results review, and (3) results of community enterprise management of curry paste processing for self-reliant on psychological. This research was qualitative research. The information were collected using interview by conversation of 9 samples and content analysis.

The study result found that The results of this research found that the community contexts of Bankohyang had many large rubber trees. In the past, rubber oil was used for light. Most of people were agriculture of rubber plantation and fruit garden. The people in community relied and managed on natural resources until they established community enterprise of curry paste processing for self-reliant. Furthermore, community enterprise was established, set the rules and agreements for coexistence, managed on board until they could receive the certificate of one star product. The psychological result of community enterprise management was members had positive thinking, always developed themselves, strong, self-reliant, caring, interested public benefits, used religious principles for life, positive thinking, made good, calm mind, neutral, and used sufficiency economy philosophy for daily life.

Key words : Management of Ban Koh Yang Curry Processing Community Enterprise.

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาประเทศ ควรมุ่งเน้นไปที่ การสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ จากแนวทางการพัฒนาประเทศ ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยยึดหลักความพอดี พอประมาณ ซื่อตรง ไม่โลภมาก และไม่เบียดเบียนผู้อื่น เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้เห็นความสำคัญในการนำภูมิปัญญาและศักยภาพท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยยึดหลักความพอดี ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ โดยเฉพาะการสร้างเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชนสามารถที่จะพึ่งตนเองได้ โดยมีพระราชหฤทัยมุ่งมั่นที่จะช่วยเหลือผู้ที่ประกอบอาชีพในภาคเกษตรกรรม ใช้หลักการบริหารจัดการที่ดินและน้ำเพื่อการเกษตรในที่ดินขนาดเล็กให้เกิดประโยชน์สูงสุด อันเป็นการพัฒนาการเกษตรแบบพึ่งพาตนเอง โดยการผสมผสานกิจกรรมพืช สัตว์ และประมง ให้เกิดการพัฒนาระบบยั่งยืน ชุมชนบ้านเกาะยางได้น้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในกระบวนการ วิสาหกิจชุมชนแปรรูปเครื่องแกงบ้านเกาะยาง ได้น้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในเรื่องของการบริหารจัดการที่ดินและน้ำ ในภาคการเกษตรโดยเฉพาะการปลูกพืชสมุนไพรในชุมชนบ้านเกาะยางเพื่อเป็นอาชีพเสริม และการเพิ่มรายได้ให้กับชุมชน เมื่ออาชีพหลัก (ยางพารา)

ราคาตกต่ำ จึงมีการปลูกสมุนไพรมากขึ้น มีแนวคิดที่จะเพิ่มคุณค่าของสมุนไพรโดยการจัดตั้งกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรขึ้นมา เพื่อแปรรูปสมุนไพรให้เป็นผลิตภัณฑ์แปรรูปเครื่องแกง ต่อมาก็ได้ ยกกระดับเป็น วิสาหกิจชุมชนแปรรูปเครื่องแกงบ้านเกาะยาง ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ ทำให้สมาชิกและคนในชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ไม่มีหนี้สิน และมีเงินเหลือเก็บไว้ใช้ในเวลาที่จำเป็น การเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนทำให้วิสาหกิจชุมชนเกิดการพัฒนามากยิ่งขึ้นเพื่อการยกระดับให้เป็นระดับประเทศต่อไป เครื่องแกงที่ผลิตขึ้น เช่น 1) เครื่องแกงส้ม 2) เครื่องแกงเผ็ด 3) เครื่องแกงกะทิ 4) เครื่องแกงคั่ว เริ่มผลิตเพื่อการค้า ภายในชุมชนหน่วยงานของรัฐเริ่มมองเห็นความมุ่งมั่น ความตั้งใจของสมาชิกภายในกลุ่ม เริ่มเข้ามาให้ความช่วยเหลือ มีการผลิตได้มากขึ้น มีสมาชิกจำนวน 30 คน

ได้รับการจดทะเบียนวิสาหกิจชุมชน ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน 2548 ณ วันที่ 4 เดือน สิงหาคม 2557

บ้านเกาะยาง ตำบลเขาแดง อำเภอชะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา เป็นพื้นที่ที่ประชาชนมีรายได้ไม่เพียงพอ เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพหลัก คือ การปลูกยางพารา ประชาชนส่วนใหญ่มีความต้องการที่จะประกอบอาชีพเสริม และรวมกลุ่มเพื่อลดภาระค่าใช้จ่าย ปัญหาดังกล่าวหากไม่ได้รับการแก้ไข คาดว่าในอนาคตหากราคา ยาง ตกต่ำ ก็ส่งผลกระทบต่อ ประชาชนมีรายได้ต่ำลง และได้รับความเดือดร้อน

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษา การจัดการวิสาหกิจชุมชนแปรรูปเครื่องแกง เพื่อการพึ่งตนเอง บ้านเกาะยาง ตำบลเขาแดง อำเภอชะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา

คำถามสำคัญในการวิจัย

1. บริบทชุมชน ความเป็นมา รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนกับทรัพยากรธรรมชาติ การก่อเกิดวิสาหกิจชุมชนแปรรูปเครื่องแกงเป็นอย่างไร
2. การจัดการวิสาหกิจชุมชนแปรรูปเครื่องแกง ด้านการบริหารองค์กร ด้านการดำเนินการ ด้านการบริหารจัดการและ ด้านการทบทวนผลการดำเนินงานเป็นอย่างไร
3. ผลการจัดการวิสาหกิจชุมชนแปรรูปเครื่องแกงเป็นอย่างไร

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่ คือบ้านเกาะยาง หมู่ที่ 7 ตำบลเขาแดง อำเภอชะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา
2. ขอบเขตด้านเนื้อหา บริบทชุมชนความเป็นมา รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนกับทรัพยากรธรรมชาติ การก่อเกิดวิสาหกิจชุมชน และการจัดการวิสาหกิจชุมชน (การแปรรูปเครื่องแกง)
3. ขอบเขตด้านเวลา เดือนกันยายน พ.ศ. 2562 ถึงเดือนธันวาคม พ.ศ. 2563

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างหรือผู้ร่วมวิจัย

ประชากร

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ และแบบสนทนากลุ่มเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนสมบูรณ์ในการวิจัย ประชากรผู้ให้ข้อมูลหลักมีความเกี่ยวข้องกับวิสาหกิจชุมชนแปรรูปเครื่องแกงบ้านเกาะยาง เพื่อศึกษาข้อมูลการจัดเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ และสนทนากลุ่ม การลงพื้นที่ในการเก็บรวบรวมข้อมูลประชากร หมู่ที่ 7 บ้านเกาะยาง ตำบลเขาแดง อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นสมาชิกกลุ่มแปรรูปเครื่องแกงบ้านเกาะยาง จำนวน 30 คน ที่ปรึกษากลุ่ม 4 คน รวม 34 คน

กลุ่มตัวอย่างและขนาดตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างและขนาดตัวอย่าง ใช้วิธีการคัดเลือกเฉพาะเจาะจง กลุ่มตัวอย่างจากประชากร เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัยโดยกำหนดคุณสมบัติและลักษณะของกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

มีความเกี่ยวข้องกับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปเครื่องแกง หรือคณะกรรมการที่ปรึกษากลุ่มมีความรู้ความสามารถ และมีประสบการณ์ในการทำงานที่ยาวนานไม่ต่ำกว่า 5 ปี สามารถให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการทำวิจัยในครั้งนี้

1. ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปเครื่องแกงบ้านเกาะยาง 1 คน คือ คุณชรินทร์ ชายอินทร์ เนื่องจากเป็นผู้ที่มีศักยภาพในการบริหารจัดการกลุ่มเป็นอย่างดี และสามารถรวมแม่บ้านในชุมชนมาเป็นสมาชิกกลุ่ม อีกทั้งยังสามารถจัดตั้งกรรมการบริหารกลุ่มขึ้นมาอีกหลายฝ่าย 2. กรรมการฝ่ายบริหารจำนวน 8 คน คือ ฝ่ายผลิต ฝ่ายควบคุม ฝ่ายวัตถุดิบ เพื่อให้เกิดกระบวนการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพเรื่องของการจัดการวิสาหกิจชุมชนแปรรูปเครื่องแกง

3. สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปเครื่องแกงบ้านเกาะยาง ซึ่งเป็นสมาชิกที่ทำการผลิตประจำ จำนวน 5 คน สำหรับสมาชิกกลุ่มเหล่านี้ทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการ ขั้นตอน และวิธีการในการผลิต รวมถึงการคิดค้น และการพัฒนารูปแบบของผลิตภัณฑ์ใหม่อยู่เสมอ

4. ผู้นำชุมชน จำนวน 4 คน คณะกรรมการที่ปรึกษากลุ่ม ซึ่งเป็นผู้นำชุมชนโดยตำแหน่ง ตามหน้าที่รับผิดชอบ กำหนด ผู้ใหญ่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบล ผู้ทรงคุณวุฒิชุมชน ซึ่งมีความเกี่ยวข้องในเรื่องของ วัตถุดิบที่นำมาป้อนให้กับโรงงาน มีการสนับสนุนให้ชุมชนปลูกพืชสมุนไพรส่งให้กับโรงงานเพื่อเป็นอาชีพเสริม เพื่อเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว เพื่อลดการว่างงานของชุมชน และอาศัยอยู่ในชุมชนมาเป็นเวลานาน ซึ่งทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชุมชน และบริบทด้านต่างๆของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รวมถึงรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนกับทรัพยากรธรรมชาติภายในชุมชน

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการดำเนินการวิจัยเรื่อง “การจัดการวิสาหกิจชุมชนแปรรูปเครื่องแกงบ้านเกาะยาง ตำบลเขาแดง อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา” โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษาบริบทชุมชน ความเป็นมา รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนกับทรัพยากรธรรมชาติ การก่อเกิดวิสาหกิจชุมชนแปรรูปเครื่องแกง เพื่อศึกษาการจัดการวิสาหกิจชุมชนแปรรูปเครื่องแกง ด้านการบริหารองค์กร ด้านการดำเนินการ ด้านการบริหารจัดการ ด้านการทบทวนผลการดำเนินงาน และเพื่อศึกษาผลการจัดการวิสาหกิจชุมชนแปรรูปเครื่องแกง ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

วิธีการและเทคนิคที่ใช้ในการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการศึกษาข้อมูลโดยใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม (Focus group) เปิดโอกาสให้ทุกคนมีอิสระ สามารถแสดงความคิดเห็น ในประเด็นที่ผู้วิจัยต้องการศึกษา

1. การศึกษาบริบทชุมชน ความเป็นมา รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนกับทรัพยากรธรรมชาติ การก่อเกิดวิสาหกิจชุมชนแปรรูปเครื่องแกงบ้านเกาะยาง
2. การจัดการวิสาหกิจชุมชนแปรรูปเครื่องแกง ด้านการบริหารองค์กร ด้านการดำเนินการ ด้านการบริหารจัดการและด้านการทบทวนผลการดำเนินงาน
3. การศึกษาผลการจัดการวิสาหกิจชุมชนแปรรูปเครื่องแกง

วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษารวบรวมข้อมูลแบบปฐมภูมิและทุติยภูมิ จากแหล่งข้อมูลที่สำคัญต่าง ๆ คือ ข้อมูลปฐมภูมิ และด้วยการใช้แบบสัมภาษณ์ เพื่อให้ทราบถึงข้อมูลพื้นฐานทั่วไป ของผู้ให้สัมภาษณ์ การก่อเกิดวิสาหกิจชุมชนแปรรูปเครื่องแกง บริบทชุมชนความเป็นมาและรูปแบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนกับทรัพยากรธรรมชาติ การจัดตั้งวิสาหกิจชุมชน แปรรูปเครื่องแกง การจัดการ วิสาหกิจชุมชนแปรรูปเครื่องแกง ด้านการบริหารองค์กร การดำเนินการ การบริหารจัดการ และการทบทวนผลการดำเนินงาน

1. ได้ทำการลงสัมภาษณ์บุคคลกลุ่ม สมาชิก คณะที่ปรึกษากลุ่ม ในการลงเก็บข้อมูลในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำเครื่องมือต่าง ๆ ลงชุมชน เช่น บทสัมภาษณ์ แบบ ปลายเปิด ถาม-ตอบ ที่ใช้ในการสัมภาษณ์ สมุดจดบันทึกในการตอบคำถาม เทปอัดเสียงเพื่อเก็บรายละเอียดเพิ่มเติมในช่วงที่จดบันทึกไม่ทัน กล้องบันทึกภาพในการทำงาน จนครบตามจำนวนที่ต้องการนำบทสัมภาษณ์ที่ได้มา 7 ขั้นตอน ดังกล่าว ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อวิเคราะห์ข้อมูล บทสัมภาษณ์ นำข้อมูลจากการวิเคราะห์ข้อมูลแล้วมาใช้ในการสนทนากลุ่ม เพื่อต้องการกรองข้อมูลให้เกิดความชัดเจนยิ่งขึ้น

2. ข้อมูลที่ได้จากการจัดเวทีสนทนากลุ่มเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ในลักษณะการพูด เสวนา แลกเปลี่ยนความคิดเห็นในเรื่องของการก่อเกิดวิสาหกิจชุมชนแปรรูปเครื่องแกง บริบทชุมชนความเป็นมาและรูปแบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนกับทรัพยากรธรรมชาติ การจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนแปรรูปเครื่องแกง การจัดการวิสาหกิจชุมชนแปรรูปเครื่องแกง ด้าน 1) การบริหารองค์กร 2) การดำเนินการ 3) การบริหารจัดการ 4) การทบทวนผลการดำเนินงานการ โดยรวบรวมนำมาแยกแยะและสรุป เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูล ดำเนินการโดยตรวจทานข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มสมาชิก และข้อมูลจากการร่วมเวทีสนทนากลุ่มให้ครบถ้วน ถูกต้องสมบูรณ์ นำข้อมูลมาจัดระบบ จัดหมวดหมู่ ตามขอบเขตเนื้อหาและวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษาบริบทชุมชน ความเป็นมา รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนกับทรัพยากรธรรมชาติ การก่อเกิดวิสาหกิจชุมชนแปรรูปเครื่องแกง ศึกษาการจัดการวิสาหกิจชุมชนแปรรูปเครื่องแกง ด้านการบริหารองค์กร ด้านการดำเนินการ ด้านการบริหารจัดการและด้านการทบทวนผลการดำเนินงาน ศึกษาผลการจัดการวิสาหกิจชุมชนแปรรูปเครื่องแกงบ้านเกาะยาง ใช้วิธีการวิเคราะห์และตีความข้อมูลแบบสัมภาษณ์ และนำข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่มนำเสนอแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการสนทนากลุ่ม นำมาทำการวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกับอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เป็นระยะ เพื่อให้เห็นความเชื่อมโยงสอดคล้องของข้อมูล และการสรุป เขียนบรรยายในรูปของการพรรณนาความเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ผลการวิจัย

การก่อเกิดวิสาหกิจชุมชนแปรรูปเครื่องแกง ปี พ.ศ.2550-2554 ช่วงที่เศรษฐกิจตกต่ำ ทุกวันนี้อายได้ไม่เพียงพอสมาชิกภายในชุมชน ต้องการอาชีพเสริมในการพัฒนาชีวิต และมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ปี พ.ศ.2554 จึงมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มแม่บ้านขึ้นมา จำนวน 10 คน เพื่อผลิตเครื่องแกง ตามสูตรดั้งเดิมที่สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ โดยมีเครื่องแกงหลายตำรับ เช่น 1) เครื่องแกงส้ม 2) เครื่องแกงเผ็ด 3) เครื่องกะทิ 4) เครื่องแกงคั่ว ต่อมาหน่วยงานภาครัฐเริ่มมองเห็นความมุ่งมั่น ความตั้งใจของสมาชิกจึงเข้ามาให้ความช่วยเหลือ ทำให้มีปริมาณการผลิตได้มากขึ้น จึงเกิดปัญหาวัตถุดิบไม่เพียงพอ และแรงงานมีไม่พอ แรงงานที่มีอยู่ในกลุ่มเดิม 10 คน จึงรับสมัครเพิ่มอีก 20 คน รวม 30 คน วัตถุดิบในช่วงที่ไม่เพียงพอก็ต้องสั่งซื้อจากตลาดภายในชุมชน จากนั้นทางกลุ่มมีการวางแผนให้สมาชิกและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ปลูกเพิ่ม ให้การสนับสนุนในเรื่องของทุน พันธุ์พืช เพราะทางกลุ่มมองว่าการปลูกพืชสมุนไพรรายได้ดี เมื่อปลูกแล้วทางกลุ่มจะรับซื้อในราคากลาง และเป็นการสร้างงานสร้างเงินสร้างรายได้ให้กับชุมชน ผลผลิตเพิ่มขึ้นเพิ่มตลาดเพิ่มยอดขายได้มากขึ้น และได้รับการจดทะเบียนวิสาหกิจชุมชน ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ.2548 สำนักงานเกษตรอำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา เมื่อวันที่ 4 เดือนสิงหาคม พ.ศ.2557

ความเป็นมาของชุมชนบ้านเกาะยาง สาเหตุที่เรียกว่าบ้านเกาะยาง เนื่องจากบริเวณดังกล่าวเต็มไปด้วยต้นยางขนาดใหญ่ ขึ้นเต็มพื้นที่ส่วนใหญ่จะเจาะเอาน้ำมันเรียกว่าน้ำมันยาง เพื่อเอามาทำเป็นตะเกียงหรือที่เราเรียกว่าขี้ไต้ เพื่อจุดให้แสงสว่างในเวลากลางคืน

รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนกับทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรธรรมชาติเป็นแหล่งอาหารและปัจจัย 4 ของชุมชนเปรียบเสมือนเขวนอี่เลพเว่นของคนจน ๆ เลยก็ว่าได้ อยากรู้ได้อะไรก็ต้องเข้าไปแสวงหาได้ การปลูกป่าและการรักษาสิ่งแวดล้อม ทำผายชะลอน้ำใช้ในการเกษตรช่วยให้ป่าเกิดความชุ่มชื้น ทำให้สัตว์น้ำมีที่อยู่อาศัยและเกิดการขยายพันธุ์มากขึ้น

การจัดการวิสาหกิจชุมชนแปรรูปเครื่องแกง มีกระบวนการจัดการ การวางแผน การกำหนดเป้าหมาย การกำหนดกลยุทธ์และจัดทำแผนงาน เพื่อให้ประสบความสำเร็จและลดความเสี่ยงที่อาจจะเกิดกับวิสาหกิจชุมชนแปรรูปเครื่องแกง

วัตถุดิบ ส่วนใหญ่มีอยู่แล้วภายในชุมชน และสนับสนุนให้ชุมชนปลูกหากเหลือจากการแปรรูปจะส่งขายให้กับโรงงานผลิตแปรรูปเครื่องแกง เป็นการสร้างงาน สร้างเงิน และสร้างรายได้ให้กับชุมชน

กระบวนการผลิต กระบวนการผลิตมี 4 ขั้นตอน 1) คัดแยก ล้าง ตาก และชั่งตวงวัตถุดิบตามสัดส่วน ขั้นตอนที่ 2) ผสมคลุกเคล้าวัตถุดิบที่ชั่งตวงและหั่นหยาบให้เข้ากัน ขั้นตอนที่ 3) นำวัตถุดิบที่ผสมคลุกเคล้าแล้วไปบดละเอียด และขั้นตอนที่ 4) นำเครื่องแกงที่ได้บรรจุใส่ถุงการผลิตจะผลิต 7 ครั้งต่อเดือน ซึ่งจะผลิตได้ ประมาณ 900 กิโลกรัมต่อเดือน

การตลาด เริ่มจากชุมชนหมู่บ้านขยายไปสู่ระดับตำบล อำเภอ จังหวัด เริ่มจากเล็กไปหาใหญ่เริ่มจากในไปสู่นอก ใช้ยุทธศาสตร์แบบปาล้อมเมือง การมีส่วนร่วมและการสร้างเครือข่ายในการขาย

การขนส่ง ใช้รถจักรยานยนต์ ส่งตามหมู่บ้าน ร้านค้า จะใช้รถรับจ้างประจำทาง ส่งพื้นที่ห่างไกล

ช่องทางการติดต่อ ติดต่อโดยตรงจากฝ่ายขายหรือสมาชิกกลุ่มเครื่องแกง ทางโทรศัพท์ 086,291,1098, 093,862,0575 ทางไลน์ ขายส่งห่อละ ราคา 8 บาท และขายปลีก ห่อละ 10 บาท

การทบทวนผลการดำเนินงาน ผลของการดำเนินการที่ผ่านมาประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง มีการประเมิน ผลการทำงานของสมาชิกและคุณภาพของตัวสินค้า นำข้อบกพร่องมาปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

ผลสรุปการวิจัยตามวัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาบริบทชุมชน ความเป็นมา รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนกับทรัพยากรธรรมชาติ การก่อเกิดวิสาหกิจชุมชนแปรรูปเครื่องแกง ชุมชนบ้านเกาะยาง พบว่าส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ ทำการเกษตรสวนยางพารา สวนผลไม้ ปลูกพืชสมุนไพร และหาของป่ามาขาย ทรัพยากรธรรมชาติเป็นแหล่งอาหารเป็นทั้งปัจจัย 4 ของชุมชนเมื่อเศรษฐกิจตกต่ำ รายได้ไม่เพียงพอจึงมองหาอาชีพเสริม จึงมีการรวมตัวกันจัดตั้งเป็นกลุ่มแม่บ้านขึ้นมา เพื่อทำอาชีพเสริมวิสาหกิจชุมชนแปรรูปเครื่องแกงบ้านเกาะยาง

2. เพื่อศึกษาการจัดการวิสาหกิจชุมชนแปรรูปเครื่องแกง ด้านการบริหารองค์กรด้านการดำเนินการ ด้านการบริหารจัดการ ด้านการทบทวนผลการดำเนินงานการจัดการวิสาหกิจชุมชน แปรรูปเครื่องแกงบ้านเกาะยาง พบว่าด้านการบริหารองค์กร มีการแบ่งแยกหน้าที่ในความรับผิดชอบการบริหารจัดการ โดยคณะกรรมการ 9 คน แต่ละคนมีความรับผิดชอบในแต่ละด้าน มีการจัดระเบียบวินัยในองค์กร อย่างมีประสิทธิภาพมาโดยตลอดตามความเหมาะสมในแต่ละบุคคลและมีการขับเคลื่อนขององค์กร มีการบริหารงานเป็นกลุ่มในรูปแบบของคณะกรรมการประกอบด้วย ประธานกลุ่ม รองประธานกลุ่ม เลขานุการ เหรัญญิก และคณะกรรมการด้านต่าง ๆ ด้านของวัตถุดิบที่จะนำมาใช้ในการผลิตและการแปรรูปเครื่องแกง การบรรจุภัณฑ์ การตลาด และการบริการอื่น ๆ

3. เพื่อศึกษาผลของการบริหารจัดการวิสาหกิจแปรรูปเครื่องแกงบ้านเกาะยาง พบว่ามีอัตราการขยายตัวเพิ่มขึ้น ในเรื่องของการผลิต วัตถุดิบที่ต้องใช้เพิ่มมากขึ้น มีการขยายตลาดมีช่องทางการติดต่อที่มีความสะดวกได้นำเทคโนโลยีมาใช้ในการผลิตสามารถเพิ่มยอดผลิตมากขึ้น เกิดการสร้างงาน สร้างเงิน สร้างอาชีพให้กับชุมชน ลดหนี้สินที่มีอยู่ และมีเงินเหลือเก็บจากการทำงาน มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นในอนาคตภายภาคหน้าอาจจะเป็นอาชีพหลักของชุมชน หากเศรษฐกิจยางพาราทกต่ำ

อภิปรายผลการวิจัย

สามารถอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ว่า

วัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1 จากผลการศึกษา พบว่าชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น หนี้สินลดลงและมีเงินเหลือเก็บ จากการทำอาชีพเสริมวิสาหกิจชุมชนแปรรูปเครื่องแกง ครอบครัวได้เข้ามามีส่วนร่วมในการผลิตวัตถุดิบให้กับโรงงาน จึงทำให้มีความเป็นอยู่ที่ดีในเรื่องของกระบวนการและขั้นตอนต่าง ๆ ในการจัดหาวัตถุดิบในการผลิต การมีส่วนร่วมของชุมชน การบริหารและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ก่อให้เกิดประโยชน์ในเรื่องของการเพาะปลูกพืชสมุนไพร ไม่มีการบุกรุกป่า และมีความรักธรรมชาติที่สวยงาม ชุมชนยังมีโครงการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำภายในชุมชน ทรัพยากรธรรมชาติคือแหล่งอาหารของชุมชน การก่อเกิดวิสาหกิจชุมชนแปรรูปเครื่องแกงมีความจำเป็นที่จะต้องพึ่งธรรมชาติในการเพาะปลูก และให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการวิสาหกิจชุมชน ที่มีประสิทธิภาพจนเกิดเป็นผลสำเร็จ สอดคล้องกับแนวคิด (สิริชัย นาคอุดม และคณะ, 2563, หน้า 115-124) การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อวิสาหกิจชุมชน โดยการที่บุคคลเข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งด้วยความสมัครใจ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามที่ตั้งใจอันก่อให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมเป็นกระบวนการที่บุคคลเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ตัดสินใจ และแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง และการมีส่วนร่วม

วัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 2 จากผลการวิจัย พบว่ามีการจัดการวางโครงการบริหารจัดการและวางแผนการดำเนินการด้านองค์การประชุมและประเมินงานอยู่ตลอดเวลา มีการศึกษาดูงานนอกพื้นที่ในเรื่องของการแปรรูปเครื่องแกง เพื่อให้เกิดการพัฒนาภายในกลุ่ม นำมาแก้ไขข้อบกพร่อง และมีการทบทวนผลงานที่ผ่านมา มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องในเรื่องของการบริหารจัดการ โดยเฉพาะในเรื่องการผลิตและการบริการของกลุ่ม ร่วมคิด ร่วมทำ ในอนาคต เพื่อเพิ่มยอดการผลิต เพื่อขยายตลาดเพิ่มบรรจุภัณฑ์ใหม่ ๆ นำเทคโนโลยีมาใช้ มีความทันสมัย มีการเพิ่มสมาชิก เพิ่มการผลิต เพิ่มยอดขาย สอดคล้องกับแนวคิด (จิระเกียรติ อภิภูมโยภาส และ ปานแก้ว ตาลคนาวานิช, 2563, หน้า 101-118) บรรจุภัณฑ์ของวิสาหกิจได้รับการพัฒนาเพื่อให้ความทันสมัยและตรงกับความต้องการของผู้บริโภคมากขึ้นการจัดทำรูปแบบการประชาสัมพันธ์ในลักษณะของ การทำการตลาดโดยใช้เนื้อหาเพื่อเผยแพร่เรื่องราวของผลิตภัณฑ์ โดยมีสื่อออนไลน์ ได้แก่ Facebook Fanpage Instagram การจัดทำเว็บไซต์ การจัดทำวีดิทัศน์ที่มีเนื้อหาต่าง ๆ ผลิตภัณฑ์ บริการ และช่องทางการติดต่อ ซึ่งเป็นการประชาสัมพันธ์ และการขยายช่องทางในการจัดจำหน่ายให้แก่วิสาหกิจ

วัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 3 จากผลการวิจัย พบว่าการบริหารการจัดการวิสาหกิจชุมชนแปรรูปเครื่องแกง การดำเนินการในลักษณะกลุ่ม องค์กร และเครือข่าย ทำให้สมาชิกกลุ่มเครื่องแกงมีความเข้มแข็งการพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม เทคโนโลยี และทรัพยากร การจัดการวิสาหกิจชุมชนแปรรูปเครื่องแกง เป็นอาชีพเสริมที่ชุมชนมีความต้องการที่จะแก้ปัญหาความยากจน เกิดการสร้างงาน สร้างอาชีพให้กับชุมชนและครอบครัว ชุมชนเกิดรายได้ มีงานทำ ลดการว่างงาน ลดหนี้สิน มีเงินเหลือเก็บ ไว้ใช้ในยามจำเป็น ปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน การบริหารองค์กร การดำเนินการ การจัดการ และการทบทวนผลการดำเนินงาน จะต้องมีการภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง และมีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีความรู้ และส่งผลต่อการบริหารจัดการ สอดคล้องกับแนวคิด (ฉัตรชนก จรัสวิญญู และปานิสรา จรัสวิญญู (2563, หน้า 93-106) ปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดกำแพงเพชรมากที่สุดคือ ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง รองลงมาคือ การจัดการความรู้และวัฒนธรรมองค์กรตามลำดับ ทั้งนี้ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงจะส่งผลทางตรงต่อผลการดำเนินงาน และส่งผลทางอ้อมผ่านการจัดการความรู้ และวัฒนธรรมองค์กร

สรุปและข้อเสนอแนะ

ด้านเศรษฐกิจและวิถีชีวิต มีการประกอบอาชีพทำสวนยางพารา และสวนผลไม้ ปลูกทุเรียน ปลูกพืชปลูกผัก ปลูกสมุนไพร เลี้ยงสัตว์ และหาของป่าขาย

ด้านสังคมและวัฒนธรรม มีประเพณีลาซังหลังจากเก็บเกี่ยว ประเพณีทำบุญเดือนสิบ และประเพณีซึกพระหลังวันออกพรรษา

ด้านการจัดการวิสาหกิจ ชุมชนมีกิจกรรมการแปรรูปเครื่องแกงเพื่อการพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน

ด้านการบริหารองค์กร มีการแบ่งแยกหน้าที่ความรับผิดชอบการบริหารจัดการ โดยคณะกรรมการ 9 คน มีการจัดระเบียบ วินัยในองค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ

ด้านการทบทวนผลการดำเนินการ มีการประเมินระบบ กระบวนการผลิต การขยายตลาด สร้างความเชื่อมั่นให้กับลูกค้า ผลิตสินค้าตามเป้าหมาย มีการจัดการที่ดี และความโปร่งใส

ด้านแผนการดำเนินการในอนาคต มีการเพิ่มการผลิต ขยายตลาดและนำเทคโนโลยี มาใช้พัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น

ด้านความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนกับทรัพยากรธรรมชาติ มีการปลูกป่าและดูแลสิ่งแวดล้อมในชุมชน ให้ความรู้ความเข้าใจ ทำให้สัตว์น้ำมีที่อยู่อาศัยและเกิดการขยายพันธุ์มากขึ้น

บรรณานุกรม

โกวิท พวงงาม. (2533). การจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์.

จิระเกียรติ อภิคุณโยภาส, ปานแก้วตา ลักนาวานิช. (2563). การพัฒนาศักยภาพการประกอบธุรกิจหมู่บ้านทำมา

ค้าขาย วิสาหกิจชุมชนกลุ่มข้าวคุณค่าชาวนาคุณธรรม จังหวัดยโสธร. วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่, 12(2), 101-118.

ฉัตรชนก จรัสวิญญู, ปาณิสรา จรัสวิญญู. (2563). ปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อผลการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดกำแพงเพชร. วารสารปัญญาภิวัฒน์, 12(3), 93-106.

ธงพล พรหมสาขา ณ สกลนคร, อุทิศ สังขรัตน์. (2556). แนวทางการพัฒนาการดำเนินงานของ วิสาหกิจชุมชนในเขตกลุ่มทะเลสาบสงขลา. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาสารัตถศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

พรเพ็ญ สุวัฒน์กุล. (2556). ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในอำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี. วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการธุรกิจเกษตร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน. (2548). พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548. กรุงเทพฯ: วิทยุชุมชน.

ภัทร์ศรีน ศิริอิทธิวงษ์. (2556). ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของผู้ประกอบการบ่มเพาะของหน่วยบ่มเพาะวิสาหกิจในสถาบันอุดมศึกษา. วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการธุรกิจเกษตร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

เยาวลักษณ์ แก้วยอด. (2555). การศึกษาการบริหารจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปไม้ไผ่ในเขตปฏิรูปที่ดินตำบลถ้ำฉลอง อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์. อุตรดิตถ์: สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม.

วัชรีย์ คัทธิดาวัชกุล. (2529). **โครงสร้างความสัมพันธ์ ทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น : ในเชิงปริมาณแบบพึ่งพา**. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศิริชัย นาคอุดม และคณะ. (2563). **ทุนทางสังคม: ความได้เปรียบเชิงการแข่งขันของวิสาหกิจชุมชน**. 40(1), 115-124

สนทยา พลศรี. (2550). **เครือข่ายการเรียนรู้ในการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพฯ: โอเดียนโตร์.

สมิทธิ บรรณคร. (2553). **ความสำเร็จของการดำเนินงานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแก้วเจ้าจอม ตำบล ดำนช้าง อำเภอดำช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี**. รายงานการศึกษาระดับปริญญาตรี ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

เสรี พงศ์พิศ. (2553). **ร้อยคำที่ควรรู้**. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์.

เสรี พงศ์พิศ, สุภาส จันทร์หงส์. (2551). **ข้อควรรู้เกี่ยวกับวิสาหกิจชุมชน**. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์

อุทัย ปริญญาสุทธินันท์. (2563). **การจัดการความรู้: แนวคิดและทฤษฎีสู่การปฏิบัติของชุมชน บทความวิชาการ**. ค้นเมื่อ 22 มิถุนายน 2653, จาก <https://so04.Tci-thaijo.org> > article>download.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ – นามสกุล	นายเจริญ คงสวัสดิ์
วันเดือนปีเกิด	3 มกราคม พ.ศ. 2506
ที่อยู่	83 หมู่ที่ 2 ตำบลเขาแดง อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา
เบอร์โทรศัพท์	081-095-7131
อีเมล	Kongsawat131@gmail.com
อาชีพ	เกษตรกร
สถานที่ทำงาน	83 หมู่ที่ 2 ตำบลเขาแดง อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา
ประวัติการศึกษา	ปริญญาตรี สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต (สาขาวิชาสหวิทยาการเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น)

การส่งเสริมภูมิปัญญาการเลี้ยงไก่ชน ตำบลเกาะแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา

Fighting Cock Culture Folk Wisdom Promotion of Koh Tao Sub-District, Muaeng Songkhla District, Songkhla Province

วุฒิชัย สุวรรณมณี

Wuttichai Suwanmanee¹

วนิดา ตรีสวัสดิ์

Winida Treesawat²

ไมตรี อินทรีย์ะ

Mitree Intreia³

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคม ของผู้เลี้ยงไก่ชน 2) ศึกษา การส่งเสริมภูมิปัญญาการเลี้ยงไก่ชน 3) ศึกษาปัญหาและอุปสรรคของผู้เลี้ยงไก่ชน โดยมีเป้าหมายที่ศึกษา จำนวน 30 กลุ่มตัวอย่าง วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบสะดวกเกี่ยวกับสภาพการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคมของ กลุ่มผู้เลี้ยงไก่ชน 1) การวิจัยเชิงสำรวจที่ตำบลเกาะแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา 2) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก รายบุคคลเกี่ยวกับการส่งเสริมภูมิปัญญาการเลี้ยงไก่ชน จำนวน 10 คน 3) การสนทนากลุ่ม เป็นการสัมภาษณ์และ สนทนา แบบเจาะประเด็นด้วยการเชิญผู้ร่วมสนทนารวมเป็นกลุ่มกลุ่มละ 5 คน เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมสนทนา แลกเปลี่ยนทัศนคติอย่างกว้างขวางในประเด็นต่างๆที่ผู้วิจัยต้องการแล้วหาข้อสรุป

ผลการวิจัย พบว่า 1) สภาพการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้เลี้ยงไก่ชน พบว่าผู้เลี้ยงไก่ชนส่วนใหญ่ มี วัตถุประสงค์ เพื่อชนในบ่อน รองลงมาเพาะไว้สำหรับขาย เป็นชายร้อยละ 100 ผู้เลี้ยงไก่ชนส่วนใหญ่ อายุ 46 ปี ขึ้นไป ส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ส่วนใหญ่สถานภาพสมรส อาชีพหลักของผู้เลี้ยงไก่ชนส่วนใหญ่ เกษตรกรรม เช่น กรีดยางพารา ทำนา ปลูกผัก รองลงมารับจ้าง เช่น ทำงานก่อสร้าง ทำงานโรงงาน เป็นต้น ทำธุรกิจส่วนตัว เช่น ค้าขาย เป็นต้น รับราชการและวิสาหกิจ 2) สภาพการณ์เลี้ยงและความรู้ในการเลี้ยงไก่ชน พบว่า กลุ่มผู้เลี้ยงไก่ชน ส่วนใหญ่ เลี้ยงไว้ขายและชนในบ่อน แหล่งที่ขายไก่ชนส่วนใหญ่ขายให้กับซุ้มไก่ชนและ บุคคลที่เลี้ยงไก่ชน นำไปชนในบ่อนในพื้นที่จังหวัดสงขลาและจังหวัดใกล้เคียง เช่น พัทลุง สตูล ปัตตานี เป็นต้น และต่างประเทศ เช่น มาเลเซีย เป็นต้น การให้อาหารให้ตามความเหมาะสมของอายุไก่ 3) ปัญหาวิธีการแก้ปัญหา และข้อเสนอแนะในการเลี้ยงไก่ชน พบว่า ปัญหาหมอมองจากสังคม มักมองว่าการเลี้ยงไก่ชนเป็นงานรองไม่ได้เป็น งานหลัก ปัญหาสุนัขและงูกัดไก่ชน วิธีแก้ปัญหาโดยล้อมรั้วตาข่ายรอบๆบริเวณเล้าไก่ ปัญหาโรคระบาด แก้ปัญหา ด้วยการทำวัคซีนและปรึกษาปศุสัตว์อำเภอ การดูแลเอาใจใส่ในการเลี้ยงไก่ชนถือว่าเป็นเรื่องสำคัญที่ผู้เลี้ยง

¹ นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

² อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

³ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

ต้องหมั่นตรวจตราดูแลทุกวัน ด้านภูมิปัญญา ผู้เลี้ยงไก่ชนสามารถนำวัตถุดิบมาเป็นอาหาร และนำวัสดุรอบๆบ้าน มาทำโรงเรือนและนำสมุนไพร ต่าง ๆ มาทำยารักษาโรคและทำยาบำรุงร่างกายให้ไก่ชน เพื่อลดต้นทุนค่าใช้จ่ายในเรื่องของโรงเรือน อุปกรณ์ในการเลี้ยง อาหาร ยารักษาโรค และยาบำรุงไก่ชน

คำสำคัญ : ไก่ชน, การส่งเสริม

Abstract

The objectives of this research were to study 1) the situations of economy, social, of fighting cock feeder, 2) the wisdom promotion of fighting cock feeding, 3) problems, and obstacles of fighting cock feeding. The sample target was 30 samples with convenience sampling. The economy and social situations of fighting cock feeder were 1) survey research of 30 samples in Koh Tao sub-district, Mueang Songkhla district, Songkhla province, 2) in-depth interview for community economy promotion of fighting cock feeding of 10 people, and 3) focus group discussion which were interview and conversation in depth by conversation for attitude exchanging of 5 people each group on the researcher subjects and then conclusion.

The results of research found that 1) situations of economy, social of fighting cock feeder; most of them had the first purpose to feed for sale and fighting on gambling. The secondary purpose, they feed fighting cock for sale. All of fighting cock feeder were male. Most of them were 46 years and over of age, junior high school of education, and marriage. In addition, main occupation of fighting cock feeder was agriculture such as rubber tapping, farming, vegetable growing. And then, they were employment such as construction and factory worker, private business such as trade, serving government, and enterprises, respectively. 2) Feeding and knowledge of fighting cock feeding presented that most of fighting cock feeder feed for sale and fighting on the gambling. Most of all, fighting cock were sold for fighting cock place and fighting cock feeder who took the cock to fight on gambling in Songkhla province, nearby provinces such as Phatthalung, Satun, Pattani, and foreign such as Malaysia. Moreover, the fighting cock was feed suitable of age. Furthermore, 3) the problems, solving, and suggestion for fighting cock feeding; social point of view problem looked at fighting cock feeding did not main occupation. The problem of dogs and snakes bite fighting cock, they made net fences around the chicken house for solving. Plague problem, they made vaccine and consulted to the district livestock. Caring, fighting cock feeding was important thing so feeder had to take care for every day. Wisdom, they used the raw materials for food, materials around the house for chicken house, and various herbs for medicines and body tonic for cost decreasing of chicken house, equipment, food, medicines, and tonic of fighting cock.

Key word : Fighting Cock, Promotion

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

บรรดาสัตว์เลี้ยงที่มีความเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของคนไทยเรานั้น หากจะนับก็มีจำนวนหลายชนิด และเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน ก็มีหลายแง่มุมในการเลี้ยง เช่น เกี่ยวข้องในฐานะที่เป็นอาหาร เป็นสัตว์เลี้ยงที่ใช้แรงงาน เลี้ยงไว้เพื่อใช้ส่วนต่าง ๆ ทำเป็นเครื่องอุปโภค เลี้ยงไว้เพื่อศึกษาวิจัย เป็นต้น

การเลี้ยงสัตว์ในแง่บันเทิงนันทนาการก็นับเป็นอีกแขนงหนึ่งของการเลี้ยงสัตว์ที่มีผู้นิยมกันไม่น้อยซึ่งการเลี้ยงสัตว์เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจและหาความเพลิดเพลินจากสัตว์นั้น ก็มีจุดประสงค์แตกต่างกันออกไปตามชนิดสัตว์ที่เลี้ยง อาทิ เลี้ยงเพื่อฟังเสียง เช่น นกเขา นกกระทา เป็นต้น เลี้ยงไว้เพื่อดูความงาม เช่น ปลา นกยูง ไก่แจ้ เป็นต้น นอกจากนี้ยังเลี้ยงเป็นนันทนาการแก่อื่นๆอีกหลายวัตถุประสงค์ และมีสัตว์อีกหลายชนิดที่ถูกเลี้ยงเพื่อการแข่งขันเป็นเกมกีฬา “การชนไก่หรือการตีไก่” ก็นับเป็นเกมการต่อสู้ของสัตว์ที่คนไทยรู้จักกันและได้มีการเลี้ยงไก่ชนไว้เพื่อการชนไก่หรือการตีไก่ มานานไม่น้อยกว่าสามศตวรรษเชื่อว่าคนไทยรู้จักการชนไก่มาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาโดยมีประวัติที่เล่าขานมาว่า ครั้งเมื่อสมเด็จพระนเรศวร ทรงเป็นเชลยอยู่ในพม่าได้เคยชนไก่กับพระมหากษัตริย์พม่า ผลปรากฏว่าไก่ชนของพระองค์ชนะ ทำให้ถูกตรัสกระทียบว่า “ไก่เชลยตัวดีตีชนะ” ซึ่งพระองค์ทรงกริ้วและตรัสทักตอบว่า “ไก่ตัวนี้เก่งจริงอย่าว่าแต่ชนเล่นๆเลยแม้จะชนพนันเอาบ้านเอาเมือง ก็ยังได้”

นอกจากนี้ในวรรณคดีไทยบางเรื่องยังได้เอ่ยถึงการชนไก่เอาไว้ เช่นเรื่องขุนช้างขุนแผน ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันว่าเรื่องราวในวรรณคดี สามารถบ่งชี้ให้เห็นถึงสภาพความเป็นอยู่ของผู้คนได้ ฉะนั้นเมื่อวรรณคดีของไทยได้กล่าวถึงไก่ชนเอาไว้ ก็ย่อมบอกให้รู้ว่าการชนไก่เป็นกีฬาที่โปรดปรานของคนไทยอย่างหนึ่งมานาน

อย่างไรก็ตามก็ยังไม่มียุคสมัยที่ชัดเจนได้ว่า การชนไก่เฟื่องฟูที่สุดเมื่อใดแต่ต้องยอมรับว่ามีความสืบเนื่องยาวนานอย่างไรก็ตามไม่ถึงขั้นนี้ก็เพราะการเลี้ยงไก่ชนได้ถ่ายทอดเคล็ดลับวิชาการเลี้ยงดูไว้อย่างเป็นขั้นเป็นตอนสลับซับซ้อนต้องใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์อย่างนี้ก็ไม่ถึง

เชื่อกันว่าไก่ชนสืบเชื้อสายมาจากไก่อุและไก่อุสืบเชื้อสายมาจากไก่บ้านอีกต่อหนึ่งส่วนไก่บ้านเองสืบสายมาจากพรพบุรุษคือไก่ป่า เมื่อถูกนำมาเลี้ยงเป็นไก่บ้านก็ได้รับการเลี้ยงดู มีการผสมพันธุ์ คัดเลือกพันธุ์รูปร่างลักษณะจึงแตกต่างกันไป แต่ก็มีพันธุ์ที่ชอบดี มีความทรหดอดทน คนไทยจึงเรียกว่า “ไก่ชน”

ปัจจุบัน การเลี้ยงไก่ชนเพื่อการชนไก่หรือการตีไก่อีกยังเป็นที่ยินยอมอยู่ไม่น้อย โดยเฉพาะในชนบทแล้ว ไก่ชนถือว่าเป็นสัตว์เลี้ยงซึ่งเป็นที่นิยมไม่น้อยไปกว่าสัตว์ชนิดอื่น ๆ และไม่อาจปฏิเสธได้เลยว่า ประโยชน์ทางอ้อมของการเลี้ยงไก่ชนก็คือได้รับอาหารโปรตีนจากไก่ที่ไม่ถูกคัดเลือกไว้ชนหรืออาจกล่าวได้ว่า ไก่ชนเป็นการเลี้ยงไก่ชั้นพื้นฐาน และการพัฒนามาสู่การเลี้ยงไก่ประเภทต่างๆ ในปัจจุบันก็ว่าได้

เมื่อไก่ชนที่มีความเป็นยอดนักสู้เช่นนี้เจ้าของทะนุถนอมยิ่งนัก หากชนชนะมาก็จะบำรุงเลี้ยงดูอย่างดีต่อไป แต่เมื่อเกิดพลาดพลั้งแพ้กลับมา ก็จะเลี้ยงไว้ชนแก้ตัว หรือเลี้ยงไว้เป็นพ่อพันธุ์ ใช้ผสมพันธุ์เพื่อขยายพันธุ์เอาลูกหลานต่อไป ทั้งนี้ด้วยความชื่นชอบในน้ำใจ ความเป็นยอดนักสู้ของมันเป็นทุนเดิม

สายพันธุ์ไก่ชน แบ่งตามลักษณะสีของลำตัวและถิ่นกำเนิด เนื่องจากไก่ชนมีการพัฒนาสายพันธุ์มาจากไก่พื้นเมืองของแต่ละท้องถิ่นทำให้มีลักษณะและรูปร่างเฉพาะตัวที่เป็นเอกลักษณ์ประจำสายพันธุ์ของไก่ชน ไก่ชนที่มีลักษณะที่ดีต้องมีรูปร่างสง่างาม ปราดเปรียว ว่องไว โครงสร้างกระดูกใหญ่แข็งแรง เนื้อแน่น นิสัยดุร้าย หากินเก่งและทนทานต่อสภาพ ดิน ฟ้า อากาศ ไก่ชนิดนี้จึงตรงตำราว่า “อกขึ้น บั้นชิด หงอนบิด (หงอนหิน) ปากร่อง” ซึ่งปัจจุบัน การชนไก่ในจังหวัดสงขลาถือว่าเป็นกีฬาประเภทหนึ่งที่มีความนิยมอย่างกว้างขวาง มีประชากรที่นิยมเลี้ยงไก่ชนเพื่อเป็นเกมกีฬาและเพื่อความสวยงามอยู่เป็นจำนวนมาก จึงทำให้มีการเลี้ยงไก่ชนเพื่อเป็นการสร้างอาชีพเสริมให้กับประชาชน และไก่ชนเป็นที่นิยมของประชาชนในเชิงเกมกีฬา และหากชนชนะจะเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับตัวมันเองได้สูงขึ้นอีกหลายเท่าตัว (กรมปศุสัตว์, 2551)

เหตุผลดังกล่าวมาข้างต้นผู้วิจัยมีความสนใจในศึกษาสภาพการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้เลี้ยงไก่ชน ศึกษา การส่งเสริมภูมิปัญญาการเลี้ยงไก่ชน ศึกษาปัญหาและอุปสรรคของผู้เลี้ยงไก่ชน

คำถามสำคัญในการวิจัย

1. สภาพการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้เลี้ยงไก่ชนในตำบลเกาะแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา เป็นอย่างไร
2. การส่งเสริมภูมิปัญญาการเลี้ยงไก่ชนเป็นอย่างไร
3. ปัญหาและอุปสรรคของผู้เลี้ยงไก่ชนเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ ดังต่อไปนี้

1. ศึกษาสภาพการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้เลี้ยงไก่ชน ในตำบลเกาะแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา
2. ศึกษาการส่งเสริมภูมิปัญญาการเลี้ยงไก่ชน
3. ศึกษาปัญหาและอุปสรรคของผู้เลี้ยงไก่ชน

ขอบเขตของการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ประชากรกลุ่มผู้เลี้ยงไก่ชน ในตำบลเกาะแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา
2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ กลุ่มผู้เลี้ยงไก่ชนในตำบลเกาะแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา จำนวน 30 กลุ่มตัวอย่าง วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างใช้แบบสะดวก (Convenience Sampling) ที่เกี่ยวกับสถานะเศรษฐกิจและสังคมของกลุ่มผู้เลี้ยงไก่ชน มีรายละเอียด ดังนี้

- 1.1 การวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) มีเป้าหมายจำนวน 30 กลุ่มตัวอย่าง ที่อยู่ในเขตพื้นที่ในตำบลเกาะแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา
- 1.2 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกรายบุคคล (Individual Depth Interview) เกี่ยวกับสภาพการเลี้ยงและความรู้ในการเลี้ยงไก่ชน จำนวน 10 คน
- 1.3 การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เป็นการสัมภาษณ์และสนทนากันแบบเจาะประเด็นด้วยการเชิญผู้ร่วมสนทนารวมเป็นกลุ่ม กลุ่มละประมาณ 5 คน เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมสนทนาแลกเปลี่ยนทัศนะอย่างกว้างขวางในประเด็นต่างๆ ที่ผู้วิจัยต้องการแล้วจึงหาข้อสรุป

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้มุ่งศึกษา “การศึกษาสภาพการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้เลี้ยงไก่ชน ตำบลเกาะแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา ศึกษาการส่งเสริมภูมิปัญญาการเลี้ยงไก่ชน ทั้งศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะในการเลี้ยงไก่ชน ซึ่งมีวิธีการดำเนินการ การศึกษาดังนี้

การกำหนดประชากรและการเลือกตัวอย่าง

ได้แก่ ประชาชนกลุ่มผู้เลี้ยงไก่ชน ในตำบลเกาะแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง โดยการเก็บข้อมูลจากตำราเอกสาร วิทยานิพนธ์ งานวิจัย จากแหล่งทั้งในประเทศและนอกประเทศที่เกี่ยวข้อง เพื่อที่จะเข้าใจเรื่องราวได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น
2. การเก็บข้อมูล ภาคสนาม เป็นการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและสนทนากลุ่มเพื่อความละเอียดและความสมบูรณ์ของงานวิจัยมากขึ้น

การวิเคราะห์ข้อมูล

ทำการรวบรวมและตรวจสอบความเรียบร้อยของข้อมูล นำมาวิเคราะห์โดย มีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

1. การศึกษาลักษณะพื้นฐานทางเศรษฐกิจสังคมบางประการของผู้เลี้ยงไก่ชน สภาพการเลี้ยงไก่ชน ปัญหา และข้อเสนอแนะของผู้เลี้ยงไก่ชน วิเคราะห์โดยใช้ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยเลขคณิต ค่าสูงสุดและค่าต่ำสุดโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป
2. การศึกษาสภาพการเลี้ยงวิธีการจัดการธุรกิจการเลี้ยงไก่ชน ในด้านการผลิต และการตลาดของผู้เลี้ยงไก่ชนในตำบลเกาะแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา
3. ศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะของธุรกิจการเลี้ยงไก่ชนในตำบลเกาะแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา ใช้วิธีการสนทนากลุ่ม จำนวน 5 คน ผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการสรุปภายในประเด็นดังกล่าว

ผลการวิจัย

ส่วนที่ 1 ลักษณะพื้นฐานทางเศรษฐกิจ และสังคมของผู้เลี้ยงไก่ชน

กลุ่มผู้เลี้ยงไก่ชนส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์จะเลี้ยงไว้จำหน่าย เป็นเพศชาย อายุปัจจุบันของผู้เลี้ยงไก่ชน มีอายุ 46 ปีขึ้นไป มีระดับการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น สถานภาพส่วนใหญ่สมรสอาชีพหลักของกลุ่มผู้เลี้ยงไก่ชน ได้แก่ เกษตรกร กรีดยางพารา ช่างก่อสร้าง พนักงานบริษัท ข้าราชการบำนาญ ฯลฯ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน 4-6 คน การจ้างงานส่วนใหญ่เป็นการจ้างแบบไม่ประจำ การจ้างแรงงานประจำในการเลี้ยงไก่ชนมีประสบการณ์ในการเลี้ยงไก่ชน 2 - 4 ปี และส่วนใหญ่จะขายไก่ชนให้กับเซียนไก่ชนหรือคนที่เลี้ยงไก่เพื่อนำไปชนในบ่อน

ส่วนที่ 2 สภาพการเลี้ยง และความรู้ในการเลี้ยงไก่ชน

ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นรายบุคคล นอกเหนือจากการสัมภาษณ์ในตอนต้นที่ 1 โดยวิธีการสุ่มแบบสะดวก จนกว่าจะได้ข้อมูลที่ซ้ำกัน แล้วจึงนำมาวิเคราะห์เนื้อหา จากการสัมภาษณ์ พบว่า ผู้เลี้ยงไก่ชนมีจำนวนน้อยเท่านั้นที่ผ่านการอบรม

วิธีการให้อาหารไก่ชน

1. ไก่เล็ก 1 - 3 เดือน พบว่า ผู้เลี้ยงลูกไก่ชนอายุ 1 เดือน นิยมอาหารสำเร็จรูปไก่เล็กเพราะเป็นอาหารที่ย่อยง่ายและเม็ดละเอียด
2. ไก่เล็ก 4 - 6 เดือน พบว่า ผู้เลี้ยงไก่ชนให้อาหารหมูนม อาจเพราะต้องการปรับโครงสร้างของลูกไก่ให้กระดูกโตแข็งแรง
3. ไก่ชนรุ่น 7 - 9 เดือน พบว่า ผู้เลี้ยงไก่ชน ใช้ข้าวเปลือก วันละ 2 ครั้ง มีอาหารเสริมและยาบำรุง อาจเพราะช่วงนี้ไก่ชนต้องการบำรุงสมุนไพรมีเพื่อนำสารอาหารไปสะสมในตับใช้ในการชนได้อย่างทนทาน
4. ไก่ชน 10 เดือนขึ้นไป เลี้ยงด้วยข้าวเปลือก ใช้ยาสมุนไพรมุ่งบำรุงเข้าเส้นช่วงนี้อาจต้องระวังการให้อาหารไก่ชนที่เหมาะสมเนื่องจากไก่จะอ้วนง่าย

สถานที่จำหน่ายไก่ชน พบว่า ผู้เลี้ยงไก่ชนใช้วิธีการจำหน่าย 4 แบบ

1. ไปปล้ำซ้อมตามซุ้มที่มีการนัดซ้อม ถ้ามีแววดี ตีเก่ง ก็จะมีคนทาบตามซุ้มกันที่นั่นเสนอราคาที่อยู่ที่อยู่ผู้ขายพอใจจะขาย
2. ขายที่ซุ้มของตนเอง จากคนในท้องถิ่น หรือต่างจังหวัดมาซื้อ ซุ้มแบบนี้จะต้องพอมือชื่อเสียงและมีมาตรฐานบ้าง เพราะนักเล่นไก่จะมาตามเหล่าไก่ชน
3. ในสื่อออนไลน์ที่มีการซื้อขาย แล้วติดต่อกันถ้าสนใจ โอนเงินและส่งไก่ชนทางรถทัวร์โดยบวกค่าขนส่งด้วยหรือรวมไปในราคาไก่ชนแล้วก็ได้
4. ในนิตยสารไก่ชนต่างๆ ที่มีประกาศโฆษณาขาย มีทั้งภาพสีขาวดำ
5. ช่องทางการชำระเงินในปัจจุบันมี 2 ลักษณะ คือ โอนเงินเข้าบัญชี และ จ่ายเป็นสดเมื่อมีการซื้อไก่ชนถึงแหล่งจำหน่าย
6. รู้จากคนในสังคมไก่ชนด้วยกันที่มีการแลกเปลี่ยนข่าวสารกัน

ส่วนที่ 3 ปัญหา วิธีการแก้ปัญหา และข้อเสนอแนะในการทำธุรกิจเลี้ยงไก่ชน

1. การตัดสินใจเลี้ยงไก่ชนส่วนหนึ่งมาจากบิดา คนในครอบครัวหรือคนใกล้ชิด เลี้ยงแล้วเห็นลีลาการตีเกิดความชอบในตัวไก่ชน ปัญหาหม่อมองจากสังคมมักมองว่า การเลี้ยงไก่ชนส่วนใหญ่เลี้ยงเป็นงานรอง ไม่ใช่งานหลัก
2. ปัญหาสุนัขกัดไก่ วิธีแก้โดยล้อมตาข่ายบริเวณรอบๆคอก ส่วนปัญหาการลักเล็กขโมยน้อยไก่ชนจะเกิดกับไก่เก่งที่มีค่าตัวแพงๆ เจ้าของต้องระวัง เก็บไว้ในที่แน่นหนา
3. การเกิดโรคระบาด ป้องกันด้วยทำวัคซีนไก่เล็กไก่ใหญ่ตามโปรแกรมตามกำหนดให้ครบทุกวัคซีน
4. การดูแลเอาใจใส่ไก่ชนถือเป็นเรื่องสำคัญ ผู้เลี้ยงต้องหมั่นตรวจตราดูแลทุกวันว่ามีไก่ป่วย เช่นตาเจ็บ เป็นหนอง เป็นปรวด อมพะน่า เห็บเสี้ยน บาดเจ็บ ขี้ขาว ขี้เขียว เป็นต้น แล้วทำการรักษาอย่างทันที
5. ด้านภูมิปัญญาการเลี้ยงไก่ชน สามารถนำวัสดุรอบตัวมาทำเป็นที่ให้อาหาร ให้น้ำน้ำสมุนไพรรอบๆบ้านมาใช้ เพื่อลดต้นทุนค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงไก่ชน

อภิปรายผลการวิจัย

กลุ่มผู้เลี้ยงไก่ชนส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์จะเลี้ยงไว้ชนในบ่อน รองลงมาคือ เพาะขายเป็นชาย และ บางกลุ่มทั้งเพาะขายและเลี้ยงไว้ชนในบ่อน คล้ายคลึงกับงานของ เฉลิมชัย มหาชนได้วิจัยเรื่อง สายพันธุ์ไก่และการชนไก่ในจังหวัดนครปฐม พบว่าจังหวัดนครปฐมได้เลี้ยงไก่ชนอยู่ 2 ระดับ คือ การเลี้ยงในระดับชาวบ้าน และการเลี้ยงในระดับฟาร์มไก่ชน มีทั้งเลี้ยงไว้ดูเล่นเลี้ยงเพื่อการประกวด และเลี้ยงเพื่อเป็นไก่ชนในสนามชนไก่ การเลี้ยงไก่ชนในจังหวัดยังคงรักษาไว้ซึ่งภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาจนส่งผลให้ไก่ชนไทยสามารถรักษาสายพันธุ์มาได้จนทุกวันนี้วิธีการให้อาหารไก่ชนของผู้เลี้ยง พบว่า 1) ไก่เล็ก 1 - 3 เดือน พบว่า ผู้เลี้ยงลูกไก่ชนอายุ 1 เดือน นิยมอาหารสำเร็จรูปไก่เล็ก เพราะจะเป็นอาหารที่ย่อยง่ายเม็ดละเอียด 2) ไก่เล็ก 4 - 6 เดือนพบว่า ผู้เลี้ยงไก่ชนใช้อาหารหมูนม อาจเพราะต้องการปรับโครงสร้างของลูกได้ให้กระดูกโตแข็งแรง 3) ไก่ชนรุ่น 7 - 9 เดือน พบว่า ผู้เลี้ยงไก่ชนใช้ข้าวเปลือก วันละ 2 ครั้ง มีอาหารเสริมและยาบำรุงอาจเพราะช่วงนี้ไก่ชนต้องการบำรุงสมุไพรเพื่อจะนำสารอาหารไปสะสมในตับใช้ในการชน 4) ไก่ชน 10 เดือนขึ้นไป เลี้ยงด้วยข้าวเปลือก ใช้ยาสมุไพรบำรุงเข้าเยื่อ ช่วงนี้อาจต้องระวังการให้อาหารไก่ชนเนื่องจากไก่จะอ้วนง่าย สอดคล้องกับ วิเศษ อัครวิทยากุล (2543 : ม.ป.ป.) กล่าวว่าการให้อาหารต้องเพียงพอเหมาะสมกับไก่แต่ละขนาดอายุ โดยแบ่งเป็นอาหารสำหรับลูกไก่ อาหารสำหรับไก่รุ่น อาหารสำหรับไก่ชนที่โตแล้ว

สถานที่จำหน่ายไก่ชน พบว่า ผู้เลี้ยงไก่ชนใช้วิธีการจำหน่าย 4 แบบ

1. ไปปล้ำซุ่มตามซุ่มที่มีการนัดซุ่ม ถ้าได้มีแหวดตี เก่ง ก็จะมีคนทาบตามซุ่มกันที่นั่นสนนราคาก็อยู่ที่ผู้ชายพอใจจะขาย
2. ขายที่ซุ่ม จากคนในท้องถิ่น หรือต่างจังหวัดมาซื้อ ซุ่มแบบนี้จะต้องพอมือชื่อเสียงและมีมาตรฐานอยู่ เพราะนักเล่นไก่จะมาตามเหล่าไก่ชน
3. ในสื่อออนไลน์ที่มีการซื้อขาย มีคลิป (Clip) ให้ดูแล้วติดต่อกันถ้าสนใจ โอนเงินและส่งไก่ชนทางรถทัวร์ โดยบวกค่าขนส่งด้วยหรือรวมไปในราคาไก่ชนแล้ว
4. ในนิตยสารไก่ชนต่าง ๆ ที่มีประกาศโฆษณาขาย มีทั้งภาพสีขาวดำสอดคล้องกับงานของ อภิรัฐ ปัจจุบัน (2546, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการเลี้ยงไก่ชน อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น จากเกษตรกรทั้ง 3 กลุ่ม สรุปได้ว่าเกษตรกรขนาดใหญ่นิยมเลือกซื้อจากเหล่าเอกลักษณ์ของไก่ชนและความน่าเชื่อถือของผู้เลี้ยง เกษตรกรทั้ง 3 กลุ่มนิยมจำหน่ายไก่ชนที่ฟาร์มเลี้ยงมากที่สุด ผู้ขายสามารถกำหนดราคาได้มากกว่าผู้ซื้อ การชำระเงินนิยมเป็นเงินสด ด้านการตลาดเกษตรกรทั้ง 3 กลุ่ม นิยมขายในฟาร์มของตนเองมากที่สุด เกษตรกรขนาดเล็กจะใช้ทุนส่วนตัวในการเลี้ยงไก่ชน ร้อยละ 100

จากการสนทนากลุ่มโดยผู้วิจัยดำเนินการสรุปประเด็น ได้ว่า

1. การตัดสินใจเลี้ยงมาจากส่วนหนึ่งบิดา คนในครอบครัว หรือคนใกล้ชิด เลี้ยงแล้วเห็นลีลา เกิดความชอบในตัวไก่ชน การเลี้ยงไก่ชนส่วนใหญ่เลี้ยงเป็นงานรองไม่ใช่งานหลัก
2. ปัญหาสุนัขกัดไก่ วิธีแก้ควรล้อมตาข่ายบริเวณรอบ ๆ ส่วนปัญหาการลักขโมยไก่ชนจะเกิดกับไก่เก่งที่มีค่าตัวแพง ๆ เจ้าของต้องระวัง เก็บไว้ในที่แน่นหนา
3. การเกิดโรคระบาด ป้องกันด้วยทำวัคซีนไก่เล็กไก่ใหญ่ ตามโปรแกรมตามกำหนดให้ครบทุกวัคซีน
4. การดูแลเอาใจใส่ไก่ชนถือเป็นเรื่องสำคัญ ผู้เลี้ยงต้องหมั่นเช็คดูทุกวันว่ามีไก่ป่วยตาเจ็บเป็นหนองเป็นปรวด อดพะงัน เหน็บเสี้ยน บาดเจ็บ ขี้ขาวขี้เขียว ฯลฯ แล้วทำการรักษาอย่างทันที

5. ด้านภูมิปัญญาเราสามารถนำวัสดุรอบตัวเรามาใช้เป็นที่ให้อาหาร ให้น้ำ กั้นคอก สมุนไพรรอบ ๆ บ้าน เพื่อลดต้นทุนค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานได้สอดคล้องกับงานของภัทรพงษ์ เกริกสกุล ทำการศึกษา ระบบการเลี้ยงไก่ชน : กรณีศึกษาบ้านห้วย และบ้านเหล่าโพหนอง ตำบลบ้านห้วย อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น” พบว่า ผู้เลี้ยงไก่ส่วนใหญ่ใกล้ชิดกับบิดาที่เลี้ยงไก่ชน จึงมีความชอบในลีลาของไก่ชน เป็นปัจจัยที่สำคัญในการตัดสินใจเลี้ยงไก่ชน

ข้อเสนอแนะในงานวิจัย

1. การสำรวจกลุ่มเป้าหมายก่อนข้างหายาก ทางหน่วยงานราชการควรสำรวจขึ้นทะเบียน ผู้เลี้ยงไก่ชนทุก ๆ ปี
2. ส่งเสริมการเลี้ยงไก่ชนให้เป็นอาชีพหลัก มีตลาดรองรับซื้อไก่ชนทั้งตลาดนอกประเทศและในต่างประเทศ เนื่องจากปัจจุบันนี้สังคมมองว่าอาชีพเลี้ยงไก่ชนไม่ใช่อาชีพหลัก มุมมองว่าเป็นงานอดิเรกเพื่อความเพลิดเพลิน ส่วนราชการที่ควรช่วยส่งเสริมภาพลักษณ์การเลี้ยงไก่ชนไปในทาง
3. เนื่องจากเกิดภัยแล้งทำให้ชาวนาเลิกทำนาทำให้ข้าวเปลือก มีราคาแพงขึ้น ทำให้ผู้เลี้ยงไก่ชนต้องลงทุนสูง ควรสร้างเครือข่ายที่เกื้อกูลกับ
4. ผู้เลี้ยงไก่ชนไม่ค่อยทำวัคซีนเนื่องจากเข้าใจผิดว่าการทำวัคซีนทำให้ไก่ชนอ่อนแอลงทางปศุสัตว์ควรออกพื้นที่เพื่อทำวัคซีนและสร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง
5. ผู้เลี้ยงไก่ชนควรมีความซื่อสัตย์ ไม่ควรหลอกส่งไก่ไม่ดีไปขายให้กับผู้ซื้อในราคาสูงควรตามฝั่เท้าของไก่และความเก่งของไก่ชน

บรรณานุกรม

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2539). ภูมิปัญญาไทยในงานศิลปถิ่นกรุง. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง
- กฤษณา วงศ์วานิช. (2542). วิถีไทย. กรุงเทพฯ: เวิร์วเฟ เอ็นดูเคชั่น.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2543). ภูมิปัญญาอีสาน. อุบลราชธานี: ศิริธรรมออฟเซ็ท.
- จำนงค์ อติวัฒนาสิทธิ์. (2541). สังคมวิทยา. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เฉลิมชัย มหาชน. (2545). สายพันธุ์ไก่ชนและการชนไก่ในจังหวัดนครปฐม. วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต บัณฑิตศึกษา สถาบันราชภัฏนครปฐม.
- ชลธิรา สัตยาวัฒนา. (2543). มิติที่เหลื่อมซ้อนกัน. กรุงเทพฯ: สามเจริญพานิช.
- จิตยา สุวรรณชฎ. (2541). สังคมวิทยาในวิทยาศาสตร์สังคม. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒน บริหารศาสตร์
- ธวัช ปุณโณทก. (2531). ภูมิปัญญาพื้นบ้านทัศนศาสตร์อาจารย์ปรีชา พิณทอง ทิศทางหมู่บ้านไทย. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพัฒนาชนบท.
- ธีระ เสนีย์วงศ์ ณ อยุธยา. (ม.ป.ป.). การถ่ายทอดภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- นิสิต ตั้งตระการพงษ์. (2542). ไก่ชนพระนครธรรมหาราช. พิษณุโลก: ตรกูลไทย.
- บัว ดวงศรี. (2542). นักเลงไก่ชน. กรุงเทพฯ: จูปีนิส.
- ประเวศ วะสี. (2530). ภูมิปัญญาและศักยภาพของชุมชน ปัญหาวิกฤตสู่ทางรอด. กรุงเทพฯ: หมู่บ้าน.
- พล นิลผึ้ง. (2543). คัมภีร์เกี๊ยงไก่. กรุงเทพฯ: อนิเมทกรุ๊ป.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ สกุล	นายวุฒิชัย สุวรรณมณี
วันเดือนปีเกิด	เกิด วันที่ 3 มีนาคม พ. ศ. 2514
ที่อยู่	บ้านเลขที่ 90 หมู่ที่ 9 ตำบลเกาะแก้ว อำเภอเมือง จังหวัด สงขลา 90000
เบอร์โทรศัพท์มือถือ	081-957-7833
อีเมล	Rich2546 @ yahoo.co.th Wuttichai77833 @ gmail.com
อาชีพ	ทำธุรกิจรับเหมาก่อสร้าง
สถานที่ทำงาน	บ้านเลขที่ 90 หมู่ที่ 9 ตำบล เกาะแก้ว อำเภอ เมือง จังหวัด สงขลา 90000
การศึกษา	พ.ศ.2542 ระดับปริญญาตรี สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตภาคใต้ คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม สาขาวิศวกรรมไฟฟ้า

การมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรบ้านไม้เสียบ
ตำบลเกาะขันธุ์ อำเภอลำดวน จังหวัดนครศรีธรรมราช

The Participation in water management for Agriculture, Ban Mai Siap
Koh Khan sub district, Cha-uaat district, Nakhon Si Thammarat Province

โกเมศร์ ทองบุญชู

Komest Thongbunchu ¹

เดชรัตน์ สุขกำเนิด

Decharat Sukkumnoed ²

บทคัดย่อ

การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาภูมิสังคม แหล่งน้ำ สภาพปัญหาและการใช้น้ำเพื่อการเกษตร 2) เพื่อศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตร ได้แก่ การศึกษาปัญหา การวางแผน การกำหนดเป้าหมาย จัดกิจกรรมดำเนินงาน การรับผลประโยชน์ การติดตาม และการประเมินผล การจัดการน้ำเพื่อการเกษตร 3) เพื่อศึกษาผลที่ได้รับจากการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตร โดยการวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสนทนากลุ่ม จำนวน 33 ราย แบบสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 33 ราย และการใช้แบบสังเกต

ผลการวิจัย มีดังนี้ 1) ภูมิสังคม พบว่า เป็นชุมชนเก่าแก่ ในอดีตมีความสมบูรณ์ของทรัพยากร แต่เกิดวิกฤตนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงหลายครั้งโดยเฉพาะกรณีภัยแล้งที่มีผลกระทบต่ออาชีพทางการเกษตร ปี พ.ศ. 2557-2558 ชุมชนมีกระบวนการการมีส่วนร่วม มีแผนชุมชนในการกำหนดทิศทางการพัฒนา และมีกลไกการทำงานในระดับชุมชนอย่างเป็นระบบ อุปสรรคของชุมชน คือ ลักษณะกายภาพเป็นพื้นที่ลาดเอียง การกักเก็บน้ำเพื่อการเกษตรโดยธรรมชาติไม่สามารถกักเก็บน้ำได้เพียงพอ จึงมีปัญหาเรื่องการจัดการน้ำเพื่อการเกษตร 2) การมีส่วนร่วม พบว่า ในชุมชนมีกระบวนการการมีส่วนร่วมอย่างเป็นขั้นตอน คือ ร่วมเรียนรู้ศึกษาปัญหา โดยเน้นการใช้ข้อมูล ร่วมคิดร่วมวางแผนในการแก้ปัญหา ร่วมนำแผนไปสู่การปฏิบัติ และร่วมรับผลประโยชน์ พร้อมติดตาม ประเมินผล โดยมีกลไกการมีส่วนร่วม อยู่ 4 ภาคส่วนได้แก่ (1) ฝ่ายปกครองท้องถิ่น (กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน) (2) ฝ่ายท้องถิ่น (สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล) (3) ตัวแทนชุมชน และ (4) ตัวแทนหน่วยงานราชการในพื้นที่ เช่น เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร นักพัฒนาชุมชน เป็นต้น และ 3) ผลจากการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตร ทำให้มีน้ำใช้เพื่อการเกษตรเพียงพอ ผลผลิตทางการเกษตรดีขึ้น เศรษฐกิจครอบครัวชุมชนดีขึ้น

คำสำคัญ : การมีส่วนร่วม การจัดการน้ำ

¹ นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

² อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

Abstract

The objectives of the research were 1) to study the social landscape, water sources, water problems, and water use for agriculture, 2) to study the participation in water management for agriculture, including problems, planning, setting goals, operational management, receiving benefits, evaluation and monitoring in water management for agriculture and 3) to study the results from participation in water management for agriculture. The study was employed the qualitative research. The tools of data collection were focus Group discussions in 33 participants and in-depth interviews in 33 participants and also observation from.

The research results were as follows. 1) The Social landscape: It is an old community. In the past, the resources were abundant. But, the crisis led to many changes, especially drought affecting agricultural occupation. In 2014-2015, there was a community participation process. There was a community plan to determine the development direction. There was a systematic working mechanism at the community level. The obstacle of the community was about the physical features which were sloping areas that cannot hold enough water for agriculture. Therefore, there was a problem of water management for agriculture. 2) Participation: It was found that in the community there was a step-by-step participation process, including learning and studying problems with emphasis on the use of information, planning for solving problems together, putting the plan into action, receiving benefits together and monitoring and assessing the operation. The participation mechanisms consisted of 4 sectors: 1. local administration (village headmen), 2. local government (members of Tambon Administrative Organization Council), 3. community representatives and 4. representatives of government agencies in the area, such as staff of Tambon Health Promoting Hospital, agricultural extension officers, community developers. 3) Participation in water management for agriculture: It resulted in enough water for agriculture, improved agricultural productivity and better community family economy.

Keywords : Participation, water management

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

น้ำคือทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ และเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของสิ่งมีชีวิตทั้งหลายบนโลกนี้ เพราะน้ำเป็นแหล่งกำเนิดของพืชชนิดต่าง ๆ ตลอดจนสัตว์น้ำ น้ำทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ของสิ่งมีชีวิต มนุษย์เราใช้น้ำเพื่อประโยชน์ในด้านต่าง ๆ เพื่อการดำรงชีวิต กล่าวคือ เพื่อการอุปโภค-บริโภค เพื่อการเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม เป็นเส้นทางการคมนาคมเพื่อการเดินทาง การขนส่งสินค้าและน้ำยังเป็นตัวรักษาความสมดุลของระบบนิเวศอีกด้วย แต่การใช้น้ำสำหรับกิจกรรมต่าง ๆ ย่อมแตกต่างกันไปตามลักษณะของกิจกรรมนั้น ๆ ทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ น้ำที่เป็นประโยชน์โดยตรงสูงสุดสำหรับการดำรงชีวิตของมนุษย์คือ น้ำจืด ซึ่งปัจจุบันสภาวะภูมิอากาศโลกเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงส่งผลให้เกิดการขาดแคลนน้ำ หรือน้ำท่วมในบางช่วงและบางพื้นที่

ตำบลเกาะขันธุ์ อำเภอลำดวน จังหวัดนครราชสีมา ตั้งอยู่ในเขตการปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลเกาะขันธุ์ มีประชากรจำนวน 9,057 คน มีพื้นที่ทั้งหมด จำนวน 13,986 ไร่ ประชากรส่วนใหญ่ทำการเกษตร โดยมีพื้นที่ทำการเกษตรทั้งสิ้น 13,717 ไร่ แยกเป็นปลูกยางพารา 4,752 ไร่ ไม้ผลประเภท มังคุด ลองกอง ทุเรียน เงาะ มะพร้าว จำนวน 6,273 ไร่ ปลูกพืชผัก พืชไร่จำนวน 1,762 ไร่ และมีการทำนา จำนวน 930 ไร่ การใช้น้ำเพื่อการเกษตรในพื้นที่ตำบลเกาะขันธุ์ ส่วนใหญ่ใช้น้ำจากธรรมชาติ และน้ำจากอ่างเก็บน้ำห้วยน้ำใส ซึ่งส่งผ่านทางคลองไม้เสียบ ในตำบลเกาะขันธุ์ มีลำคลองสายหลักในการส่งและกักเก็บน้ำจำนวน 15 คลอง คือ คลองไม้เสียบ คลองห้วยกรวด คลองห้วยลึก คลองห้วยหลุด คลองหารใน คลองในบ้าน คลองห้วยยาง คลองโคกพา คลองหนองกะ คลองห้วยฮัด คลองพรุหลานนา คลองหน้าอนามัย คลองวัง ฮีเฒ่า คลองห้วยบ้า และคลองห้วยทิง นอกจากนี้ คลองแล้วยังแหล่งน้ำธรรมชาติ คือ สระน้ำจำนวน 3 สระ คือ สระพรุหลานนา สระหนองจอก และสระหนองคล้า สถานการณ์น้ำเพื่อการเกษตรตำบลเกาะขันธุ์ มีปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย 1,966.7 มม. มีปริมาณน้ำต้นทุน 15,662,405.46 ลบ.ม ต่อปี แต่มีความต้องการใช้น้ำภาคเกษตรจำนวน 77,807,078.33 ลบ.ม ต่อปี ซึ่งจำเป็นต้องสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดหาเงินเพื่อการเกษตร ให้เพียงพอโดยเพิ่มปริมาณน้ำเพื่อการเกษตรอีกจำนวน 62,144,672.87 ลบ.ม ต่อปี ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องที่ต้องมีกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ชนิษฐา นันทบุตร. (2560).วิจัยชุมชนเชิงชาติพันธุ์วรรณาแบบเร่งด่วน (Rapid Ethnographic Community Assessment Process : RECAP) ตำบลเกาะขันธุ์

ชุมชนบ้านไม้เสียบ หมู่ที่ 2 ตำบลเกาะขันธุ์ อำเภอลำดวน จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งประชากรส่วนใหญ่ทำอาชีพปลูกไม้ผล พืชผักพืชไร่และยางพารา ช่วงปี พ.ศ. 2557-2558 เกิดฝนทิ้งช่วงข้ามปี ส่งผลให้เกิดภาวะภัยแล้งอย่างรุนแรง ไม้ผลประเภทเงาะ ทุเรียน มังคุด ลองกอง เสียหายจำนวนมาก มีไม้ผลตายจากภาวะภัยแล้งไปจำนวน 4,786 ต้น ส่วนที่เหลือก็มีสภาพเสื่อมโทรมเกือบเต็มพื้นที่ ส่งผลกระทบต่อรายได้ของชาวบ้าน ระบบน้ำประปาหมู่บ้าน ขาดน้ำดิบ จำเป็นจะต้องหยุดผลิตน้ำ เกิดความขัดแย้งเรื่องการแย่งชิงน้ำขึ้นในชุมชน ซึ่งถือเป็นวิกฤตเรื่องน้ำเพื่อการเกษตรและอุปโภค-บริโภคของคนในชุมชนอย่างรุนแรง ผู้นำชุมชนบ้านไม้เสียบจึงร่วมตัวกันจัดการน้ำเพื่อการเกษตร ในรูปแบบการมีส่วนร่วมทุกภาคส่วน จนสามารถจัดการน้ำเพื่อการเกษตรได้อย่างยั่งยืนมาจนถึงทุกวันนี้

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษา ประวัติศาสตร์ บริบทภูมิสังคม สภาพปัญหาการใช้น้ำเพื่อการเกษตร การมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตร และผลที่ได้รับจากการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรบ้านไม้เสียบ ตำบลเกาะขันธุ์ อำเภอลำดวน จังหวัดนครราชสีมา

คำถามสำคัญในการวิจัย

1. ภูมิสังคม แหล่งน้ำ สภาพปัญหา และการใช้น้ำเพื่อการเกษตรของชุมชนบ้านไม้เสียบ ตำบลเกาะขันธุ์ อำเภอลำดวน จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นอย่างไร
2. รูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรของชุมชนบ้านไม้เสียบ ตำบลเกาะขันธุ์ อำเภอลำดวน จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นอย่างไร
3. ผลที่ได้รับจากการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรของชุมชนบ้านไม้เสียบ ตำบลเกาะขันธุ์ อำเภอลำดวน จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาภูมิสังคม แหล่งน้ำ สภาพปัญหาและการใช้น้ำเพื่อการเกษตร
2. เพื่อศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตร ประกอบด้วย การศึกษาปัญหา การวางแผน การกำหนดเป้าหมาย จัดกิจกรรมดำเนินงาน การรับผลประโยชน์ การติดตาม และการประเมินผลการจัดการน้ำเพื่อการเกษตร
3. เพื่อศึกษาผลที่ได้รับจากการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรของชุมชนบ้านไม้เสียบ ตำบลเกาะขันธุ์ อำเภอลำดวน จังหวัดนครศรีธรรมราช

ขอบเขตการวิจัย

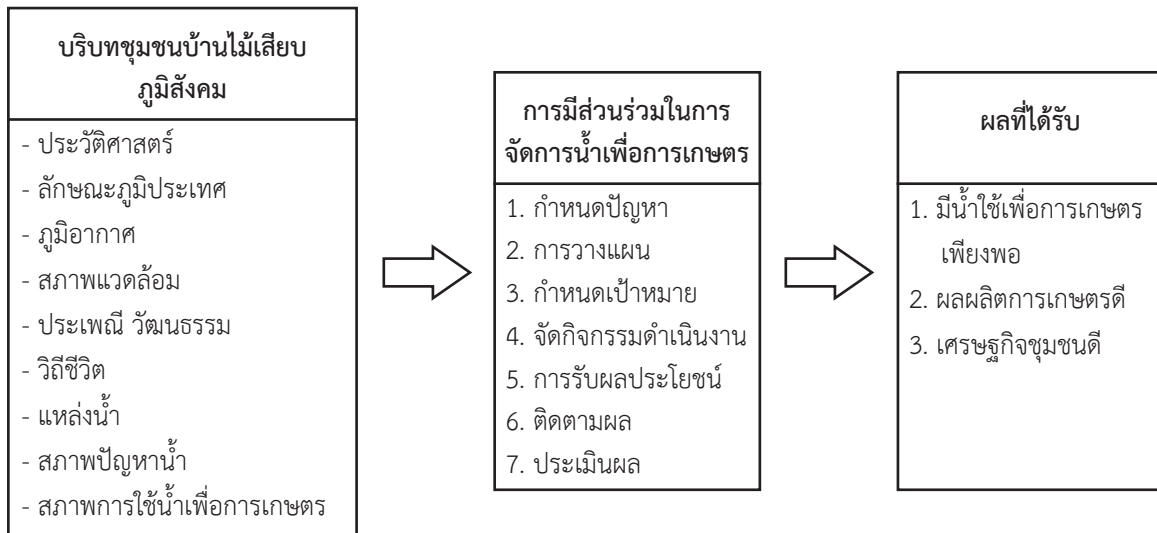
กลุ่มประชากร/กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดประชากรกลุ่มตัวอย่างโดยใช้การเลือกแบบเจาะจงเฉพาะจากผู้เชี่ยวชาญในการจัดการน้ำ เป็นผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัย จำนวน 33 คน ประกอบด้วย 1) เจ้าหน้าที่หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง และรับผิดชอบงานในพื้นที่จำนวน 4 คน 2) ฝ่ายปกครองท้องถิ่น ผู้นำท้องถิ่น จำนวน 15 คน และ 3) ผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้าน และกลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำ จำนวน 14 คน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัย เรื่อง การมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรชุมชนบ้านไม้เสียบ ตำบลเกาะขันธุ์ อำเภอยะยาว จังหวัดนครศรีธรรมราช มีกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

วิธีการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อศึกษาบริบทภูมิสังคม สภาพปัญหา กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการวางแผนกำหนดเป้าหมาย จัดกิจกรรมดำเนินงาน การจัดการน้ำเพื่อการเกษตรชุมชนบ้านไม้เสียบ โดยผู้วิจัยทำการศึกษาตามปรากฏการณ์ มีเป้าหมาย ความเข้าใจจากมุมมอง ของผู้กระทำ โดยเปิดโอกาสให้ ผู้ให้สัมภาษณ์สามารถแสดงความคิดเห็น หรือให้ข้อมูลอย่างเต็มที่ ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการทำความเข้าใจ และทัศนคติของผู้ให้สัมภาษณ์ ที่เชื่อมโยงกับประเด็นซึ่งผู้วิจัยต้องการศึกษา โดยการใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลในรูปแบบของสนทนากลุ่ม (Focus group) การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกต แล้วนำผลมาวิเคราะห์เขียนรายงานวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ มีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ข้อมูลปฐมภูมิ และข้อมูลทุติยภูมิ

1. ข้อมูลปฐมภูมิ ได้มาจากการสนทนากลุ่ม (Focus group) และจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูล (Key Informants) ซึ่งได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) กับกลุ่มคนที่เกี่ยวข้อง กับการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรชุมชนบ้านไม้เสียบ

2. ข้อมูลทุติยภูมิ ได้จากการค้นคว้าข้อมูลเอกสารรายงานของโครงการเกาะขันธุ์จัดการตนเอง หลักการจัดการน้ำตามแนวพระราชดำริ ภูมิสังคมชุมชนบ้านไม้เสียบ, แนวคิดการจัดการน้ำเพื่อการเกษตร, งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง, กรอบแนวคิดในการวิจัย บทความ และสิ่งตีพิมพ์ต่าง ๆ ข้อมูลเหล่านี้เป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ และสรุปผลการวิจัยให้มีความลึกซึ้งยิ่งขึ้น

การวิเคราะห์ข้อมูล

เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ วิเคราะห์เนื้อหาและจัดหมวดหมู่ของข้อมูลจากแบบสำรวจ การสังเกต แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม จากการสัมภาษณ์เชิงลึก และสนทนากลุ่ม นำเสนอการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) เพื่อสรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยโดยการศึกษาค้นคว้าข้อมูล สัมภาษณ์เชิงลึก สนทนากลุ่ม และติดตามสังเกต เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เป็น (กลุ่มประชากรที่ใช้ในการวิจัย จำนวน 33 คน)แล้วนำมาสรุปวิเคราะห์ ได้ดังนี้

ผลการวิจัย

ส่วนที่ 1 บริบทภูมิสังคม ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนบ้านไม้เสียบอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 2 ตำบลเกาะจันทร์ อำเภอลำลูกกา จังหวัดนครราชสีมา อยู่ห่างจากตัวอำเภอลำลูกกา 11 กิโลเมตร ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 80 กิโลเมตร บ้านไม้เสียบเป็นชุมชนที่มีอายุยาวนานที่สุด ตัวชุมชนไม้เสียบตั้งอยู่บนที่ราบลุ่มคลองไม้เสียบและคลองห้วยกรวด โดยมีต้นน้ำที่เกิดจากเทือกเขานครราชสีมาบริเวณห้วยนายพุด หรือห้วยน้ำใส ในเขตอำเภอลำลูกกา และรอยต่อจังหวัดตรัง คลองไม้เสียบ ไหลผ่านทางทิศเหนือของชุมชนบ้านไม้เสียบแล้วไหลลงคลองชะเอว ซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำของกลุ่มน้ำปากพอง ส่วนคลองห้วยกรวด ซึ่งรับน้ำจากเทือกเขาบรรทัดเขตจังหวัดพัทลุงไหลมาทางทิศใต้ของชุมชนบ้านไม้เสียบ ก่อนจะไหลลงป่าพรุควนเคร็ง และพื้นที่ชุ่มน้ำทะเลน้อย ซึ่งเป็นต้นน้ำของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาตอนบน ด้วยเพราะชุมชนบ้านไม้เสียบมีคลองสายหลักไหลผ่าน 2 ลำคลอง จึงทำให้ชุมชนบ้านไม้เสียบ มีลำคลองสาขา ถึง คลองคือ 1) คลองห้วยหลด 2) คลองห้วยยาง 3) คลองห้วยยาง 4) คลองห้วยไฟ 5) คลองในบ้าน ลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบลาดเอียงจากทิศตะวันตกสู่ทิศตะวันออกมีสันเนินอยู่ตรงกลาง สภาพดินเป็นที่สมบูรณ์มีลักษณะเป็นดินร่วนปนทรายเหมาะสำหรับปลูกผลไม้

แหล่งน้ำ การใช้น้ำเพื่อการเกษตร และสภาพปัญหา

แหล่งน้ำ ชุมชนบ้านไม้เสียบ มีปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย 1,970 มิลลิเมตรต่อปี สภาพพื้นที่ชุมชนบ้านไม้เสียบมีลักษณะเป็นแอ่งกะทะมีสันเนินเป็นแก่งกลางชุมชน 2 ผัง หนาด้วยคลองสายหลักด้านทิศเหนือ คือ คลองไม้เสียบ ซึ่งรับน้ำจากห้วยน้ำใสในเขตเทือกเขาบรรทัด และเขาหลวงไหลผ่านชุมชนบ้านไม้เสียบ ส่วนทางทิศใต้มีคลองห้วยกรวดซึ่งรับน้ำจากเทือกเขาบรรทัดเขตจังหวัดพัทลุง นอกจากนี้ยังมีคลองสายย่อย 4 คลอง คือ 1) คลองในบ้าน 2) คลองห้วยยาง 3) คลองห้วยไฟ 4) คลองห้วยหลด เป็นแหล่งน้ำสำหรับการเกษตรที่สำคัญ และมีแก้มลิงกักเก็บน้ำจำนวน 1 แห่ง คือ แก้มลิงหน้าสถานีอนามัย

การใช้น้ำเพื่อการเกษตร ชาวบ้านชุมชนบ้านไม้เสียบ ใช้น้ำฝนและน้ำจากคลองธรรมชาติ ทั้ง 6 คลอง 1 แก้มลิง สำหรับการเกษตรในพื้นที่ทั้งหมด มีบางส่วนขาดสระกักเก็บน้ำไว้ใช้ส่วนตัวเนื่องจากสภาพดินเป็นดินทรายผสมดินร่วนการขาดสระกักเก็บน้ำไม่สามารถเก็บน้ำไว้ใช้ได้ตลอดทั้งปี ชาวบ้านจึงไม่นิยมขาดสระกักเก็บน้ำ สภาพปัญหา ด้วยสภาพชุมชนบ้านไม้เสียบมีลักษณะลาดเอียง จากทิศตะวันตกสู่ทิศตะวันออก ปริมาณน้ำฝนในพื้นที่ และน้ำจากลำคลองต่าง ๆ ไม่สามารถกักเก็บน้ำไว้ใช้ได้ตลอดฤดูกาล ประกอบกับบางส่วนของลำคลองถูกบุกรุกโดยชาวบ้าน มีการก่อสร้างถนนกว้างทางน้ำ และคลองบางสายมีวัชพืชปกคลุมจนมีลักษณะตื้นเขิน คลองบางช่วงก็เปลี่ยนทิศทางการไหล ช่วง ปี พ.ศ.2557-2558 เกิดฝนทิ้งช่วงยาวนาน เกิดภาวะภัยแล้ง ส่งผลกระทบต่ออาชีพทางการเกษตรโดยเฉพาะไม้ผล และ พืชไร่เสียหายจำนวนมาก น้ำในลำคลองทั้ง 6 สาย และในแก้มลิงแห่งเกือบหมดเกิด

ปัญหาแย่งชิงน้ำขึ้นในชุมชน น้ำในลำคลองไม้เสียบเดิมใช้สำหรับประปาหมู่บ้าน ก็แห้งหมด เป็นเหตุให้ระบบประปาหมู่บ้านหยุดผลิตน้ำ ซึ่งถือเป็นวิกฤติเรื่องน้ำเพื่อการเกษตรและน้ำอุปโภค-บริโภคของคนในชุมชนบ้านไม้เสียบ จากวิกฤติดังกล่าว พบว่าไม้ผลประเภทมังคุด เงาะ ทุเรียน ตายจากภาวะภัยแล้งจำนวน 4,786 ต้น และไม้ผลมีสภาพเสื่อมโทรมเกือบเต็มพื้นที่ ส่งผลกระทบต่อรายได้ของชาวบ้านในพื้นที่ ผู้นำชุมชนบ้านไม้เสียบจึงร่วมตัวกันจัดการน้ำเพื่อการเกษตร ในรูปแบบการมีส่วนร่วมทุกภาคส่วน จนสามารถจัดการน้ำเพื่อการเกษตรได้อย่างยั่งยืนมาจนถึงทุกวันนี้

ส่วนที่ 2 รูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตร ผลการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรชุมชนบ้านไม้เสียบ มีขั้นตอนการมีส่วนร่วม 7 ขั้นตอน ดังนี้

- 1) ด้านการศึกษาปัญหา การมีส่วนร่วมในการศึกษาปัญหาการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรบ้านไม้เสียบ พบว่า ชุมชนใช้ระบบข้อมูลและงานวิจัยชุมชนและข้อมูลภูมิสังคม เป็นเครื่องมือในการศึกษาปัญหาแล้วนำปัญหามาวิเคราะห์ในเวทีประชุมหมู่บ้านและร่วมกันกำหนดแนวทางการแก้ปัญหา
- 2) ด้านการวางแผน มีคณะกรรมการจัดการน้ำจำนวน 17 คน ซึ่งมาจากตัวแทนองค์กรในชุมชน ทำหน้าที่ในเรื่องการบริหารจัดการน้ำเพื่อการเกษตร ซึ่งมีการมอบหมายบทบาทหน้าที่อย่างเป็นระบบ คือ ฝ่ายประสานงาน ฝ่ายศึกษาข้อมูล ฝ่ายปฏิบัติการ ฝ่ายกองทุน และฝ่ายติดตามประเมินผล
- 3) ด้านกำหนดเป้าหมาย มีการกำหนดเป้าหมายเรื่องการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรให้เพียงพอ โดยกำหนดแผนงานและกิจกรรมไว้ 3 ระดับ คือ 1) ชุมชนทำเอง 2) ชุมชนร่วมกันทำ 3) ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (ใช้แผนงานโครงการเป็นเครื่องมือในการประสานแผนกับหน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้อง)
- 4) ด้านการจัดกิจกรรมดำเนินงาน คณะกรรมการจัดการน้ำบ้านไม้เสียบ ได้กำหนดกิจกรรมภายใต้แผน 3 ระดับ คือ 1) ชุมชนทำเอง ทางชุมชนแต่ละกลุ่มบ้านจะต้องช่วยกันจัดทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการน้ำ โดยเน้นแรงงานคนในชุมชน และใช้ทุนในพื้นที่ เช่น การกำจัดวัชพืช การสำรวจเส้นทางน้ำ และแรงงานก่อสร้างฝายกั้นน้ำแบบชั่วคราว และการจัดทำวังปลา เป็นต้น 2) ชุมชนร่วมกันทำ เป็นกิจกรรมที่ต้องใช้แรงงานและทุนจำนวนมากต้องระดมทั้งระดับหมู่บ้าน หรือต่างพื้นที่ตำบล บางครั้งต้องใช้เครื่องจักรกลจากกลุ่มธุรกิจชุมชน เช่น การทำแก้มลิงกักเก็บน้ำ การทำฝายหินก่อ การจัดทำศูนย์เรียนรู้ชุมชน เป็นต้น 3) ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เป็นกิจกรรมที่เกินกำลังจำเป็นต้องเสนอแผนของบประมาณจากหน่วยงานภายนอก เช่น กิจกรรมขุดลอกคลอง ก่อสร้างฝายหินก่อผสมคอนกรีตโครงการท่อระบายน้ำคอนกรีต เป็นต้น
- 5) ด้านการรับผลประโยชน์ เกิดกิจกรรมขุดลอกคลองสายหลัก จำนวน 6 คลอง และจัดทำแก้มลิงกักเก็บน้ำ จำนวน 1 แก้มลิง พร้อมสร้างฝายกักเก็บน้ำ 6 ตัว สามารถกักเก็บน้ำในฤดูแล้งได้ 414,862 ลูกบาศก์เมตร ที่ชาวบ้านที่ทำการเกษตรสามารถนำไปใช้ในการเกษตรได้โดยตรง และผลประโยชน์ทางอ้อมที่มีกิจกรรมเชื่อมโยงการจัดการน้ำ เช่น การปลูกพืชผักสวนครัว การทำวังปลา การเลี้ยงผึ้งโพรง ก็เป็นประโยชน์เชิงปัจเจก แต่การรับผลประโยชน์ทุกอย่างก็อยู่ภายใต้ข้อตกลงร่วม
- 6) ด้านการติดตามผล มีคณะกรรมการจัดการน้ำบ้านไม้เสียบ กำหนดให้มีการติดตามการน้ำเพื่อการเกษตร ว่ามีกิจกรรมใดได้ดำเนินการไปแล้วบ้าง เป็นไปตามแผนงานหรือไม่ มีข้อจำกัดหรือปัญหาอะไร
- 7) ด้านการประเมินผล กำหนดให้มีการประเมินผลกระทบบของโครงการทุกๆกิจกรรมที่ดำเนินการ เพื่อหาแนวทาง ในการแก้ปัญหา และมีการประเมินผล เรื่อง แผนงานโครงการที่เสนอไปยังหน่วยงานภายนอก ว่าได้รับการสนับสนุนมากน้อยเท่าไร

ส่วนที่ 3 ผลที่ได้รับจากการมีส่วนร่วม ผลการวิจัยพบว่า จากการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรบ้านไม้เสียบ โดยมีการขุดลอกคลองสายหลัก จำนวน 6 คลอง และแก้มลิง จำนวน 2 แก้มลิง พร้อมทั้งก่อสร้างฝายกั้นน้ำ จำนวน 6 ตัว ทำให้สามารถกักเก็บน้ำไว้ใช้เพื่อใช้ในการเกษตรในช่วงฤดูแล้งได้ จำนวน 414,862 ลูกบาศก์เมตร ส่งผลให้ผลผลิตทางการเกษตร เช่น ทุเรียนจำนวน 123 ไร่, ลองกอง 165 ไร่, เงาะ 157 ไร่, มังคุด 346 ไร่, มะพร้าว 191 ไร่, มะนาว 45 ไร่ รวมเนื้อที่ปลูกไม้ผลทั้งสิ้น 1,027 ไร่ ปลูกพืชไร่ ประเภท ข้าวโพด ถั่วฝักยาว จำนวน 143 ไร่ และยางพารา 750 ไร่ เพิ่มขึ้น โดยไม้ผลประเภททุเรียน มังคุด และลองกอง สามารถออกนอกฤดูกาล (ทวาย) สร้างรายได้เฉลี่ยครัวเรือนละ 135,700 บาท/ปี เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ.2558 ซึ่งมีรายได้เฉลี่ยครัวเรือนละ 92,400 บาท/ปี คิดเป็นรายได้เพิ่มขึ้น 43,300 บาท/ปี มีวังปลาสร้างความมั่นคงทางอาหารให้กับชุมชนจำนวน 6 วังปลา มีการขยายพื้นที่ ปลูกพืชไร่ พืชผัก ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพิ่มขึ้น 147 ครัวเรือน

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษาทำให้ทราบว่า การนำแนวคิดการมีส่วนร่วมมาเป็นหลักในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรบ้านไม้เสียบ โดยมีผู้นำฝ่ายท้องถิ่น ฝ่ายท้องถิ่น แกนนำชุมชน ตัวแทนหน่วยงาน ร่วมกันเป็นกลไกการจัดการ มีการศึกษาปัญหาด้วยการใช้ข้อมูล แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ ร่วมกันหารูปแบบแนวทางการแก้ปัญหา โดยกำหนดเป็นแผนการจัดการน้ำ 3 ระดับ แล้วนำไปปฏิบัติโดยชุมชน เพื่อการแก้ปัญหาให้เกิดผลประโยชน์ร่วมกัน สอดคล้องกับ กฎกระทรวง ยุทธศาสตร์ (2555, หน้า 10) ที่สรุปการมีส่วนร่วมไว้ 4 ขั้นตอน คือ 1) การมีส่วนร่วมในการรับรู้ปัญหา 2) การมีส่วนร่วมในการวางแผนการดำเนินงาน 3) การมีส่วนร่วมในการลงทุนหรือปฏิบัติการ และ 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

การมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรบ้านไม้เสียบสำเร็จได้ เนื่องจากสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ที่มีลำคลองหลายสายมีปริมาณน้ำฝนปีละ 1,970 มิลลิเมตรต่อปี มีกลไกการทำงานที่ประกอบด้วยกำนัน ผู้ใหญ่ สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล แกนนำชุมชน และหน่วยงานราชการ ในพื้นที่ที่ร่วมกันศึกษาปัญหา และกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหาสอดคล้องกับ

ปรัชญา เวสารัชช์ (2528, หน้า 170) หลักการการจัดการน้ำโดยชุมชนตามแนวพระราชดำริ คือ ตั้งคณะกรรมการจัดการน้ำระดับชุมชน ต้องสำรวจจัดเก็บข้อมูลแหล่งน้ำ (ฝังกน้ำชุมชน) ใช้วิธีทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเข้ามาสนับสนุน เชื่อมโยงการจัดการน้ำสู่เศรษฐกิจชุมชนยึดหลักชุมชนมีความมั่นคงเรื่องน้ำเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร สร้างรายได้ สร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน

การมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรบ้านไม้เสียบ ปัจจัยที่เอื้อในการมีส่วนร่วม คือ ฐานของชุมชนเป็นแบบเครือญาติ และกลุ่มบ้าน ผู้นำในพื้นที่มีบทบาท กิจกรรมการแก้ปัญหา ความต้องการและผลประโยชน์ของชุมชน โดยใช้ทุนทางสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และทุนจากภาคีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาสนับสนุน ซึ่งสอดคล้องกับ จิตาภา ถิรศิริสกุล และ เพ็ชรภรณ์ ชัชวาลชาวนุชนกิจ. (2558 หน้า 29). ศึกษาการจัดการทรัพยากรน้ำแบบมีส่วนร่วมกรณีชุมชนแพรกกหนามแดง จังหวัดสมุทรสงคราม

ปัจจัยความสำเร็จของการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรบ้านไม้เสียบโดยแบ่งเป็นปัจจัยหลักๆ ดังนี้ คือ

1. มีคณะกรรมการจัดการน้ำชุมชนที่มีองค์ประกอบมาจากทุกภาคส่วนในชุมชน คณะกรรมการมีการมอบหมายภารกิจของงานแต่ละฝ่าย และมีการกำหนดการประชุมร่วมอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง

2. มีระบบข้อมูลชุมชนตั้งแต่ระดับครัวเรือนและระดับชุมชนเพื่อให้ทราบถึงปัญหาและความต้องการ พร้อมทั้งมีงานวิจัยชุมชนที่สามารถบอกถึงศักยภาพของพื้นที่และทุนในชุมชนทั้ง 6 ระดับ คือ ทุนระดับบุคคลและครอบครัว ทุนระดับกลุ่มและองค์กร ทุนระดับหน่วยงาน ทุนระดับแหล่งประโยชน์ ทุนระดับหมู่บ้าน และทุนระดับเครือข่ายฯ

3. มีแผนการจัดการน้ำ 3 ระดับ คือ 1) จากขนาดเล็กที่ทำได้ 2) ที่ต้องช่วยกันทำ 3) ที่ต้องประสานงานจากหน่วยงานภายนอก

4. มีการนำแผนไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม

5. มีการเชื่อมโยงกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการน้ำเพื่อการเกษตร เช่น บริเวณแหล่งน้ำหน้าฝาย จัดทำวังปลา (อนุรักษ์พันธุ์ปลา) มีการเลี้ยงผึ้งโพรงในสวนผลไม้ มีการปลูกพืชผักสวนครัวภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีการฟื้นฟูทรัพยากร มีการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร เป็นต้น เพื่อเพิ่มรายได้ให้กับคนในชุมชน

6. มีการหนุนเสริมการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรจากหน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้อง

7. กระบวนการมีส่วนร่วมการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรกำหนดให้มีกลไกการติดตามกิจกรรมภายใต้แผนงานว่าได้ดำเนินการไปตามแผนงานมากน้อยเพียงใด มีอุปสรรคปัญหาอะไร เพื่อนำเอา ผลการติดตามมาเสนอในที่ประชุมคณะกรรมการจัดการน้ำชุมชน เพื่อร่วมกันกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหาอุปสรรคดังกล่าว นอกจากการติดตาม และจะต้องมีการประเมินผล เน้นการประเมินผลกระทบจากกิจกรรมที่ดำเนินการ

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

1. คณะกรรมการจัดการน้ำจะต้องไม่มาจากการแต่งตั้งของหน่วยงาน จะต้องมาจากตัวแทนองค์กรในชุมชน เช่น ตัวแทนชาวบ้าน ปราชญ์ผู้รู้ ตัวแทนจากฝ่ายปกครองท้องถิ่น ตัวแทนกลุ่มผู้ใช้น้ำ และตัวแทนหน่วยงานราชการในพื้นที่ เพราะคนเหล่านี้ จะเข้าใจถึงปัญหาและความต้องการอย่างแท้จริง ที่สำคัญคนเหล่านี้มีจิตสาธารณะ

2. แผนการจัดการน้ำทุกระดับต้องเกิดจากเวทีวิเคราะห์ข้อมูลทั้งด้านปัญหาและความต้องการไม่ใช่เป็นแผนที่หน่วยงานจัดส่งมาให้ เนื่องจากการจัดการน้ำอย่างยั่งยืนจะต้องสอดคล้องกับภูมิสังคม ของพื้นที่ สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของคนในชุมชน ที่สำคัญจะต้องเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. การมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตร เป็นทางออกของการแก้ปัญหาภาวะภัยแล้ง และเป็นการสร้างความมั่นคงด้านทรัพยากรน้ำในระดับชุมชนที่ต้องได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในชุมชน และจะต้องมีรูปแบบการแก้ปัญหาให้สอดคล้องกับภูมิสังคม

2. การมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตร ต้องมีการนำใช้ระบบข้อมูล และวิจัยชุมชนเพื่อการศึกษาสภาพปัญหา โดยมีกลไกการจัดการในระดับพื้นที่

3. องค์กรปกครองท้องถิ่น ต้องสนับสนุนการมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรในระดับท้องถิ่น โดยจะต้องมีคณะกรรมการจัดการน้ำชุมชน เป็นกลไกติดตามสถานการณ์น้ำ มีข้อมูลความเสี่ยงและความต้องการน้ำตามช่วงฤดูกาล และมีแผนการจัดการน้ำในระดับท้องถิ่น ระดับชุมชน และระดับครัวเรือน

ข้อเสนอแนะในการดำเนินงาน

1. การมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำเพื่อการเกษตร เป็นกระบวนการที่สามารถแก้ปัญหาเรื่องการขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตรได้ และสามารถเชื่อมโยงไปสู่งานพัฒนาอื่นๆ เช่น การสร้างความมั่นคงทางอาหาร การท่องเที่ยวเชิงเกษตรในชุมชน และการดูแลสุขภาพ

บรรณานุกรม

- กฤษฎาภรณ์ ยุงทอง. (2555). การพัฒนาวางแผนแบบมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นเทศบาลตำบลนาजू อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์. สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. (2560). คู่มือการศึกษาน้ำชุมชนตามแนวพระราชดำริด้วยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร (องค์การมหาชน).
- ชนิษฐา นันทบุตร. (2561). วิจัยชุมชนเชิงชาติพันธุ์วรรณาแบบเร่งด่วน (Rapid Ethnographic Community Assessment Process: RECAP). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.
- ขวัญภา สุขค, พัทพร วิภาศรีนิมิต และสิริณัฐเศรษฐ์ สุภาจันทรสุข. (2560). ยุทธศาสตร์การจัดการลุ่มน้ำวังแบบมีส่วนร่วมของชุมชน. มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ, 10 (2). 1969-1989.
- ชลธร ทิพย์สุวรรณ. (2558). เรื่องปัจจัยที่นำไปสู่การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ แบบบูรณาการลุ่มน้ำสาขาแมริม จังหวัดเชียงใหม่ คุชฌินิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภูมิภาคลุ่มน้ำโขงและสาละวิน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- จิตาภา ธีรศิริกุล และเพ็ชรภรณ์ ชัชวาลชาญชนกิจ. (2558). การจัดการน้ำแบบมีส่วนร่วมกรณีชุมชนแพรกหนามแดง จังหวัดสมุทรสงคราม. สำนักวิชาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ราย, 8(ฉบับพิเศษ), 29-46.
- รอยบุญ รัศมีเทศ. (2550). คู่มือการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำชุมชนตามแนวพระราชดำริ. กรุงเทพฯ: สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำ และการเกษตร (องค์การมหาชน) กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี.
- สุจิริต คุณธกุลวงศ์ และคณะ. (2558). บทเรียนการวางแผนการจัดการน้ำระดับชุมชนสู่ระดับจังหวัด. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานทรัพยากรน้ำแห่งชาติ. (2562). แผนแม่บทการบริหารจัดการน้ำ 20 ปี (พ.ศ.2561-พ.ศ.2580). กรุงเทพฯ: สำนักงาน.
- อรทัย หนูสงค์. (2560). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ : กรณีศึกษาหมู่ที่ 1 ตำบลป่าขาด อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิทยาการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-นามสกุล	จำโทโกเมศร์ ทองบุญชู
วันเดือนปีเกิด	7 มีนาคม 2503
ที่อยู่	92/5 หมู่ที่ 2 ตำบลเกาะจันทร์ อำเภอลำลูกกา จังหวัดนครราชสีมา 80180
เบอร์โทรศัพท์	089-444-4312
อีเมล	komest15@hotmail.com
อาชีพ	เกษตรกร
สถานที่ทำงาน	ศูนย์ประสานงานเครือข่ายการจัดการภัยพิบัติ จังหวัดนครราชสีมา 92/15 หมู่ 2 ตำบลเกาะจันทร์ อำเภอลำลูกกา จังหวัดนครราชสีมา 80180
ประวัติการศึกษา	ปริญญาตรีศิลปศาสตรบัณฑิต (สาขาวิชาสหวิทยาการเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น) เกียรตินิยมอันดับ1 สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน ปีการศึกษา 2559

การจัดการแผนชีวิตสู่การพึ่งตนเองของชุมชนบ้านคลองวัดจุฬามณี
ตำบลบางช้าง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

Managing Life Plans towards Self-Reliance of Ban Khlong Community,
Chulamane Temple, Ampwa District, Samut Songkram Province

สุวรรณา เสวกวรรณ

Suwanna Sawakwan¹

วนิดา ตรีสวัสดิ์

Winida Treesawat²

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาความสนใจในการจัดการแผนชีวิตสู่การพึ่งตนเองของชุมชนบ้านคลองวัดจุฬามณี ตำบลบางช้าง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม 2) เพื่อศึกษาการจัดการแผนชีวิตสู่การพึ่งตนเอง ตามคู่มือการทำแผนชีวิต 4 แผน ของชุมชนบ้านคลองวัดจุฬามณี ตำบลบางช้าง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม 3) เพื่อประเมินระดับการพึ่งตนเอง ตามคู่มือการทำแผนชีวิต 4 แผน ของชุมชนบ้านคลองวัดจุฬามณี ตำบลบางช้าง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม กลุ่มตัวอย่างในการฝึกปฏิบัติเป็นชาวบ้านในชุมชนบ้านคลองวัดจุฬามณี จำนวน 14 ราย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ มีแบบสำรวจ การสัมภาษณ์เชิงลึก แบบฝึกคู่มือการทำแผนชีวิต และแบบประเมินระดับการพึ่งตนเอง โดยการวิจัยครั้งนี้ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

ผลการวิจัย พบว่า จากการสำรวจประชากร 100 ราย มีผู้สนใจเข้าร่วมฝึกปฏิบัติตามคู่มือการทำแผนชีวิตจำนวน 14 ราย โดยมี 4 กิจกรรมที่ต้องฝึกปฏิบัติ คือกิจกรรมที่ 1 เรียนรู้เส้นทางชีวิตของตนเอง กิจกรรมที่ 2 เรียนรู้การวางแผนเป้าหมายและแนวทางพัฒนาแผนชีวิตของตนเอง กิจกรรมที่ 3 เรียนรู้บัญชีรายรับ-รายจ่ายหรือบัญชีครัวเรือน กิจกรรมที่ 4 เรียนรู้ปฏิทินเวลาชีวิตประจำสัปดาห์ แต่ละกิจกรรมมีข้อค้นพบคือ จากกิจกรรมที่ 1 – 4 ทุกกิจกรรมจะเชื่อมโยงกับแผนชีวิต 4 แผน คือ แผนเวลา แผนอาชีพ แผนการเงิน และแผนสุขภาพ ทำให้ค้นพบปัญหาและเกิดการเรียนรู้ในการแก้ปัญหา มีเป้าหมาย และวิธีการพัฒนาเพื่อนำไปสู่วิธีการปฏิบัติสามารถนำไปใช้จัดการชีวิตให้พึ่งตนเองได้ในที่สุด และผลของการประเมินระดับการพึ่งตนเอง พบว่า ระดับบุคคล ของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.51 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.23 และการประเมินการพึ่งตนเอง ระดับครอบครัว ของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.28 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.20

คำสำคัญ : การจัดการ, แผนชีวิต, การพึ่งตนเอง

¹ นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

² อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

Abstract

The objectives of this research were to 1) study an interest in life plan management practices towards self-reliance of Ban Khlong community, Chulamanee temple, Ampwa district, Samut Songkram province, 2) study life plan management towards self-reliance according to 4 life plans of the life planning handbook of Ban Khlong community, Chulamanee temple, Ampwa district, Samut Songkram province and 3) to assess the level of self-reliance through the 4 life plans according to the life planning handbook of Ban Khlong community, Chulamanee temple, Ampwa district, Samut Songkram province. The sample group in the practice were 14 villagers in Ban Khlong community, Chulamanee temple. The instruments used in this research were survey forms, in-depth interviews, life-planning-exercise handbook and self-reliance level assessment form. An action research method was used in this research.

The results of this study showed that from the survey of 100 people, 14 people were interested in participating in practicing life planning exercise according to the life planning handbook by practicing 4 activities as followed: Activity 1: Learn their own life paths, Activity 2: Learn to set goals and develop their own life plan, Activity 3: Learn about income-expenses or household accounts and Activity 4: Learn the weekly life time calendar. This study found that activities 1-4 were linked with four life plans, namely time plans, career plans, financial plans, and health plans, enabling problems to be discovered and learning how to solve them, having goals and development methods for life management to be self-reliance in the end. The results of the self-reliance assessment at the personal level indicated that overall, it was at the highest level. The mean score was 4.51, the standard deviation was 0.23. The self-reliance assessment at the family level, overall was at the high level, the mean score was 4.28 and the standard deviation was 0.20.

Keywords : Management, Life plans, Self-reliance

ความเป็นมา และความสำคัญของปัญหา

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) มุ่งต่อยอดผลสัมฤทธิ์ของแผน ที่ สอดคล้องเชื่อมโยงและรองรับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องกันไปตลอด 20 ปี ตามกรอบยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2560-2579) โดยยึดหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” “การพัฒนาที่ยั่งยืน” และ “คนเป็นศูนย์กลาง” การพัฒนา การขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ชาติ เพื่อเตรียมความพร้อมคน สังคม และระบบเศรษฐกิจของประเทศให้ สามารถปรับตัวรองรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม ตลอดจนการเสริมสร้างศักยภาพของ ประชากร ให้เติบโตสมกับวัย มีจิตสำนึกที่ดี มีคุณภาพการศึกษา มีการสร้างเสริมให้คนมีสุขภาพดีที่เน้นการปรับ เปลี่ยนพฤติกรรมทางสุขภาพ เพื่อประโยชน์สุขที่ยั่งยืนของสังคมไทย

บ้านคลองวัดจุฬามณี เรียกตามชื่อวัดจุฬามณี ตั้งอยู่ตำบลบางช้าง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม เป็นวัดเก่าแก่โบราณ มีความสำคัญในประวัติศาสตร์เกี่ยวกับ ราชวงศ์จักรี ฝ่ายราชินิกุล (ตระกูลบางช้าง) ตำบล บางช้างแต่เดิมมีชื่อว่า ตำบลปากง่าม มีเขตบริหาร 12 หมู่ มาเปลี่ยนชื่อเป็นตำบลบางช้างเมื่อปี พ.ศ. 2484 ซึ่งมี กำนัน คนแรกชื่อ “ขุนบางช้าง” (ชานี ศุภระเศรษฐี) การเปลี่ยนชื่อจากตำบลปากง่ามมาเป็นตำบลบางช้าง เชื่อว่า คงให้สอดคล้องกับราชทินนามของผู้บริหารในสมัยนั้น ซึ่งมีศักดิ์ เป็น “ขุนบางช้าง” วัดจุฬามณี แต่เดิมมีชื่อเรียกว่า “วัดแม่เจ้าทิพย์” ตามประวัติว่า วัดนี้สร้างมาตั้งแต่สมัยพระเจ้าปราสาททอง เมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ว่า กันว่า ท่านท้าวแก้วผลึก (น้อย) ธิตาคนหนึ่งของท่านพลาย ซึ่งเป็นนายตลาดบางช้าง มีหน้าที่เก็บภาษีอากรขนอน ตลาด เป็นผู้สร้างวัดจุฬามณีขึ้น บริเวณด้านหลังวัดเดิม เป็นนิเวศสถานเดิมของสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินีในรัชกาลที่ 1 (นาค) และสมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 2 (บุญรอด) ซึ่งภายหลัง ถูกไฟไหม้ ครอบครัวของท่านจึงย้ายไปตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณวัดอัมพวันเจติยาราม ปัจจุบันเจ้าอาวาสของวัดจุฬามณีคือ พระอาจารย์อิฏฐ์ (พระครูโสภิตวิริยาภรณ์ อิฏฐ์ ภาทจาโร) น้อยมา

วิถีชีวิตดั้งเดิมของคนในชุมชน โดยตั้งแต่ก่อน ปี พ.ศ. 2504 - 2509 ยังใช้การสัญจรทางน้ำเป็นหลัก และ ยังคงประกอบอาชีพการทำสวนแบบดั้งเดิมโดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นเก่าที่มีอายุ 50 ปีขึ้นไป ต่อมาช่วงปี พ.ศ. 2530 - 2539 เริ่มมีกลุ่มเยาวชนรุ่นใหม่ ที่มีความรู้จากการศึกษาในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ได้เริ่มเปลี่ยนแปลง การประกอบอาชีพไปทำงานในพื้นที่ใกล้เคียงหรือจังหวัดใกล้เคียง วิถีชีวิต มีการส่งเสริมและพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว มากขึ้น เพราะมีแหล่งธรรมชาติที่สมบูรณ์และอยู่ใกล้กรุงเทพ คนในชุมชนเริ่มหันไปเป็นหนุ่ม - สาวโรงงาน อุตสาหกรรมกันมากขึ้น และการดำรงชีวิตของชุมชนแบบมีส่วนร่วม ก็อู้อูถู เริ่มลดลง เปลี่ยนเป็นแบบต่างคนต่าง อยู่มากขึ้นความเอื้ออาทรกันในสังคมเริ่มลดลงจนถึงปัจจุบัน เป็นชุมชนชนบทกึ่งเมือง ซึ่งมีปัจจัยภายนอกเข้ามายัง ชุมชนด้วยชุมชนนี้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว ประชากรส่วนใหญ่จึงประกอบอาชีพหลัก ค้าขาย รับจ้าง และด้วยปัจจุบัน สภาพเศรษฐกิจและสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในชุมชน ได้ก่อปัญหา “หนี้ในระบบ” เพิ่มขึ้นมา บาง คนรายได้ไม่พอใช้หนี้ จำเป็นต้องหนีหนี้ไปอยู่ที่อื่น ผู้สูงอายุเวลาเจ็บป่วยจะไม่เข้ารับการรักษาจากสถานพยาบาล ส่วนใหญ่จะซื้อยามารับประทานเอง ขาดการดูแลสุขภาพ ด้านเด็กและเยาวชนมีพฤติกรรมไม่เหมาะสม มีการ มั่วสุม สูบบุหรี่ ดื่มสุรา และแข่งรถ ทำให้ไม่มีอาชีพเป็นหลักแหล่ง ด้านครอบครัวจากรายงานสถิติข้อมูลการจด ทะเบียนหย่าของทั้ง 3 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองสมุทรสงคราม อำเภออัมพวา และอำเภอบางคนที เมื่อเปรียบ เทียบ 3 ปีที่ผ่านมา คือ ปี พ.ศ. 2558-2560 ปรากฏผลว่า มีการจดทะเบียนหย่าเพิ่มขึ้นทุกปี (ข้อมูลจาก : ที่ทำการปกครองจังหวัดสมุทรสงคราม ณ เดือนตุลาคม พ.ศ. 2560) โดยปัญหาที่เกิดขึ้นนี้ของชุมชนบ้านคลองวัด จุฬามณี คือไม่มีการวางแผนในการจัดการชีวิต และไม่มีเป้าหมายในชีวิตตนเอง ทั้งในเรื่องเวลา อาชีพ การเงิน

และสุขภาพ ปัญหาดังกล่าวข้างต้น ส่งผลกระทบต่อให้เกิดปัญหาอื่นๆ ตามมา เช่น ปัญหาชีวิต ปัญหาครอบครัว ปัญหาเศรษฐกิจและสังคม

แผนชีวิต 4 แผน คือ แผนพัฒนาคุณภาพชีวิต ที่ได้มาจากสถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน ในวิชาการวางแผนเป้าหมายและแผนชีวิต เป็นแผนที่มีรูปแบบ เนื้อหา กระบวนการเรียนรู้ที่พัฒนามาจากชุมชนที่ประสบผลสำเร็จในการแก้ปัญหาของตนเองได้ เช่น โครงการแก้หนี้แก้จน เริ่มต้นชีวิตใหม่ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ปี พ.ศ. 2551 การจัดฝึกอบรมภายใต้โครงการต้นกล้าอาชีพให้แก่ผู้ว่างงาน ปี พ.ศ. 2552 และ การอบรมโครงการภายใต้การขับเคลื่อนผู้นำกองทุนแม่ของแผ่นดิน ปี พ.ศ. 2560 เป็นต้น และเพื่อให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ของประเทศที่ขับเคลื่อนให้ “คนเป็นศูนย์กลาง” เพื่อพัฒนาตนเองในด้านต่าง ๆ การนำแผนชีวิต 4 แผน ได้แก่ 1) แผนเวลา 2) แผนอาชีพ 3) แผนการเงิน และ 4) แผนสุขภาพ มากำหนดเป็นแนวทางในพฤติกรรมชีวิตที่พึงประสงค์ของการพึ่งตนเองได้ในที่สุด

สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชนตั้งอยู่ที่ ตำบลบางคนที อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม เป็นสถาบันอุดมศึกษาเอกชนได้รับอนุญาตจากกระทรวงศึกษาธิการเมื่อวันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ. 2553 โดย “มูลนิธิสถาบันส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน” (สสวช.) ซึ่งเกิดจากความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐและเอกชน จำนวน 4 หน่วยงาน ได้แก่ บริษัท ปตท.จำกัด (มหาชน) ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.) และมูลนิธิหมู่บ้าน เป็นผู้ถือใบอนุญาตสถาบัน

การพึ่งตนเองได้มากที่สุดโดยไม่เป็นภาระคนอื่นมากเกินไป มีความสมดุล ความพอดีในชีวิต เป็นสภาวะทางกายที่สอดคล้องกับสภาวะทางจิตที่เป็นอิสระ มีความพอใจในชีวิตที่เป็นอยู่มีสิ่งจำเป็นปัจจัยสี่พอเพียง เป็นความพร้อมของชีวิตทางร่างกายและจิตใจ มีสวัสดิการและความมั่นคงของชีวิตในปัจจุบันถึงอนาคตที่พร้อมจะตอบสนองเราทันทีโดยที่เราไม่ต้องไปเรียกร้องให้ใครมาจัดสวัสดิการให้หรือให้ใครมาช่วยเหลือ (เสรี พงศ์พิศ, 2553)

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยต้องการศึกษาเรื่อง การจัดการแผนชีวิตสู่การพึ่งตนเอง บ้านคลองวัดจุฬามณี ตำบลบางช้าง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม โดยสำรวจความสนใจในการฝึกปฏิบัติการจัดการแผนชีวิตและประเมินผลระดับการพึ่งตนเองให้ชุมชนบ้านคลองวัดจุฬามณี มีวิธีการจัดการชีวิตของตนเองอย่างมีแบบมีแผน สามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพของตนเองภายใต้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและพึ่งตนเองได้ในที่สุด

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความสนใจในการจัดการแผนชีวิตสู่การพึ่งตนเอง ของชุมชนบ้านคลองวัดจุฬามณี ตำบลบางช้าง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม
2. เพื่อศึกษาการจัดการแผนชีวิตสู่การพึ่งตนเอง ตามคู่มือการทำแผนชีวิต 4 แผน ของชุมชนบ้านคลองวัดจุฬามณี ตำบลบางช้าง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม
3. เพื่อประเมินระดับการพึ่งตนเอง ตามคู่มือการทำแผนชีวิต 4 แผน ของชุมชนบ้านคลองวัดจุฬามณี ตำบลบางช้าง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

ขอบเขตการวิจัย

ศึกษาในพื้นที่ หมู่ 9 บ้านคลองวัดจุฬามณี ตำบลบางช้าง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้ศึกษาความสนใจในการจัดการแผนชีวิตสู่การพึ่งตนเอง โดยมีการฝึกปฏิบัติการ ตามคู่มือผ่านแผนชีวิต 4 แผน คือ 1) แผนเวลา มีการจัดการชีวิตด้านเวลา 2) แผนอาชีพ มีการจัดการชีวิตด้านอาชีพ 3) แผนการเงิน มีการจัดการชีวิตด้านการเงิน และ 4) แผนสุขภาพ มีการจัดการชีวิตด้านสุขภาพ และประเมินการพึ่งตนเอง ระดับบุคคล และระดับครอบครัว โดยใช้แนวคิดการพึ่งตนเอง 5 ด้าน ที่เรียกว่า TERMS คือ ด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านจิตใจและด้านสังคมวัฒนธรรม

ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา ในงานวิจัยนี้ จำนวน 100 ราย ที่สำรวจในเวทีไทยนิยมยั่งยืน ได้กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเป็นการเลือกแบบสมัครใจ (Volunteer Sampling) จำนวน 40 ราย ที่เข้าร่วมเวทีการให้ความรู้ในภาพรวมของการจัดการแผนชีวิต สู่การพึ่งตนเอง ตามคู่มือการทำแผนชีวิต 4 แผน และจำนวน 14 ราย ที่เข้าร่วมฝึกปฏิบัติการจัดการแผนชีวิตและประเมินระดับการพึ่งตนเองตามคู่มือการทำแผนชีวิต

วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยการจัดการแผนชีวิตตามคู่มือการทำแผนชีวิต 4 แผน คือ แผนเวลา มีการจัดการชีวิตด้านเวลา แผนอาชีพ มีการจัดการชีวิตด้านอาชีพ แผนการเงิน มีการจัดการชีวิตด้านการเงิน แผนสุขภาพ มีการจัดการชีวิตด้านสุขภาพ โดยมีเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ดังนี้

1. แบบสำรวจความสนใจและการตอบรับการเข้าร่วมเรียนรู้การจัดการแผนชีวิตสู่การพึ่งตนเอง จากประชากร 100 ราย โดยมีข้อมูล ชื่อ สกุล เพศ ที่อยู่ ตำแหน่งทางสังคม และแบบตอบรับการเข้าร่วมเวทีการให้ความรู้ในภาพรวมของการจัดการแผนชีวิต สู่การพึ่งตนเอง จำนวน 40 ราย
2. จากเวทีการให้ความรู้ในภาพรวมของการจัดการแผนชีวิต สู่การพึ่งตนเอง จำนวน 40 ราย มีผู้สมัครใจ 14 ราย ที่จะลงฝึกปฏิบัติการ จากนั้นมีการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่างก่อนฝึกปฏิบัติ
3. คู่มือการทำแผนชีวิต 4 แผน เพื่อฝึกปฏิบัติการโดยมีกิจกรรมที่ 1 เรียนรู้เส้นทางชีวิตของตนเอง กิจกรรมที่ 2 เรียนรู้เป้าหมายและแนวทางพัฒนาแผนชีวิตของตนเอง กิจกรรมที่ 3 เรียนรู้บัญชีรายรับ-รายจ่ายหรือบัญชีครัวเรือน และการเรียนรู้การใช้เทคโนโลยีสื่อต่างๆ ด้าน กิจกรรมที่ 4 เรียนรู้ปฏิทินเวลาชีวิตประจำสัปดาห์
4. แบบประเมินการพึ่งตนเองในระดับบุคคลและระดับครอบครัวตามแนวคิดการพึ่งตนเอง 5 ประการ ได้แก่ 1) การพึ่งตนเองทางเทคโนโลยี (Technological Self-reliance: T) 2) การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ (Economic Self-reliance: E) 3) การพึ่งตนเองทางทรัพยากรธรรมชาติ (Natural Resources Self-reliance: R) 4) การพึ่งตนเองทางจิตใจ (Mental Self-reliance: M) 5) การพึ่งตนเองทางสังคมและวัฒนธรรม (Socio-cultural Self-reliance: S) แบบประเมินการพึ่งตนเองในระดับบุคคลและระดับครอบครัว เป็นหลักการพึ่งตนเองที่ต้องมีความพอดี 5 ประการ คือ 1) ความพอดีด้านเทคโนโลยี คือ รู้จักใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการ ควรพัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาชาวบ้านของเราเอง เพื่อสอดคล้องและเป็นประโยชน์ต่อสภาพแวดล้อมของเราเอง

ความพอดีด้านเศรษฐกิจ เพื่อรายได้ ลดรายจ่ายในการดำรงชีวิต 3) ความพอดีด้านทรัพยากรธรรมชาติ รู้จักใช้และจัดการอย่างฉลาดรอบคอบเพื่อให้ทรัพยากรเกิดความยั่งยืนสูงสุด 4) ความพอดีด้านจิตใจ ต้องเข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ มีจิตสำนึกที่ดี เอื้ออาทร และนึกถึงประโยชน์ส่วนรวม 5) ความพอดีด้านสังคมและวัฒนธรรม ต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน รู้จักการมีส่วนร่วมและมีกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากรากฐานที่มั่นคงและแข็งแรง (ที่มา : เศรษฐกิจพอเพียง shorturl.asia/bkTcr) ความพอดีทั้ง 5 ข้อนี้จะสอดคล้องกับในวัตถุประสงค์ที่ 2 ศึกษาการจัดการแผนชีวิตสู่การพึ่งตนเอง ตามคู่มือการทำแผนชีวิต ได้แก่ขั้นตอนการลงฝึกปฏิบัติการจัดการแผนชีวิตตามคู่มือการทำแผนชีวิต 4 แผน ในแต่ละแผนจะมีกิจกรรมให้ทำเพื่อเป็นการจัดการชีวิตที่มีแบบแผน คือแผนเวลา เรียนรู้ตารางปฏิทินเวลา ตนเอง ครอบครัวและสังคม และต้องดำเนินการตามปฏิทินที่เราวางไว้ ส่งผลถึงความพอดีด้านสังคมและวัฒนธรรม แผนอาชีพ เรียนรู้การเพิ่มรายได้จากการขายของออนไลน์โดยการใช้อินเทอร์เน็ตแอปพลิเคชันต่างๆเข้ามามีส่วนรวม เช่น Facebook Line เป็นต้น ส่งผลถึงความพอดีด้านเทคโนโลยี แผนการเงินจะเรียนรู้เกี่ยวกับการทำบัญชีครัวเรือนรู้รายรับ รายจ่ายและวางแผนล่วงหน้าของการชำระหนี้ได้ ส่งผลถึงความพอดีด้านเศรษฐกิจ และแผนสุขภาพมีกิจกรรมในการสำรวจตนเองทั้งด้านร่างกายและจิตใจให้รู้ถึงเส้นทางชีวิตของตนเองแล้ววางแผนแก้ไขในเรื่องนั้นๆ เช่นการวางแผนในเรื่องการออกกำลังกาย การพบแพทย์ หรือการดูแลคนในครอบครัวในเรื่องปัจจัยสี่ เป็นต้น ส่งผลถึงความพอดีด้านจิตใจและความพอดีด้านทรัพยากรธรรมชาติ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ผู้วิจัยดำเนินการแจกแบบสำรวจความสนใจและการตอบรับ กลับคืนด้วยตนเอง จำนวน 100 ชุด
2. รวบรวมข้อมูลหลังจากมีผู้ตอบรับการเข้าร่วมเวทีการให้ความรู้ในภาพรวมของการจัดการแผนชีวิต สู่การพึ่งตนเอง จำนวน 40 ราย
3. สัมภาษณ์ กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 14 ราย ที่สมัครใจฝึกปฏิบัติการจัดการแผนชีวิตตามคู่มือการทำแผนชีวิต 4 แผน เพื่อการจัดการชีวิตในด้านเวลา ด้านอาชีพ ด้านการเงิน ด้านสุขภาพ
4. ประเมินผลระดับการพึ่งตนเองในการจัดทำแผนชีวิต 4 แผน ผู้วิจัยประเมินผล ตามตัวชี้วัดในระดับบุคคลและระดับครอบครัว

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากแบบสำรวจ การสัมภาษณ์ และการลงฝึกปฏิบัติมาวิเคราะห์และนำเสนอโดยวิธีพรรณนา และการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติการแปลผลหาค่าคะแนนเฉลี่ย โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปในการวิเคราะห์ เพื่อใช้แปลความหมายของข้อมูลการพึ่งตนเอง 5 ด้าน ของระดับการพึ่งตนเองในระดับบุคคลและระดับครอบครัวเพื่อนำเสนอในภาพรวมต่อไป

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 จากการศึกษาความสนใจในการจัดการแผนชีวิตสู่การพึ่งตนเอง ของชุมชนบ้านคลองวัดจุฬามณี ตำบลบางช้าง อำเภอมัทพวา จังหวัดสมุทรสงคราม พบว่าผู้ตอบแบบสำรวจ 100 ราย ได้ตอบแบบตอบรับเข้าร่วมกิจกรรม 40 ราย ทั้งนี้มีผู้ไม่เข้าร่วมกิจกรรม จำนวน 60 ราย เหตุผลของผู้เข้าร่วมกิจกรรม คือมีความสนใจที่จะแก้ไขและพัฒนาตนเองในการเรียนรู้การวางแผนชีวิตทำให้มีเป้าหมายซึ่งจะนำไปจัดการชีวิตของตนเองและครอบครัวได้

วัตถุประสงค์ที่ 2 จากการศึกษาการจัดการแผนชีวิตสู่การพึ่งตนเอง ตามคู่มือการทำแผนชีวิต ของชุมชนบ้านคลองวัดจุฬามณี ตำบลบางช้าง อำเภอมัทพวา จังหวัดสมุทรสงคราม มีผู้สนใจจำนวน 40 ราย เข้าร่วมเวทีการให้ความรู้ในภาพรวมของการจัดการแผนชีวิต สู่การพึ่งตนเอง โดยรับชม power point แผนชีวิต เศรษฐกิจชุมชน และตัวอย่างการลงฝึกปฏิบัติการ ผู้วิจัยได้มีการสัมภาษณ์เชิงลึก สอบถามถึงความสมัครใจในการลงฝึกปฏิบัติจริง พบว่ามีผู้สนใจเข้าร่วมฝึกปฏิบัติการจำนวน 14 ราย โดยฝึกปฏิบัติ ดังนี้ กิจกรรมที่ 1 เรียนรู้เส้นทางชีวิตของตนเอง กิจกรรมที่ 2 เรียนรู้การวางแผนเป้าหมายและแนวทางพัฒนาแผนชีวิตของตนเอง กิจกรรมที่ 3 เรียนรู้บัญชีรายรับ-รายจ่ายหรือบัญชีครัวเรือน กิจกรรมที่ 4 เรียนรู้ปฏิทินเวลาชีวิตประจำสัปดาห์ พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีปัญหาในการจัดการแผนชีวิตในเรื่องของแผนเวลา จำนวน 3 ราย แผนอาชีพ จำนวน 4 ราย แผนการเงินจำนวน 3 ราย และแผนสุขภาพ จำนวน 4 ราย โดยให้กลุ่มตัวอย่างใช้การเรียนรู้ ลงมือปฏิบัติตามคู่มือการทำแผนชีวิต โดยมีข้อค้นพบคือ กิจกรรมทุกกิจกรรมมีความเชื่อมโยงกันส่งผลไปยังแผนชีวิต 4 แผน ในการแก้ปัญหา มีเป้าหมาย และมีวิธีการพัฒนาเพื่อนำไปสู่วิธีการปฏิบัติ ผู้เข้าร่วมนำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน สามารถแก้ปัญหาให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและครอบครัว

วัตถุประสงค์ที่ 3 จากการศึกษาประเมินระดับการพึ่งตนเองตามแนวคิดการพึ่งตนเอง 5 ประการ ตามคู่มือการทำแผนชีวิตเป็นคู่มือนักศึกษาในวิชาการวางแผนเป้าหมายและแผนชีวิต เป็นแผนที่มีรูปแบบ เนื้อหา กระบวนการเรียนรู้ที่พัฒนามาจากชุมชนที่ประสบผลสำเร็จในการแก้ปัญหาของตนเองได้ และพิสูจน์ในหลายปีที่ผ่านมาพบว่าคนที่ทำแผนทั้ง 4 แผน อย่างจริงจังและเป็นระบบ ทำให้ชีวิตดีขึ้นพึ่งตนเองได้ มีการนำไปประยุกต์ใช้ในชุมชน โรงงาน และสำนักงานหลายแห่ง ได้ผล น่าพอใจ เช่น โครงการแก้หนี้แก้จน เริ่มต้นชีวิตใหม่ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ปี พ.ศ. 2551 การจัดฝึกอบรมภายใต้โครงการต้นกล้าอาชีพให้แก่ผู้ว่างงาน ปี พ.ศ. 2552 และ การอบรมโครงการภายใต้การขับเคลื่อนผู้นำกองทุนแม่ของแผ่นดิน ปี พ.ศ. 2560 เป็นต้น และแนวคิดการพึ่งตนเอง 5 ประการที่นำมาใช้ในการประเมินนั้นเพราะสอดคล้องกับงานวิจัยที่ศึกษา โดยพบว่า มีการออกแบบพึ่งตนเองใน 2 ระดับ คือ การพึ่งตนเองระดับบุคคล และการพึ่งตนเองระดับครอบครัว ดังนี้

กรอบที่ 1 การพึ่งตนเองระดับบุคคล มีเกณฑ์การประเมินโดยรวม อยู่ในระดับมากที่สุด โดยลำดับที่ 1 การพึ่งตนเองด้านจิตใจ ประกอบด้วย 1) มีจิตสำนึกที่ดี 2) มีจิตใจที่เข้มแข็ง ลำดับที่ 2 การพึ่งตนเองด้านเศรษฐกิจ ประกอบด้วย 1) มีความต้องการด้านปัจจัย 4 ที่เหมาะสม อาหาร ยา เครื่องนุ่งห่ม และที่อยู่อาศัย 2) ใช้เงินให้เหมาะสม ลำดับที่ 3 การพึ่งตนเองด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย 1) มีการกลับมาใช้ซ้ำ 2) มีการใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด ลำดับที่ 4 การพึ่งตนเองด้านเทคโนโลยี มีเกณฑ์อยู่ในระดับมาก ประกอบด้วย 1) รู้จักใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการ 2) พัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาชาวบ้านของเราให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น และลำดับที่ 5 การพึ่งตนเองด้านสังคม ประกอบด้วย 1) ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน 2) สร้างเครือข่าย

กรอบที่ 2 การพึ่งตนเองระดับครอบครัว มีเกณฑ์การประเมินรวมอยู่ในระดับมาก โดยลำดับที่ 1 การพึ่งตนเองครัวเรือนมีการวางแผนการบริโภค ประกอบด้วย วางแผนการใช้จ่ายเงิน ลำดับที่ 2 การพึ่งตนเองครัวเรือนมีการวางแผนการผลิต ประกอบด้วย การทำบัญชีครัวเรือน ลำดับที่ 3 การพึ่งตนเองครัวเรือนมีการถนอมอาหารให้เพียงพอ ประกอบด้วย 1) นำอาหาร ผัก ผลไม้มาแปรรูป 2) ปลูกผักกินเอง ลำดับที่ 4 การพึ่งตนเองครัวเรือนมีความจำเป็นขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วย 1) การมีงานทำและรายได้ 2) ค่านิยม ไม่ดื่ม ไม่สูบ ผู้พิการ ผู้สูงอายุได้รับการดูแล 3) สภาพแวดล้อม ที่อยู่ น้ำใช้ มีความปลอดภัย 4) การศึกษาขั้นพื้นฐาน 5) สุขภาพดีหรือมีการดูแลสุขภาพ

อภิปรายผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 จากผลการศึกษาความสนใจในข้อมูลแบบสำรวจและการตอบรับการจัดการแผนชีวิตสู่การพึ่งตนเอง ชุมชนบ้านคลองวัดจุฬามณี ตำบลบางช้าง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม พบว่าผู้ตอบแบบสำรวจ จำนวน 100 ราย เป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย โดยเพศหญิงจำนวน 58 ราย เพศชายจำนวน 42 ราย ตอบแบบตอบรับเข้าร่วมกิจกรรม จำนวน 40 ราย ทั้งนี้มีผู้ไม่เข้าร่วมกิจกรรม จำนวน 60 ราย มีเพศชาย จำนวน 27 ราย เพศหญิงจำนวน 33 ราย เหตุผลของผู้เข้าร่วมกิจกรรม คือมีความสนใจ ในการเรียนรู้การวางแผนชีวิต ทำให้มีเป้าหมายซึ่งจะนำไปจัดการชีวิตของตนเองและครอบครัวได้ สาเหตุที่ไม่เข้าร่วมกิจกรรม 1) ไม่มีเวลา 35 ราย 2) ทำงาน 15 ราย 3) ดูแลบุตรหลาน 8 ราย 4) เขียนหนังสือไม่ได้ 2 ราย สอดคล้องกับ แนวคิดการพึ่งตนเองของมูลนิธิชัยพัฒนา (2554, หน้า 11-12) ว่าการพัฒนาคนต้องเริ่มจากตนเอง อาศัยศักยภาพของตัวบุคคล เกิดจิตสำนึก มีความใฝ่รู้ ใฝ่ศึกษาและมีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง และสอดคล้องกับบทเรียนการวางแผนเป้าหมายชีวิตของมลิวรรณ ธรรมมาตย์ (ออนไลน์ พศจิกายน 8, 2561) กล่าวว่า การตั้งเป้าหมายชีวิตของบุคคลที่ได้วางแผนไว้ด้วยวิธีการที่เหมาะสมเพื่อนำตนเองไปสู่เป้าหมายของชีวิตในอนาคต เป็นการวางแผนไว้ว่าจะต้องตั้งตัวสร้างฐานะให้ได้ โดยเรียนให้จบและประกอบอาชีพที่สุจริต ซึ่งการวางแผนชีวิตของแต่ละบุคคลจะแตกต่างกันไปเพื่อให้การดำเนินชีวิตมีคุณภาพ

วัตถุประสงค์ที่ 2 จากผลการศึกษาการจัดการแผนชีวิตสู่การพึ่งตนเอง ตามคู่มือการทำแผนชีวิต ของชุมชนบ้านคลองวัดจุฬามณี ตำบลบางช้าง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ที่มีผู้เข้าร่วมเวทีการให้ความรู้ในภาพรวมของการจัดการแผนชีวิต สู่การพึ่งตนเอง ตามคู่มือการทำแผนชีวิต 4 แผน โดยรับชม power point แผนชีวิต เศรษฐกิจชุมชน และรับฟังตัวอย่างการลงฝึกปฏิบัติการ จำนวน 40 ราย ผู้วิจัยได้มีการสัมภาษณ์เชิงลึกถึงความสมัครใจในการลงฝึกปฏิบัติจริง พบว่ามีผู้สนใจเข้าร่วมฝึกปฏิบัติการ จำนวน 14 ราย เป็นเพศชาย จำนวน 3 ราย เพศหญิงจำนวน 11 ราย มีอายุ 50 - 60 ปีขึ้นไป จำนวน 3 ราย อายุ 30 - 40 ปีขึ้นไป จำนวน 6 ราย อายุ 10-20 ปีขึ้นไป จำนวน 4 ราย อาชีพ ข้าราชการ จำนวน 1 ราย รับจ้าง จำนวน 4 ราย ค้าขาย จำนวน 2 ราย เจ้าของกิจการ จำนวน 1 ราย พนักงานบริษัท จำนวน 1 ราย ดูแลผู้สูงอายุจำนวน 1 ราย นักเรียน จำนวน 3 ราย แม่บ้าน จำนวน 1 ราย มีตำแหน่ง จำนวน 3 ราย คือ ครู อสม.(อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน) และ อปพร. (อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน) สอดคล้องกับแนวคิดการพึ่งตนเองของ สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2542, หน้า 71) ที่กล่าวว่า ความสามารถในการดำรงตนอยู่ได้อย่างอิสระมั่นคง สมบูรณ์ ตัดสินใจเรื่องสำคัญ ๆ ได้ เพื่อให้เกิดความเหมาะสมด้านบุคคลและแนวทางเพื่อให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ และการสัมภาษณ์ในหัวข้อที่ 2 พบว่ากลุ่มตัวอย่าง 14 ราย ไม่มีการวางแผนในการจัดการแผนชีวิตของตนเอง ในเรื่องของแผนเวลา แผนอาชีพ แผนการเงิน และแผนสุขภาพ เมื่อได้มาเข้าร่วมฝึกปฏิบัติการจัดการแผนชีวิตสู่การพึ่งตนเอง ตามคู่มือการทำแผนชีวิต

ชีวิต ผลการศึกษาพบว่า **กิจกรรมที่ 1** เรียนรู้เส้นทางชีวิตของตนเองเพื่อรู้จักตนเอง ได้รู้ถึงสถานภาพที่แท้จริงและปัญหาของตนเอง **กิจกรรมที่ 2** เรียนรู้เป้าหมายและแนวทางพัฒนาแผนชีวิตของตนเอง **กิจกรรมที่ 3** เรียนรู้บัญชีรายรับ-รายจ่ายหรือบัญชีครัวเรือน และเรียนรู้การใช้เทคโนโลยีสื่อต่าง ๆ เช่น facebook Line Instagram และ **กิจกรรมที่ 4** เรียนรู้ปฏิทินเวลาชีวิตประจำสัปดาห์ โดยจำแนกปัญหาในกลุ่มตัวอย่างดังนี้ **แผนเวลา** จำนวน 3 ราย ที่มีปัญหาไม่สามารถบริหารเวลาได้ ใช้การเรียนรู้ปฏิทินเวลาชีวิตประจำสัปดาห์ มีการจดบันทึกวัน เวลา เป้าหมายที่ต้องการบรรลุในเรื่องต่างๆ แต่ละวันของตนเอง ของครอบครัว ของอาชีพ ของสังคม และอื่น ๆ พบว่าสามารถที่จะแก้ไขปัญหาที่เผชิญให้ผ่านพ้นไปด้วยดี สอดคล้องกับผลการศึกษาของ กันยลีนี ปัญญาภิวงศ์ (2557) ทำการศึกษาเรื่องทักษะชีวิตเพื่อการจัดการตนเองตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของนักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร พบว่าแนวทางการพัฒนาทักษะชีวิตเพื่อการจัดการตนเองควรมีการเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอ ครอบครัวต้องหมั่นดูแลและเอาใจใส่ในด้านต่าง ๆ และชุมชนเพื่อสร้างความสามัคคีภายในชุมชน **แผนอาชีพ** จำนวน 4 ราย ที่มีปัญหาการบริหารเวลา และปัญหาในการค้าขาย ใช้การเรียนรู้ปฏิทินเวลาชีวิตประจำสัปดาห์ และการเรียนรู้บัญชีรายรับรายจ่าย มีการจดบันทึกรายรับ เงินออม และรายจ่ายของตนเองและรายจ่ายของอาชีพ พบว่า สามารถแก้ไขปัญหาการบริหารเวลาในอาชีพของตนเองที่มีตำแหน่งทางสังคมได้เป็นอย่างดี อีกทั้งรู้ยอดเงินรายรับ รายจ่ายในอาชีพของตนเองได้ สอดคล้องกับผลการศึกษาของ กำธร ศรีนัครินทร์ (2558) ทำการศึกษาเรื่องการจัดการตนเอง ด้วยการพึ่งตนเอง เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยแผนแม่บทชุมชน ของชุมชนคำสะอาด เทศบาลนครสกลนคร พบว่ารูปแบบวิธีการในการจัดการตนเองมีการจัดการในระดับครัวเรือนโดยการจัดทำบัญชีครัวเรือนเพื่อให้รู้ถึงสถานภาพทางเศรษฐกิจครัวเรือน หาสาเหตุความเป็นหนี้สินและการแก้ไขโดยวิธีการทำประชาพิจารณ์หรือแผนแม่บทชุมชนโดยให้ความสำคัญกับการร่วมมือระหว่างสมาชิกภายในชุมชนและภายนอกได้ทุกรูปแบบอย่างต่อเนื่องเพื่อจัดการตนเองในชุมชนนำไปสู่การพึ่งตนเอง **แผนการเงิน** จำนวน 3 ราย ที่มีปัญหาเศรษฐกิจในครอบครัว ให้ทำบัญชีรายรับ เงินออม และรายจ่ายของตนเอง พบว่า ตนเองและครอบครัวรู้ยอดค่าใช้จ่ายในแต่ละเดือนต้องใช้จ่ายเงินเท่าไร ออมเท่าไร เหลือจ่ายหนี้สินได้เท่าไร สอดคล้องกับผลการศึกษาของ สมัย เจริญหอม (2554) ทำการศึกษาเรื่องการพัฒนาการจัดทำบัญชีครัวเรือนเพื่อการพึ่งพาตนเองของประชาชนหมู่บ้านแย้ ตำบลพันนา อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร พบว่า รูปแบบบัญชีครัวเรือนที่ทดลองใช้แบบฟอร์มเดิมมีความซับซ้อนหลากหลายและไม่เข้าใจในแบบฟอร์ม การบันทึกบัญชีของบุคคลในครัวเรือนขาดความรู้ ความเข้าใจ ขาดการเรียนรู้การจัดทำบัญชีครัวเรือนไม่เห็นความสำคัญ ประโยชน์ของการบันทึกบัญชี จึงทำการพัฒนาแบบฟอร์มการจัดทำบัญชีครัวเรือนที่เหมาะสมเนื้อหาเข้าใจง่าย สะดวก ไม่ยุ่งยากในการบันทึก และแก้ไขปัญหาเพื่อพัฒนาตนเอง เกิดการพูดคุย สร้างความสัมพันธ์อันดีให้กับครอบครัว ทำให้ครอบครัวพึ่งตนเองได้ในที่สุด **แผนสุขภาพ** จำนวน 4 ราย ที่มีปัญหาสุขภาพและการบริหารเวลา ใช้การเรียนรู้ปฏิทินเวลาชีวิตประจำสัปดาห์ มีการจดบันทึกวัน เวลา เป้าหมายที่ต้องการบรรลุที่เน้นในการออกกำลังกายหรือการดูแลสุขภาพของตนเอง พบว่าสามารถแบ่งเวลาไปออกกำลังกายและไปพบหมอเพื่อดูแลสุขภาพของตนเองได้เป็นอย่างดี สอดคล้องกับผลการศึกษาของ กาญจน์สุนภัส บาลทิพย์ และคณะ (2559) ทำการศึกษาเรื่องการพัฒนาแบบการใช้แนวคิดเป้าหมายในชีวิตและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพแบบองค์รวมของวัยรุ่นไทย วิทยาลัยพยาบาลสงขลานครินทร์ พบว่าการศึกษาปรากฏการณ์การรับรู้ความหมายของแนวคิด “เป้าหมายในชีวิต” “ปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียง” และ “การดูแลสุขภาพแบบองค์รวม” สามารถนำไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตและพัฒนาชีวิตได้ความสามัคคีและการช่วยเหลือเผื่อแผ่ และส่งเสริมความภาคภูมิใจและแรงบันดาลใจ

วัตถุประสงค์ที่ 3 จากผลการประเมินระดับการพึ่งตนเองในระดับบุคคลและระดับครอบครัว พบว่า กลุ่มตัวอย่าง 14 ราย มีการพึ่งตนเองในระดับบุคคล มากที่สุด อยู่ในระดับค่าเฉลี่ยโดยรวม 4.51 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.23 ทั้งนี้เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างได้เข้าร่วมการฝึกปฏิบัติการตามคู่มือการทำแผนชีวิต มีการจัดบันทึกในแผนเวลา แผนอาชีพ มีการทำบัญชีรับจ่าย มีการดูแลสุขภาพของตนเอง และทำตามแผนที่วางไว้ สอดคล้องกับแนวคิดแผนชีวิตของ เสรี พงศ์พิศ (2555, หน้า 25-26) ที่กล่าวว่า แผนชีวิต เป็นแผนสำคัญ 4 แผน เป็นแผนที่ต้องเรียนรู้และนำไปปฏิบัติให้เห็นผล จากการปรับวิถีคิด และการจัดระเบียบชีวิตให้เกิดความสมดุล ซึ่งไม่มีใครทำได้ นอกจากตัวเอง เป็นแผนที่วางเป้าหมายชีวิตไว้ชัดเจนว่าจะแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ให้ได้ด้วยวิธีการที่ดี มีขั้นตอน มีการจัดระเบียบชีวิตของตนเองใหม่ การพึ่งตนเองในระดับครอบครัว อยู่ในระดับ มาก มีค่าเฉลี่ยโดยรวม 4.28 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.20 ทั้งนี้กลุ่มตัวอย่างได้เข้าเรียนรู้ในกิจกรรมต่าง ๆ และนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตได้เป็นอย่างดี เช่น การแปรรูปปลาแดดเดียว การเพาะมะพร้าวเพื่อขายเป็นอาชีพเสริม แล้วขายใน facebook สอดคล้องกับแนวคิดการพึ่งตนเองตามตัวแบบ TERMS (TERMS Model) กล่าวไว้ว่า ชุมชนจะพึ่งตนเองได้ จำเป็นต้องประกอบด้วย การพึ่งพาตนเอง 5 ประการคือ 1) การพึ่งตนเองทางเทคโนโลยี (Technological Self-reliance) 2) การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ (Economic Self-reliance) 3) การพึ่งตนเองทางทรัพยากรธรรมชาติ (Natural Resources Self-reliance) 4) การพึ่งตนเองทางจิตใจ (Mental Self-reliance) 5) การพึ่งตนเองทางสังคมและวัฒนธรรม (Socio-cultural Self-reliance) ซึ่งทั้งหมดนี้ต้องมีการพัฒนาอย่างสมดุลให้เป็นไปตามศักยภาพและเป็นเครือข่าย โดยที่ทุกคนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา

ข้อเสนอแนะ

1. จากผลการวิจัยพบว่า การพึ่งตนเองในระดับบุคคล อยู่ในระดับมาก ในด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ ด้านจิตใจ และด้านสังคม กลุ่มตัวอย่างสามารถจัดการชีวิตตนเอง ส่วนในด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในระดับปานกลาง ต้องมีผู้ที่เกี่ยวข้องมาสนับสนุนและช่วยเหลือการให้ความรู้ เวลา สื่อและอุปกรณ์อย่างต่อเนื่อง เพื่อเป็นแบบอย่างให้แก่สถาบันหรือเพื่อยกระดับให้กับชุมชนต่อไป
2. จากผลการวิจัยพบว่า การพึ่งตนเองในระดับครอบครัว อยู่ในระดับมาก ครีวเรือนมีการวางแผนการผลิต ครีวเรือนมีการวางแผนการบริโภค ครีวเรือนมีความจำเป็นขั้นพื้นฐาน ครีวเรือนมีการถนอมอาหารให้เพียงพอ ดังนั้นจึงควรดำเนินการส่งเสริมและพัฒนานำกลุ่มตัวอย่างเป็นต้นแบบครีวเรือนและถ่ายทอดความรู้ไปยังครีวเรือนอื่น ๆ ในหมู่บ้านและขยายผลสู่ชุมชนต่อไป
3. จากผลการวิจัยพบว่า มีผู้ไม่ตอบรับการเข้าร่วมการจัดการชีวิตสู่การพึ่งตนเอง จำนวน 60 ราย ที่ไม่สามารถมาเข้าร่วมเวทีในแต่ละครั้งได้เพราะติดภารกิจต่าง ๆ นั้น ควรมีแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตกิจกรรมในรูปแบบต่าง ๆ หรือให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการชีวิตตนเองที่ใช้ระยะเวลาสั้น ๆ ที่บุคคลเหล่านั้นสามารถมาเข้าร่วมกิจกรรมได้

ข้อเสนอแนะในงานวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรทำการขยายพื้นที่ในการศึกษาออกไปให้ครอบคลุมขอบเขตพื้นที่ทั้งตำบล เพื่อขยายผลการวิจัยที่เป็นประโยชน์และนำมาประยุกต์ใช้กับพื้นที่ชุมชนอื่นได้ต่อไป
2. ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดการชีวิตสู่การพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน

บรรณานุกรม

- กาญจน์สุนภัส บาลทิพย์ และคณะ. (2559). บทความวิจัยการพัฒนารูปแบบการใช้แนวคิดเป้าหมายในชีวิตและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพแบบองค์รวมของวัยรุ่นไทย.
- กำธร ศรีนัครินทร์. (2558). การจัดการตนเองด้วยการพึ่งตนเองเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยแผนแม่บทชุมชนของชุมชนคำสะอาดเทศบาลนครสกลนคร วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ, สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน.
- กันยลีนี ปัญญาอภิวาศ. (2557). ทักษะชีวิตเพื่อการจัดการตนเองตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของนักศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง พ.ศ. 2560 - 2564. ค้นเมื่อ 20 มกราคม 2560, http://www.nesdb.go.th/ewt_dl_link.php?nid=6422.
- มลิวรรณ ธรรมมาตย์. การวางแผนเป้าหมายชีวิต. ออนไลน์ พศจิกายน 8, 2561, ค้นเมื่อ 12 กุมภาพันธ์ 2562, จาก shorturl.asia/WwF7Z
- มูลนิธิชัยพัฒนา. (2544). แนวคิดการพัฒนาเพื่อพึ่งตนเองของเกษตรกรอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, ค้นเมื่อ 20 กุมภาพันธ์ 2560, จาก shorturl.asia/U2NFM
- เศรษฐกิจพอเพียง. ค้นเมื่อ 11 กรกฎาคม 2564, จาก shorturl.asia/bkTcr
- สมัย เชิงหอม. (2554). การพัฒนาการจัดทำบัญชีครัวเรือนเพื่อการพึ่งพาตนเอง ของประชาชนหมู่บ้านแย้ ตำบลพันนา อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขายุทธศาสตร์การพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2542). การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจในชนบท. กรุงเทพฯ: สภาวิจัยแห่งชาติ.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2551). ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสรี พงศ์พิศ. (2548). วิธีคิด วิธีทำ แผนชีวิตเศรษฐกิจชุมชน. (พิมพ์ครั้งที่3). กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์.
- เสรี พงศ์พิศ. (2555). แผนชีวิต เชื้อชาติชุมชน. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ – นามสกุล	นางสาวสุวรรณา เสวกวรณณ์
วันเดือนปีเกิด	11 กรกฎาคม 2524
ที่อยู่	59/15 หมู่ที่ 6 ตำบลบางช้าง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม 75110
เบอร์โทรศัพท์	084-146-2035
อีเมล	Aimmy_mm@hotmail.com
สถานที่ทำงาน	สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน 13/2 หมู่ 1 ตำบลบางคนที อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม 75120
ประวัติการศึกษา	ปริญญาตรีศึกษาศาสตรบัณฑิต สาขาการศึกษานอกระบบ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

การจัดกระบวนการเรียนรู้การท่องเที่ยวของทุนชุมชนตลาดน้ำบางน้อย
เทศบาลตำบลกระดังงา อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม

Arrangement Learning process for Travel of community capital Bang
Noi Floating Market Kradangnga Sub-district Municipality, Bang Khonthi
District, Samut Songkhram Province

ชมพูนุท แยมสรวล

Chompoonut Yamsual¹

ศิริณา จิตต์จรัส

Sirina Jitcharat²

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาการจัดกระบวนการเรียนรู้ของทุนชุมชนสู่การจัดการทำแผนท่องเที่ยวตลาดน้ำบางน้อย เทศบาลตำบลกระดังงา อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม และ 2) จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวตลาดน้ำบางน้อยอย่างมีส่วนร่วม ของเทศบาลตำบลกระดังงา อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม โดยศึกษาผ่านกลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยคณะกรรมการจัดการท่องเที่ยวตลาดน้ำบางน้อย เทศบาลตำบลกระดังงา อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงครามจำนวน 30 คน และนักท่องเที่ยวจำนวน 20 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม การสังเกต จัดเวทีเสวนา จัดกิจกรรมทดลองการท่องเที่ยว วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา และข้อมูลเชิงคุณภาพ

ผลการวิจัยพบว่า 1) การจัดกระบวนการเรียนรู้ทุนชุมชนสู่การจัดการทำแผนท่องเที่ยวตลาดน้ำบางน้อย นั้น ความรู้เป็นสิ่งสำคัญในการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ เมื่อนำความรู้ไปปฏิบัติด้วยตนเอง ตั้งแต่การวางแผน การตัดสินใจ จนกระทั่งได้ผลที่เกิดขึ้น มีการนำความรู้มาปรับปรุงพัฒนา ประยุกต์ใช้ความรู้เพื่อให้งานเป็นไปตามที่กำหนดไว้ เกิดการเรียนรู้ตลอดเวลา และ 2) จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวตลาดน้ำบางน้อยอย่างมีส่วนร่วม ของเทศบาลตำบลกระดังงา อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม มีการวิเคราะห์ทุนของชุมชนทั้งทุนทรัพยากรธรรมชาติ ทุนภูมิปัญญาท้องถิ่น และทุนสังคม ที่สามารถนำมาจัดการท่องเที่ยวได้มีทั้ง สะพานไม้ข้ามคลองบางน้อย ที่มีการประดับไฟสวยงาม เรือตักกุ้ง ที่มีผู้มาเช่าเหมาลำไปตักกุ้งในช่วงค่ำ คลองบางน้อยที่มีบ้านเรือนริมคลองสวยงามตามแบบวิถีคนคลอง พิพิธภัณฑสถานเรือวัดไทร มีของโบราณที่สะสมไว้ เสาหงส์ วัดเกาะแก้ว ที่มีประวัติน่าสนใจ กิจกรรม งานฝีมือ งานหัตถกรรม ของคนในชุมชน ทางเดินริมคลองบางน้อยจากวัดเกาะแก้วไปถึงวัดไทร เลียบริมคลองบางน้อย สามารถเดินข้ามฝั่งไปยังคลองวงได้ทั้งสองฝั่งในบรรยากาศที่ร่มรื่น

คำสำคัญ : การจัดกระบวนการเรียนรู้, การท่องเที่ยว, ตลาดน้ำบางน้อย

¹ นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

² อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

Abstract

The purposes of this research address to 1) To arrangement learning process of community capital towards managing a tourism plan for Bang Noi floating market. Kradangnga Sub-district Municipality, Bang Khonthi District, Samut Songkhram Province and 2) To organize tourism activities at Bang Noi Floating Market with participation of Kradangnga Sub-district Municipality, Bang Khonthi District, Samut Songkhram Province. The target group of the research consists of the Bang Noi Floating Market Tourism Management Committee. Kradangnga Sub-district Municipality, Bang Khonthi District, Samut Songkhram Province, 30 persons, 20 tourists. The research tools were questionnaire observation and group discussion forum Descriptive statistic and content analysis were used

The result has been shown 1) To arrangement learning process of community capital towards managing a tourism plan for Bang Noi floating market. Kradangnga Sub-district Municipality, Bang Khonthi District, Samut Songkhram Province Knowledge is essential in designing the learning process. When applying knowledge to practice on their own From planning, decision making, until getting results. Knowledge is used to improve and develop Applying knowledge to keep work as scheduled learning all the time. This process is born into new knowledge. which results in behavioral changes. Learning to make tourism plans from applied community funds to further develop and have a good plan with the participation of the stakeholders. Causing knowledge in making travel plans Knowledge of community capital management. This knowledge is deeply embedded in the person. When you practice often, you will change your behavior from letting others do it because you think you don't know, don't have knowledge, can't do it yourself, you can do it yourself. It is an endless learning cycle and can truly be developed by people in the community. And 2) To organize tourism activities at Bang Noi Floating Market with participation Of Kradangnga Sub-district Municipality, Bang Khonthi District, Samut Songkhram Province. It was found that there were community capital, both natural resource capital local wisdom capital and social capital that can be used to manage tourism. There are both wooden bridges across the Bang Noi canal. With beautiful lights, shrimp fishing boats that are currently chartered for shrimp fishing in the evening. Khlong Bang Noi with beautiful houses along the canal style Sai Temple Boat Museum There are collectible antiques, a swan pole, Koh Kaew temple with interesting history, activities, handicrafts, handicrafts of the people in the community, a walk along the Bang Noi canal from Koh Kaew temple to Sai temple. Along the Bang Noi canal Able to walk across the bank to the canal on both sides cozy atmosphere.

Keywords : Arrangement Learning process, Travel, Bang Noi Floating Market

ความเป็นมา และความสำคัญของปัญหา

แผนการปฏิรูปประเทศ 20 ปี ที่ได้มีการปรับปรุงเมื่อปี 2563 ด้านเศรษฐกิจมีเป้าหมายเพื่อยกระดับศักยภาพทางเศรษฐกิจของประเทศ กระจายความเจริญและความเข้มแข็งของภาคสังคมและปรับโครงสร้างและกลไกลดความเหลื่อมล้ำให้เกิดผลสัมฤทธิ์ มี 5 กิจกรรม ได้แก่ 1) การสร้างเกษตรมูลค่าสูง 2) การส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวคุณภาพสูง 3) การเพิ่มโอกาสของผู้ประกอบการขนาดกลางและขนาดเล็กในอุตสาหกรรมและบริการเป้าหมาย 4) การเป็นศูนย์กลางด้านการค้าและการลงทุนของไทยในภูมิภาค และ 5) การพัฒนาศักยภาพคนเพื่อเป็นพลังในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ ทั้งนี้ในการดำเนินการดังกล่าวจะทำให้กำลังคนในระบบมีทักษะสอดคล้องตามความต้องการของภาคอุตสาหกรรมและบริการเป้าหมาย และได้รับการจ้างงานเพิ่มมากขึ้น บุคลากรในภาคเกษตรกรรม ภาคการท่องเที่ยว และผู้ประกอบการรายย่อยมีรายได้เพิ่มขึ้น สามารถกระตุ้นเศรษฐกิจของประเทศได้ดียิ่งขึ้น ซึ่งการส่งเสริมและการพัฒนาการท่องเที่ยวคุณภาพสูงเป็นองค์ประกอบหนึ่งของกิจกรรมผ่าน “Happy Model” โมเดลอารมณดี มีความสุข นั่นคือกินดี อยู่ดี ออกกำลังกายดี แบ่งปันสิ่งดีๆ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นต่อกันท่องเที่ยวอันจะเป็นการสร้างงานและกระจายรายได้ต่อชุมชนท้องถิ่น มุ่งหวังให้เกิดอุตสาหกรรมต่อเนื่องและการจ้างงานที่เพิ่มมากขึ้น โดยมีประเด็นสำคัญที่ต้องขับเคลื่อนในการปฏิรูป คือ การพัฒนาท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ พัฒนาขีดความสามารถด้านเศรษฐกิจสร้างสรรค์ เพื่อให้ความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวสูงขึ้นและเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศ

ประเทศไทยให้ความสำคัญเกี่ยวกับธุรกิจการท่องเที่ยวเป็นอันดับต้น จากข้อมูลในปี 2560 ระบุว่าสัดส่วนรายได้จากการจับจ่ายของนักท่องเที่ยว ชาวไทยและชาวต่างประเทศมีมูลค่าคิดเป็นร้อยละ 18.25 ของ GDP ประเทศไทย และเพิ่มความสำคัญมากขึ้นเป็นลำดับ (ดร.ยุทธศักดิ์ สุภสร ผู้ว่าการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, การนำเสนอทิศทาง การส่งเสริมการท่องเที่ยว ของ ททท. ปี 2563) และในช่วงครึ่งแรกของปี 2562 มีรายได้จากการท่องเที่ยวถึงร้อยละ 17 ของ GDP และมีศักยภาพสะท้อนจากอันดับในดัชนีชี้วัดความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวปี 2562 โดย World Economic Forum จัดอันดับประเทศไทยอยู่ในอันดับ 31 จาก 140 ประเทศทั่วโลก และเป็นอันดับ 3 ของอาเซียนรองจากสิงคโปร์และมาเลเซีย (นางสาวณิชาภัทร สุรวัฒนานนท์ ฝ่ายเศรษฐกิจมหภาคธนาคารแห่งประเทศไทย)

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย แบ่งตามความสำคัญ และ สภาพแวดล้อม ได้ 12 ประเภทดังนี้ 1) แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Eco-tourism) หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวที่มีลักษณะทางธรรมชาติที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น โดยอาจมีเรื่องราวทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศที่เกี่ยวข้อง 2) แหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวิทยาการ (Arts and Sciences Educational Attraction Standard) หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวหรือกิจกรรมที่สามารถตอบสนองความสนใจพิเศษของนักท่องเที่ยว ซึ่งมีรูปแบบของการท่องเที่ยวที่ชัดเจนเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวแบบใหม่ที่เกิดขึ้น กิจกรรมนั้นๆ สามารถให้ความรู้และดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ ปัจจุบันมีปรากฏอยู่หลายๆ แห่ง ตัวอย่าง เช่น พิพิธภัณฑ์เฉพาะทาง แหล่งท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาทางวิทยาศาสตร์ อุตสาหกรรมและเทคโนโลยี และ MICE (Meeting & Incentives & Conventions & Exhibitions) 3) แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ (Historical Attraction) หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวที่มีความสำคัญและคุณค่าทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี และศาสนา รวมถึงสถานที่หรืออาคารสิ่งก่อสร้างที่มีอายุเก่าแก่หรือเคยมีเหตุการณ์ สำคัญเกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ เช่น โบราณสถาน อุทยานประวัติศาสตร์ ชุมชนโบราณ กำแพงเมือง คูเมือง พิพิธภัณฑ์ วัด ศาสนสถาน และสิ่งก่อสร้างที่มีคุณค่าทาง

ศิลปะและสถาปัตยกรรม 4) แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ (Natural Attraction) หมายถึง สถานที่ที่เปิดใช้เพื่อการท่องเที่ยว โดยมีทรัพยากรธรรมชาติเป็นสิ่งดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวมาเยือน ซึ่งทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้ อาจจะเป็นความงามตามสภาพธรรมชาติ ความแปลกตาของสภาพธรรมชาติ สันฐานที่สำคัญทางธรณีวิทยาและภูมิศาสตร์อันเป็นเอกลักษณ์หรือเป็นสัญลักษณ์ ของท้องถิ่น นั้นๆ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่มีลักษณะพิเศษ (Special Environmental Features) หรือสภาพแวดล้อมที่มีคุณค่าทาง วิชาการก็ได้ 5) แหล่งท่องเที่ยวเพื่อันทนาการ (Recreational Attraction) หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อการพักผ่อนและเสริมสร้างสุขภาพ ให้ความสนุกสนาน รื่นรมย์ บันเทิง และการศึกษาหาความรู้ แต่มีลักษณะเป็นแหล่งท่องเที่ยวร่วมสมัย เช่น ย่านบันเทิงหรือสถานบันเทิง สวนสัตว์ สวนสนุกและสวนสาธารณะลักษณะพิเศษ สวนสาธารณะ และสนามกีฬา 6) แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (Cultural Attraction) หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทาง ศิลปะและขนบธรรมเนียมประเพณีที่บรรพบุรุษได้สร้างสมและถ่ายทอดเป็นมรดกสืบทอดกันมา แหล่งท่องเที่ยวประเภทนี้ประกอบด้วย งานประเพณี วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คน การแสดงศิลปวัฒนธรรม สินค้าพื้นเมือง การแต่งกาย ภาษา ชนเผ่า เป็นต้น 7) แหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพน้ำพุร้อนธรรมชาติ เน้นการกำหนดมาตรฐานที่จำเป็นสำหรับการบริการต่างๆ คำนึงถึงด้านความปลอดภัยของนักท่องเที่ยวเป็นสำคัญ และต้องไม่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 8) แหล่งท่องเที่ยวประเภทชายหาด (Beach Attraction) หมายถึง สถานที่ที่เปิดใช้เพื่อการท่องเที่ยว โดยมีชายหาดเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่ดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวมาเยือน 9) แหล่งท่องเที่ยวประเภทน้ำตก เป็นสถานที่ที่เปิดใช้เพื่อการท่องเที่ยว โดยมีน้ำตกเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่ดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวมาเยือน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อความเพลิดเพลินและนันทนาการในรูปแบบที่ใกล้ชิดกับ ธรรมชาติและอาจเสริมกิจกรรมเพื่อการศึกษาหาความรู้เข้าไปด้วย 10) แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติประเภทถ้ำ หมายถึง สถานที่ที่เปิดใช้เพื่อการท่องเที่ยว โดยมีถ้ำเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่ดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวมาเยือน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อความเพลิดเพลินและนันทนาการในรูปแบบที่ใกล้ชิดกับ ธรรมชาติและอาจเสริมกิจกรรมเพื่อการศึกษาหาความรู้เพิ่มขึ้นด้วย 11) แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติประเภทเกาะ และ 12) แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติประเภทแก่ง หมายถึง สถานที่ที่เปิดใช้เพื่อการท่องเที่ยว โดยมีแก่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่ดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวมาเยือน และมีวัตถุประสงค์เพื่อความเพลิดเพลินและนันทนาการในรูปแบบที่ใกล้ชิดกับ ธรรมชาติ

ตลาดน้ำบางน้อยเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (Cultural Attraction) ตั้งอยู่บริเวณปากคลองบางน้อย เทศบาลตำบลกระดังงา อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ในอดีตที่ผ่านมาจากร้อยปี เป็นย่านการค้าทางน้ำที่รุ่งเรืองมาก ต่อมาเมื่อการสัญจรทางบกเริ่มมีบทบาทมากขึ้น เดินทางทางน้ำลดลง ตลาดน้ำบางน้อยก็เริ่มซบเซาลงจนแทบจะหายไป ต่อมาเมื่อประมาณ พ.ศ.2550 กระแสการท่องเที่ยวชุมชนเริ่มมีมากขึ้น เกิดการท่องเที่ยวตลาดน้ำยามเย็นอัมพวา ซึ่งอยู่ห่างจากตลาดน้ำบางน้อยเพียง 3 กิโลเมตร ผนวกกับนโยบายการท่องเที่ยวชุมชนของจังหวัดสมุทรสงครามเริ่มสนับสนุนให้ชุมชนจัดการท่องเที่ยวมากขึ้น ตลาดน้ำบางน้อยจึงเริ่มฟื้นคืนชีวิตกลับมาอีกครั้ง มีกลุ่มคนที่รวมตัวกันตั้งเป็นกลุ่มคนรักตลาดน้ำบางน้อยร่วมกับเทศบาลตำบลกระดังงา จัดให้ตลาดน้ำบางน้อยมีเรือมาขายสินค้าดังอดีต เพียงแต่ปรับเปลี่ยนจากเดิมที่นัดบางน้อย ติดตลาดเฉพาะข้างขึ้น ข้างแรม 3 ค่ำ 8 ค่ำ เป็นจัดตลาดน้ำบางน้อยทุกวันเสาร์และอาทิตย์ เทศบาลตำบลกระดังงาสนับสนุนโดยจ้างเรือแม่ค้าให้มาพายมาขายของในคลองบางน้อย แต่ก็ดำเนินการได้เพียงช่วงระยะหนึ่งก็ประสบปัญหานักท่องเที่ยวมาเที่ยววันน้อย เพราะการประชาสัมพันธ์ไม่ทั่วถึง แต่ชุมชนตลาดน้ำบางน้อยก็มีความพยายามที่จะดำเนินการอย่างต่อเนื่อง จากปี

2552 เป็นต้นมาจนวันนี้ปี 2564 ตลอดระยะเวลา 12 ปี แม้นโยบายประเทศ นโยบายกลุ่มจังหวัดและนโยบายจังหวัดมุ่งเน้นการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนมากขึ้น แต่ชาวบ้านชุมชนตลาดน้ำบางน้อยก็ยังขาดแผนเชื่อมโยงเศรษฐกิจของชุมชนเข้ากับการท่องเที่ยวโดยชุมชน แม้ที่ผ่านมามีการจัดกิจกรรมแรลลี่จักรยานเพื่อให้การท่องเที่ยวเข้าไปในชุมชนมากกว่าเพียงแค่มาราดน้ำบางน้อย มีการจัดกิจกรรมการตักบาตรพระสงฆ์ทางน้ำในวันปีใหม่ จัดงานกินกล้วย เพื่อเป็นการดึงดูดนักท่องเที่ยว แต่ก็ยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร มีเพียงกลุ่มคนที่มาค้าขายที่ตลาดน้ำบางน้อยที่ได้รับประโยชน์จากการจัดการท่องเที่ยว

ผู้วิจัยเห็นว่าการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่มีหลักการว่า “การท่องเที่ยวโดยชุมชน ชุมชนเป็นเจ้าของชาวบ้าน เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางและตัดสินใจ ส่งเสริมความภาคภูมิใจในตนเอง ยกย่องคุณภาพชีวิต มีความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม คงเอกลักษณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่นก่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างคนต่างวัฒนธรรม เคารพในวัฒนธรรมที่แตกต่างและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เกิดผลตอบแทนที่เป็นธรรมแก่คนท้องถิ่น และมีการกระจายรายได้สู่สาธารณประโยชน์ของชุมชน” เป็นหลักการที่ดี ดังนั้นถ้าต้องการดึงดูดให้นักท่องเที่ยวมาเที่ยวชุมชน ต้องมีการสร้างกิจกรรมให้กับนักท่องเที่ยวด้วย เช่น การมีส่วนร่วมทำผลิตภัณฑ์ของชุมชน การเข้าร่วมเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชน กินอาหารพื้นถิ่น มีสินค้าในชุมชนเป็นของฝาก โดยเฉพาะที่สำคัญคือชุมชนต้องมีการวางแผน โดยเริ่มจากการวิเคราะห์ทุนของชุมชน นำมาจัดการให้เกิดเป็นเศรษฐกิจชุมชน และเชื่อมโยงให้เกิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ด้วยความสำคัญการท่องเที่ยว ความเป็นมาของตลาดบางน้อย และภูมิหลังของผู้วิจัยจึงเห็นควรเลือกศึกษาการจัดการกระบวนการเรียนรู้การท่องเที่ยวตลาดน้ำบางน้อยเทศบาลตำบลกระดังงา อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม เพื่อสร้างการเรียนรู้ร่วมกับชุมชนในการจัดการทุนสร้างเศรษฐกิจชุมชน นำไปสู่การจัดการท่องเที่ยวของชุมชนโดยชุมชน และเพื่อนำกระบวนการที่ผู้วิจัยเป็นบทเรียนในการไปจัดทำแผนการสอนและจัดการกระบวนการเรียนรู้ให้กับชุมชนอื่นในจังหวัดสมุทรสงคราม ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการจัดการกระบวนการเรียนรู้ของทุนชุมชนสู่การจัดการทำแผนท่องเที่ยวตลาดน้ำบางน้อย เทศบาลตำบลกระดังงา อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม
2. เพื่อจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวตลาดน้ำบางน้อยอย่างมีส่วนร่วม ของเทศบาลตำบลกระดังงา อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม

ขอบเขตของการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเป็นการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) ประกอบด้วย 1) คณะกรรมการจัดการท่องเที่ยวตลาดน้ำบางน้อย เทศบาลตำบลกระดังงา อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงครามจำนวน 30 คน 2) นักท่องเที่ยวจำนวน 20 คน

วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการและเทคนิคในการวิจัยดังนี้

1. ศึกษาทุนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เทศบาลตำบลกระดังงา อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม บริเวณตลาดน้ำบางน้อย โดยศึกษาข้อมูลการดำเนินงานของสภาองค์กรชุมชนและคณะกรรมการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเทศบาลตำบลกระดังงา ข้อมูลจากเอกสารแผนการจัดการท่องเที่ยว การสำรวจแหล่งท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวตลาดน้ำบางน้อย และจัดเวทีวิเคราะห์ทุนชุมชน ร่วมกับคณะกรรมการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เทศบาลตำบลกระดังงา

2. ศึกษาการจัดการเรียนรู้เชื่อมโยงแผนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเทศบาลตำบลกระดังงา อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม โดยการคัดเลือกกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวเข้ามามีส่วนร่วม จากแผนจัดการท่องเที่ยวนำมาทดลอง

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือ

1. แบบสอบถามทุนชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว
2. แบบสอบถามความพึงพอใจนักท่องเที่ยว
3. สำรวจแหล่งท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวตลาดน้ำบางน้อย
4. การจัดเวทีทำแผนการท่องเที่ยว
5. การจัดกิจกรรมทดลองท่องเที่ยว

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) ที่ได้จากการสอบถาม การสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์ การจัดเวทีสร้างการเรียนรู้ และนำเสนอโดยวิธีพรรณานาวิเคราะห์ (descriptive analysis)

ผลการวิจัย

จากการลงพื้นที่โดยการพูดคุย การสัมภาษณ์ การจัดเวที การติดตามผล สืบค้นข้อมูลที่มีอยู่เดิม และข้อมูลจากผู้นำท้องถิ่น ผู้นำท้องที่ และผู้รู้ในชุมชน จำนวน 20 คนการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง เพื่อให้ได้ข้อมูลพื้นฐาน ตลอดจนการตั้งคำถาม การพูดคุยเชิงลึกทำให้ได้ข้อมูลทุนของชุมชนที่สามารถนำมาจัดทำแผนการท่องเที่ยวตลาดน้ำบางน้อย ดังนี้

จากการศึกษาการจัดการกระบวนการเรียนรู้ของทุนชุมชน สู่การจัดการทำแผนท่องเที่ยวตลาดน้ำบางน้อย เทศบาลตำบลกระดังงา อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ด้วยการศึกษาค้นคว้าข้อมูลบริบทชุมชนเทศบาลตำบลกระดังงา โดย 1) ศึกษาข้อมูลการดำเนินงานของสภาองค์กรชุมชนและคณะกรรมการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เทศบาลตำบลกระดังงา 2) ศึกษาแผนการจัดการท่องเที่ยวว่าแผนการดำเนินงานด้านใดบ้าง และได้ดำเนินการเรื่องใดไปบ้างแล้ว บรรลุมากน้อยเพียงใด ก็พบว่ามีการจัดทำแผนแม่บทชุมชนของเทศบาลตำบลกระดังงา ซึ่งมีแผน

ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอยู่ด้วยนั้น แต่เนื่องจากข้อมูลได้จัดทำมาแล้วตั้งแต่ปี 60 จึงตกลงกันว่าต้องปรับแผนพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนใหม่เพื่อให้ทันสมัย เป็นปัจจุบัน 2) ร่วมกับกรรมการการท่องเที่ยวตลาดน้ำบางน้อยสำรวจแหล่งท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวตลาดน้ำบางน้อย และ 3) ร่วมกับกรรมการการท่องเที่ยวตลาดน้ำบางน้อยวิเคราะห์ทุนชุมชนกระดังงา พบว่า กระบวนการจัดทำแผนการท่องเที่ยวตลาดน้ำบางน้อยเกิดจากการชวนคิดชวนคุยภายใต้ทุนของชุมชนเพื่อให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวของตลาดน้ำบางน้อย แล้วกำหนดเป็นแผนการจัดการท่องเที่ยวตลาดน้ำบางน้อย นำกิจกรรมจากแผนสู่การปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย คนในชุมชนมีความรัก ความสามัคคีมีรายได้เพิ่มขึ้น เศรษฐกิจดีขึ้น ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมดีและยังคงอยู่ วิถีชุมชนตลาดน้ำบางน้อยสืบทอดต่อไปยังชนรุ่นหลังและคงความเป็นตลาดน้ำบางน้อย

การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวตลาดน้ำบางน้อยอย่างมีส่วนร่วม ของเทศบาลตำบลกระดังงา อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม พบว่ามีทุนของชุมชนที่สามารถนำมาจัดการท่องเที่ยว ได้แก่ สะพานไม้ข้ามคลองบริเวณตลาดน้ำบางน้อย ที่มีการประดับไฟห้อยสวยงาม มีเรือตักกุ้ง ที่ปัจจุบันมีผู้มาเช่าเหมาลำไปตักกุ้งในช่วงค่ำ เพิ่มกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวมาตักกุ้งโดยคิดราคาตามที่กลุ่มตักกุ้งเห็นสมควรและให้นำทุนของชุมชน เช่น คลองบางน้อยที่มีบ้านเรือนริมคลองสวยงามตามแบบวิถีคนคลอง มีพิพิธภัณฑ์เรือวัดไทร ที่มีของโบราณที่สะสมไว้ มีเสาหงส์ วัดเกาะแก้ว ที่มีประวัติน่าสนใจ มีกิจกรรม งานฝีมือ งานหัตถกรรม ของคนในชุมชน และมีทางเดินริมคลองบางน้อย ฝั่งวัดเกาะแก้ว จากวัดเกาะแก้วไปถึงวัดไทร เลียบริมคลองบางน้อย สามารถเดินข้ามฝั่งไปยังคลองบางน้อยฝั่งวัดเกาะใหญ่ เดินได้ทั้งสองฝั่ง บรรยากาศสบายๆ จัดทำแผนเพื่อพัฒนาให้เป็นการท่องเที่ยว

จากทุนชุมชนดังกล่าวนำมาจัดทำแผนการท่องเที่ยวตลาดน้ำบางน้อย ได้ดังนี้ 1) ล่องเรือเที่ยวชมคลองบางน้อย จากตลาดน้ำบางน้อยแวะวัดไทรเพื่อชมพิพิธภัณฑ์ จากนั้นไปนมัสการหลวงพ่อกessler ที่วัดปากง่าม และสุดท้ายไปวัดบางน้อยในหรือพระนอนแสนเหรียญ เป็นการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับทุนของชุมชน 2) ตลาดย่ำค่ำ จากเดิมตลาดบางน้อยจัดในวันเสาร์และอาทิตย์อยู่ในช่วงเวลาประมาณ 07.00-15.00น. ขยายเวลาจนถึง 20.00น. 3) ล่องเรือตักกุ้ง โดยมีผู้รู้ในชุมชนเป็นวิทยากรหลักให้ผู้สนใจได้เรียนรู้ 4) เยี่ยมชมศูนย์การเรียนรู้ด้านงานฝีมืองานหัตถกรรมที่ผู้พิการในชุมชนได้ทำผลิตภัณฑ์ต่างๆเพื่อเลี้ยงชีพ และ 5) เรียนรู้การทำอาหารและขนมที่มาจากหน่วยบริเวณตลาดน้ำบางน้อย

คณะกรรมการจัดการท่องเที่ยวตลาดน้ำบางน้อยได้ทดลองจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวตลาดน้ำบางน้อยอย่างมีส่วนร่วมของเทศบาลตำบลกระดังงา อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม กลุ่มที่มาร่วมทดลองกิจกรรมนี้เป็นนักท่องเที่ยวจากกรุงเทพ จำนวน 20 คน เป็นกิจกรรมล่องเรือในคลองบางน้อย จากตลาดน้ำบางน้อยไป วัดไทรเพื่อชมพิพิธภัณฑ์ และนมัสการหลวงพ่อกessler ที่วัดปากง่าม และสุดท้ายไปวัดบางน้อยในหรือพระนอนแสนเหรียญ เป็นการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับทุนของชุมชน จากการประเมินความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวตลาดน้ำบางน้อย พบว่ามีความพึงพอใจมากที่สุดคือ ความสมบูรณ์และสวยงามของทัศนียภาพภายในตลาดน้ำบางน้อยและการรักษาวิถีชุมชนตลาดน้ำบางน้อยให้คงอยู่

การเรียนรู้การจัดการกระบวนการเรียนรู้ทุนชุมชนสู่การจัดการทำแผนท่องเที่ยวตลาดน้ำบางน้อย เทศบาลตำบลกระดังงา อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม และจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวตลาดน้ำบางน้อยอย่างมีส่วนร่วม นั้น ความรู้เป็นสิ่งสำคัญแต่การได้เรียนรู้จากประสบการณ์ของเพื่อนชุมชนอื่น ๆ จากการศึกษาอบรม เป็นตัวอย่างที่สามารถนำมาปรับใช้และออกแบบกระบวนการเรียนรู้โดยไม่ต้องเริ่มต้นใหม่ สามารถใช้ความสำเร็จมาเป็นต้นทุนเพื่อต่อยอดความรู้ได้ เมื่อนำความรู้ไปปฏิบัติซึ่งหมายถึงการได้ปฏิบัติด้วยตนเอง ตั้งแต่การวางแผน การตัดสินใจ จนกระทั่งได้ผลที่เกิดขึ้น มีการนำความรู้มาปรับปรุงพัฒนา ประยุกต์ใช้ความรู้เพื่อให้งานเป็นไปตามที่

กำหนดไว้ เกิดการเรียนรู้ตลอดเวลา กระบวนการนี้จะเกิดเป็นความรู้ใหม่ ซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม การเรียนรู้การจัดทำแผนการท่องเที่ยวจากทุนของชุมชนที่นำมาประยุกต์ มาพัฒนาต่อยอดและมีการวางแผนที่ดี อย่างมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ตามแผนพร้อมใจกันกำหนดและปฏิบัติร่วมกัน ก่อให้เกิดความรู้ในการทำแผนท่องเที่ยว ความรู้ในการจัดการทุนของชุมชน ความรู้เหล่านี้จะฝังลึกอยู่ในตัวคน เมื่อปฏิบัติบ่อยก็จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจากการให้คนอื่นทำให้เพราะคิดว่าตัวเองไม่รู้ ไม่มีความรู้ ทำเองไม่ได้ ก็เป็น ทำเองได้ เป็นวงจรการเรียนรู้ที่ไม่มีที่สิ้นสุดและเกิดการพัฒนาจากคนในชุมชนได้อย่างแท้จริง

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัย และผลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูล ทั้งแบบสัมภาษณ์ สังเกต การจัดเวทีในการลงพื้นที่ สามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

การจัดการกระบวนการเรียนรู้วิเคราะห์ทุนของชุมชนเพื่อจัดทำแผนท่องเที่ยวตลาดน้ำบางน้อยและการจัดการ กระบวนการเรียนรู้สู่การท่องเที่ยวโดยชุมชน เทศบาลตำบลกระดังงา อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม นั้น สอดคล้องกับหลักการทำแผนซึ่งคำนึงถึงความหลากหลายของการเปลี่ยนแปลง (ถวิลวดี บุรีกุล, 2552) เน้นการมีส่วนร่วม (Participation) การแก้ปัญหาจะต้องมองภาพที่เป็นลักษณะองค์รวม สอดคล้องกับหลักการการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่เป็นการจัดการท่องเที่ยวโดยคนชุมชน เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่ชุมชนช่วยกันคัดเลือก เลือกอย่างเหมาะสมกับชุมชน เกิดการจัดการร่วมกันโดยคนในชุมชน เพื่อประโยชน์ของชุมชน รูปแบบการท่องเที่ยวจึงมีความแตกต่างกันตามวิถีของชุมชน อันเกิดจากการจัดการทุนของชุมชน (สุดารัตน์ ตันตะอารียะ และ ศิริ ณา จิตต์จรัส, 2553) นำมาเป็นต้นทุนสำคัญในการจัดการท่องเที่ยว ด้วยเป้าหมายเพื่อให้ระบบเศรษฐกิจของ ชุมชน คนในชุมชนมีรายได้ เพิ่มขึ้น ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชนได้รับการดูแลให้คงอยู่ หัวใจสำคัญคือการมีส่วนร่วมของคนชุมชน ตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมวางแผน ตัดสินใจร่วมกัน ร่วมกันลงมือทำ และร่วมกันรับผลที่เกิดขึ้น

ในการวิจัยนี้ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของชุมชนตลอดกระบวนการตั้งแต่การค้นหา ทุน การวิเคราะห์ทุน การกำหนดแผนการจัดการท่องเที่ยว การคัดเลือกกิจกรรมจากแผนเพื่อทดลองปฏิบัติตาม แผน พบว่าชุมชนมีทุนชุมชนอยู่มากมาย ทั้งทุนเงิน ทุนพื้นที่ ทุนหน่วยงาน ที่ร่วมด้วยช่วยกันทั้งภายในและ ภายนอกชุมชน คนในชุมชนมีความกระตือรือร้นที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวตลาดน้ำบางน้อย แต่ก็ยังมีจุดอ่อนที่ต้อง จัดการให้หมดไป เช่น การแบ่งหน้าที่รับผิดชอบอย่างจริงจังในแต่ละกิจกรรมแต่ละบทบาทหน้าที่ ทั้งผู้รับผิดชอบ หลักในการชวนคิดชวนคุย ผู้จัดบันทึกการพูดคุย ผู้ประสานงานทั้งประสานงานกับคนในชุมชนเอง กับหน่วยงาน ภายนอกที่พร้อมสนับสนุน ยังขาดความชัดเจน มีการทำข้อมูลของชุมชนหลายครั้งจากหลายหน่วยงานทั้งเทศบาล ตำบลกระดังงา พัฒนาชุมชน สภาองค์กรชุมชน แต่ข้อมูลเหล่านั้นกลับไม่ถูกนำมาใช้ในการวางแผน ขาดเป้าหมาย ที่ชัดเจนว่าจะทำอะไร อย่างไร เพื่อให้ตลาดน้ำบางน้อยฟื้นคืนกลับมาใช้ชีวิตอีกครั้ง จึงเป็นการทำงานแบบหน่วยงานใดประสานมาก็ทำกิจกรรมไปตามเป้าหมายหน่วยงานมากกว่าเป้าหมายของชุมชนตลาดน้ำบางน้อย ทีมทำงาน ไม่มีความชัดเจน ตั้งไว้มีชื่อแต่เมื่อมีงานก็ทำงานแบบใครว่างมาช่วยกัน ทำงานให้เสร็จตามเป้าหมายทุกครั้งทุก กิจกรรม เพราะคนชุมชนตลาดน้ำบางน้อยมีน้ำใจไมตรี พร้อมทำงานเพื่อส่วนรวม หน่วยงานมาชวนไปอบรมก็ส่ง คนไปร่วมอบรม ได้ความรู้กลับมาอยู่กับตัวผู้ไปอบรม ไม่ได้นำมาขยายต่อไม่ได้นำมาใช้เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว อย่างเต็มที่เพราะไม่รู้จะทำอย่างไร งานจึงขาดความต่อเนื่อง ขาดความจริงจัง การติดตามประเมินผลขาดการเวที

การหารือพูดคุยต่อเนื่อง ไม่มีการถอดบทเรียน การวิเคราะห์ปัญหาอุปสรรค อย่างมีระบบ มีเพียงการพูดคุยในวงคนทำงานจำนวนน้อย ปัญหาจึงไม่ถูกแก้ไขอย่างจริงจัง กิจกรรมหรืองานเดินหน้าแบบเชิงซ้ำ รวมทั้งมีอุปสรรคสำคัญคือการแพร่ของโควิด-19 ไม่สามารถจัดกิจกรรมได้ตามแผน แต่มีนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนที่เป็นโอกาสให้ชุมชนได้ดำเนินการต่อเนื่อง

กระบวนการเรียนรู้ เป็นการรับรู้ ความรู้ เรื่องราวต่างๆ และนำไปปฏิบัติ เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองผ่านประสบการณ์ เป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม มีการปรับปรุง พัฒนา ประยุกต์ จนเป็นความรู้ใหม่ หรือเมื่อเกิดความรู้ใหม่แล้วส่งผลต่อพฤติกรรม ซึ่งจะเป็วงจรต่อเนื่องไปอย่างไม่มีจบสิ้นแม้งานวิจัยจะจบไปแล้ว แต่กระบวนการเรียนรู้จะยังคงอยู่กับคนในชุมชนที่พร้อมจะนำไปใช้อย่างต่อเนื่อง แสดงให้เห็นถึงการเรียนรู้เป็นไปตามแนวคิดการเรียนรู้ตามแนวทฤษฎีคอนสตรัคติวิซซิมที่ให้ความหมายการเรียนรู้ไว้ว่า การเรียนรู้ (Learning) เป็นการสร้างความรู้ (Knowledge construction) ซึ่งมาจากพื้นฐานที่ว่า การเรียนรู้จะเกิดขึ้นเมื่อผู้เรียนได้สร้างสิ่งที่แทนความรู้ในความจำในระยะทำงาน (Working memory) อย่างต้นตัว นั่นคือการได้ลงมือทำด้วยตนเอง การเรียนรู้ผ่านการลงมือทำ มีการพัฒนาปรับปรุง ประยุกต์ใช้ความรู้จนเกิดเป็นความรู้ใหม่และเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ซึ่งหมายถึงพฤติกรรมของชุมชนที่เคยรอให้หน่วยงานมาทำให้เป็นคนในชุมชนต่างลุกขึ้นมามีส่วนร่วมในการจัดการชุมชนของตนเอง

สรุปและข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. ภาครัฐและเอกชนควรมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนอย่างเหมาะสมสอดคล้องกับทุนของชุมชน ซึ่งมีกระบวนการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ตั้งแต่ขั้นของการสำรวจ พูดคุย และวิเคราะห์ทุนทั้งทรัพยากรที่มีในชุมชน พร้อมทั้งความคิด การกระทำของคนในชุมชนเป็นฐานที่จะนำสู่การเปลี่ยนแปลงโดยชุมชน ของชุมชน และเพื่อชุมชนอย่างแท้จริง

2. องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นควรบรรจุแผนการจัดการท่องเที่ยวในแผนพัฒนาท้องถิ่น และสนับสนุนส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในทุกกิจกรรมท่องเที่ยว

3. ควรจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนเทศบาลตำบลกระดังงา อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม และเครือข่ายที่มีคลอง สายน้ำ บริบทของชุมชน ตลาด พืช ผัก ผลไม้ บรรยากาศ ความสัมพันธ์อันดีที่พี่น้อง ภูมิปัญญา และประเพณีอันงดงามซึ่งต้องมีการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ต่อยอดต่อไป

บรรณานุกรม

- กัญญา เพชรภรณ์. (2561, 5 เมษายน). **ทฤษฎีการเรียนรู้**. ค้นเมื่อ 5 เมษายน 2564, จาก :http://www.ledu.ssru.ac.th/kalanyoo_pe/file.php/3/_2_.pdf
- ถวิลวดี บุรีกุล. (2552). **การมีส่วนร่วม แนวคิด ทฤษฎีและกระบวนการ**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ ฯ : สถาบันพระปกเกล้า.
- ถวิลวดี บุรีกุล. (2551). **การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการนโยบายสาธารณะ**. กรุงเทพฯ: สำนักวิจัยและพัฒนา สถาบันพระปกเกล้า.
- พรชัย รัชมีแพทย์. (2537). **หลักกฎหมายการปกครองท้องถิ่นไทย**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2537.
- สุดารัตน์ ตันทะอาริยะ และ ศิริณา จิตต์จรัส. (2563). **แนวทางการจัดการท่องเที่ยวโดยใช้คติชนของชุมชนวารสารศิลปการศึกษาศาสตรวิจัย, 12 (1).**
- สุมาลี พงศ์ติยะไพบูลย์. (2549). **เอกสารประกอบการสอนรายวิชาจิตวิทยาการเรียนรู้และปฏิบัติการ**. เพชรบุรี : คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี.
- ประเวศ วะสี. (2549). **การประกอบโครงสร้างสังคมเพื่อความร่มเย็นเป็นสุข**. กรุงเทพฯ. ประชาศาสตร์แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน. ค้นเมื่อ 26 เมษายน 2561, จาก <https://sites.google.com/site/prawatisastrm1/3-2-naewthang-kar-phathna-sersthkic-khxng-chumchn>

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ – นามสกุล	ชมพูนุท แยมสรवल
วันเดือนปีเกิด	28 ธันวาคม 2513
ที่อยู่	26/10 หมู่ 2 ตำบลบางพรม อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม 75120
เบอร์โทรศัพท์	083-655-7158
อีเมล	nongnut39@gmail.com
สถานที่ทำงาน	สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน 13/2 หมู่ 1 ตำบลบางคนที อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม 75120
ประวัติการศึกษา	ปริญญาตรีศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศาสตร์ เกียรตินิยมอันดับ 1 โปรแกรมวิชาสหวิทยาการเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร 2552

แนวทางการจัดทำแผนกิจกรรมประจำปีแบบมีส่วนร่วม
ของชมรมผู้สูงอายุตำบลนางตะเคียน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม
Guidelines for creating a participatory annual activity plan
Of the Elderly Club of Nang Takian Sub-district, Mueang District,
Samut Songkhram Province

กานต์ โตบุญมี

Kan Toboonmee ¹

วนิดา ทรีสวัสดิ์

Winida Treesawat ²

บทคัดย่อ

การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) สืบเคราะห์แนวทางในการจัดทำแผนกิจกรรมประจำปีแบบมีส่วนร่วมของชมรมผู้สูงอายุตำบลนางตะเคียน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม 2) เสนอแผนงานกิจกรรมประจำปีแบบมีส่วนร่วมของชมรมผู้สูงอายุตำบลนางตะเคียน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 20 คน ประกอบด้วยคณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุตำบลนางตะเคียน จำนวน 10 คน และสมาชิกชมรมผู้สูงอายุตำบลนางตะเคียน จำนวน 10 คน ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลด้วยการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่มและการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องเพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลด้วยวิธีการสามเส้าวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการตีความและให้ความหมาย

ผลการวิจัย พบว่า 1) แนวทางในการจัดทำแผนงานกิจกรรมประจำปีแบบมีส่วนร่วม มีทั้งหมด 5 องค์ประกอบ ดังนี้ (1) สร้างความรับรู้ถึงความเป็นเจ้าของชมรมของคณะกรรมการและสมาชิก (2) มีการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจและเป้าหมายของชมรมร่วมกัน (3) มีการวิเคราะห์ความสำเร็จและความล้มเหลวของกิจกรรมในปีที่ผ่านมา (4) สำรวจความต้องการในการทำกิจกรรมของสมาชิก (5) คณะกรรมการและตัวแทนสมาชิกทำแผนกิจกรรมร่วมกัน 2) แผนงานกิจกรรมประจำปีแบบมีส่วนร่วมพบว่า มีกิจกรรมที่ต้องดำเนินการ 4 มิติ ดังนี้ (1) มิติด้านสุขภาพ (2) มิติด้านสังคมและความสัมพันธ์ที่ดี (3) มิติด้านเศรษฐกิจและการประกอบอาชีพ (4) มิติด้านสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ประโยชน์ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้เพื่อนำผลการศึกษาที่ได้ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินกิจกรรมของชมรมผู้สูงอายุได้อย่างมีประสิทธิภาพ เกิดความมั่นคงและความยั่งยืนของชมรมผู้สูงอายุและสามารถพัฒนาเป็นชมรมผู้สูงอายุต้นแบบได้ต่อไป

คำสำคัญ : ชมรมผู้สูงอายุ, แผนงานกิจกรรมอย่างมีส่วนร่วม, ชุมชนตำบลนางตะเคียน

¹ นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

² อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

Abstract

The objectives of the research were 1) to synthesize guidelines for the preparation of the annual activities plan with participation of the elderly club in Nang Ta Kian Sub-district, Muang District, Samut Songkhram Province; 2) to propose an annual activity plan with participation of the elderly club in Nang Takian Sub-district, Muang District, Samut Songkhram Province. The Key informants are, 20 people, consisted of 10 members of the committee and 10 members of the elderly club of Nang Takian Sub-District. The Study is Collect information by document reviewing. Participating and non-the quality research to participating observation, In-depth interviews and focus group. Verify the correctness of the data by means of a triangle, analyze the data by interpreting and meaning.

The results of the research found that: 1) The guidelines for the preparation of the annual activity plan with participation consisted of 5 components as follows: (1) Build awareness of the club's ownership of the committee and its members. (2) Vision setting Joint mission and goals of the club (3) An analysis of the success and failure of activities in the past year (4) Surveys on the needs of members for activities (5) The committee and member representatives make an activity plan. 2) The annual activity plan with participation found that There are 4 dimensions of activities to be undertaken as follows: (1) Health dimension; (2) Social and relationship dimension; (3) Economic and occupational dimension; (4) Environmental dimension. and conservation of natural resources

The benefits obtained from this research are to apply the results of the study as a guideline for the effective implementation of the activities of the elderly club. There will be stability and sustainability of the elderly club and can be developed into a model elderly club in the future.

Key words : The elderly club, participating activities plan, Nang Takian Community

ความเป็นมา และความสำคัญของปัญหา

ในทศวรรษที่ผ่านมา การเพิ่มจำนวนประชากรในกลุ่มผู้สูงอายุเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทั่วโลก จากรายงานของมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย ปี พ.ศ. 2559 แสดงให้เห็นถึงประชากรทั่วโลก มีจำนวนทั้งสิ้นประมาณ 7,433 ล้านคน ซึ่งในจำนวนนี้เป็นประชากรผู้สูงอายุ จำนวน 929 ล้านคน หรือคิดเป็น ร้อยละ 12.5 ของประชากรทั้งหมด (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2562) โดยกลุ่มประเทศที่เผชิญปรากฏการณ์ดังกล่าวลำดับแรก ๆ เป็นกลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้ว กลุ่มประเทศเหล่านี้เวลาในการเปลี่ยนผ่านค่อนข้างยาวนาน อาทิ ฝรั่งเศสใช้เวลา 115 ปี สวีเดนใช้เวลา 85 ปี ออสเตรเลีย ใช้เวลา 73 ปี และสหรัฐอเมริกา ใช้เวลา 69 ปี ส่วนกลุ่มประเทศที่กำลังพัฒนา เช่น จีน สิงคโปร์ รวมถึงประเทศไทยใช้เวลาในการเปลี่ยนผ่านเพียงประมาณ 20 ปี เท่านั้น (ชมพูนุท พรหมภักดี, 2556) โดยประเทศไทยก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 ด้วยสัดส่วนของ

ประชากรผู้สูงอายุร้อยละ 10 และเพิ่มเป็นร้อยละ 16.5 ในปี พ.ศ. 2563 และคาดว่าจะก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ในช่วงปี พ.ศ. 2564 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2554) จากแนวโน้มดังกล่าวจึงส่งผลให้สังคมไทย เป็น “สังคมผู้สูงอายุ” (Aging Society) อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (จุฑารัตน์ แสงทอง, 2560) จากระบบการลงทะเบียนของกระทรวงมหาดไทยแสดงให้เห็นถึง จังหวัดที่มีจำนวนของผู้สูงอายุมากที่สุด 5 อันดับ ได้แก่ อันดับที่ 1 กรุงเทพมหานคร มีประชากรผู้สูงอายุทั้งสิ้น 978,455 คน อันดับที่ 2 จังหวัดนครราชสีมา มีประชากรผู้สูงอายุทั้งสิ้น 417,303 คน อันดับที่ 3 จังหวัดเชียงใหม่ มีประชากรผู้สูงอายุทั้งสิ้น 300,490 คน อันดับที่ 4 จังหวัดขอนแก่น มีประชากรผู้สูงอายุทั้งสิ้น 287,373 คน และอันดับที่ 5 จังหวัดอุบลราชธานี มีประชากรผู้สูงอายุทั้งสิ้น 254,377 คน และจังหวัดที่มีสัดส่วนจำนวนผู้สูงอายุต่อประชากรกลุ่มอื่น มากที่สุด ดังนี้ อันดับที่ 1 จังหวัดสิงห์บุรี มีสัดส่วนต่อประชากรกลุ่มอื่น ร้อยละ 21.49 อันดับที่ 2 จังหวัดลำพูน มีสัดส่วนต่อประชากรกลุ่มอื่น ร้อยละ 20.84 อันดับ ที่ 3 สมุทรสงคราม และจังหวัดลำปาง มีสัดส่วนต่อประชากรกลุ่มอื่นเท่ากันคือ ร้อยละ 20.79 อันดับที่ 4 จังหวัด ชัยนาท มีสัดส่วนต่อประชากรกลุ่มอื่น ร้อยละ 20.69 (กรมการปกครอง, 2560) ผู้วิจัยเห็นว่าจังหวัด สมุทรสงคราม เป็นจังหวัดที่มีขนาดเล็กแต่มีอัตลักษณ์ ประเพณี วัฒนธรรมที่หลากหลาย ดังคำกล่าวที่ว่า สามน้ำ สามนา สามศาสนา ผู้วิจัยจึงคัดเลือกเป็นพื้นที่ในการศึกษาครั้งนี้

จังหวัดสมุทรสงคราม เป็นจังหวัดตั้งอยู่ในภาคตะวันตก และมีเนื้อที่เล็กที่สุดในประเทศไทย แม้จะมี ประชากรน้อยเป็นอันดับ 2 ของประเทศ (กระทรวงมหาดไทย, 2562) แต่จากคำจำกัดความขององค์การ สหประชาชาติ จังหวัดสมุทรสงคราม ถูกจัดอยู่ในระดับสังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (Aged society) เนื่องจากมี สัดส่วนของประชากรผู้สูงต่อประชากรกลุ่มอื่น มากกว่าร้อยละ 20 ซึ่งการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของประชากรดังกล่าวทำให้เกิดปัญหาเชิงสังคมตามมา ทั้งด้านความสามารถในการใช้แรงงานที่ลดลงซึ่งกระทบกับการขับเคลื่อน เศรษฐกิจในภาพรวม รัฐบาลไทยได้ให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่สังคมสูงวัยและเริ่มออกมาตรการรับมือ ในด้านต่าง ๆ อาทิ การลดภาษีนิติบุคคลให้แก่สถานประกอบการที่มีการจ้างงานผู้สูงอายุ การให้สินเชื่อที่อยู่อาศัย แก่ผู้สูงอายุ (Reverse mortgage) และการให้เบี้ยยังชีพแก่ผู้สูงอายุ เป็นต้น นอกจากนี้ ยังได้บรรจุประเด็นความ ทำทายของภาวะ สังคมสูงวัยของไทยในร่างยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (2560-2579) (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2561) แม้ว่าภาครัฐจะให้ความสำคัญส่งเสริมอาชีพและสร้างคุณค่าให้กับผู้สูงอายุ แต่ในสังคมชนบทยังมีข้อจำกัดมากมาย สุดท้ายผู้สูงอายุเหล่านี้ถูกทิ้งให้อยู่กับบ้านโดยลำพัง และมีจำนวนและสัดส่วนที่เพิ่มมากขึ้นทุกปี เพราะแนวโน้ม ของประชากรเกิดใหม่มีจำนวนน้อย (กระทรวงมหาดไทย, 2562) และการย้ายถิ่นฐานของคนหนุ่มสาวเข้าไปใน เมืองมากขึ้น ทั้งอาชีพชาวสวน ไม่มีคนรุ่นใหม่ทำอาชีพดั้งเดิม ทำให้สวนร้าง ผู้สูงอายุบางรายต้องรับภาระดูแล หลานซึ่งเป็นการดูแลข้ามกลุ่มวัย (Generational differences) ซึ่งมีวิถีชีวิต (Way of life) แตกต่างกันทำให้เกิด ช่องว่างระหว่างวัย ในความเป็นจริงผู้สูงอายุเหล่านั้นยังสามารถใช้องค์ความรู้ที่มี ประสบการณ์ที่พบเจอตลอด ระยะเวลาการใช้ชีวิต นำมาสร้างคุณค่าให้กับตนเอง บุตรหลาน และชุมชนได้ กลายเป็น ผู้อาวุโสทรงพลัง (Active Aging) การจะกลายเป็นผู้อาวุโสทรงพลังได้นั้น จำเป็นต้องมีกระบวนการสร้างคุณค่าให้กับผู้สูงอายุ ซึ่งกระบวนการ ที่เหมาะสมนั้นคือการรวมกลุ่มเพื่อให้ผู้สูงอายุที่มีวิถีชีวิตคล้ายคลึงกัน เกิดมาในช่วงประวัติศาสตร์เดียวกัน มี ภูมิปัญญาชุดเดียวกัน ได้มาทบทวนและแสดงคุณค่าให้เกิดขึ้น ดังนั้นรัฐบาลจึงได้มีนโยบาย ให้เกิดการรวมกลุ่มของ ผู้สูงอายุในชุมชน เป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ ชมรมผู้สูงอายุ โรงเรียนผู้สูงอายุ และศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริม อาชีพผู้สูงอายุ (ปาจริย์ และวารางคณา, 2561)

การรวมกลุ่มของผู้สูงอายุในชุมชนไม่ว่าจะในลักษณะใด ล้วนเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้กับผู้สูงอายุ สร้างคุณค่าให้เกิดขึ้นร่วมกันขับเคลื่อนชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน จะต้องขับเคลื่อนโดยผู้สูงอายุในชุมชนเป็นแกนหลักในการขับเคลื่อน และมีหน่วยงานภาครัฐเป็นเพียงผู้ให้การสนับสนุน เป็นที่ปรึกษา ร่วมกับกลุ่มผู้สูงอายุในการพัฒนาศักยภาพ การร่วมกันทำกิจกรรมต่าง ๆ สามารถขับเคลื่อนสังคมแทนคนหนุ่มสาวที่ลดน้อยลงในชุมชนได้ เมื่อผู้สูงอายุธรรมดากลายเป็นผู้อาวุโสทรงพลังจะสามารถแก้ไขปัญหาได้ตามความต้องการ ทั้งด้าน เศรษฐกิจและสังคมของแต่ละพื้นที่ ตาม “ปฏิญญาผู้สูงอายุ” จำนวน 9 ข้อ และในข้อ 6 ได้กล่าวว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่พึ่งพาตนเองได้สามารถช่วยเหลือ ครอบครัวและชุมชน มีส่วนร่วมในสังคม เป็นแหล่งภูมิปัญญาของคนรุ่นหลัง มีการเข้าสังคม มีนันทนาการที่ดี และมีเครือข่ายช่วยเหลือซึ่งกันและกันในชุมชน (สภานิติบัญญัติแห่งชาติ, 2561)

ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาประเด็นแนวทางในการพัฒนาชมรมผู้สูงอายุให้มีกิจกรรมที่สอดคล้องในการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเป็นผู้อาวุโสทรงพลังอย่างมีประสิทธิภาพและมีความเหมาะสมตามบริบท โดยผู้วิจัยเลือกกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาแบบเฉพาะเจาะจง คือ ชมรมผู้สูงอายุตำบลนางตะเคียน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม จากการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องของผู้วิจัยเอง พบว่า ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาคณะกรรมการชมรมและสมาชิกของชมรมในหลาย ๆ ชมรมส่วนใหญ่ยังไม่เข้าใจบทบาทของการเป็นสมาชิกชมรมผู้สูงอายุตำบล คณะกรรมการ ยังขาดภาวะความเป็นผู้นำ สมาชิกส่วนใหญ่คิดว่าเข้ามาเป็นสมาชิกเพื่อรับสวัสดิการหรือได้รับการดูแลเท่านั้น และยังไม่เข้าใจถึงคุณค่าของการรวมกลุ่มทำกิจกรรมร่วมกัน ไม่เข้าใจถึงระบบการจัดการ รวมทั้งกระบวนการดำเนินงานของชมรม กิจกรรมของหลาย ๆ ชมรมผู้สูงอายุตำบลนางตะเคียน มีกิจกรรมเพียงด้านเดียวเท่านั้น คือ การดูแลด้านสุขภาพซึ่งเป็นกิจกรรมเชิงสวัสดิการที่พึงได้รับไม่เสริมสร้างพลังต้นในการขับเคลื่อนชุมชน และเป็นกิจกรรมที่ดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล สมาชิกไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมรับบทบาทเป็นเพียงคนไข้หรือผู้เข้าร่วมกิจกรรมเท่านั้น ผู้วิจัยเห็นความสำคัญของชมรมผู้สูงอายุที่มีศักยภาพที่สูงกว่าที่เป็นอยู่ในขณะนี้ จึงต้องการพัฒนาบทบาทและศักยภาพของคณะกรรมการและสมาชิกชมรมผู้สูงอายุตำบลนางตะเคียน เพื่อขับเคลื่อนชุมชน เกิดความยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. สังเคราะห์แนวทางในการจัดทำแผนกิจกรรมประจำปีแบบมีส่วนร่วมของชมรมผู้สูงอายุตำบลนางตะเคียน อำเภอเมืองฯ จังหวัดสมุทรสงคราม
2. เสนอแผนงานกิจกรรมประจำปีแบบมีส่วนร่วมของชมรมผู้สูงอายุตำบลนางตะเคียน อำเภอเมืองฯ จังหวัดสมุทรสงคราม

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเป็นการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) ทั้งหมด 20 คน ประกอบด้วย 1) คณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุตำบลนางตะเคียน จำนวน 10 คน 2) สมาชิกชมรมผู้สูง จำนวน 10 คน

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้มีขอบเขตเนื้อหาการวิจัยที่มุ่งเน้นไปที่การศึกษาริบท ประเพณี วัฒนธรรมโครงสร้างของชมรมผู้สูงอายุ ตำบลนางตะเคียน และตำบลอื่น ๆ นำมาสังเคราะห์หาแนวทางในการจัดทำแผนกิจกรรมประจำปีแบบมีส่วนร่วม

วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการและเทคนิคในการวิจัยดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 เก็บรวบรวมข้อมูลโดย การทบทวนเอกสารทุติยภูมิ (secondary data) เช่น บริบทชุมชน ศิลปะประเพณี วัฒนธรรม โครงสร้างชุมชน โครงสร้างชมรมผู้สูงอายุ แผนงานของชมรมผู้สูงอายุที่เป็นต้นแบบ ซึ่งเป็นข้อมูลที่มีอยู่แล้วจากหน่วยงานหรือองค์กรชุมชนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-dept interview) จากคณะกรรมการและสมาชิกชมรมผู้สูงอายุ เพื่อทราบถึงความต้องการแนวทางในการจัดแผนงานกิจกรรมแบบมีส่วนร่วมของสมาชิก และการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมในการเข้าร่วมกิจกรรมของชมรมผู้สูงอายุ นำข้อมูลที่ได้จากทุกส่วนสังเคราะห์เป็นแนวทางในการพัฒนาแผนงานกิจกรรมแบบมีส่วนร่วมของชมรมผู้สูงอายุ ตำบลนางตะเคียน

ขั้นตอนที่ 2 การสนทนากลุ่ม (Focus group) จากคณะกรรมการและสมาชิก โดยการนำแนวทางในการสร้างแผนงานกิจกรรมแบบมีส่วนร่วมในแต่ละองค์ประกอบ สร้างข้อตกลงของชมรมในการดำเนินงานร่วมกัน

ขั้นตอนที่ 3 จัดทำแผนงานกิจกรรมโครงการโดยใช้กระบวนการเทคนิคแผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์ (Strategic route Map: SRM) จากคณะกรรมการชมรมและตัวแทนสมาชิก เพื่อเสนอแผนงานกิจกรรมประจำปีของชมรมผู้สูงอายุ

เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือ

1. แบบสัมภาษณ์ที่เป็นแนวคำถามในการพูดคุยจะมีคำถามอย่างต่อเนื่อง เพื่อการศึกษาข้อมูลในประเด็นหลักที่สำคัญ โดยการสัมภาษณ์พูดคุยเป็นรายบุคคลจากกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ การสัมภาษณ์พูดคุยเกี่ยวกับความต้องการแนวทางในการจัดกิจกรรมแบบมีส่วนร่วมของชมรมผู้สูงอายุ โดยใช้เครื่องบันทึกเสียงและสมุดวิจัยภาคสนามเป็นเครื่องมือ

2. ตารางสังเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Synthesis)
3. แบบสนทนากลุ่ม
4. ตารางวิเคราะห์/สังเคราะห์แผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์ (SRM)

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) และการสังเคราะห์ เชิงคุณภาพเพื่อแนวทางในการจัดการกิจกรรมแบบมีส่วนร่วมของชมรมผู้สูงอายุ นำเสนอโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (descriptive analysis)

ผลการวิจัย

การศึกษาแนวทางการจัดทำแผนกิจกรรมประจำปีของชมรมผู้สูงอายุตำบลนางตะเคียน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม ได้ผลการศึกษิตตามวัตถุประสงค์ ทั้ง 2 ข้อ ดังนี้

1. สังเคราะห์แนวทางในการจัดทำแผนกิจกรรมประจำปีแบบมีส่วนร่วมของชมรมผู้สูงอายุตำบลนางตะเคียน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม ผู้วิจัยทบทวนข้อมูลทุติยภูมิจากหน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้อง และลงพื้นที่โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม การสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม เพื่อสังเคราะห์แนวทางในการจัดทำแผนกิจกรรมประจำปีแบบมีส่วนร่วมของชมรมผู้สูงอายุตำบลนางตะเคียน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม โดยได้แนวทาง 5 องค์ประกอบดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 แนวทางในการสร้างการรับรู้ถึงความเป็นเจ้าของ (perception of ownership) คือกิจกรรมที่ต้องสร้างให้คณะกรรมการและสมาชิกรับรู้ถึงความเป็นเจ้าของชมรมผู้สูงอายุตำบลนางตะเคียนร่วมกัน มีกิจกรรมที่สำคัญประกอบด้วย สร้างการรับรู้ถึงบทบาทของคณะกรรมการและการเป็นสมาชิกที่ดี (Good member) สร้างกิจกรรมสัมพันธ์และการนัดพบของกลุ่มผู้สูงอายุ สร้างการรับรู้ถึงความโปร่งใสในการบริหารงานของคณะกรรมการ **องค์ประกอบที่ 2 แนวทางในการกำหนดทิศทางของชมรมร่วมกัน (Organizational Direction)** คือ กิจกรรมที่คณะกรรมการและผู้แทนสมาชิก กำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจและเป้าหมายของชมรมผู้สูงอายุตำบลนางตะเคียนร่วมกัน มีกิจกรรมสำคัญประกอบด้วย การสร้างวิสัยทัศน์ผ่านขบวนการภาพฝัน (Appreciation Influence Control: AIC) เล่าเรื่องราวในอดีตเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงสำหรับอนาคต ผ่านการใช้เครื่องมือเส้นเวลา (Timeline) เพื่อวิเคราะห์หาจุดเปลี่ยน (turning point) และจุดที่ต้องการพัฒนา (Developing point) ในอีก 3-5 ปี ข้างหน้า การกำหนดกิจกรรมหลักเพื่อให้สิ่งที่ต้องการพัฒนา ในระยะ 3-5 ปี เกิดขึ้น การกำหนดเป้าหมายของกิจกรรมหลักที่ต้องการให้การดำเนินงานของชมรมประสบความสำเร็จ **องค์ประกอบที่ 3 แนวทางการวิเคราะห์ความสำเร็จและความล้มเหลวของกิจกรรม (After Action Review)** โดยการทบทวนความสำเร็จหรือความล้มเหลวจากการดำเนินกิจกรรมในปีที่ผ่านมา ด้วยเทคนิคการวิเคราะห์ SWOT การดำเนินงานเพื่อค้นหาจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรค ของการดำเนินกิจกรรมชมรมผู้สูงอายุตำบลนางตะเคียน **องค์ประกอบที่ 4 แนวทางการสำรวจความต้องการของสมาชิก (Need of members)** โดยการสำรวจด้วยวิธีการ การจัดเวทีเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่อความต้องการในการจัดกิจกรรมชมรม และสำรวจโดยการออกแบบสอบถามจากสมาชิกชมรม และ**องค์ประกอบที่ 5 แนวทางในการทำแผนกิจกรรมร่วมกัน (Make a plan)** โดยใช้กระบวนการแผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์ (SRM) ตลอดจนการนำสู่การปฏิบัติ (implement)

2. เสนอแผนงานกิจกรรมประจำปีแบบมีส่วนร่วมของชมรมผู้สูงอายุตำบลนางตะเคียน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม ผู้วิจัยใช้กระบวนการกลุ่ม ในการจัดเวทีจากคณะกรรมการและสมาชิกชมรมผู้สูงอายุ ใช้เทคนิคกระบวนการแผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์เพื่อให้ได้แผนงานที่เหมาะสมกับชมรมผู้สูงอายุ ตำบลนางตะเคียน โดยมีกิจกรรมที่ต้องดำเนินการ 4 มิติ ดังนี้ **มิติที่ 1 มิติด้านสุขภาพ (Health dimension)** โดยมีกิจกรรมด้านสุขภาพประจำเดือนอย่างสม่ำเสมอ โดยการจัดให้มีกิจกรรมวัดความดัน มุ่งเน้นการฝึกผู้สูงอายุให้วัดความดันแบบเครื่องดิจิทัล กิจกรรมการตรวจระดับน้ำตาลในตอนเช้า ส่งเสริมให้อาสาสมัครสาธารณสุขที่เป็นสมาชิกชมรมเป็นผู้วัดระดับน้ำตาลโดยการเจาะเลือดที่ปลายนิ้ว (DTX) การตรวจสุขภาพเบื้องต้น ให้กันและจะช่วยลดความตื่นเต้นในช่วงแรกอาจเกิดความไม่เชื่อมั่นบ้างแต่ระยะยาวจะมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และสามารถนำกลับไปใช้ในชุมชนในช่วงเวลาไม่มีกิจกรรมผู้สูงอายุได้ นอกจากนี้ยังควรจัด กิจกรรมที่ควรจัดอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง คือกิจกรรมตรวจ

วัดสายตาเพื่อคัดกรองต่อกระจก กิจกรรมการ เอกซ์-เรย์ปอด อย่างน้อย ปีละ 1 ครั้ง กิจกรรมที่เหมาะสมในการส่งเสริมสุขภาพที่สามารถจัดได้ในทุกเดือน เช่น กิจกรรมส่งเสริมสุขภาพจิตการฝึกหายใจเข้าออกอย่างช้า ๆ กิจกรรมการออกกำลังกายที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ โดยการหมุนเวียนสลับรูปแบบลดความน่าเบื่อ นอกจากนี้ในแต่ละเดือนควรเพิ่มความรู้ให้กับกรรมการและสมาชิกชมรมด้วยกิจกรรมก้าวทันโรค (โลก) เป็นการให้ความรู้ถึงสถานการณ์ปัจจุบันของโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ ที่ผู้สูงอายุควรรู้ **มิติที่ 2 มิติด้านสังคมและความสัมพันธ์** (Social&Relationship dimension) เป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะสามารถร่วมกันทำกิจกรรมในภาคสังคมได้อย่างมีส่วนร่วม โดยมีกิจกรรมหลัก ให้สมาชิกได้รู้ถึงสิทธิของตนเองในการคุ้มครองทางกฎหมายและการช่วยเหลือผู้อื่นที่ด้อยโอกาสกว่า โดยรูปแบบ กิจกรรมนันทนาการประจำเดือน ประยุกต์ให้เข้ากับกิจกรรมในชุมชน เช่น กิจกรรมก่อเจดีย์ทรายในงานวัดบั้งปีน กิจกรรมไทยทรงดำ กิจกรรมเข้าวัดในวันสำคัญทางศาสนา ฯลฯ **มิติที่ 3 มิติด้านเศรษฐกิจ** (Economic dimension) เป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นส่งเสริมการประกอบอาชีพที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ เช่น การสร้างเครื่องมือประมงน้ำจืดการพัฒนาผลิตภัณฑ์น้ำตาลมะพร้าว การทำขนมไทย/ขนมฝรั่ง การผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องใช้ต่าง ๆ ฯลฯ โดยใช้วิทยากรในชุมชนหรือ ประชาชนชาวบ้าน **มิติที่ 4 มิติด้านสิ่งแวดล้อม** (Environment dimension) เป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นให้ผู้สูงอายุจัดสภาพแวดล้อมในบ้านและชุมชนเพื่อเอื้อต่อการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ เช่น มีส่วนร่วมในการออกแบบอาคารสถาปัตยกรรมต่าง ๆ รวมถึงกิจกรรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ขยะมูลฝอย แหล่งน้ำ สถานที่ก่อให้เกิดโรค เพื่อสร้างความผูกพันให้เกิดขึ้นในชุมชน

“ถ้าสมาชิกทุกคนคิดว่าชมรมนี้เป็นของทุกคน เขาย่อมหวงแหนและต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแล”

“เราต้องกำหนดทิศทางให้ชัดว่าชมรมเราจะไปทางไหน จะเพื่อจัดกิจกรรมไม่ให้เครียด ดูแลสุขภาพ หรือช่วยเหลือเรื่องสวัสดิการ หรือทำทุกอย่าง เราควรกำหนดให้ชัดเจน”

“เราควรสำรวจ ตามต้องการของสมาชิกว่าชมรมฯ เราควรมีทิศทางแบบไหนและเขาต้องการอะไร”

“กิจกรรมเป็นเรื่องที่สำคัญมากในการดำเนินงาน ถ้ากิจกรรมซ้ำๆ เดิมๆ หรือ ไม่สนุกเขาก็ไม่ยอมมากัน”

“กิจกรรมใดในปีที่ผ่านมาประสบความสำเร็จก็ควรจัดอีกหรือพัฒนาขึ้น กิจกรรมใดที่ไม่ดีก็ปรับปรุงให้ดี”

“ถ้าเขาเข้ามามีส่วนร่วมแล้วเขารู้สึกว่าได้อะไร เขาก็จะมาร่วม อาจไม่ใช่สิ่งของแต่เป็นความรู้สึก เช่น ความสุข ความสนุก ก็ได้”

อภิปรายผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้สังเคราะห์แนวทางในการจัดทำแผนกิจกรรมประจำปีแบบมีส่วนร่วมของชมรมผู้สูงอายุตำบลนางตะเคียน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม อภิปรายผลได้ดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 แนวทางในการสร้างการรับรู้ถึงความเป็นเจ้าของ การรับรู้ถึงความเป็นเจ้าของ ของกรรมการและสมาชิกชมรมผู้สูงอายุ ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างความยอมรับถึงการมีตัวตนของชมรม รับรู้ถึงคุณค่าและยอมรับว่าชมรมผู้สูงอายุเป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนชุมชน เกิดความภาคภูมิใจที่ได้เป็นสมาชิกของชมรม สามารถเป็นแกนนำในกิจกรรมของชุมชนอย่างสม่ำเสมอ รวมถึงการบริหารจัดการภายในชมรม ต้องให้สมาชิกรับรู้ถึงสถานการณ์โดยการนำเสนอข้อเท็จจริงเป็นการยืนยันความโปร่งใสและความชัดเจนในการดำเนินงาน และแสดงออกถึงความจริงใจของคณะกรรมการ และที่สำคัญคือการมอบบทบาทให้กับสมาชิก

องค์ประกอบที่ 2 แนวทางในการกำหนดทิศทางของชมรมร่วมกัน การกำหนดเป้าหมายทำให้คณะกรรมการและสมาชิกเกิดความมั่นใจ ทราบถึงทิศทางการดำเนินงานของชมรม ซึ่งถ้ามีกำหนดทิศทางที่ดี จะทำให้การดำเนินงานประสบความสำเร็จ และทำให้คณะกรรมการและสมาชิกมีความภูมิใจและมีส่วนร่วมกับการกิจกรรมเพิ่มมากขึ้น

องค์ประกอบที่ 3 แนวทางการวิเคราะห์ความสำเร็จและความล้มเหลวของกิจกรรม การรับรู้ถึงความสำเร็จและความล้มเหลว เพื่อนำข้อดีมาพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น และนำข้อเสียมาปรับปรุง เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการของชมรม เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาที่จะเกิดขึ้นไปถัดไป โดยมุ่งเน้นกิจกรรมที่ประสบความสำเร็จในปีที่ผ่านมาเสนอต่อสมาชิก เพื่อให้สมาชิกเกิดความพึงพอใจและภูมิใจในกิจกรรมของชมรม และเกิดแรงจูงใจในการเข้าร่วมกิจกรรมมากขึ้น

องค์ประกอบที่ 4 แนวทางการสำรวจความต้องการของสมาชิก การสำรวจความต้องการหรือผลประโยชน์ของสมาชิกชมรมผู้สูงอายุทำให้ทราบถึงความต้องการในการร่วมกิจกรรมของสมาชิกส่วนใหญ่ และจัดกิจกรรมได้สอดคล้องต่อความต้องการของสมาชิก และกิจกรรมที่ดำเนินการเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากความต้องการของสมาชิกอย่างแท้จริงทำให้สมาชิกรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของในกิจกรรมนั้นและเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้น สอดคล้องกับ ชูชาติ พวงสมจิตร (2560) ได้ศึกษา การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน พบว่า ถ้ากิจกรรมใดที่เกิดจากความต้องการของชุมชน กิจกรรมนั้นจะส่งเสริมการมีส่วนร่วมมากขึ้น

องค์ประกอบที่ 5 แนวทางในการทำแผนกิจกรรมร่วมกัน การทำแผนงานกิจกรรมร่วมกันทำให้ทุกคนที่เข้าร่วมกิจกรรมได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็น เกิดการรับรู้ถึงการเป็นเจ้าของแผนงานและยินดีที่จะเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินกิจกรรมตามแผนงานที่ตนเองได้ร่วมคิดและร่วมรับผิดชอบ สอดคล้องกับแนวคิดของ อมร นนทสุต (2553) ที่ได้เสนอแนวคิดเพื่อให้เกิดกิจกรรมในชุมชนโดยการขับเคลื่อนจากสมาชิกในชุมชนเองผ่านกระบวนการแผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์

ผู้วิจัยเสนอแผนงานกิจกรรมประจำปีแบบมีส่วนร่วมของชมรมผู้สูงอายุตำบลนางตะเคียน อำเภอเมืองฯ จังหวัดสมุทรสงคราม อภิปรายผลได้ ดังนี้

มิติที่ 1 มิติด้านสุขภาพ ทำให้เกิดการพัฒนาศักยภาพของ คณะกรรมการและสมาชิกด้านสุขภาพที่สามารถจัดการสุขภาพชุมชน ของตนเองได้อย่างมีส่วนร่วม เกิดการประสานการทำงานของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านและผู้นำสุขภาพอื่นในชุมชนเกิดความร่วมมือเป็นเครือข่ายในการจัดการสุขภาพชุมชนตนเองได้อย่างมีส่วนร่วม ตลอดจนสามารถติดตามสภาวะสุขภาพของสมาชิก ลดภาวะแทรกซ้อนที่รุนแรงในอนาคต ลดภาระค่าใช้จ่ายที่อาจเกิดขึ้น สอดคล้องกับการศึกษาของ ระพีพัฒน์ ศรีมาลา และคณะ (2559) ศึกษา

การจัดการสุขภาพชุมชนแบบมีส่วนร่วม กรณีศึกษาชุมชนแห่งหนึ่งในจังหวัดฉะเชิงเทรา ที่พบว่า การดำเนินการจัดการสุขภาพโดยชุมชนจะสร้างการมีส่วนร่วมและเครือข่ายในการดูแลสุขภาพเป็นกิจกรรมหลักที่พึงกระทำในชุมชน

มิติที่ 2 มิติด้านสังคมและความสัมพันธ์ แบ่งเป็น ด้านที่ 1 การสนับสนุนทางสังคม คือ การสร้างองค์ความรู้ด้านสังคม ด้านสวัสดิการต่าง ๆ การจัดกิจกรรมให้ความรู้เกี่ยวกับกฎหมายและสิทธิของผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้น และด้านที่ 2 ด้านความสัมพันธ์ของคนในสังคม การสร้างความสัมพันธ์ให้กับสมาชิกทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ต่อกันรับรู้ถึงวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการทำกิจกรรมร่วมกันและมีระเบียบเป็นที่ยอมรับยึดถือร่วมกันจะทำให้การดำเนินกิจกรรมเป็นไปด้วยความราบรื่นมีความสุขสนุกสนานเพลิดเพลิน

มิติที่ 3 มิติด้านเศรษฐกิจ ด้านเศรษฐกิจความต้องการด้านเศรษฐกิจของผู้สูงอายุการจัดกิจกรรมควรพิจารณาตามความถนัด ความต้องการ ความเหมาะสมกับวัยของผู้สูงอายุ และควรครอบคลุมไปถึงกลุ่มผู้สูงอายุที่ด้อยโอกาส ด้วย โดยส่งเสริมความรู้ พัฒนาทักษะเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ และการบริหารจัดการภายในกลุ่มให้มีศักยภาพสามารถพึ่งตนเองได้ และหน่วยงานภาครัฐหรือเอกชนควรช่วยหาตลาดรองรับสินค้าให้ผู้สูงอายุด้วย

มิติที่ 4 มิติด้านสิ่งแวดล้อม ด้านสิ่งแวดล้อมที่อยู่อาศัย การออกแบบสภาพแวดล้อมและที่พักอาศัยที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ มีหลักการดังนี้ 1) มีความปลอดภัยทางกายภาพคือ ปลอดภัยทางด้านร่างกายและสุขภาพอนามัย เช่น มีที่พักเพียงพอแยกเป็นสัดส่วน มีแสงสว่างเพียงพอบริเวณบันไดและทางเข้า มีราวจับในห้องน้ำพื้นกระเบื้องไม่ลื่น เป็นต้น 2) สามารถเข้าถึงได้ง่าย คือ มีทางลาดสำหรับรถเข็น ความสูงของตู้ที่ผู้สูงอายุหยิบจับได้สะดวกจัดที่พักอาศัยให้อยู่ใกล้แหล่งบริการต่าง ๆ เช่น วัด ห้องสมุด สวนสาธารณะ บริการด้านสุขภาพใกล้ระบบขนส่งมวลชน เป็นต้น 3) สามารถสร้างแรงกระตุ้น คือ เลือกใช้สีที่เหมาะสมมีความสว่างชัดเจนตกแต่งสภาพแวดล้อมให้น่าสนใจ มีชีวิตชีวา ไม่น่าเบื่อเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้ใช้ความสามารถให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน เช่น จัดที่อยู่อาศัยไว้ใกล้กับโรงเรียนสอนเด็กหรือห้องสมุด 4) ดูแลรักษาง่ายบ้านพักโดยทั่วไปควรจะเลือกออกแบบให้ดูแล รักษาอย่างง่ายมีบานเลื่อนอลูมิเนียมป้องกันพายุ สนามหญ้ามีพุ่มไม้เตี้ย ๆ เพื่อลดงานสนาม

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การจัดทำแผนงานกิจกรรมประจำปีของชมรมผู้สูงอายุตำบลนางตะเคียน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม เพื่อให้แผนงานกิจกรรมสามารถนำมาใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ควรใช้แนวทางสร้างการมีส่วนร่วมในการดำเนินการดังนี้ สร้างการรับรู้ถึงความเป็นเจ้าของ กำหนดทิศทางของชมรมผู้สูงอายุร่วมกันวิเคราะห์ความสำเร็จและความล้มเหลวสำรวจความต้องการของสมาชิกและแผนงานกิจกรรมร่วมกันโดยควรบรรจุกิจกรรมต่าง ๆ ไว้ในแผนงานดังนี้ กิจกรรมด้านสุขภาพ กิจกรรมด้านสังคมความสัมพันธ์และนันทนาการ กิจกรรมด้านเศรษฐกิจ และกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม ควรนำแผนที่ได้เสนอต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อขอการสนับสนุนงบประมาณและในการศึกษาครั้งต่อไปควรศึกษาประเด็นความสอดคล้องกับแผนงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพิ่มขึ้นด้วยจะได้มีความสอดคล้องและสนับสนุนชมรมผู้สูงอายุในการขับเคลื่อนกิจกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

- กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. (2560). ระบบสถิติการลงทะเบียน. ข้อมูล ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2563, จาก http://www.dop.go.th/download/knowledge/th1533055363-125_1.pdf.
- กระทรวงมหาดไทย. (2562). ระบบสถิติทางการทะเบียนกระทรวงมหาดไทย. ค้นเมื่อ 5 มีนาคม 2564, จาก: http://www.stat.dopa.go.th/stat/statnew/upstat_age.php.
- จุฑารัตน์ แสงทอง. (2560). สังคมผู้สูงอายุ (อย่างสมบูรณ์): ภาวะสูงวัย อย่างมีคุณภาพ วารสารกึ่งวิชาการ ปีที่ 38 ฉบับที่ 1 มกราคม-เมษายน พ.ศ.2560, 6-28.
- ชมพูนุท พรหมภักดี. (2556). การเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของประเทศไทย (Aging society in Thailand). สำนักวิชาการ สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, 3(16).
- ชูชาติ พ่วงสมจิตตร. (2560). การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน. Veridian E-Journal ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์และศิลปะ ปีที่ 10 ฉบับที่ 2 เดือนพฤษภาคม-สิงหาคม พ.ศ. 2560.
- ปาจริย์ ผลประเสริฐ และวารางคณา จันทรงค์. (2561). บริหารจัดการชมรมผู้สูงอายุ อย่างไรให้สำเร็จ. วารสารชุมชนวิจัย ปีที่ 12 ฉบับที่ 2 เดือนพฤษภาคม-สิงหาคม พ.ศ.2561.
- มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. (2562). สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย 2558. กรุงเทพฯ: บริษัทพรีนเทอริ จำกัด
- ปิยะนันท์ บุญณะโยไทย. (2556). การรับรู้และทัศนคติของผู้บริโภคต่อสื่อกิจกรรมการพัฒนา อย่างยั่งยืน ของบริษัทปูนซิเมนต์ไทย จำกัด(มหาชน). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- ระพีพัฒน์ ศรีมาลา ; พรสุข หุ่นรินทร์ ; ทรงพล ต่อณี. (2559). การจัดการสุขภาพชุมชนแบบมีส่วนร่วม : กรณีศึกษาชุมชนแห่งหนึ่งในจังหวัดฉะเชิงเทรา. วารสารวิจัยและพัฒนาวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ที่ 11 ฉบับที่ 3 กันยายน-ธันวาคม พ.ศ.2559.
- วิษณุ หยกจินดา. (2557). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน หมู่บ้านทุ่งกร่าง ตำบลทับไทร อำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี. ชลบุรี: วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- สภานิติบัญญัติแห่งชาติ. (2561). ปฏิญญาผู้สูงอายุ. ค้นเมื่อ 25 มีนาคม 2562, จาก <http://senate.go.th>
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2554). สำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ.2553. ค้นเมื่อค้นเมื่อ 25 มีนาคม 2562, จาก <http://popcensus.nso.go.th/file/popcensus-10-01-56-T.pdf>.
- อมร นนทสุต. (2553). “เส้นทางสู่สุขภาพภาคประชาชน”. วารสารวิชาการ สุขภาพภาคประชาชน ภาคอีสาน.2 (2553) : 37-43.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ - นามสกุล	นายกานต์ โตบุญมี
วันเดือนปีเกิด	17 กรกฎาคม 2513
ที่อยู่	66 หมู่ที่ 5 ตำบลนางตะเคียน อำเภอเมืองฯ จังหวัดสมุทรสงคราม
เบอร์โทรศัพท์	065-635-2233
อีเมล	kanth2561tbm@gmail.com
สถานที่ทำงาน	โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านบังปิ่น เลขที่ 6 ม.7 ตำบลนางตะเคียน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม
ประวัติการศึกษา	ปริญญาตรี สาธารณสุขศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

www.life.ac.th

มูลนิธิสถาบันส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน

ภาคีร่วมก่อตั้ง

สถาบัน NSTDA

มูลนิธิเอเชียน

สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

13/2 หมู่ 1 ตำบลบางคนที อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม 75120

โทร. 034-757-452-4